ARCHÆOLOGIAI

ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA

ARCHAEOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

SZERKESZTI

DR. RÓMER FLÓRIS

VI. KÖTET.

(Számos fametszvénynyel.)

PEST,
AIGNER LAJOS BIZOMÁNYA.
1872.

Pest. Az Athenaeum nyomdájából. 1872.

TÁRGYMUTATÓ

AZ

ARCHAEOLOGIAI ÉRTESÍTŐ

VI-DIK KÖTETÉHEZ.

Lap.

Agyagedények Pilinben 44
„ Szíhalmon . . 44, 155
„ Varsányban . . . 44
Agyagfülke Bárándon 284
Agyagkorong Szombathelyen . . 278
Alabárd Budán 91
„ Sz.-Mihályon (Fehérm.) . 103
Album für Wohnungs-Dekoration, Fischbachtól 204
Amphitheatrum sabariai 10
Angyalfejek régi könyvtáblán . . 172
Anthropometria 125, 126
Arabs számok érmeinken . . . 84
Aranylelet Siklóson 208
Archaeologiai bizottság költségvetése 253
„ és történelmi fölolvasás Duna-Földváron 113
Arch. czikkek repertoriuma . . . 46
Archaeologiai ösztöndijak . . . 108
„ okmánytár . . . 47
Archaeológok arczképei 46
Arczképe Corvin Mátyásnak . . 264
„ II. Ulászló és gyermekeinek 89
Ágyúk, magyarok, Bécsben . 146—151
Ásatás Alcsúthon 284, 249
„ a bácsi várban . . . 2, 3
„ Győrött 282
„ Kalocsán 1
„ Kis-Kartalon 44, 45
„ Pompéjiben 216
„ Puszta-Tóton 16
„ Szombathelyen 27
„ Visegrádon 28
Bachstein 124, 125
Balta, sz.-mihályi (Fehérm.) . . . 103
„ töredékek Sőregen . . . 168
Barlangok, bodafalvi 160
„ deménfalvi 160
„ emeletesek Sőregen . . 166

Lap

Barlangok, matyasóczi 160
„ pitvara Sőregen . . . 166
„ Sőregen 165
„ szent-iványi 160
Bábsütő minták 47
Bálványkép Liptó-Mindszenten . . 141
Bányászkapa vörösréz 318
Bécsi képes krónika lemásolása 14, 253, 307
Béla (III.) aranybullája 83
Beödi lelet. 177
Bolondvár bárándi 313
„ bogárdi 313
„ ercsi 313
„ szilasi. 313
Bononia = Bologna 62
Boszorkányok. 142
Bronzkanálkák rómaiak, Győrött . 245
„ kulcsok 283
„ lap római, Győrött . . 245
„ lemez 190
„ lemezek, rómaiak, Győrött 244
„ mádárkák, „ Szombathelyen 278
Bronztok, római, Győrött . . . 245
Buzogány Érden 283
Castrum, Baracs pusztán. . . . 310
Czéhek emlékei 110
Czimer magyar a bácsi őrtornyon 5, 289, 290
„ Pethő családi. 14
Czinterem, Nagy-Szőllősön . 74, 254
Czölöpépítmények a lussowi tóban . 144
Chronicon vetus 1497-ből . . . 201
Csat, Puszta Tóton 16
Csákány, bronz, Nagy-Beregen . . 224
„ „ Nagy-Lucskán . . 225
„ „ Tárnokvölgyben . 283
Csákányok, Konorán 226
Csengetyű, bronz, Sárkeresztúron (Fehérm.) 283

*

Lap.
Csengentyű 1573-ból. 290
„ a XVI. századból, Istvánfalván 138
Cserépdarabok Alcsúthon . . . 249
„ Hód-Mező-Vásárhelyt 59
„ pörösi pusztán . . 41
„ Sőregen 166
„ Ujvárott 209
Cserépedény Kőváron (Hontm.) . . 91
Cserépfazék Puszta Tóton . . . 18
Csésze, bronz, római, Szombathelyen 278
„ ezüst, Puszta-Tóton . . . 17
Csigalépcső a kolosvári nagy templomban 266, 267
Csigalépcső a gratzi templomban . 267
„ „ saczavai „ . 267
Csonthalmaz Sőregen. 166
Csonthajtű, római, Szombathelyen . 176
Csontkanál „ . 279
Csontkörény „ . 279
Csonttű 316
Csontváz Győrött 243
„ Kis-Kartalon 45
„ Puszta-Tóton 16
„ Szombathelyen 27
Délmagyarországi régészeti és tört. társulat 135, 212
Donjon l. őrtorony.
Dózsa vaskoronája 215
Dürer család 262, 263
„ cultus Némethonban . . . 144
Edény Nagy-Szöllősön 74
„ Szent-Mihályon (Fehérm.) . 103
Edények korongon készültek Sőregen 166
Egyházi épületmaradványok a Sz.-Benedekhegy alatt . . 105, 106, 129
Egyházi festészetünk hanyatlása . 24
Ekevas középkori. 177
Emlékérem 54, 285
„ Buda visszavételére . . 158
„ réz és ezüst II. Rákóczy Ferenczé 68
Emlékkő, római, Sz.-Fehérvárt . 132, 252
„ „ Zalathnán . . 253, 255
Emléktáblák Budán . . 273, 274, 307
Epigraphica, magyar. 14
Érem 78, 254
„ arany velenczei 72
„ barbár 285
„ bizanti 285
„ chinai 285
„ cseh 196
„ magyar. 196, 284
„ római . 14, 22, 54, 55, 56, 277, 285
„ „ Győrött . 242, 246, 247
. szlavoniai 293, 297

Lap.
Érem és kincsleletekre vonatkozó körrendelet. 86, 288
Éremgyűjtemény, régi, Pozsonyban. 79
„ római, Bölcskén . 58
Éremgyűjtemények Győr vidékiek . 207
Éremlelet berettyo-ujfalvi . . . 134
„ budai 296
„ bugodinczi 295
„ gaborjáni (Biharm.) . . 259
„ margitszigeti 133
„ magyar, Halicsban . . 14
„ Németországban . . . 80
„ sz.-mihályi . 129, 193—196
Éremleleteink sorsa 23
Éremtár m. tud. akadémiai . . 161, 162
Érmek bizantiak 22
„ magyarok, Szombathelyen 177, 285
„ rómaiak, Beödön 177
„ a leendő bécsi világkiállításon 260
Facsutora 284
Fakanál római 244
Falfestmény, fekete és szöllősvégardói 75
„ jekelfalusi 23
„ kassai 49, 128
„ kis-komáromi . . . 49
„ liptó-mindszenti . . 191
„ lőcsei 253
„ mármaros-szigeti . . 73
„ martyánczi 12
„ szlatinai 23
„ vadnai 47
„ veleméri . . . 12, 142
„ zsegrai 191
Fametszvény Buda 1541-diki ostromáról 207
Fametszvények az arch. képekhez . 24
Fatemplomok Árvamegyében . . 122
„ Szathmármegyében . 46
Fatorony, zsurki (Szabolcsm.) . . 153
Fegyverek Szt-Mihályban (Fehérm.) 103
Fellegvár, visegrádi 27
Felsina 61
Fehérítő szer, római Győrött . . 245
Felszólítás Szeged s vidéke polgáraihoz a műemlékek ügyében . . 189
Feszület N.-Szebenben 128
Fémer ezüst 1683-ból 177
Fémerei Trubetskoi Nestének . 157, 258
Férfifejek régi könyvtáblán . . . 172
Fibula. 287
„ római, Szombathelyen 176, 277, 283
Fogantyu, bronz, római, Szombathelyen 278
Födő „ „ „ 278
Fölirat, savariai . . . 217—223
Főszöntvények, vajdahunyadi . . 161
Freda . . . . 19?

Lap.
„Fringia“ származtatása . . 164, 213
Fülbe való 16
„ „ arany 59
Garas, régi 115
Glogováczi halmok eladatása . . 89
Golyócskák aranyból, Konorán . 226
Gomb, régi, a pörösi pusztán . . 41, 42
Gombok agyagból 282
Griffköröm 281
Gsellféle képárverezés . . . 212, 266
Gül Baba-féle emlék 238
Gyöngy, agyag, Ujvárott . . . 209
Gyöngyszemek, Szombathelyen . . 278
Győzelmi emlék, római Szombathelyen 220
Gyüjtemény, Fekete Jánosé Székes-Fehérvárott . . . . . 282—285
Gyürű, arany, Szemerén (Győrm.) . 190
„ bronz, Kajászó-Szt-Péteren . 142
„ ezüst Halicsban 22
„ kalczedon, Győrött . . 242, 245
„ Puszta Tóton 19
Gyűrűk, borostyánkő, Győrött . 242, 435
„ réz, Érden 285
„ avar (?) 313
Hajtű, bronz, Nagy-Lucskán . . 224
„ régi 284
Hamisításai a római érmekmek . 80, 81
Hamuréteg, Ujvárott 209
Hamvveder, Hód-Mező Vásárhelyen 60
„ Nagy-Lucskán . . . 224
„ Konorán 226
Handsár, Családon (Nyitram.) . . 137
Hantai prépostság 5
Harang, zsurki 154
Harangfelirat, haschogeni . . . 50
„ klein-probstdorfi . 50
Határkő töredéke, Szombathelyen . 178
Horog, bronz, Nagy-Lucskán . . 225
Ibrik 107
I. H. S. régi könyvtáblán . . . 173
Ipolyi képgyűjteménye . . . 205, 206
Irnedvtartó, Anna lengyel király-néé 99, 100, 101
Irnedvtartó Bethlen Gábor erd. fejedelemé 101, 102
Ismeretlen naptár 1619-ből . . . 292
Jámbor Lajos ezüst érmei . . . 113
Jelmez, magyar 264, 265
Jelmeztan, magyar 46
Jelmeztani munka 27
Jézus mellképe régi könyvtáblán 172, 172
Kalpagféle nagyuri süveg . . . 267
Kanál, merítő, Sőregen . . . 167, 168
Kanna, régi, Zsurkon 154
Karácsonyi mysteriumok 142
Kard, bronz, Szlatinán 291

Lap.
Kard, középkori, Beödön 177
„ Mátyás királyé 163
„ török, Budán 91
Kardikó, Bodonhelyen 287
Kardok bronzból 226
Karika, bronz, Nagy-Lucskán . . 224
„ ezüst, a pörösi pusztán . . 42
„ római, Győrött 245
Karikák aranyból Konorán . . . 226
Karperecz, bronz, Nagy-Lucskán . 225
„ Konorán 226
„ Sármelléken 283
Karpereczek ezüstből, Velenczén . 284
Katakomba, nagy-szőllősi . . 74, 254
Kályhafiókok N.-Szebenben . . 141, 142
Kápolna sz.-mártoni (Szabolcsm.) 152, 153
Kártyák, régiek 308
Kelt balta 316
Kemenczék Sőregen, ... 168
Kengyel, aczél 285
„ czipőalakú 36
„ a pörösi pusztán . . 41, 42
Keresztelő medencze N.-Szebenben . 50
Kép, minatur 177
Kėspenge, vaskori, Sztecsnón . . 272
Kigyalabalta 315
Kihalt őskori város Lombardiában . 240
Konyhahulladék, Sőregen . . . 167
Koponya, ember- és ló-, a pörösi pusztán 41, 42
Koporsó Szombathelyen 27
Koronatartó (?) Visegrádon . . . 27
Könytartó 193
Könyvtábla, régi 71, 030, 171, 172, 173, 175
Könyvtár 1555-ből . . . 201—203
Körirat régi csengetyűn 290
Kőtábla 251
Kőkorbeli ember nemzetisége 95, 96, 97, 98. 117
Kőmozsár, sz.-mihályi (Fehérm,) . 103
Lakner Endre † 145
Lábpereczek, Sármelléken . . . 283
Lándzsahegy, római, Szombathelyen 278
Látkép, régi, Buda-Pesté . . 169
Lelet, beödi 177
„ családi 14
„ dasztii 316
„ hradeki 159
„ kis-kartali 43
„ liszkó-falvi 159
„ magyar-falvi 159, 253
„ pörösi 41
„ puszta-varsányi 43
„ tatai 73
Lelhelyek, Vasmegyében . . 11. 12
Lemezérem, frisachi, Margitszigeten 134

Lap.
Lemezérem Szombathelyen . . . 177
Lombard styl 144
Lópatkók bronzból, Kajászó-Sz.-Péteren 142
Magyarországi műemlékek id. bizottsága . . . . 226—232
Medenczécske, római Győrött . . 245
Mellkereszt 281
Merőke, Kis-Kartalon 45
Metallum virgineum 256
Mécses, agyag Szombathelyen . . 278
Mithras-emlék Rákoson 207
Murocincta 11
Muzeum, bécsi cs. műipari . . . 115
„ biharmegyei . . . 15, 52
„ fehérmegyei 232
„ germán 53, 251
„ győri 313
„ gyulai 115
„ m. nemz. éremtárának rendezése 58, 111. 184
Muzeum, m. nemz, régiségtárának gyarapodása 51, 57, 60, 77, 162, 211, 260, 317
Muzeum, fegyvertárának rendezése . 157
„ kassai . 47, 49, 52, 111, 182
„ pozsonyi . . . 75, 130, 263
„ szabolcsmegyei . 48, 73, 112
„ szegedi 40
„ szepesmegyei 208
„ vasmegyei 275
Műemlékek ügye a töröknél . . 305
Művészeti állapotaink 92
Násfa 289
Negyedtallér II. Rákóczy Györgytől 57
Négy küllős kerék mint agyagedények diszítménye Sőregen. . . 166
Népnevelők mint az őstörténelem pionnierjei 26
Nyakék 16
Nyakékszer a hatvani pusztán (Fehérm.) 90
Nyakékszer Kis-Kartalon . . . 45
Nyakgyöngy, kő és agyag, Sőregen. 168
Nyaklánczok aranyérmekből készítve 192
Nyilcsúcs, bronz, Szemerén . . 286, 287
Nyilcsúcsok, Sőregen 167
Nyilhegy, vas Lipótváron . . . 284
„ Szombathelyen . . . 176
Obsidián-szilánk, Sőregen . . . 167
Officium B. M. V. 1534-ből . . . 177
Olajtartók, Győrött 281
Ollólap, római, Győrött 244
Oltárkép Szihalmon 92, 178, 181, 232, 233
Oltárkő, római, Baracson . . 236, 266
„ „ Kölnben . . . 192
Oltárkő, római, Szombathelyen . . 279
Oltárszárny, Tótlakon 191
Opus spicatum 143
Orbán-torony Kassán 49
Oszlop, római, a baracsi pusztán 311, 312
Öblöny, agyag, Sőregen 167
„ bronz, Capuaban . . . 164
„ sztrecsnói . . . 269—272
Őrlőkő, sőregi 168
Őrlőkövek, Szombathelyen . . . 279
Őrtorony (donjon), bácsi. . . . 4
Őstemető, alcsúthi 249
Őstörténelmi nemzetközi gyülés. . 29
„ „ „ Bolognában 30
Östört. nemz. gyülés Kopenhágában 30
„ „ „ Londonban . 30
„ „ „ Neufchatelben. 30
„ „ „ Párisban . . 30
Palstab, szarvasszói 288
Patina hamis voltának megismerése 15
Pánczél, Budán 91
Pecsét, középkori, Budáé . . . 84
„ „ Kolosváré . . 84
„ „ Zágrábé . . . 84
Pecsétgyürű, agyag 282
„ bronz, Szombathelyen . 176
Pecsétisme, egyházi 82
Pecsétnyomó, bronz 251
Pecsétnyomók magyar felirattal . 287
Pénzverde, székesfehérvári . . . 195
Pietá 127, 138
Pinder Ede † 214
Pogányvár, liptói. 73, 130
„ ó-básti 165
„ sőregi 166
Poharak, hegyes fenékkel, Sőregen 168, 169
Pompejii fülke 283
„Pro libertate“ értelmezése . . . 68
Ravenna müemlékei 93, 94
Rendjelgyüjtemény, hamis . . 215, 216
Régészeti egylet, biharmegyei . 53, 211
„ „ kassai 72
„ „ szegedi 40
„ „ szepesmegyei . . 208
„ „ székes-fehérvári 52, 212
„ „ vasmegyei . 9, 12, 47, 48, 52, 72, 76, 77, 174, 175, 189
Régészeti egylet, zürichi. . . . 261
Régi ágyuink 124, 115
Régiségek, aranyak, a tóti pusztán . 138
„ kurgyai pusztán (Zalam.) 255, 256
„ Nagy-Váradon 14
„ zörökhegyi 14
„ Zsurkon. 153, 154

Lap.
Régiségeink a leendő bécsi világkiállításon . . . 234, 235, 263, 286
Régiségi műgyűjtemény, vörösköi 196—201
Régiségtár, fehérmegyei 51, 52, 103, 142, 211
Régi számadások a pozsonyi levéltárban 75
Római feliratok Mitroviczon . . 320
„ fűtőhely Ó-Budán . . . 380
„ fürdő „ . . . 309
„ régiségek 73
„ sánczok 4
„ út Szombathelyen . . . 11
Ruhakelmék régiek 214
Sabaria 10
Salona régiségei 291
Sarkantyú, bodonhelyi 287
„ a középkorból . . . 177
„ sz.-mihályi 103
„ vaszari 161
Sarkantyúk, Sárkeresztúron . . . 285
Saru, római, Győrött 244
Savariai felirat . . . 217—223
Seprőhordás 125
Síralakok a XI. és XII. századból . 2
Sír, régi, etruszk 62
„ „ Kis-Kartalon 45
„ „ kőkori Rocca Seccában . 264
„ „ pörösi 40
„ „ római, Győrött . . 242—249
„ „ szombathelyi 27
Síremlék, középkori 290
Sírok, ó-németek 291
Sisak vas 177
Stieglitz régészeti muzeuma . . . 265
Sulyom, vas 274
Szarvasagancs, Sőregen 167
Szárnyoltár, sövényszegi 50
Szegletborító, római, Győrött . . 244
Szekercze 283, 284
„ Családon 137
„ sz.-mihályi 103
Szekrényke, római, Győrött . . . 244
Szentségmutató német-jahrendorfi 47, 130, 183
Szt-Erzsébet ereklyéi Mainzban . 210
Szt-István képe 191, 190
Székesegyház, régi, Győrött . . . 283
„ „ Kalocsán . . 2, 3
„ „ Pécsett . . . 3
Szobránczi apátság romjai . . . 164
Szobrászati muzeumok . . . 186, 187
Tallér, ezüst, leiratlan 135
Tekercs, bronz, Szaszókán . . . 225
„ „ Konorán . . . 226
„ rézkori, Családon . . . 137
Temesvári tört. és régészeti egylet . 293

Lap.
Temető, etruszk 62
Templom, apátsági, Jánosin . . . 141
„ báth-monostori . 5
„ borbási 14
„ bökényi 75
„ csepei 75
„ fertő-almási 75
„ gyulai 75
„ halmii 75
„ harinai 275
„ jekelfalusi 23
„ kartzi 122
„ Kis-Toronyban (Neppend.) 75
„ kolozsvári 132
„ lébenyi 275
„ liptó-mindszenti . . . 141
„ máriafalvai 12
„ martyánczi 12
„ nagy-szőllősi . . . 74, 75
„ sárfalvai 12
„ sőregi . . . 207, 263, 289
„ szlatinai 23
„ sz.-lőrinczi 14, 19
„ tiszaderzsi 14
„ tiszaujhelyi 75
„ veleméri 12
Tégla, bélyeges, Ó-Budán . . . 88
„ római, Beödön 177
„ „ Győrött . . . 314, 315
Toldy-érem 129
Tököly-féle érembélyeg . . . 134, 136
Tőr 284
„ csont, Sőregen 168
Transfiguratio, Báth-Monostoron 309
Tű, bronz, romai, Győrött . . . 245
Tűk kicsiszoltak, Sőregen . . . 167
Tympanon a sz.-királyi (Vasm.) templomban 163
Urna, Alcsúthon 89
„ barbárkori, Nagy-Beregen . 224
„ római, Sz.-Mihályon (Fehérm.) 103
Ünnepek népies nevei 143
Üvegedények, rómaiak, Győrött . . 246
Üveggyöngy, vaskori, Sztrecsnón . 3̈2
Üvegkorsócska, Szombathelyen . . 278
Vár, bácsi 2
„ bajmóczi 240
„ boros-jenői 46
„ Kanta 286
„ krasznahorkai 290
„ lékai 12
„ ozorai 17
„ Sziget 140
„ vajda-hunyadi 26
Várhegy 156
Várkapu, sz.-fehérvári . . . 25; 251

Városi érem, sz.-fehérvári . . . 195
Városi fegyvergyűjtemény, Lőcsén . 208
Vezeklési sűly, Budán 124
„ „ kertzi . . . 122, 123
„ „ Szász-Sebesen . . 122
Vésü, bronz, Nagy-Beregen . . . 224
„ trachyt, Sőregen 468
Visegrád restauratioja . 130, 131, 133
Vízjegyek a régi papirban 75, 130, 190, 191
Vízkereszti játékok 141
Vízvezeték, római, Sopronyban . . 290
Zabla, a pőrősi pusztán . . . 41, 42
„ vaskorszaki, Sztrecsnón . . 272
Zárda, régi, Báth-Monostoron . . 5
Zárda, régi, Bozsókon 5
„ „ Garam melletti . . . 5
„ „ a hárosi szigeten . . 5
„ „ lőcsei 5
„ „ nagy-vásonyi . . . 5
„ „ okolicsnai 5
„ „ pannonhalmi . . . 5
„ „ pilis-sz.-kereszti . . 5
„ „ Báthon 5
„ » Sálföldön 5
„ „ Uzsán 5
„ „ Vértes-Sz.-Kereszten . 5
„ » Zsámbékon 5
Zsegrai falkép 191

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. — 1. szám.

VI. kötet. *) — *Január 15-én.*

Szerkesztő: **Dr. Rómer Flóris,** m. n. muzeum.

Bizományos: **Aigner Lajos** könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

A kalocsai érsek ásatásai.

Dr. Henszlmann Imrétől.

A régiségtudomány hálásan emlékezik meg dr. *Haynald* Lajos kalocsai érsek ritka áldozatkészségéről. A legfontosabb felfedezéseknek egész sora jött általa létre, melyek annyival becsesebbek, minthogy nagyrészük a föld kebléből vétetett ki, mi igen nagy költségeket okozott. Ha meggondoljuk, hogy a képviselőház pénzügyi bizottsága a csekély 15,000 frtból, melyet a miniszter a jövő évi visegrádi munkálatokra előirányzott, nem kevesebb, mint kétharmadrészt kitörölt és egy separat-votum még az utolsó harmadrészt is kitörölni ajánlá; az érsek érdemei annál nagyobb fényben tűnnek fel, mivel ő erre ezreket és ezreket költ, melyek a törvényhozás urainak hiábavalóknak látszanak; és így ő az ártatlan tudományt nem hagyja háttérbe szorítatni, mit egy hibás politika a nép javára vétkesen a fegyveres béke állapota által elkövet.

Most három éve, hogy a nevezett főpap az ásatásokat meg-

*) Felhagyunk az *évfolyamokkal*; mert az anyag növekedése miatt, és hogy a napi tárgyakat hamarabb adhassuk, czélszerűbb lesz ezen beosztást elfogadni, és minden 20 ív után új kötetet kezdeni. R.

kezdte, s azóta minden év fontos eredményt mutat fel. — 1869. évben a kalocsai régi székesegyház kutattatott fel; 1870. évben a bácsi vár és néhány héttel ezelőtt a báthmonostori apátság ásatása végeztetett be.

Kalocsán a jelenleg fenálló elég nagy székesegyház alatt két elődjére akadtunk, melyek egyike dísztemplom a XIII. század elejéről, ezen egyáltalában véve kőszegény vidéken kő és márványból építve; a második alatt levő Szent-István korából téglából építtetett; mely nekünk alkalmat nyújt mind a korábbi középkori építészetről fogalmat szerezni, mind a silányabb eszközökről és azon csekély terjedelemről, melyet ezek igényeltek. Ez az egyedűli, többé-kevésbé teljes példánya az akkori idők alapletételének (fekvésének); különben a templom gazdag a XI. és XII. századbeli sír-alakok különféleségében. Különösen érdekes az égetett kő jelessége, s határozott bizonyságot nyújt a folyvást élő és tartó római művészetről. A középső templom a késő román, vagy inkább az átmeneti sztylhez tartozott, s a franczia iskola egyik példánya, kápolna koszorúval a záradék körül és kereszthajóval, mely két része azonban az ennek alapfalain épített modern templomnál elhagyatott. Minthogy annak a helynek talaja, melyen a templom állt több lábnyira feltöltetett, vagy az az idők folyamában lassanként és észrevétlenül növekedett, lehetséges lőn, hogy a XIII. századi templomban a kapuzat legalsó részeit s ennek oszloplábait feltakarhattuk és itt egy polychrom építészetet találtunk, u. m.: a falak zöld trachyt, az oszloplábak fehér és a derekak vörös márványból valának. Egyes oszlopfők (kapitäl), melyek az ásatásnál előfordúltak, hasonlókép fehér márványból vannak és oly kitünő művészetüek, hogy azokat a legszebbek mellé állíthatjuk, mit a későbbi románkori építészet létre hozott.

Többször volt már alkalmam megjegyezni, miszerint a középkori építészet nálunk egy a francziával ellenkező irányban lép fel. Francziaországban a monumentalis (emlékszerű) építészet a zárdákból indult ki és csak később lép fel a székesegyházakban, melyek inkább a községek, mint a püspökök tulajdonai voltak. Nálunk ellenben az emlékszerű építészet a püspökeink által alapított székesegyházakon kezdődött és csak így ment át a kolostorokba. A székesegyházak, vagy a neve-

zetesb templomoknak emlékszerű építészete Magyarországon az egy Szent-István-féle székesfehérvári egyház kivételével legelőbb a XII. század utolsó negyedében mutatkozik és ezen időből csak a pécsi székesegyház maradt fenn, mely daczára annak, hogy e tekintetben későbbi eredetű, még mindig a korábbi román sztylhez számítható; az ellentétet itt a kalocsai XIII. századi székesegyház képezi, mely több tekintetben a nagyszámú, még a tatárbetörés előtt épített zárda-templomoknak mintáúl szolgált. Eltekintve azon nagy fontosságtól, mely hazánk építészeti történetében ezen templomoknak tulajdonítandó, a pécsivel és a csupán romjaiból ismert fehérvári, esztergomi és egri székesegyházakkal együtt megvilágítja történetünk egyrészét, melyről eddig csak igen kevés tudósítást birtunk. Eddig III. Béla királyról csupán azt tudtuk, hogy ő a rablásoknak, melyek koráig elterjedtek volt, végett vetett és hogy az irott kérvényeket behozta. Építészeti emlékeink, különösen pedig a még röviddel ezelőtt úgyszólván ismeretlen, földalattiak vizsgálódásának eredményéből tanuljuk, hogy ezen királyunk egy nagy tehetségű, békeszerető (a béke művészetének hódoló) fejedelem volt, kire a Szent-István-féle fehérvári államegyház átalakítása által hazánkban az emlékszerű építészet alapítójára ismerünk. Más nyomozások bebizonyították, hogy ugyanazon király, egy azon időben, épen csak fejlődésében levő művészetet és tudományt, a heraldikát honosítá meg nálunk. Ha mai nap a heraldikának már nem tulajdoníthatunk oly nagy fontosságot, melylyel az a középkorban birt, mikor az mindenesetre többel, mint egyszerű jelek által való repraesentatióval foglalkozott: az mégis III. Béla király igen éles elméjére mutat, hogy ő azt, mit külföldön hasznost elsajátított, pillanatnyi halogatás nélkül saját maga hona javára értékesítette és így a művészetek története megörökíté III. Bélát, kiről az oknyomozó történet csak a legcsekélyebb apróságokat jegyezte fel.

Az elmúlt évben az ásatások a bácsi várban történtek. A tornyok és a részenként még fenmaradt körfalak még mindig magasan emelkednek fel a talaj felett, belsejében pedig a murva és a föld öl magasságnyira tornyosodott fel; a vadbodzafa mindent úgy benőtt, hogy az épület mellékleteinek s össze-

tartozásának semmi nyoma nem volt; csak hat héti 80 munkással folytonosan tartó munkálatnak sikerült a régi épület nagyrészét annyira felfödni, hogy mondani lehetett: itt állt a lovagterem, itt az élelemtár, itt a laktanya, itt voltak az istállók, a kirohanó kapuk, hidak stb. Természetesen vizsgálódásunk ezen meghatározásával nem lehett megelégedni; hanem azt a körületre is ki kellett terjeszteni, és mert teljes összesítésében egy igen fontos erősített helyre ismertünk, mely dél ellenséges népei ellen, mint az oklevelek mondják „contra regem Rasciae", a XIV. században készíttetett. Ugyanitt a Dunafolyó balpartjától egy nagy kerület sánczokkal és őrtornyokkal vétetett körűl, melyhez akkor, mint másik védelmi eszköz, Dunából vezetett csatorna, az úgynevezett Mosztonga jött. Ezek közt egy megerősített város, Bács feküdt, ezen időben nevezetes hely, hol országgyűlések is tartattak; a város végén pedig ugyanezen korban nagyon megerősített vár és végre ezen óriási őrtorony vagy gáterősség (donjon) mint ezt általában a középkor erődítési művészetében Viollet-le-Duc, a franczia erősített városok erődítéseinél emlegeti. Mi tehát itt, a mit hazánkban eddig nem ismertünk, egy erős védelmi helynek igen tanulságos példányával birunk, mely erőd egy minden oldalról nyilt síkságon, mint mai nap Komárom, arra volt szánva, hogy egyrészről a Dunát elzárja, másrészről a délről jövő ellenség előnyomulását gátolja, vagy az előnyomultakat hátulról fenyegesse. Ezen időben a nem igen nagy távolságban található római sánczok is a vidéket még inkább védelmezték, és a bácsi erősített helylyel együtt egy sikeres védelmi pontot képeztek.

A milyen fontos ezen eredmény magában véve, úgy ezen ásatások egy másik eredménye sem hallgatható el: a művészileg faragott kövek számos és különféle maradványai, melyek a római időktől a törökuraságig terjednek, a díszes fehér márványtól kezdve, terracottából készített rosettekig és más művészi épület-tagozatokig. Mind ezek közt állt, mint igazi mestermű, egy vörösmárvány-dombormű, mely a szerencsétlen Tomory érseknek, a balvégzetű mohácsi vész vezérének czímerét mutatja, t. i. egy féltesttel föltörekvő farkast, mely lándsa hegyébe harap; ezen műdarab a jellemzésben és a művészet finomságában méltányos igényeinket egészen kielégíti.

Végre még csak röviden a magyar czímert említem, mely két paizsra osztva az őstorony egyik ablakában találtatott, s melyet eddig a maga nemében, mint plastikai művet legrégibbnek tarthatunk.

Folyó évi október havában rendezett legújabbi ásatások tárgya egy régi zárda maradványainak felkutatása volt, melynek a földből felemelkedő fal ormaira még néhányan Báthmonostor öregebb lakóiból emlékeznek; helyére az ásatás megkezdése előtt csupán néhány, az ott elterülő szántóföld mesgyéjére kihányt téglahalom figyelmeztetett. Itt is a nyomozásnak 6—7 lábnyi mélységbe kellett hatolni, hogy az egésznek területe és az itt-ott levő gödrök, melyekből az utolsó alaptégla is kihányatott, napfényre jőjjenek. Nem kevésbé sikerült itt is egy bevégzettet, egy teljes egészet hozni ki a föld öléből és a XIII. és XIV. század egy apátságát megismerhetni, melyről alig tudtunk egyebet, mint hogy létezett. Egykori zárdáink összeségének ismerete igen hiányos. Vannak részleteink a pannonhegyiről, lőcseiről, de csak egy kolostorunk van még, mely egészen erődített körfalaival együtt látható és felismerhető, s ez a benedek rendüek Garam melletti régi zárdája. És most találunk egy második, némi tekintetben még teljesebb példányt félre eső vidéken, hova csak nagyritkán vetődik egyik-másik régiségbarát és buvár. Itt templomot, dormitoriumot, konyhát, pinczét, apátlakást, kisebb kápolnákat stb. találunk.*) A benczések élete, kik idők előtt itt laktak, lépésről lépésre halad el mellettünk. Látjuk, a mint előbb a kis templom a XIII. században, valósziniűleg a tatárjárás előtt keletkezik, mely először csak egyszerű gazdasági telephez hason-

*) Itten a régi kolostorok maradványainak számát még igen érdekes nevekkel lehetett volna szaporítani; mert terjedelmes alapokat, egyes részeket vagy szárnyakat látni: Bozsókon, Rátóthon, Sálföldön, Zsámbékon, a hárosi szigeten, Pilis-Sz.-Keresztben, Nagy-Vásonyban, Vértes-Szt-Kereszten, Uzsán stb., melyeknek alapjait évek előtt fölvettem. Csak az árkok után indulva, melyekből az alapokat egy pálinkaház építtetésén felszedték, visszaállítottam a *hantai* prepostságot, melynek még nyoma is alkalmasint oly hamar el fog tűnni, hogy két-három évtized múlva még helyét sem fogják bebizonyíthatni.

R. Fl.

lít az úgynevezett grangiához. E templom (vajjon a tatárok által?) feldúlatik; a benczések szellemi hangyaélete azonban nem elégszik meg magának a templomnak felépítésével, hanem a régi épületet nagyobbítja; nyugati oldalához énekkarzatot függeszt, a bedőlt tornyokat újra helyre állítja, a templomot zárdával, kápolnákkal s gazdasági épületekkel veszi körűl; végre pedig az előbb oly szerény grangiát pompás emlékszerű apátsággá emeli, s mindezek a lehető legrövidebb idő alatt történnek; ez alkat, mely itt is inkább a franczia mint a német iskolához tartozik, kétségkivül egyöntetű.

Két óranyira ezen apátságtól túl a Dunán *Báthán* állott a *báthmonostoriak* anya-apátsága; itt is még csak azon hely létezik a föld fölött egy terrasson, mely látszólag emberi kéz és szorgalom által egyenlíttetett a hegy oldalában. Azon tér, melyet az anya-apátság elfoglalt, nagyobb, mint az, mely báthmonostoron felfedeztetett, és már ezen kettő közötti viszonyból is gazdagabb alkotásra következtethetünk; ennél fogva a tudomány érdekében nagyon kivánatos volna egy egymást kiegészítő nyomozást véghez vinni. Bátha azonban nem tartozik a kalocsai érsekséghez; mi tehát a báthmonostori apátságra térünk át.

Ámbár az épületek tagozatai itt is, mint általában a Duna s Tisza közt fekvő s ismert középkori téglatemplomok és zárdáknál — faragott kőből voltak, ebből mégis felette csekély maradványt leltünk; kivéve egy az átmeneti korhoz tartozó oszlopfőt, semmi nevezetest sem lehet említeni, hacsak ide nem számítunk egy igen csonka darabot, mely ódonított kanellirozásánál fogva a burgundi építészeti iskolára, főleg a világhirű Cluny kolostoréra emlékeztett. Feltünő még néhány tégla-sír — ilyen három volt — a régibb kistemplom területén. Egyike azoknak, a régi templomban, minden oldalról sima, valószinűleg római sarcophaggal együtt az oltár alapját képezte; mind a kettő előkelő hivő, hacsak vértanuk sírja nem volt.

A mi pedig a remek, vagy művészettörténelmi tekintetből érdekes részletek hiányát a kiásatásnál teljesen pótolja, az egy már előbb talált kő, mely most a helység ujabbkori temploma előtt áll.. Ez eredetileg római emlékkő volt, valószinűleg mint ilyen a Duna tulsó oldaláról hozatott, hogy a régibb templom-

ban, mint ivezet, annak díszkapuja fölé helyeztessék, minthogy pedig nem birt a kivánt falszélességgel, egy oldalról téglafalazatot illesztettek hozzá, hogy a vakolat ragadóbbá legyen. A kő feliratát sajnos! annyira bevagdalták, hogy azon csak kevés olvasható; nagy fáradsággal kivettem, hogy itt bizonyos Titus Antonius duumvirről és Augusztus császár oltárának papjáról van szó, ki (Titus Antonius) vízvezetéket, vagy csatornát építtetett, „aquam induxit". A kő mindkét oldalán szárnytalan s golyón álló Victoria van koszorúval s pálmaággal kezében; ez a későbbi római idők műve, t. i. IV. század kezdete körűl készült. Fentartásánál fogva sokkal érdekesebb a kő hátlapja, a melyen egy lóhere levéliv alatt középen nagyobb alakban Krisztus ül, s jobb és balfelől Mózes és Éliás guggolva imádják; e három alak a transfiguratiót (színváltozást) mutatja, hová még a hiányzó apostolokat gondolhatjuk, kik tér szüke miatt ide nem csatoltathattak.*) Ezen előállítás egyrészről, mint igen

*) Midőn 1866. juniusban ezen követ megpillantottam és az archaeologiai bizottságnál kieszközlém, hogy a derék lelkész úr közbenjárásával a község biztosabb helyre átvigye, e jelenetben nem anynyira urunk *színváltozását* véltem láthatni, mint azt gondolám, hogy a templomépítők Krisztus előtt a földre borúlva (*προσκυνειν*), őt imádják. Értekező kötelessége saját véleményét bebizonyítani. Itt az áldó Krisztus ül, míg a transfigurationál állva vagy lebegve fordul elő. De itt a kő alakja ezen állást nem engedi meg, miért is igaza lehetne dr. Henszlmannnak, ha meg nem gondolnók azt, hogy ezen gyakrabban előforduló előállításban az általam említett föltevés, vagy általánosan a hódolat jelentetik. Egyik római ősrégi mozaikon a *transfiguratio* előállításában Krisztus mandorlában áll, jobbjával áldva, jobbra balra tőle, mint a későbbi müvészetbe is ezen eszme átment, Mózes és Illés — a három tanítvány pedig jobbra-balra a földre borulva fordul elő. A S. Marco velenczei könyvtárban előfordul egy X. századbeli zsolozsmás könyvben II. Vazul császár; fejére az égből nyuló kéz teszi a koronát, lábainál pedig nyolcz alak terül el, vagy térdel a báthmonostori dombormű formájára. A keleti müvészetben ezen előállítások épen nem ritkák; de előjőnek némi, tértől függő változatokkal a nyugati egyházban is. Igy a karantani sz. Pálról czímzett apátsági templom tympanonján a báthmonostori domborművet találjuk, a hol a góth ivezet még azt is megengedi, hogy egy keresztet tartó, és egy füstölőt lendítő angyal alkalmaztassék. A balra guggoló alaknak szentfénye van, a másiknak nincsen. A báthmonostorin is inkább süveg, sisak vagy koronaszerü fövegeket vettem ki, mint szentfényeket. Egy dalmacziai műemléken a közepett álló sz.

ritka, másrészt pedig azáltal, hogy rajta a pécsi alsó-templomhoz vezető lépcsőzet domborműveinek befolyására akadunk, miáltal ez utóbbi biztosabb idő-meghatározást is nyert, szerfelett érdekes.

Az apátság épületei a török uralom alatt, nem egészen semmisítettek meg; mert a törökök elvonulása után szerb szerzetesek — kalugyerek — telepedtek le, s ezen templomot azon vidéken híres búcsuk helyévé tették. Csak 1723 után, midőn az apátság körül fekvő régibb Báthmonostor az uj, a Dunától körülbelől 10 perczuyi távolsággal bellebb, egy domblánczra át tett mostani helységben újra építtetett, kezdődött a régi kolostor rombolása, melynek kitünő tégláit a falusi és más vidéken való templomok építésére használták fel; miben annyira mentek, hogy sok helyen még az alap utolsó maradványait is felszedték.

Az ásatás közben talált kisebb tárgyak közűl említendők: egy kis ezüst lemezke heraldikai oroszlánnal a XV-dik századból, egy sárgaréz lemez heraldikai sassal a XIII-dik század sztyljében, végre egy ujabb mellkereszt aranyozott ezüstből, mely valósziníileg valamelyik apáttal temetetett el, a megváltónak alakját már nem találhattuk meg, a keresztben magában levegőn szét boruló reliquiák valának összefűzött csomagocskákban és vékony pergament-csíkok, melyeken azonban irásnak semmi nyomát sem lehetett találni

Bezárólag még megemlítem, hogy az érsek áldozatkészségét tetőzendő, az összes talált tárgyakat a nemzeti muzeumnak ajándékozá, mely azokat gyüjteménye számára beigtathatja. Az 1869. és 1870. években történt ásatások kissé terjedemesebb adatairól is gondoskodott, mert azok az egyházmegyei schematismusba vétettek föl, a legújabbak pedig az 1872. évi számára kellő illustratiókkal ellátva előkészítetnek. (A „Pester Lloyd“ nyomán).

Kristóf mellett két alak térdel, ezeket *donatoroknak* tartják; még jobban ki van ez fejezve egy osztrák templom kapuzat mezején, hol az ülő, jobbjával áldó, baljával könyvet tartó üdvözítő mellett két alak térdet hajt, és kezeikben tartott *templomokat ajánlanak* fel. — Meglehet, hogy tévedek, de a valószinűség mellettem harczol. R.

Iránypontok a vasmegyei régészeti egylet első működése elé. *)

Minden vállalatnak jövője attól függ, minő eredményt képes első működésében felmutatni. Ha a siker koszoruja övedzi körül, mindenki felkarolja, ha a szerencse nem kedvez neki, pártfogói is leveszik kezüket, s egyenkint hagyják el, mint sülyedő hajót, melyről minden élő lény menekülni siet. Siker, szerencse oly valami ugyan, melyet a legnyeglébb kontárkodás tizszer élvez; mindazonáltal vannak oly körülmények, melyekben a felkarolással párosult irány azt mintegy kierőszakolja.

A vasmegyei régészeti egyletnek csak ugy lehet jövője, ha minél szélesebb körü pártfogásban részesíttetik, ha a részvényesek száma oly nagyra emelkedik, hogy az évi tagdíjak és az alapítványi kamatokból nagyobb mérvű ásatásokat és gyűjtéseket lehet eszközölni. Ha valahol, itt lehet elmondani: ehez három dolog kivántatik: először pénz, másodszor is pénz, és harmadszor is pénz. Erre pedig csak ugy számíthatunk, ha az eredményre ujjal mutathatunk, és a pártolást szorgalmazó szózatainkban kézzel fogható tényekre hivatkozhatunk.

Mivel pedig lelkem egész mélyéből óhajtom, hogy a vasmegyei régészeti egylet minél szebb virágzásnak induljon, s a tudományok barátai már a közel jövőben fejezhessék ki neki szerencsekivánataikat egy nagy becsü régiségtár miatt, bizonyos iránypontokat kivánok kijelelni, melyek nézetem szerint az első eredményt okvetlen biztosítják.

A vasmegyei régészeti egylet alapszabályai csak egész általánosságban szóllnak ugyan az ős, ó és középkori régészeti tárgyak felkutatásáról és összegyűjtéséről, azonban ép ezen általánosság szabad kezet enged a megyében a régészet terének legterjedelmesebb művelésére, és feljogosít bennünket an-

*) Ezen jeles czikket, mely a vasmegyei régészek csakugyan komoly szándékáról tanúskodik, más honi egyleteink biztatásául közöljük, remélvén, hogy időről időre az iránypontok kellő méltánylásáról is fogunk értesítetni és olvasóinkat mind ezen, mind a többi egyletek működéseiről tudósíthatni. R.

nak kijelentésére, miszerint a vasmegyei régészeti egylet működése kiterjed, sőt kell, hogy kiterjedjen az őskor régészeti műnyelven úgynevezett kő, bronz- és vas korszakinak emlékeire, az ó vagy római kor maradványaira, a középkori építészet, műszobrászat, festészet, ker. symbolikai és kisebb művészetek ritkaságaira, valamint egyenesen a magyar régi és ujabb ereklyékre.

Ily tág mezőt egyszerre és mindenütt művelni a kora zsengéjét élő vasmegyei régészeti egylet mind anyagi, mind szellemi erejét tulhaladja; a kutatásokhoz oly helyeken fogni, melyek az eredményt előre nem biztosítják, sikertelenség esetén igen könnyen szalmatüzzé változtathatná az egylet irányában mutatkozó általános részvétet és lelkesedést; ha tehát az egylet jövőjét koczkáztatni nem akarjuk, oly helyeket kell első működési térül választani, melyékről tudjuk, vagy gyanítjuk, hogy területükön a régi időkben valami város, erősség, helység vagy állomás volt, és rajtok római ut ment keresztül, vagy melyek már egyes leletekkel a régiséggyűjteményeket gazdagították. Megyénkben hála Istennek annyi találtatik, hogy csupán csak gondos kiaknázása éveken át elég dolgot ád egyletünknek.

Ezek között természetesen az elsőség a mai Szombathely, Szent-Márton, Ó-Perint és környéke területén létezett ősrégi Sabariát illeti, melynek romjai alól csak 1848-ig tömérdek régiséget ástak ki és hordtak szét a szélrózsa minden tájaira; és hogy mindennek daczára napjainkban is kerülnek elő becsesnél becsesebb kincsdarabok, azt az „Archaeologiai Értesítő“ kilencz szombathelyi közleményének és több levelének bő tartalma kézzel foghatólag bizonyítja. Pedig eddigelé még azt sem tudjuk, hol végződtek Sabaria határai. A kalvaria melletti Óraiféle szőllő alját a római amphitheatrum helyének tartjuk, s az illető terület körén első tekintetre feltűnő mesterséges kijárás, valamint a közeli Ritter-féle szőllőben ezelőtt talált 18 és legujabban felfedezett 2 római sír, melyekben alighanem az amphitheatrumban szerencsétlen véget ért viadorok nyugodták örök álmukat, e vélelmünket megerősíteni látszik; pedig eddig még csak egy kapavágás sem történt azon czélból, hogy a puszta feltevés történeti valóra emeltessék. A rohonczi he-

gyektől idáig huzódott víz vezeték egyes helyeit, — ahol t. i. más munka közben ráakadtak — ismerjük ugyan, ámde tökéletes irányának és még fennlevő helyeinek kifürkészése kutató kezekre vár. Általán Szombathely és környéke bámely pontján intézendő furás és annak eredménye szerint megkezdendő rendszeres ásatás még most eredményt igér.

Mintegy központból ötfelé ágaztak ki Sabariából, és szelték át megyénk területét a római utak. Az első Scarabantián át Vindobonába és Carnuntumba, a második Murocinctán és Arrabonán át Bregetiumba, a harmadik Mestrianán át Acincumba és Sirmiumba, a negyedik Salle-n, át Petoviumba, végre az ötödik Arrabonán át szintén Petoviumba. Ezek fekvése és határozott irányára nézve nemcsak a vidéken, de Szombathelyen is csak itt-ott tapogatódzunk. Különben említett utakba eső helyek közől a történettudomány a fekvésükre nézve kétségtelenül ismeretes helyek iránya és az adott távolközök öszszevetése folytán megyénkben az arrabonai vagyis győri utban Murocincta császári nyárilakot Szombathelytől nem kevesebb mint fél mértföldnyire, az acincumi vagyis budai utban Mestrinát, a két Mesteri tájékára, az egyik Petovionei, vagyis pettaui utban Salle-t Szalafőre, a másikban Arrabone-t Körmendre, és ezeken kívül Ptolomeus Rhispiáját Vasvárra véleményezi; most a vasmegyei régészeti egylet szép feladata leend említett utak nyomait Szombathelyen és a felsorolt helyeken vagy környékükön kifürkészni, a felfedezendő utrészek, talán Rába híd alapjai és mértföldmutató irányából az egész utakat kijelelni, és azután az utirajzok-adta távolközöknek megfelelő térségeken az illető római helyek nyomait megkeresni és a történettudomány vélelmezését vagy megerősíteni, vagy kézzelfogható adatokkal megczáfolni. És hogy az így intézett kutatás a kilátásban levő szép helyrajzi vívmányok mellett régiséggyűjteményünk számára is ritka becsü kincsek egész sorait biztosítja, könnyen elképzeli, aki a rendszeresen és buzgalommal kezelt ásatások bámulatos eredményeit a régészeti közlönyökben figyelemmel kiséri.

Ami a Szombathelyen kivüli megyei lelhelyeket illeti: *Kökoriak*; Felső Szénégető és Nagy-Rákos. *Bronzkoriak*: Felső Szénégető, Kőszeg és Felső-Őr. *Római koriak*: Dozmat, Felső-

Eőr, Gyimótfalva, Ják, Felső-Lendva, Sárvár, Vép, Kámon, Szőllős, Szent-Víd, Körmend, Katafa, hol a római utnak és valami római épületnek nyomai vannak, Surány, Szent-Péterfa, Ikervár; kutató kezekre váró halmok vannak Felső Szénégetőn és vidékén, a magasi cseren, a Sághegy alapján Inta felől, a nádasdi, hadászi, katafai és dömötöri határokban. Ezen helyeken rendszeresen és okszerüleg intézendő ásatások az eredményt szintén biztosítják.

Hátra vannak még azon helyek, melyek középkori építészeti, műszobrászati, festészeti, ker. symbolicai vagy kisebb míívészeti emlékeikkel dicsekedhetnek. Ritka becsü kapuzata miatt európai hirre vergődött román izlésü temploma van Jáknak; csucsives vagy góth modoru templomot birunk Sámfalván, Máriafalván, Veleméren és Martyánczon. melyek közől a veleméri frescóiról, a martyánczi falfestményeiről nevezetes. Festészeti tekintetben érdekes a lékai vár egyik régi terme. Ezek leirása, külső belső lefényképeztetése, szobrászati, festészeti, symbolicai és kisebb művészeti ritkaságaik lerajzoltatása szintén a vasmegyei régészeti egylet teendői közé tartozik. De ezekkel ráérünk, csupán a veleméri templom nem enged késedelmet, mely majdnem romban hever.

Még egy van, amit a vasmegyei régészeti egylet működési körébe bevonandónak tartok, mert nemcsak az egylet czéljául kitüzött gyűjtés fogalmában bennfoglaltatik, hanem a könnyű szerrel elérhető biztos eredmény folytán hálás munka és roppant hiányokat pótol.

Ugyanis 1823-ban a Farkas László féle gyűjteménynyel 639 db., 1829-ben a Petrédy Antal-féle gyűjteménynyel 728 db., a folyó évben Bitnicz hagyománya folytán sokkal több, kizárólagosan szomba helyi régiség került a nemzeti muzeum birtokába; továbbá ki tudná megmondani, mennyit vittek el az 1835—1841 ásatások alkalmával folyton itt ólálkodó Litterati és Brandstätter drezdai, Koch berlini, s más régészek és zsibárusok kik után majd minden európai régiségtár mutathat fel Szombathelyen kiásott darabokat, azonfelül Varsányi János mérnök úr birtokából harmadfélszázat meghaladó külön példányt a m. n. muzeum szerzett; végre a többi megyei lelhelyről azokat kivéve, melyek talán Bubics Ede úr és a nemzeti

muzeum birtokában vannak, majd minden Bécsbe vagy külföldre került. Ezek tehát a vasmegyei régiségtárra nézve elvesztek, de hogy abban mégis valami nyomuk, legyen, nincs más mód, mint először a hazai, azután az osztrák, végre a külföldi régiségtárak igazgatóságaihoz fordulni, és őket a náluk található vasmegyei, jelesül szombathelyi régiségek jegyzékének a többszörös példányok száma melletti megküldésére azon megkereséssel felkérni, hogy egyszersmind a történetünkre vonatkozó esetleges feljegyzéseket is közölni, s a külön példányokat a jegyzék sorszámai szerint egyletünk számára ennek költségén lerajzoltatni sziveskedjenek. Ezek azután albumba összegyűjtve és jegyzékbe foglalva a már visszaszerezhetlen eredetieket némileg helyettesítenék. És ez irányu működésünket mindjárt Varsányi János gyűjteményén lehetne sikerrel megkezdeni. Ő ugyanis szombathelyi régiségeit egy albumba lerajzolván, ezt a m. academia archaeologiai bizottságának ajándékozta, igen könnyű lesz ezt Pesten lemásoltatni; ha azután őt magát kérjük meg, meg vagyok győződve, hogy az album számaival összefüggő jegyzéket az ide vonatkozó történeti jegyzetek mellett egész készséggel fogja megküldeni.

És ezekkel kitüzött tárgyamat befefejezve, azon óhajtásom kifejezése mellett teszem le tollamat, hogy egyletünk különösen első működésében a legfényesebb eredményeket legyen képes felmutatni. (A Vasmegyei Lapokból.)

Lakner Endre

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1871. december 5-én a m. n. muzeumban tartott XIII. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből

Elnök: Szalay Ágoston.

Jelen voltak: Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Toldy Ferencz btt.

108. Megengedtetett előadó megemlítésére, hogy a bécsi

akadémiai olvasó-csarnok könyvtára számára az „Archaeologiai Értesítő" 1872-ben elküldessék.

109. Kubinyi Ágoston bizottsági elnök a bécsi képes-krónika lemásolására 3 éven át 10 frttal járulni igérkezett; köszönettel fogadtatott.

113. A bizottság megelégedvén azon miniature másolattal, melyet Bicsérdy János festész a gr. Sztáray-féle levéltárban őrzött Pethő-családi czímérről levett, határozá: hogy a későbbi, t. i. 1572-ből való czímert is miniatureben fesse le.

115. Szóba hozatván a magyar emlék-epigraphicának teljes hiánya, mely a különféle korszakoknak magyar műemlékeken való irásainak meghatározását szerfölött nehezíti, határozá a bizottság: hogy a régiség barátai és levelezőink is szólítassanak fel, miszerint az előttük ismeretes magyar feliratu síremlékekről, edényekről, vagy akármely nyelven szerkesztett felirásról facsimileket készíteni és bizottságunkhoz beküldeni ne terheltessenek.

116. közöltetnek a következő levelek:

1. Id. *Mogyoróssy* János úr a gyulai határkő faduczát kéri és Gyulán 33'-nyi mélységben talált ős lófogakat küld be (311).

2. *Blümelhuber* Ferencz tanár fametszeteket kér a „Magy. Sion"-ban közlendő archaeologiai czikkeihez (301).

3. *Könyöky* József tanár Kopenhágában kiván a pozsonyi régészeti muzeum számára kőrégiségeket szerezni. (303).

4. *Mihäldy* István plébános a Zörökhegyen újabban talált régiségekről tudósít. (307).

5. *Kelecsényi* József Családról több érdekes lelhelyre figyelmezteti a bizottságot. (308).

6. Sz. *Török* János a jóreményfokára utazandó, utasítást kér gyűjtendő régészeti tárgyakra nézve. (310).

7. *Csankó* Károly egy igen szép Diocletianus-féle aranyat küld be Bátáról. (312).

8. *Molnár* Pál kir. főmérnök Aradról a tiszaderzsi, szentlőrinczi és borbási templomok rajzait küldi be. (314).

9. Id. *Bölönyi* Sándor egyik nagyváradi téglavetőben talált régiségeket írja le. (315).

10. *Romer* Constantin lovag a haliesi magyar éremleletet a m. n. muzeumnak ajándékozza. (316).

11. *Cséplö* Péter tanár a biharmegyei muzeum létrejöttéről tudósít. (317).

Jegyzette :

Rómer Flóris.

Hogyan lehet a hamis patinát megismerni?

Ezt kérdezé egyik régész-barátom; mintha azt egy-két szóval tanítani lehetne, és nem kellene sok évi gyakorlat, éles régiségi szem és rendkivüli tapintat, hogy azt, mit az ujabb vegytan az emberek reászedésére kitalált, hasonlólag a tudomány fegyverével leküzdhessük! — Eddig a hamis *patinát* borszeszszel nedvesítették és ez felolvadt, vagy a köröm élével levakarták és engedett! — Mily bajos sokszor meg nem csalatni, alig mondhatjuk meg; de azért még is vannak módok, melyekkel a hamiskodóknak körmeire üthetünk. Nem rég egy vastagon sárga rézből öntött és szemcsalólag patinirozott lapot hoztak, melyet az erdélyi szőlők közt a munkások a földből kiástak, még a föld nyomai is láthatók valának rajta. A darab igen alkalmas volt a rászedésre, és hogy az ártól, 500 frttól vissza ne ijedjünk, holmi angolokra, panorama-mutogatókra történt a hivatkozás, kik mesés árakat igértek; sőt egy magyarországi régészre is hivatkoztak, ki komolyan állította volna, *hogy az ilyennek árát lehetetlen meghatározni!* — Feltűnt, hogy az erdélyi muzeum vonakodott e kincset megtartani — és a beküldött fényképpel meg nem elégedvén, az eredeti remeket kivántuk meglátni; mert az ilyeneknek, ha mindjárt *Marosportuson* vagy épen *Vásárhelgen* találtatnának is (?!) szemébe szeretünk nézni. — Elhozták, mert postára az ilyen kincset nem lehet bízni, csiszolt ládikában, posztóval bepólyázva a római leletek leletjét, s régészeti félénkséggel nyúltunk a megfizethetlen kincshez és első pillantásra elül-hátul, oldalt vizsgálva, gyönyörű zöld buráját kissé vakarva — szép csendesen letettük. — Jött a régiségek nagy mestere, hogy minden kételyt eloszlasson, és a sententia a hiányok, a ki nem vésett tagok stb. constatálása után az volt: hogy ezen eredeti bronz-

csoda sem több, sem kevesebb, mint egy ismeretes kőlap leöntete, a kövön előforduló minden előnyeivel és hiányaival! — Hasonló itéletet halott előtte való nap e drágaság birtokosa egyik értelmes műárusunktól — és látván hogy Pesten még vannak — nem angolok, meg sem haragudván, tábláját ismét bepólyázta és a fényes ládácska *tolókáját* reá nyomta!

Vigyázzunk hát, hogy a körűljáró műárusoktól reá ne szedessünk! Jobb lesz azt valami Lord-nak nagy pénzért haza vinni, mint itthon még csekély áron is, saját tudatlanságunk elárulásával, megvenni.

Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

I.

A mult hó első napjai valamelyikén jelentette gazdatisztem, hogy *Bóla* János kocsis és *Sütő* József béres lakásuk mellett egy pinczét ásván, a gödörben ló- és embercsontokat, úgy több látszólag arany ékszereket és töredékeket találtak. Én a helyszinét megtekintve, a további ásást azonnal betiltottam, a talált ékszereket a cselédektől megvenni igyekeztem, mi nagyában sikerűlt is. Csupán két nehéz gömbölyű csat és egy kereszt veszett el, és minden fáradozásom daczára, még a legnagyobb szigor alkalmazása mellett, sem jutottam azoknak birtokába.

A hulla fekvésére, a gödör szélébe kihányt csonttöredékekből többet következtetni nem lehetett. De miután lófejet találtak a gödörben, miután továbbá sem fegyver, sem sarkantyútöredékekre nem akadtak, valószinűnek tartottam, hogy még egy második hullának is kell ugyanott eltemetve lenni. Az ásatások folytatását az erdészem felügyelete alatt megrendeltem, és rá is akadtak azután a második csontvázra. Annak sírjában találták a kard-töredékeket, a nyak-éket, az érmet, a csatokat, az egyik gyűrűt, a kisebb fülbevalókat. A hulla arczon fekve, kelet felé volt a sírba temetve. A talált vaskap-

csok, talán a koporsóra, mely fából levén tökéletesen elkorhadhatott, lehettek alkalmazva. Ezen sírban találtuk továbbá azon kis gömbölyű ezüst csészét, úgy egy kehelyalakú ezüstedényt, mely azonban vigyázatlanság miatt eltöretett, továbbá egy közönséges cserépfazekat, melyhez hasonló ugyan az első sírban is volt, de csak a másodikat sikerült egészen megkapnom.

A sírok fekvését mutatja az ide csatolt kis rajz. (1. ábra) A Sió-folyó *A*, *A* és a fehérvári országút *B*, *B* között húzódik

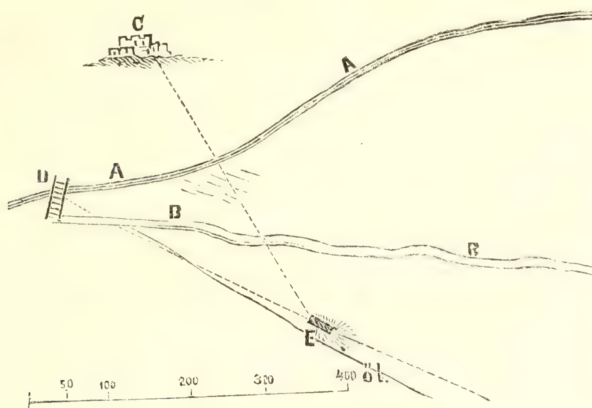

1. ábra.

egy körülbelől 60 lábnyi magas domb-lánczolat. Annak keleti lejtőjén, csak három ölnyire az aljban levő országúthoz találtuk a sírt. *E.*

Az ozorai várt *C*, mely szintén csak néhány száz ölnyire fekszik ezen temetkezési helyhez — Szent-István idejében épültnek mondják?

Meglehet, sőt valósziniúnek tartom, hogy az ásatások folytatása még más érdekes adatokat is szolgálhatna. De nem akarom magamat kitenni ujra azon alapos szemrehányásnak, hogy azt az illetékes helyen előbb be nem jelentettem. Nagyon lekötelezne Uraságod, ha velem tudatni szíveskednék, vajjon érdemesnek tartja-e a helyszin megtekintését, vagy folytathatom-e saját kezemre az ásatásokat.

Bisits Mór.

A szíves ajánlatot természetesen köszönettel fogadtuk, remélvén, hogy alkalmas időben az ozorai, vagy helyesebben puszta-tóti lelhelyről tüzetesb jelentést tehetünk. R.

II.

Ide mellékelve három ismeretlen fogat küldök a m. n. muzeum részére, ezeket a mult holnap 12-én (oktoberben) gyula városi főpénztárnok *Andrásy Miklós* úr udvartelkén (a gyulai belvár napnyugatróli közelében) a korona-utczában 75-ik sz. a. kútásatás alkalmával 33 lábnyi mélységben, a nálunk létező Körös medréhez hasonló, (de dögleszttő szagu) iszapban találták álcsonttal együtt; esedezem azokat a természettári tek. őr úrnak megvizsgálás, és felvilágositás-adást nyerő válasz küldés mellett által adni; mivel a többi nálunk, a gyulai muzeumban maradt társainak elhelyezése alkalmával meg nem nevezhetem, miféle ősi állat maradványai lehetnek?

Id. Mogyoróssy János.

A fogakat őslő fogaknak határoztuk, milyenek hazánkban szerteszét gyakran találtatnak. R.

III.

Örömmel tudósítom, miszerint egyik helybeli téglavetőben régiségek után kutatván, kőkori telepre akadtam; a honnan — ámbár a munkások a talált tárgyakon a legnagyobb vandalismust követték el — nagy mennyiségű lepattogtatott kova, és a legváltozatosabb alaku s anyagu edénytöredékeken kivül, több érdekes tárgyat sikerült szereznem. E tárgyak közől figyelemre méltóbbak: két kőszekercze töredék, az egyiknek anyaga serpentin, a másik bazaltból készűlt.

Ifj. Bölönyi Sándor.

IV.

Pestmegyében a *szent-lörinczi* puszta templom, melynek rajza — ha nem csalódom a Kubinyi és Vahot Imre által szerkesztett „Magyar és Erdélyország képekben“ czimű folyóiratban évek előtt megjelent, azóta sokat pusztult, felkértem *Hornyik* urat, Kecskemét város főjegyzőjét, hogy az elpusztitás ellen vesse magát közbe, mert nálunk nagyon szeretnek az emberek pusztitani, rontani, mintha a régiségek — mint lomok — az útból eltakaritandók lennének.

Molnár Pál kir. főmérnök.

V.

Kopenhágába visszatérve, elmulaszthatlan kötelességemnek tartom önnek legmélyebb köszönetemet nyilvánitani azon kellemes, de csak rövid ideig tartó órákért, melyeket kevéssel ezelőtt az ön vendégszerető házában s igen becses muzeumában töltöttem. Ön tudja, hogy az európai muzeumok nagyrészét meglátogattam; azonban hizelkedés nélkül az igazat kimondva, a magyar nemzeti muzeum leletei s egyes tárgyai mindenek felett leginkább érdekeltek. Utazásaim és kutatásaim által mindinkább világosabb lett előttem, hogy a műveltség — *nem a történeti — hanem a történet elötti korban* délről s délnyugatról terjedt lassanként északra, s hogy a régi eszme az északeurópai népek vándorlásáról, melyek sajátságos keleti culturájukkal egyenesen Ázsiából jöttek Oroszországon keresztül, el nem fogadható.

Annál fontosabb lesz maholnap, ha kitűnik, hogy Magyarország dél-és észak Európa közvetitő tagja volt, hol a déli typus (jelleg) különösen *a bronz és régibb vaskorban*, mielőtt északra vonult, itt módosult, északon pedig ismét egy sajátságos jelleget nyert. Öszintén szólva, ezen vélemény igazságának legszebb bizonyságát az ön tanulságos muzeumában találtam fel. Meg vagyok győződve, hogy *több fontos és általános érdekü archaeologiai kérdést föleg csak Magyarország régiségei által lehet megoldani.*

Ámbár a pesti muzeum még igen fiatal, mégis ön oly fontos dolgokat gyűjtött össze s oly lelkiismeretesen működik, hogy tiszta szivvel szerencsét kivánok hozzá. Ha ez tovább is igy tart, ha általános és szorosan tudományos nyomozások az országban mindenütt megkezdődnek; ha a leletek *összeszedetnek* és *összeállitatnak* s ha végre a nemzeti muzeum fontosságát Magyarországban *a magyar őskor, valamint az általános európai archaeologia érdekében szemügyre veszik*: akkor senki, sem fog hibázni, midőn a nemzet intézetét minden oldalról támogatni s gazdagitni kellend. Ámbár jelenleg is már temérdek érdekeseket foglal magában régiségtáruk, de azért sokkal szebb jövőt igér ez a muzeumnak annyival inkább is, minthogy Magyarország földje oly rendkivül gazdag régiségekben.

Jöjjön ön csak Kopenhágába, látni fogja, mit tehet egy nép hazafias érzelme muzeumáért. Rendkivül örültem, midőn láttam, hogy önben is igaz hazafiui szellem honol. Ámbár mindkettőnknek a jelen időben igen nagy akadályokkal kell megküzdenünk, mégis mindig azt gondolom, hogy *ha egy nép ős koráért teljes erejével küzd, akkor nemzeti kifejlődéséért és a jövendőért munkál.*

Worsaae.

Midőn az őskori régészet teremtőjének, ernyedetlen előharczosának és első rangú tekintélyének ezen magasztaló sorait egész kiterjedésében — mit talán némely sorra nézve tennünk nem is kellett volna — közöljük, czélunk, őszinte szólva, csak az volt, hogy azokat, kik törekvéseinket most is fitymálva akarnák lenézni és intézetünket saját gyalázatokra lealacsonyítani, ha lehet, észre hozzuk; azokat pedig, kik gúnymosolyok közt is velünk kezet fogva, tétovázás nélkül bátran előre mennek kitartásra buzditsuk. Mindig nagyobb érdem lesz semmiből valamit teremteni, mint összekulcsolt kezekkel a már alkotottak fölött elmélkedni!

R.

Érmészeti adalék.

I.

(*Érdekes magyar éremlelet Halicsban.*) Névrokonomtol Romer Koszta lovagtól nem rég kaptam levelet, melyben tudosit, hogy szeptember havában egyik falujában *Lasocicen* mintegy 5 mértföldnyire Krakótól egy régies kis fazekat szántottak ki, melyben 2 ezüst gyűrű és sok ezüst érem foglaltatott. A tisztogatás után a tulajdonos látta, hogy ezen érmek magyarországiak, melyeket ő Rupp munkája szerint meghatározott; és pedig ezen czimek közt vannak:

Imre királytól Rupp táblája szerint a 137. sz.

II. *Andrástól* a 171. sz.

IV. *Bélától* 173. 176. 178. 196.

V. *Istvántól* 205. 221. 225. sz.

Kun Lászlótol 230., 232., 233., 234., 238., 245, 246., 250., 257., 263., 268., 269.

III. *Andrástól* 289. Ruppban mint *egyedüli* felhozva, és Róbert károlytól 389.

Ezen érmek nagyobb része több példányban fordul elő, de van mintegy 11 darab, melyet a Rupp-féle munkában nem lehetett találni. Ezek közül egyet beküldött Romer lovag, és ez *Kun László-nak* egy eddig ismeretlen neme, melynek leirása ez:

A király koronás feje, neve a köriratban, hárpya féle állat.

Nagyság 9, súly 5 centigramme, ritkaság 6/30.

Előlapon (2. ábr. *a.*) a király koronás feje arczczal, korona három orma inkább lóheres, mint liliomos; hosszu kötélszerüleg fonott hajának végei felkunkorodva. A két gyöngykör közt ez áll: R · LADIZLVZ ·

Hátlapon: (2. ábr. *b.*) gyöngyös körben jobbra lépdelő állatszörny, melynek hátul lelógó taraja madárfővel végződik, lábai közt hatágu csillag.

b. *a.*

2. ábra.

Az előlapnak feje hasonló Rupp IX. tábla 244. számához, mig a hátlapon levő állat a 263. számu hátlaphoz hasonlit.

E szerint ezen érem kettős gyöngyköre által az előlapon

Kun László minden eddig ismert pénzétől különbözik, máskép pedig az első I — III. neme közé helyezendő.

A talált érmekről Romer lovag irja, hogy jó karban vannak és irásaik könnyen olvashatók.

Az ezüst gyűrűk egyikének lenyomata után k'szült másolatát (3. ábra) mellékelem, megjegyezvén, hogy hasonlók régi gyűrűink közt előfordulnak és igy ezen lelet által a XIII. század végére és XIV-dik elejére helyezhetők. A másik gyűrű sárga rézből van, egy darab kék üveggel.

3. ábra.

Meglehet, hogy a rokonszenves levél irója ezen leletnek részét muzeumunknak átengedi — erről maga idején olvasóimat tudositani fogom.

II.

(*A byzanczi aranyoknak*) hazánkban való sűrű használatáról, melyről honi kútfőink többször szólnak, jelesen Thuróczi krónikája is XLV. fejezetében igy emlékezik: Béla *I-us Byzantios permisit currere per districtum regni sui. Argenteos enim denarios — cudi fecit, quorum quadraginta Byzantius census erat, unde et nunc denarii numero quadraginta aureus appellantur, non quod sint aurei, sed quod tot denarii Byzantium valere videbantur.* Bebizonyul ez azon gyakoriabb leletekből is, melyekről a vidékről is tudositanak. Legujabban *Halaváts Gyula* küldötte be egy Constantinus X. és Romanus II.-féle (948—959) arany lenyomatát meghatározás végett, mely bár lelhelye nem említtetik, a byzanczi pénznek nálunk való forgalmáról tanuskodik.

Az említett arany Sabatier Descript. générale des monnaies byzantines XLVI. tábla 18-dik ábrája alatt fordul elő

III.

(PROBVSAINK) érdekes darabokkal gyarapodnak, igy az ADVENTVS AVGVSTI, XXI, melyet Missong úr eddig a maga gyűjteményében levő *egyedülinek* tartott, most már a muzeumban párját találta; még ennél érdekesebb egy bronz fémer VICTORIAE AVGVSTI hátirattal és SIS verőhelylyel, mely intézetünk egyik nagy becsü darabjává avattatott fel.

IV.

(*Éremleleteink történetéhez*) érdekes adatul szolgáland az, hogy minden törvényszéki üldözés, fartatás és büntetés daczára sem éretik el az, miszerint a kormány magas és jóakaró szándékához képest a tudománynak, vagy nemzeti tudományos intézeteinknek valódi haszna legyen. Mig a divatozó rendeletek fenállanak, a találó birvágytól ösztönöztetvén, a talált kincset mindig el fogja rejteni, kézalatt a találástól távolabbra eső helyen eladni, a vevő szatócs pedig félvén a fölfedezéstől és a vett tárgyak vesztésétől, rendesen külföldre szállítja, vagy a tudomány emberét hamis lelhely megnevezés által tévútra vezeti. — Egy nyitra megyei esetről hivatalosan értesültünk. A találó az érmeket, az állitólag 31 latot nyomó leletet, mely 4—5 latnyi ezüstöt tartalmazott, házalónak adta el; latját 60 – 65 kron vették meg. A házaló a közelebb meg nem határozott leletet *Brünnben* adta el, és igy egy gazdagabb leletnek tanulmányozásával szegényebbek vagyunk.

Irodalom.

(*A „Magyar Sion"*) augusztusi füzetében *Vajdovszky János* szepesmegyei theologiai tanár és az archaeologiának *ex propriis* lelkes tanára, leirja azon fölötte érdekes képcyclust, melyet páratlan fáradozással és mátkája iránti szent szeretetből főt. *Duchon* János lelkész, és *Garszky* János segédlelkész urak, gyakran naponkint 6—8 órát a magas hágcsókon állván, és a mészréteget késekkel legnagyobb vigyázattal lehámozván, legalább 200 éves leplöktől felszabadították. — Alig van más hasonló templom széles e hazában, még az alsó vasmegyei hírneves templomokat sem vevén ki, — és ha meggondoljuk, hogy ez még husvét táján mind látható nem volt, hogy már most a szlatvinai és jekelfalusi templomok falfestményeit is kezdik a buzgó, és régi templomaikra büszke lélkészek hámozni, csak szívből örvendhetünk az ó-kor ezen becses, néha-néha négyszáz- vagy még több éves művészete feltámasztatásának! — E

tekintetben már is sok történt, és mint hisszük: egyik lelkész sem fog hátramaradni, ha arról van szó, hogy azzal, mit a vastag mészréteg eddig az értelmetlen szem elől eltakart, most, midőn a műtörténet adatai összekeresésében fáradozunk, maga is templomával egy lapot betöltsön. E buzdító szavak egyiránt szólnak minden keresztény felekezetnek; mert itt nem a vallási tételekről vagy előítéletekről van szó, hanem a nemzeti művészetről azon korszakból, midőn a nemzet még egy módon tisztelte *Istenét* — egy zászló alatt védte hazáját!

(*Az archaeologiai képekhez való fametszvények*) mily tökélyre emelhetők legyenek, tanusítják azon próbanyomatok, melyeket *dr. Montelius Oscar* úr a stockholmi muzeumból, a kőkori eszközökről készíttetett, és melyekből egy példányt nyerni szerencsések valánk. Ezen valóban pompás kiadványokból látjuk, hogy arra, miszerint valamely nemzet a tudományok terén az elsők közé soroztassék, nem szükséges, hogy kiterjedésre és számra nézve is nagy legyen. Ezt bebizonyítanunk nem szükséges, erre elég példa van az ó és új korban. Csak előszeretet és a szükség érzete ébredjen fel az emberekben — és e téren senki által hátra nem szoríttatnak! — Valóban, ha a mi metszvényeinket vagy egyéb műmellékleteinket össze akarnók a *dánok* és svédek efféle kiadványaikkal hasonlítani, alig ha hátramaradásunkat nem restellenők. Előre tehát ebben is. — Legyenek ne csak kitünő élczrajzaink, de jusson a tudománynak is legalább jeles rajzolója, metszője!..

(*Visszhangok a templomi képekről.*) Olvastunk egy sugallott czikket a „*Magyar Sion*"-ban, mely egyházi festészetünket hanyatlásában és botrányos voltában méltán korbácsolja. Bár ezen czikknek az lenne eredménye, hogy a megyéjüket hivatalosan látogató főpapokat mindig épen oly vallásos, mint az egyházi művészetet értő, és érte lángoló tanácsosok kisérnék, kik irgalmatlanul távolítatnának el mindent az Isten házából, mi a templomokat kontársága által fertőzteti, és az ájtatos népnek ízlését elrontja. *Várnay* úr kimélet nélkül, saját tapasztalásából hoz fel példákat, melyek pásztoraink izlése sülyedését világosan tanusítják, és bebizonyítják, hová juthat a megye, ha a növeldékben nincsen a pásztorkodás ezen részére is a kellő gond fordítva; ha a megyének nincsen synedrionja,

melynek engedélye vagy ajánlata nélkül az egyházakat nem szabad diszesíteni!

Leveleket kellene ezen drastikus czikkből idéznem, hogy bebizonyítsam más szavaival, mit magam már annyiszor hasztalan említettem. Kár, hogy a szerkesztőség ezen találó értekezést legalább 4,000 példányban le nem nyomatta, és hazánk minden papjához — zum abschreckenden Beispiel — el nem küldötte; evvel talán többet használt volna, mint a mit ezer tankönyvel és komoly irányu egyediratokkal elérhetnénk! — Kevés remény van ahhoz, hogy ez máskép legyen, mig papjaink mindig csak a legolcsóbbat vásárolják, ha a templom számára való, és ha képzett festők helyett, holmi kaptafa készítőből Apellessé lett, *mázoló, festö és festélötöl egy személyben* az egyház képeit és az utak mellett felállított, gyakran az ájtatos hiveket is botránynyal eltöltő feszületeket pingáltatják.

(*Nilusi utazók számára*) Dümichen Berlinben egy 73 képből álló photographia-albumot adott ki. Ezen ősegyptomi műremekeket magába foglaló gyűjtemény Vilmos császár segedelmezésével jött ki, sok nehéz, csak félig világított belső falat ad híven és rövid magyarázó szöveggel, úgy, hogy az értelmiség az emberiség ezen ősrégi műveit otthon is gyönyörrel élvezheti.

(*Crowe és Cavalcaselle)* A „history of painting in north Italy. 2. vol. London. J. Murray 1871." czimű munkájukban leginkább az olasz festészettel foglalkoznak és sok oly festészeti iskolát említenek, melyeket eddig mások tekintetbe sem vettek. Minthogy a festmények ismeretéhez sok eredeti műnek látása, de még a kellő tudományos előkészület is szükséges, melyet a szerzők kiválóan birnak, alig fogja valaki, ki a festő művészet ismeretében rendszeresen akar haladni, nélkülözhetni.

Egyveleg.

-1 *(A székesfehérvári várkapu)* lerontása már csak idő kérdése, s még eddig semmi intézkedés nem történt ezen utolsó fennálló történelmi emléknek legalább kép általi megörökítésére. A befalazott márványtáb-

lát a többi kőemlékekkel — úgyhisszük — a tulajdonos szivesen átengedi régiségtárunk számára. Ezt olvassuk a „*Székesfehérvár*“-ban; de alig hisszük, hogy ez egészen úgy legyen, miután az arch. bizottság tagja *Pauer* János cz. püspök ő msgához intézett kérésére azon megnyugtató feleletet vette, hogy mind arról, miről tudosító úr említést teszen, idején gondoskodva leszen.

2. (*A vajda-hunyadi vár*) kiépitésénél azt óhajtják a szakértők, a többi közt *Marchent* szobrász is, hogy az ottan közelében fekvő *nándori márványt* alkalmazzák a belső falak díszítésére. E márvány, mint állíttatik, ott kiaknázhatlan mennyiségben és több színben található. Ideje volna, ha e hir csakugyan igaz, hogy már egyszer saját terményeinket is felhasználjuk és ne mindent, a mi nálunk is van, külföldről beczipeljünk. Ha a magunkét nem pártoljuk, hogyan kivánjuk ezek pártoltatását másoktól?! Nem tudom mit értenek az illetők a *márvány* alatt, de ha azon kőről van szó, melyből a régi vár tagozatos faragmányai készültek, mely finom egyenlő sárgás szemcséje és valóban plastikai tulajdonságai által mindenkinek feltűnik, ki az ottani faragmányokat tanulmányozta, akkor igazán vétek a *teremtő* és a haza ellen, ha oda sem tudom honnan akarnának anyagot hozni, mely ebbeli hírünket is csorbítani fogja. Ha a hunyadi vár nem fog carrarai márványban fényleni, nem lesz baj — annál szerényebben fog a jövevényhez szólani a színváltozatos nándori kő, mely hogy már eddig nem használtatik szerteszét hazánkban is, csak azon balfogásnak lehet talán tulajdonítani, mely a budai uti anyagot Hatvan tájára hordatta, Hatvan vidékéről pedig a basaltot Budára vitette. Ez persze, hogy nagyon drága, és még is rosz utakra adott alkalmat — de az olcsó portéka nem noble!!

3. (*A népnevelők mint az östörténelem pionnierjei.*) Az „Értesitőben“ közlöttem egy szerény, de komoly felszólítást azokhoz, kik szeretett tudományomnak a legnagyobb lendületet adhatnák hazánkban, a népnevelőkhez, kiknek egyik, talán legnemesebb feladata az is, hogy a népet a durva, haszontalan és minden nemesebb embert s így a nemzeteket is bélyegző *vandalismustól* gyógyítsák! — A czímhez tevém azt is, hogy a nevelési lapok t. szerkesztő társait kértem, adjanak ezen felszólításomnak egy kis tért és minél nagyobb kiterjedést. Tudtommal csak a „*Máramaros*“ hozta ezen igénytelen sorokat. Nem rég pedig a *Népnevelők lapja* 1. számában is találtam lenyomatát. Ezért ismét köszönetet mondok, mert nem vártam, hogy mindjárt az első számban fog a régészet pártolása előkerülni. Lesz még máskor is a t. szerkesztőségnek alkalma egyes

szemeket találni, melyek több lapban elvetve előbb-utóbb megfogamzani és hasznos gyümölcscsel fognak megörvendeztetni. Ha minden tankerületben csak 2—3 népnevelő karolná fel szent ügyünket, néhány év alatt olyan polczra emeltethetnők muzeumainkat, hogy a vaspályákat nem híjába építtette volna az ország a külföldiek számára is. — Hanem ehez némi bátorság is kell, hogy a t. népnevelők magukat a szájasságon, a gúnyon, mely minden újat le akar forrázni, túltegyék; de mondjanak le azon viszketegről is, hogy csak csupa új, csupa bámulatraméltót akarnak muzeumainkba hozni. A tudománynak minden legcsekélyebbnek látszó régiség becses adalék — mert sokszor nemcsak a tárgy minősége, de száma is nyom valamit. — Várva várom a Népnevelők lapja — ajánlatának eredményét; tisztelettel és elismeréssel fognám mindig említeni azon urakat, kik bár eddig vajmi ritkán, de még is néha-néha értesítettek vidékük leleteiről! Az olyan népnevelő, ki kisded tanítványait, vagy vasárnapi hallgatóit az őstörténelem tárgyaira figyelmezteti, honunk ismertetése által nagyon is elő mozdíthatja hazánk homályos múltja történelmét!

4. (*Vállszalagok*) Timlich Károly jelmezi munkájában (A magyar és Horváth országi legnevezetesebb nemzeti öltözetek hazai gyűjteménye, Bécsben 1816. Cappi úr mesterményi boltjában) a 19-dik táblán nem csekély meglepetésemre találtam női öltözetet a *zellenei* és *poltái* asszonyokról Nógrádmegyében, mely a barbar muzeumi kőemlékeken (Archaeol. Értesítő V-dik kötet, 260 lap.) lerajzolt női díszhez nemcsak a vállakon emelkedő szalagok, hanem a magas és mint a rajzon látszík, mintegy szalagpártából kiemelkedő fejdísz által is nagyon hasonlít. Érdekes lenne megtudni, vajjon ilyen szalagos viselet divatban van-e még mai napon a nevezett helységekben, és lehet-e azon vállszalagoknak nyomát még egyébütt is Nógrádban, vagy más megyékben találni? A tudosításokat szivesen közölnők.

5. (*A szombathelyi szöllőkben*) közelebb ásatások történvén, két régi sír- és koporsóra akadtak, melyek mindegyikében egy-egy csontváz volt, a fejek azonban mind a kettőben hiányoztak. Illetékes egyének azt vélik, hogy a csontvázak lefejezett egyének csontvázai és a levágott fejek egyébütt helyeztettek el.

6. (*A tudományos akademia dec. 4-kén tartott ülésében*) Henszlmann l. tag olvasta föl értekezését „a visegrádi koronatartó helyiségről“ s azt felvilágosító rajzokkal kisérte. Bél Mátyás nyomán azt állítá, hogy a visegrádi fellegvárat Róbert Károly egyenesen a korona őrhelyéül

építteté. Felolvasta Kottaner Ilona jegyzeteit, melyekben, mint szemtanu részletesen elmondja az Erzsébet által végbevitt koronarablást s kivált a helyekre nézve a legpontosabb részletességel irja le a vár helyiségeit, egyes szobáit s a t. E leirást értekező összehasonlítván Visegrád jelenleg már megállapított fekrajzával, azon következtetést vonja belőle, hogy az egész fellegvárban csak azon, mintegy másfélölnyi, mély sziklába vájt üreg lehetett az egyedüli hely, ahol a korona őriztetett. *Rómer* Flóris a felolvasás után néhány pontban előadja nehézségeit, azon állítás ellen, mintha ez üreg használtatott volna a korona őrhelyéül. *Henszlmann* védelmezé ugyan véleményét, de érveivel ellenfele még sem levén megelégedve, megigéré, hogy midőn a felolvasott értekezés napvilágot látand, irásba fogja okait előadni.

7. („*Magyarország és Nagy-Világ*") képes lapunk 53. számában nem csak a *visegrádi várromoknak* Keleti Gusztáv tanártól rajzolt szép tájképét hozza, hanem az ottani ásatásokat rendező dr. *Henszlmann* Imre igen sikerült arczképét és életrajzát is közli. Örvendünk rajta, hogy már az ilyen működés is talál méltánylókra, és érdemnek tartatik a haza előtt. Reméljük, hogy be fog következni még azon időpont is, midőn az annyira elhanyagolt, és igen gyakran nevetség tárgyául kitüzött régészeti kutatások valódi érdeke is el fog ismertetni. Az omladék, a cserepek, az alaktalan fémrögök és elhányt töredékek egyes betüi az emberiség történetében. A ki ezen betüket szavakká egyezteti össze, és titkos értelmüket felfödezi, csak úgy érdemli a történész nevét, mint az, ki a fakult hártyákból olvassa ki azokat! — Sőt még tovább megy, mert hol emez már megakad és haladni nem képes, a régész összevetései által még mindíg tud egy-egy tényt találni, mely a messze távolba való vándorlás alatt vezető fényül, Ariadne fonalául szolgál.

☞ *Az archaeologiai* bizottság ülései 1872-ben tartatnak minden hó első keddén, úgymint: febr. 6. — márcz. 5. — april. 9. — május. 7. — jun. 4-kén. Szünidő. — octob. 1. — nov. 5. — decz. 3.

Tartalom: A kalocsai érsek ásatásai. Dr. Henszlmann Imrétől. 1. - Iránypontok a vasmegyei régészeti egylet első működése elé. Lakner Endrétől. 9. — Kivonat a magy. tud. akad. arch. biz. 1871. decz. 5-kén a m. nem. muzeumban tartott XIII. rendes ülésének jegyzőkönyvéből. 13. — Hogyan lehet a hamis patinát megismerni. Rómer Flóristól. 15. — Archaeologiai levelek. I.—V. 16. — Érmészeti adalékok. I.—IV. 21.— Irodalom. 23. — Egyveleg. 25.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. 2. szám.

VI. kötet. *Február 1-én.*

Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg. — Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

Jelentés

a történelem elötti régiségek vizsgálóinak Bolognában 1871. október 18-káig tartott nemzetközi gyüléséről.

Hunfalvy Páltól.

Az ismeretes történelem korát megelőző régiségek nyomozása, mint tudjuk, új tudományt költött fel Európában, melyet franczia szóval „préhistorique"-nek és németül „vorhistorisch"-nek neveznek, s melyet mi rövidség okáért „ősrégi"-nek nevezhetnénk. Igaz, hogy az ismeretes történelem határai mind inkább tágulnak, a mint t. i. az eddig ismeretlenűl lappangott tények ismeretesekké válnak, minél fogva a történelmet előző dolgok köre szükségképen változik: mind a mellett a *préhistorique*, *vorhistorisch* elnevezés jobban kifejezi az illető fogalmat, mint az *„ősrégi"*, s azért legyen szabad a *praehistoricus* szót is használnunk.

Az ősrégi, vagy praehistoricus tárgyak vizsgálói, részint azért, hogy az ősrégiségeket a különböző országokban jobban megismerhessék, részint azért is, hogy mindenütt érdeket költsenek az új tudomány iránt, 1866. óta, ha lehet, évenkint, nemzetközi gyűlést tartanak, a milyen is a nevezett évben Hel-

vétországban, Neufchatelben (Neuenburg), 1867-ben Párisban. 1868-ban Londonban, 1869-ben Kopenhágában volt. Kopenhágában, a skandináv tudomány fővárosában, azért tarták a gyűlést, mert ott keletkezett leginkább az új tudomány, s a skandináv, különösen a kopenhágai gyüjtemények méltán kitűnő helyet foglalnak az európai tudományos világban. Viszontag a kopenhágai gyűlés az 1870-ki összejövetelre Olaszországot választá, minthogy ott lehetne leginkább az egybekötő tényeket feltalálni, a melyek a történelmet előző korból a történelmibe által vezetnek; Olaszország sok városa közől pedig Bologna látszik vala legalkalmasabbnak, mind központi fekvésénél, mind annál fogva is, hogy ott a legrégibb egyetem máig tudományos hírben áll, s a régi közmondás: Bononia docet, vagy Bologna la dotta máig is igazak lehetnek. A nagy német-franczia háború miatt elmaradván az 1870-ki gyűlés, azt 1871-ben határozák tartani, még pedig őszelő (september) 30-dikától őszhó (október) 8-káig.

A kopenhágai gyűlésen a Balttenger vidékein tett utazásom alkalmával vehetvén részt, a bolognai összetalálkozás annál érdekesebbnek látszik vala előttem, mert tapasztalván, a dánok mit tőnek Kopenhágában, kiváncsi voltam látni, mit tesznek majd Bolognában az új állami életre tömörült olaszok, a kik a római birodalom bukása óta most először magok urai az Alpoktól fogva Sicilia szigetéig. Szándékom és óhajtásom teljesedését a méltóságos akademiai elnökség is előmozdítván, jelentésem némileg hivatalos kötelességből is foly.

A bolognai gyűlésre derekasan készültek volt az olaszok. Legelső helyen említendő, hogy Bologna, Modena és Ravenna városok egyesülve és vetélkedve igyekezének nemcsak méltóan fogadni a gyűlés tagjait, hanem tudományosan is tündökölni előttük, a végett ásatásokat és egyebet tétetvén, a mint sorban lesz módom megemlíteni. A közoktatási, földmívelési és kereskedelmi miniszteriumok egy olasz anthropologiai és régiségi kiállítást rendezének (exposition italienne d'Anthropologie et d'Archeologie préhistorique), a mely magában foglalta az eddig tett találmányokat az ősrégi korból. Egyes tudósok kisebb nagyobb könyveket adának ki a gyűlés számára, vagy alkalmára, p. o. Capellini János, a bolognai egyetemen a geologia

és palaeontologia tanára „armi e utensili di pietre del Bolognese“ és „l'età della pietra nella valle della Vibrate“ közlötte; gr. Gozzadini János, a gyűlés elnöke, marzabottoi és villanovai nekropolisokat irta le; egy névtelentől megjelent munka „l'età preistorica segnata nei monumenti che si trovano in Sardegna“ tárgyalja; Cassani Jakab, hasonlóképen bolognai tanár pedig vastag könyvet adott ki „sulle età preistoriche.“ A „Guide de la ville de Bologne“ a gyűlés tagjait a város tervrajzával, nevezetességeivel, történeteivel ismertette meg, stb.

Bologna kőfallal bekerített s helyét betöltő, kész város az Apenninek alján, a Reno hegyi folyó mellett, a mely, mint nyomai mutatják, szaggató áradásokat teszen. A város vidéke festői. Maga a város az utczák hoszszában a házak alatti csarnokok vagy folyosók által tűnik föl, nagy kényelmére a járóknak mind esős, mind forró időben. A város közepében a két egymás mellett épült és dűlni látszó torony kapja meg az ember figyelmét. Az egyik, *Torre Asinelli* (Asinelli-torony) 256′ magas, a másik, *Torre Garisenda* 130′ magas; amaz 3′ 4″-val, ez 8′-val hajlik keletre és 3′-val délre. Mindezen tornyok, mind a nagy Petronio egyház, mind más templomok is tégla épületek.

Az egyetem 1119-ben alapíttaték; számára 1562-ben az Archiginnasio épült, melynek udvari csarnokaiban földszint és az emeletben a híres tanulók czímerei láthatók. A szép épület most a város tulajdona, s abban vannak a városi könyvtár és muzeum. Az egyetem 1803 óta a Palazzo Cellesi-ben van.

A városnak 1870. végén 107,534 lakosa volt; 1859. jan. 12-én a római pápa hatósága alól a savojai uralkodó ház alá adá magát, ez volt Bolognának száz tizedik kormányváltozása.

Őszelőhó 30-kán, mely szombat vala, este az Archiginnasio téres helyiségeiben találkozának először az egybegyülekezők. A közzétett névjegyzék 236 tagot számlál elő, a kik között 160 olasz, 23 francziа, 15 dán, 7 svajczi, 6 svéd, austriai és belga 5—5, német és orosz 4—4. spanyol és németalföldi 2—2, angol 1, s magyarországi 1.*)

---

*) A kopenhágai gyülés számosabb, összesen 337 tagu volt, köztük 226 dán, holott Bolognában csak 160 olasz iratta be magát.

Másnap, azaz őszhó elsőjén, délben, az egyetem díszteremében az ünnepélyes megnyitó ülés vala, a melyben gr. Gozzadini, mint elnök, üdvözlő beszédében előadá, hogy mi történt eddig Olaszországban a történelmet előző régiségek kutatásában. (Zárjegyek között legyen megemlítve, hogy a régészek nemzetközi gyűlései franczia nyelven folynak, tehát az olaszok is mind francziául beszélének, némelyike nagyon kirivólag, a mennyiben az olaszban ö és ü hangok nem lévén, a kevésbbé gyakorlott olasz száj ezeket a francziában is o-nak és u-nak ejti.) — „Soyez donc les bien venus, vous savants de toutes les parties de l'Europe, úgymonda Gozzadini, soyez les bien venus dans cette ville qui fut nommée *Mater studiorum*, et ou vos ancétres accouraient dans les siècles passés pour y apprendre les sciences librement enseignées a l'ombre du drapeau, qui par le mot *Libertas* (ez a város jelszója) menaçait tout despotisme; de sorte que Copernic, un de ces sublimes étrangers qui étudièrent ici, put devenir le premier restaurateur du vrai système de l'univers" .... s folytatá a szónok, „Vous avez jugé fort à propos de vous réunir en Italie pour discuter les problèmes ardus de la science nouvelle, dont le but est de découvrir l'ancienneté la plus reculée de l'homme, et d'en connaître les phases antérieures á l'histoire. L'Italie en effet offre pour ces études une série non interrompue d'anciennes stations humaines et d'anciens produits de l'industrie." — S miután a szónok a fölfedezéseket és ásatásokat előszámlálta, mégis kimondá: „Les études préhistoriques ont été entreprises depuis peu en Italie, quoique Auguste, d'après Suetone, ait cherché dans les grottes ossifères de Capri les silex taillés comme des *arma heroum*, et non des *ceraunia*; quoique l'italien Mercati, au XVI-siècle ait reconnu les armes en silex et les ait attribuées aux hommes antédiluviens." *)

Az ünnepélyes megnyitás után az egész gyülekezet a geo-

---

*) Suetonius azt mondja Augustusról: „Sua (praetoria) quamvis modica, non tam statuarum tabularumque pictarum ornatu, quam xystis et nemoribus excoluit, rebusque vetustate ac raritate notabilibus; qualia sunt Capreis immanium belluarum ferarumque membra praegrandia, quae dicuntur *gigantum ossa et arma Heroum*". Octavianus Augustus, LXXII.

logiai muzeumba mene, a hol az olasz történelem előtti tárgyak, melyek az embertanra és ősrégiségre vonatkoznak, ki valának rakva, még pedig tartományok szerint, hogy az egyezés és különbség is szembe tűnhetett. Ott valának tehát az Abruzzok, Marchák leletei, a modenai, reggioi, parmai, velenczei, lombardiai, imolai, otrantói, kalabriai, római, (Campagna Romana), umbriai, elbai, stb. tárgyak. Sok vidékről a kőkori és bronzkori tárgyak egybehasonlító táblákon fejlődési fokaik szerint voltak lefestve.

Nem régen Mommsen Tivadar, római történelmének 3-dik kiadásában (1861-ben) még ezt írta: „Es liegt dem Geschichtsforscher ob die successive Völkerschichtung in dem einzelnen Lande darzulegen, um die Steigerung von der unvollkommener zu der volkommneren Cultur, und die Unterdrückung der minder culturfähigen oder auch nur minder entwickelten Stämme durch höherstehende Nationen so weit möglich rückwärts zu verfolgen.— Italien indess ist auffallend arm an Denkmälern der primitiven Epoche und steht in dieser Beziehung in einem bemerkenswerthen Gegensatz zu andern Culturgebieten. Den Ergebnissen der deutschen Alterthumsforschung*) zufolge muss in England, Frankreich, Norddeutschland und Scandinavien, bevor indogermanische Stämme hier sich ansässig machten, ein Volk vielleicht tschudischer Race gewohnt oder vielmehr gestreift haben, das von Jagd u. Fischfang lebte, seine Geräthe aus Stein, Thon oder Knochen verfertigte und mit Thierzähnen und Bernstein sich schmükte, des Ackerbaues aber und der Metalle unkundig war. In ähnlicher Weise ging in Indien der indogermanischen eine minder culturfähige dunkelfarbige Bevölkerung vorauf. In Italien aber begegnen sich weder Stämme einer verdrängten Nation, wie im keltisch-germanischen Gebiet die Finnen und Lappen und die schwarzen Stämme in den indischen Gebirgen sind, noch ist dasselbst bis jetzt die Verlassenschaft eines verschollenen Urvolkes nachgewiesen worden, wie sie die eigenthümlich gearteten Ge-

*) Mommsen egyoldalúan említi meg a német ősrégi kutatást, mert első helyen kellett volna a skandinávot, s azután a német mellett az angolt és francziát is megneveznie.

rippe, die Mahlzeit — und Grabstätten der sogenannten Steinepoche des deutschen Alterthums zu offenbarer scheinen. Es ist bisher nichts zum Vorschein gekommen, was zu der Annahme berechtigt, dass in Italien die Existenz des Menschengeschlechts älter sei als die Bebauung des Ackers und das Schmelzen der Metalle, und wenn wirklick innerhalb der Grenzen Italiens das Menschengeschlecht einmal auf der primitiven Culturstufe gestanden hat, die wir den Zustand der Wildheit zu nennen pflegen, so ist davon doch jede Spur schlechterdings ausgelöscht." *) Ezt Mommsen Berlinben, 1861-ben írhatta, de 1872-ben már nem írhatná; a kőkornak maradványai igen nagy számmal megvannak Olaszországban is, ott is sokáig tanyázott az ősember, a történelem előtti homályban, a melyet immár el kezd oszlatni a fürge és fáradhatatlan kutatás. S mi számosan és szorgalommal dolgoznak e téren is az olaszok, mutatja a Pigorini által kiadott Bibliografia Paleontologica italiana dal 1850. al 1871, mely 41 lapot tölt be. Mommsent pedig azért írtam ki szó szerint, mert jelentésem utóbbi részében hivatkoznom lehet reája. (Folyt. követk.)

II. Rákóczy Ferencz rézpénzeinek érmészeti és pénzügyi ismertetéséhez.

Reizner Jánostól.

Magyarországnak hajdan, — mint egyátalán minden országnak — pénzei ezüst és aranyból verettek; e két érczben ismerték fel akkor a statuserőt, s nemzetgazdászati elvek szerint az arany- és ezüstnek kivitele a legszigorúbb törvények által tiltva volt.

Rézpénzt, mely folyó pénzül használtatott, legelőbb is IV. Béla veretett a tatárjárás után (1241). Utána I Lajosnak (1342—1381.) fordulnak elő nagyobb vastag rézpénzei, valamint Zsigmond (1387—1437.) V. László és II. Lajosnak is voltak közforgalmi rézpénzei.

*) Römische Geschichte. Dritte Auflage, Berlin, 1861. A 8.-9. lapon.

Ezen kívül I. Ulászló (1440—1444.) királynak is némely ezüst pénzei inkább rézpénzeknek tekintendők, módnélkül rosz keverékeik miatt; végűl I. Mátyásnak és II. Ulászlónak is ismerjük rézpénzeit; de ezek már nem forgalmi, hanem emlékpénzek, fémerek; s a Habsburg királyok alatt már egész sorozatos rendje tűnik fel rendkívüli gazdag változatokban a fémereknek vagyis emlékpénzeknek.

A rézpénznek, mint folyó pénznek feltűnése mindenkor az országos nyomoroknak tanúja, kivételt e nemben alig egy-két szerény eset képez.

II. Rákóczy Ferencz kezdett ismét folyó rézpénzeket verni, s ugyanekkor I. Leopold is „Ex necessitate“ feliratu pénzei kezdtek forgalomba jönni.

Ideiglenes időre volt tehát számítva a rézpénznek behozatala, azonban ez időtől napjainkig a rézpénz megtartotta folytonosan forgalmi becsét.

Mi birta a fejedelmet a rézpénznek folyó pénzűl leendő behozatalára, részletesen előadja „Emlék-irataiban“ a következőkben:

„A nemes szívek lángra lobbantak a szabadság nevére és siettek fegyvert fogni, annak visszanyerésére. De az ige nem volt elégséges fizetéssel, fegyverrel, lovakkal és ruházattal ellátni a sereget. A néptől kelle tehát kérni, hogy adhassunk neki. Azonban ugyanezen nép volt a katona is; adóra és élelemadásra kellett volna tehát szorítani (a nélkül, hogy megszűnjék a földet műve'ni) s ugyanez időben a háború fáradalmai elviselésére is kényszerítni. Ezen ország, mely — bátran mondhatom — termékenységgel s a természet áldásaival Európa valamennyi tartományait felülmulta: örökre elveszti mind azt a pénzt, mit boraiért Lengyel- s mit marháiért Németországból nyert; az ausztriaiak elvevék az adók fejében. A török háborúk alatt Bécsbe hordott pénz a császári seregnek szükséges ausztriai árukra fordíttatott. A vert pénznek e nagy ritkasága már a háború kezdetekor kényszerített a rézpénz behozatalára, nehogy a néptől kényteleníttessem adót követelni, mely úgyis tulajdon lovaival és fegyvereivel szolgálván, az élelmet is maga adá a legjobb akarattal. A királyi harminczadok jövedelmei csekély segélyül szolgáltak, mivel a háború következtében bevételeik nagyon csökkentek; különben is sokat el kellett a vámok közől törülni, mint a melyek a németek által a népnek terhére törvény ellen szedettek az országban. Az arany- és ezüstbányák, melyek gazdag ércz-erek találása reményében miveltettek, alig hozák be a rájok fordított költséget. Igy tehát nem maradt egyéb hátra, mint a rézbányáktól várni a legnagyobb segélyt. De ha a rézpénz belső értéke szerint veretett volna, sem elegendő, sem

pedig terjedelme miatt a forgalomra nézve haszonvehető nem lett volna." *)

Rákóczy tehát az összes vármegyék és királyi városokhoz köriratot intézett s két millió értékű forgalmi rézpénz verhetésére fölhatalmazást kért, a mit meg is nyert, s a rézpénzeket elkezdé veretni, nem ön czímerére, hanem a közszabadság jelvényeivel.

Rákóczy rézpénzeiből háromfélét ismerünk:

a) A. Sima karimájú körben PATRONA ⁎ HUNGARIÆ körirat. Magyarország védasszonya ülő helyzetben, jobbjában sima kormánypálcza, balkarján a koronás Jézust tartja, lábai félholdon pihennek.

R. Sima karimajú körben körirat: POLTURA ⁎ A°. 1707. Magyarország czímere, a kétfelé osztott spanyol paizs jobb felén négy szelemen, a baloldalon a három halom középsőjén álló koronából kiemelkedő kettős kereszt. A paizs felett öt liliomos gombú korona; a paizs jobb oldalán a téren K. baloldalán B. betűk. E nemből 1704., 1705., 1706. és 1707-ik évből vert és jelzett példányok fordulnak elő, és pedig még C-M, M-M, pénzverdei jegyekkel, vagy nélkülök.

b) A. Fogas karimájú körben a tér felső részén két sorban

PRO
LIBERTATE **)

alatta római X ág- és levéldíszítményekkel bekerítve.

R. Fogas karimájú körben Magyarország czímere koronával, mint fentebb, — a téren a paizs két oldalán ketté vágva 1704. évszám két nemből 1704., 1705. és 1706. években verettek is fordulnak elő; verő hely jegye nélkül, vagy C-M, M-M, N-B jegyekkel.

c) A. Fogas karimájú körben a tér felső részén félkörben PRO LIBERTATE. A tér közepén Magyarország koronás védasszonya ülve, jobb karján a koronás gyermek Jézust, bal

---

*) II. Rákóczy Ferencz fejedelem emlékiratai. 3. kiad. Pest, 1868. 70. lap. 1704-ik évről.

**) Ezen és más, ezen időtájban vert pénzeket Érdy: Erdély érmei 138. lapján: a városok, helyek, közönségek és társulatok érmei közé számítja, miért is fajtáikat a felhozottaknál tetemesen lehet szaporitani.
R.

kezében háromágú liliomos kormánybotot tart, lábai félholdon nyugosznak. *) A félhold kétszarva mellett jobbról P., balról H. betük a téren. Alulról ág- és levéldíszítménybe foglalt XX.

℞. Fogas karimájú körben Magyarország czímere; a felül tompán beékelt és első összehajlásában is hullámzó spanyol paizs jobb felén 4 szelemen, baloldalán a három halmot egy korona fogja össze, melyből a kettős kereszt magaslik ki. A paizs felett öt gombú korona, melynek alsó abroncsa szemcsés díszítményű, s felül három összefutó abroncsával fejedelmi koronát ábrázol. A paizs jobb- és baloldalán a téren 1705. évszám ketté osztva. Az évszám alatt a két oldalon C-M betűk láthatók. Vannak 1706 éviek is.

Rákóczynak ezen rézpénzei átalában véve kongó pénznek, mig az ezüst pengőnek hivatott; különösen pedig az a) alatt ismertetett veret *polturás*, az utóbbi b) és c) alatti veretek pedig *libertás*-nak hivattak.

A poltura egy drachmat nyomott, s 80 poltura egy ezüst tallér értékkel birt; a kisebb libertás öt drachmát nyomott, értéke tiz poltura volt s nyolcz ilyen libertás egy ezüst tallér értékkel birt; a nagy libertásokból pedig négy db. birt egy ezüst tallér értékkel. **)

A rézpénznek óhajtott kelete lett s ezzel fedeztettek a folyó kiadások, mi képessé tette a fejedelmet arra, hogy arany és ezüst pénzein ruházatot és fegyvert vásároljon, s hadseregét kiegészíthesse. ***)

Egyrészt a pénz kelete, másrészt a tetemesen szaporodó szükségletek kényszeríték a fejedelmet, hogy a törvényhatóságoktól egy újabb két milliónyi rézpénzverésre felhatalmazást nyerjen.

A fejedelemnek ez időtájt a felkelt nemességen kívül 80 ezer fizetéses harczosa volt, 4*) s ezek mindegyike az eleségen kívül havonként 12 libertás zsoldot húzott. 5*)

Megadták tehát a megyék ismét két millióra a felhatal-

*) Patrona Hungariae.

**) Szalay Magy. orsz. tört. Pest, 1859. VI. k. 230. lap.

***) II. Rákóczy F. emlékiratai 116. l.

4*) Ugyanott 396. l.

5*) Szalay i. m. VI. 232. l.

mazást. A hamis pénzverők is felhasználták az alkalmat, és a rézpénz rendkivül elszaporodott, úgy hogy a kereskedők föl kezdték emelni az árúczikkek árát, a vevők azonban zúgolódás nélkül fizették azt.

„Az elszegényedett nemesség a rézpénzt adósságai kifizetésére, vagy szükségből elzálogosított ős birtokai kiváltására akará fordítani: de azt e czélra nem használhatván, meg kezdé vetni, minek az lett következése, miszerint a jövendőre gondolván, mindenki azon igyekezett, hogy rézpénzét ezüst vagy aranyra válthassa. Igy keletkezett azután a pénzváltás rézről ezüstre, s az utóbbinak ára annál inkább emelkedik vala, mennél bővebben terjedt a rézpénz.“ Igy emlékezik a fejedelem a rézpénz zavaraira *) s ezt megszüntetendő az 1706-ik év január hóban *Miskolczon* tartott fejedelmi tanácsban, mint legfontosabbat tanácskozási tárgyul ki is tűzte, a mikor a tanácsosok többségének azon véleménye, hogy a pénzverdék működését beszüntetni s adót kell a népre kivetni, hogy a rézpénz forgalmi értéke nevekedjék — már majd hogy nem elfogadtatott, **) midőn szót emelt a fejedelem, a mint emlékirataiban következőleg tudósít bennünket:

„Emlékezzünk meg arról, úgymond, hogy a háború kitörésének főokai a németek által kivetett sarczok és adók voltanak, melyek számtalan zaklatással és boszantással jártak, a mik ezeknek elkerülhetetlen következményei szoktak lenni, hogy háború kezdete óta a nép ingyen és önkénytesen látja el a hadsereget élelemmel, mivel a marhák tartása neki semmibe, legfölebb egy kis munkába kerül s a föld bőven termi számára a gabonát, legnehezebb neki készpénzhez jutni a kereskedés és az eladás hiánya miatt, mert mindenki a maga terméséből él, hogy keménykedéshez kellene nyúlni, hogy azon kevés készpénzt, mely úgyszólván csak átfut a nép kezén, elragadjuk tőle, s hogy a többségtől olyasmit kérnénk, a mivel igazán nem bir, s végre, hogy a nép közől csak azok fizetnének leginkább, a kiknek fiaik vagy rokonaik a hadseregben szolgálván, ezeknek zsoldja vagy zsákmánya által segíttetnek; azt azonban igen zokon venné a katonaság, ha elkezdenők családjaikat zaklatni. Ha a rézpénz bősége — folytatám — oka értéke csökkenésének; e bőség bizonyosan nem a nép közt keresendő, hanem a nemesség, a hadi tisztek, s leginkább a főurak között, és minthogy ezek nem eshetnek adózás alá: ez úton nehezen lehetne azt forgalomba hozni, hogy mindaddig, mig e pénzt úgy nem használhatják, mint az ezüstöt és aranyat, nem válik az becsülésük és vágyaik tárgyává: mert valóban miért kivánna valaki gyüjteni és tartani olyan pénzt, a melyet sem adósságai kifizetésére, sem zálogos birtokai kiváltására nem használhat, sem fekvő jószágot nem szerezhet rajta, sem kamatokra ki nem adhatja?

---

*) Idézett müve 170. s köv. l.

**) Különösen Platthy Sándor volt e nézet védője. Lásd Szalay M. gy. orsz. tört. VI. k. 321. lap.

Nem tagadom, hogy nagy bajok származhatnak abból, ha e pénznemet mindezekre nem alkalmasnak nyilvánítanók."

„Mert azonfelül hogy anyaga nem igen ritka, könnyen utánozható is, úgy hogy igen nehéz lenne a hamis pénzverőket megakadályozni sokasításában, továbbá, hogy magok a külföldi kereskedők is ne csempészszék azt be hazájukból, ha csak az eddig használt pénzt valami különös jegygyel el nem látjuk, a melyet nehezen lehet utánozni. Végre befejezésül mondám, hogy bármily megvetettnek látszassék is jelenleg a rézpénz, mégis még legalább három évig használhatjuk; s ha a háború még tovább huzódik; akkor folyamodhatunk majd az adóhoz, igy legalább az az előnyünk lesz, hogy nem kell már most zaklatásoknak és kényszerített adóbehajtásnak kitennünk a népet, mi az adónak rendes következménye szokott lenni, miután a köznépnek természete, hogy készebb legvégső végletekre juttatni a dolgot, mint sem hogy pénzt adjon." *)

Ezek folytán a tanács a következő határozatokat hozta: „a régi pénznek értéke leszállíttatik; hogy az ujonnan verendőkre a boldogságos szűz oly kis képe nyomattassék, hogy azt a hamis pénzverők ne legyenek képesek utánozni; továbbá, adósság fizetéseknél, s zálogban levő földek kiváltásánál, és mindennemű adásvevéseknél a rézpénz érvényes legyen, ha a pénznem szerződésileg ki nem köttetett."

Ugyanez évi juniusban a nagyszombathi értekezleten is előkerült a rézpénz ügye, erről a békeokmányi javaslat XVII. pontja a következőket tartalmazza:

„A rézpénz értéke, miután égető szükségből történt veretése, azon állapotban maradjon, melyben jelenleg találtatik, de ezentúl ne szabadjon ilyest verni az országgyülés megegyezése nélkül. Beváltására a bányajövedelmek fele fordíttatik évenkint, s a mi beváltatott, azt haladék nélkül kell beolvasztani. Ezen pénz behozatala azért vált szükségessé, mert a múlt években számtalan adók és zsarolások által annyi millió vétetett ki aranyban, ezüstben az országból, hogy a szegény országlakosok, ha a rézpénz veretése elmarad, nem fogtak volna megélhetni s jövendőre sem élhetnének meg." E pontra azonban a császári biztesok következőket válaszoltak: „A rézpénz bármily ürügy alatt is, mindenesetre a legrosszabb eredménynyel nem törvény útján, hanem csak magán önkényből azok által hozatott be, kik három év alatt már több milliót ezüstben zsaroltak ki a szegény néptől s hordtak ki a bányákból, hogy ezen milliókat a közszükség ürügye alatt, de valósággal saját magok számára az országból kiküldhessék. A rézpénznek alkalmas eszköz általi kiirtásáról kell hogy gondoskodjék az országgyülés, s kell, hogy a végzés majdan minél hamarabb s az országlakosok minél kisebb

*) Emlékiratok 171. s köv. lap.

kárával hajtassék végre, kiket a rézpénz további megmaradása tönkre fogna tenni." *)

A pénzviszonyok fentebb jelzett megingatott helyzetét azonban a miskolczi fejedelmi tanács különben okszerű határozatai sem voltak képesek helyreállítni. Hihető, hogy a miskolczi fejedelmi tanács határozatai folytán ismét két millió veretése rendeltetett el, mert Rákóczy rézpénzei összesen hat millió értékig verettek. **)

(Vége következik.)

Ujabb leletek hazánk területén.

I.

A pörösi sír.

Azon buzgó működés, melylyel az „Arch. Értesítő" szerkesztője hazai régészetünket évek óta megteremteni igyekszik, nálunk is élénk viszhangra talált s ennek következtében néhány lelkes ügybarát *Reizner János* ügyvéd és szenvedélyes régész buzgólkodása folytán egy magán történelmi és régészeti társulatot alakított, mely kapcsolatban az itteni „Szabadelvű kör" történelmi szakosztályával — miután a tagok nagyrészt ugyanazok — feladatának tekinti egyrészt alföldi népünknél oda hatni, hogy az archaeologiai tárgyakat ne pusztítsa, azok tudományos becsét felismerje és az előforduló leleteket bejelentse, másrészt pedig az egyes leleteket összegyűjtse s így egy Szeged vidéki muzeum alapját megvesse.

Még a kezdet elején vagyunk, de már is — ezen eddig archaeologiai szempontból nem méltányolt vidéken — figyelmet érdemlő leleteink vannak, melyek közől egyik érdekesbről lesz szerencsém az alábbiakban e lapok t. olvasóit értesíteni.

Az 1871-dik évi ősz elején a *horgosi* elüljáróságtól értesültem, hogy tavaly (1870-ben) a nyáron egy juhász a pörösi

---

*) Szalay i. m. VI. k. 344. l.

**) Szalay i. m. VI. k. 230. l.

pusztán birkáit legeltetvén, a szél által lehordott homokbuczkák egyikében kilátszó ember- és lókoponyát talált, kiváncsiságtól ösztönöztetve a homokot turkálni kezdte s a lókoponya mellett két kengyelt s fogai között egy zablát, és körülötte a ló és ember csontjait, valamint 36 db. gombot lelt; továbbá értesültem arról is, hogy ezen leletből a ló- és emberkoponya, két kengyel és a zabla, valamint az úgynevezett gombokból 22 drb *Horgoson*, a község házánál van, melyeket mint haszonvehetetlen tárgyakat, kidobni akarnak.

Az épen jelen levő Reizner János barátommal tüstént azon juhász iránt tettünk kérdést, ki ezen tárgyakat találta, azonban ez már akkor juhaival más vidékre költözvén, feltalálható nem volt, mégis elhatároztuk, hogy a lelet helyét — melyet egy megyei pusztázó kijelölni ajánlkozott — fölkeressük azon czélból, miszerint a lelet meghatározásához szükségeltető tájékozást nyujtó körülményeket hátha sikerül fölfedeznünk.

A pörösi pusztára értünk. E puszta *Horgos* és *Palics* vasúti állomások közt fekszik a vasúti vonal közvetlen szomszédságában Horgostól 1½ órai távolban. A homokbuczkák közt egy év után biztos kalauz mellett is alig sikerült föllelni a helyet, melyet kerestünk, de a még itt-ott szétszórva heverő csontok végre is nyomra vezetének, A lelet helye ekkor 10 lépés hosszú és három lépés széles hosszúdad kör alakú mélyedést mutatott, mely mélyedést a szél okozta az által, hogy a fentírt területen a homokot a partos helyről kihordta. Kalauzunk határozottan állítá, hogy czélnál vagyunk, ezt bizonyítá a mélyedésben heverő csonthalmaz is. Megjelöltettük a helyet, hol a koponyák voltak, s ásatni kezdtük, de ezzel czélt nem érhettünk, mert egy ásónyomnyira a roppant esőzések miatt — már víz fakadt föl. Igy meg kelle elégednünk azon kevés eredménynyel, hogy a mélyedés felületén és fél lábat nem haladó partjain cserép darabokat találtunk, és hogy kalauzunk, ki a juhászt e tekintetben kikérdezte, elbeszélte nekünk, hogy az emberkoponya keletre feküdt s egy rakáson volt az ember- és lócsontváz. A talált cserépdarabok kis ujjnyi vastagságúak, felszinük vörhenyeges, fekete vonallal, törzsük fekete, kavicsos s magukon viselik a kézzel csinálás bélyegét.

Kikérdeztük pusztázónkat, vajjon a bejelentett tárgyakon kívül nem talált-é mást is ott a juhász, vagy ő? — azonban határozottan állítá, hogy ott mást nem leltek. Összeszedettük a felszinen levő csontokat és visszamentünk Horgosra, hol a ló- és emberkoponyát, valamint a két kengyelt, zablát és 22 gombot magunkhoz vettük, elhatározván, hogy mihelyest az idő engedi, tüzetes ásatást fogunk tartani.

A ló- és emberkoponya ép állapotban van, mindkettő gyönyörűn praeparált. A lónak még meg vannak csikó-fogai és agyarai, miből látszik, hogy csődör volt és 4 évesnél több

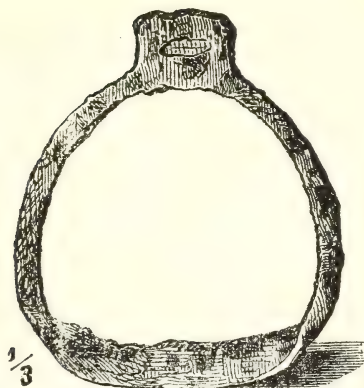

1. ábra.

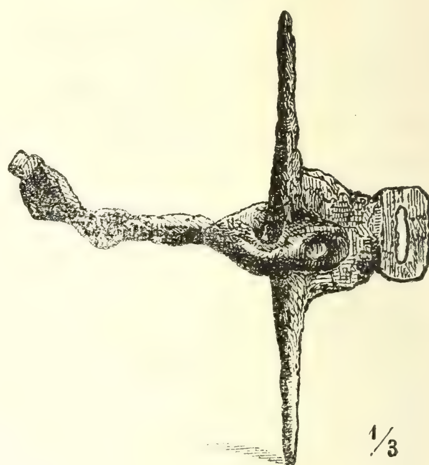

2. ábra.

nem lehetett. A kengyel (l. 1. ábra) és zabla (l. 2. ábra) rajzát van szerencsém bemutatni, valamint az úgynevezett gombokéit (l. 3. ábra) is, melyek nem annyira gombok lehetnek, mint a ló szerszámjára alkalmazott ékítmények. Alakjuk egy mostani 5 ezüstkrajczárosé, domború felükön több osztályzással birnak, és ezüstből késztvék, — homorú felükön három kis kapocsszerű füllel vannak ellátva, melylyel azokat az illető helyre oda lehetett erősíteni. Mindnyája meg van aranyozva, és rajtuk a középpont jobban kimagasodik. Találtatott még egy ezüstkarika-féle is, melyet tudományos vizsgálat végett a m. n. muzeumhoz küldtem be. Az

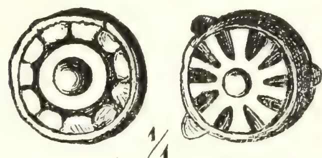

3. ábra

ékítményekből — miután jelenleg kezeimnél nincsenek — lerajzolás végett pótlólag fogok néhányat beküldeni, igérvén egyúttal, hogy ezentúl fölmerülő minden mozzanatról rövid értesítessel, — ha szívesen fogadtatik — kész szívvel fogok szolgálni. *) Szél Farkas.

II.

Egy-két szó a puszta-varsányi és kis-kartali őskori leletekről.

Örömmel olvastam az „Arch. Értesítő" III. k. 22-dik lapján a *B. Radvánszky Antalné* birtokán forgatás alkalmával véletlenűl lelt régiségekről beküldött jelentést.

Kétszeres örömmel azért is; mivel azon birtok úgy szólván szomszédságunkban vagyon.

Vágyva vágytam azon bejelentett tárgyakat látni, hogy a másfél órányi távolságban, mennyire különbözők a galga-völgyiektől.

---

*) Alig vagyunk képesek kellőleg kifejezni benső örömünket ezen újabb lendület fölött, melyet tudományunk ezen elébb egészen egykedvű vidéken nyert. A hol a megye és a város lelkes főispánjai az ügy iránt nem közönyösek, hol a nép is meg fogja tudni, mily nagy kárt tesz szokott rombolásaival, ellenben mily szolgálatot tehet a tudománynak leleteinek bejelentéseível: ott az eredmény nem soká fog magára váratni. — Már ezen lelet is eléggé nevezetes, hogy kiemeljük; mert épen a vas szerszámok, az aranyozott ezüst tárgyak, melyek oly gyakran találtatnak, de eddig kellőleg le nem irattak, lassankint összegyüjtetvén, anyagúl fognak szolgálni őseink bejövetele történetéhez. Az északvidéki tudósok a legnagyobb gondot fordítják a vas tárgyakra főleg a kengyelvasakra és zablákra! — És ha a szolyvai, pilini, sz.-endrei, tóti, stb. leleteket összehasonlítjuk, mit látunk egyebet, minthogy mindezek ugyanegy népség, ugyanegy korszak nem eléggé becsült maradványai. — Rajta tehát és gyűjtsük mindezen rozsdás maradványokat, vagy legalább írjuk és rajzoljuk le egybehasonlítás végett; — talán közelebb állnak saját nemzetünk történetéhez, mint az inkább keresett súlyos arany- és ezüst tárgyak! Több lelet, sok tudósítás biztos alapot nyújtand — és ha mi még nem merhetünk is határozott tételekkel föllépni, megteendik azt 20—30 év múlva azok, kik számára mindezeket lelkiismeretesen följegyeztük, szorgalmasan gyüjtöttük.

R.

Vágyamnak nemsokára elég volt téve, mert a véletlen szerencse épen Varsányba, egy hivatalos kiküldetésben engem részesített, és így alkalmam volt az ott lelt tárgyakat láthatni, csak azt sajnálom, hogy a hirtelen bekövetkezett zordon idő miatt egyúttal a helyszinén egy kis rendszeres próba-ásatást nem tehettünk, — különben a tárgyak, vagyis inkább az ott lelt edények, mint mindenütt is alakjokra nézve eltérők, de az őskor typusa és az anyag készítménye alig különbözik a galga-völgyiektől; — és valamint Varsányban, úgy Szíhalmán, Pilinben, de bárhol is azon korban szabad kézből és korongon gyártották edényeiket, miért is eszközeik valamint edényeik készítése, ezred évek előtt is egyedül az efféle tárgyakkal foglalkozó művész tehetségétől s ügyességétől függött.

Van a báróné igen díszesen felállított kezdetleges gyüjteményében szabad kézből készült egypár dísz-edényke, melyek közől egyik azon kornak valóban kitűnő remekje. (l. 4. ábra.)

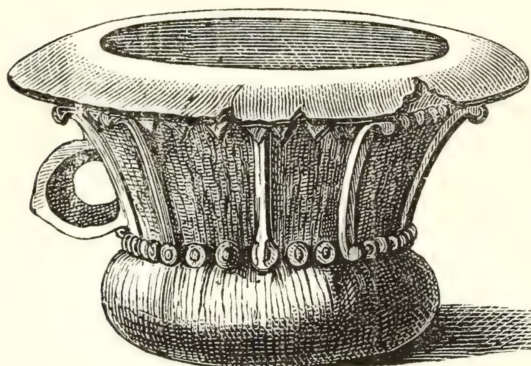
4. ábra.

A fentebb említett pusztán lelt edények és terra-cottából készűlt egyéb tárgyak, a galga-völgyieknél kétségen kívül korábbiak, — mert ott (legalább eddig) réz, bronz és vas eszközök, vagy ékszerek nem kerültek a napfényre, hanem állatcsontok, edények közelében az úgynevezett tor-csontok, vagy tor-hulladékok, igen nagy mennyiségben.

Kivánatos volna, hogy ezen helyiség érdekes kutatása jövőre egy szakértő által kezeltetnék. Meg vagyok győződve, hogy a báróné is örömmel járulna e csekély áldozathoz.

Nem mulaszthatom el, hogy ezen alkalommal a t. olvasókat a kis-kartali ásatásokról ne tudósítsam.

Kis-Kartal b. Podmaniczky Géza birtoka.

Ezen birtok, Aszód és Puszta-Varsány közép táján kissé északnak terül el, tehát a már megemlített helyekkel csaknem közvetlen kapcsolatban áll. — A helyiség topographicus fekvését azért bocsátám előre; mivel itt a báró úr nagy kiterjedésű kertjében őskori tárgyakat fedezett fel s alkalmilag azokat fel is mutatta, és felkért, hogy a helyszinén egyúttal próba-ásatásokat tennék.

Nagyon természetes, hogy szives felhivása következtében azonnal a helyszinére indultunk, és a kutatást b. Podmaniczky Gézáné, szül. gróf Dégenfeld Berta nemcsak, hogy leirhatlan érdekkel kisérte, hanem midőn a sírhely ismertető jelvényére jutánk, nem kimélve sem becses ruháját, sem gyöngéd kezeit, belépett a gödörbe és a bent lévő csontvázat, a legnagyobb óvatossággal, és a szó teljes értelmében szakértőleg a földtől úgy elválasztá, hogy a csontvázból tökéletesen ki lehetett venni, miszerint az nem fekve, hanem ülve volt eltemetve.

A csontváz kezdetben zavarba hozott, mivel a galga-völgyi urnákban lelt emberek hamvai, kivétel nélkül elégetve találtatnak, de későbben a mint a fáradhatlan grófnő ezen ülő csontváz jobb kezében (általam merőkének elnevezett) edénykét fedezett fel (hasonlítsd „Arch. Ért." IV. 182. l. 16. szám) akkor azonnal meg valék nyugtatva és győződve arról, miszerint Kis-Kartalon is, talán nehány századdal később, népvándorláskori nép tanyázott. Megerősíté ezen nézetemet még inkább az, hogy a sír közelében egy terra-cottából vörösre kiégetett s átfúrt nyakékszer is, a galga-völgyiekhez hasonló fordúlt elő.

Most már Rómer szavait vagyok bátor befejezésül felhasználni, hogy a „szaktudományunk jövője már biztosítottnak látszik, mivel hazánk lelkes hölgyei is részt kezdenek venni komoly foglalkozásainkban."

Varsányi János.

Kivonat
a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága
1872. jan. 9-én a m. n. muzeumban tartott I. rendes ülésének
jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston.

Jelen voltak: Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Rómer Flóris, Toldy Ferencz btt.

4. Bemutattatván a *borosjenői* Rákóczi-féle várnak Handelmann által készítette átalakítási tervezet, a bizottság sajnálja, hogy e tervben a vár hajdani alakja oly kevéssé jött tekintetbe és kelletinél régiebb alakok használtattak.

5. Említtetvén, hogy *Lippert* József építész évek előtt több szathmármegyei fatemplomot fölvett, ezeket előadó tőle leltárunk számára elkérendi.

6. Az *archaeologiai* czikkeket tartalmazó szaklapokból készítendő repertoriumnak időnkénti közlésére az „Értesítő“ lapjait a bizottság szívesen átengedi.

8. Gróf *Forgách* Kálmán (Kassa mellett) éremgyűjteménye felemlíttetvén, határoztatott, hogy ennek közlésére nevezett gróf úr felkéressék.

11. Azt, hogy az elhunyt *szaktársak arczképei* is gyűjtessenek és negyedévenkint egy-egy sikerült kép „Értesítőnk“ mellé adassék, a bizottság helyeselte.

13. Felhatalmazás kéretik arra, hogy egy kiadandó *magyar jelmeztan*-hoz a legrégibb kortól fogva fenmaradt képekből egyenlő nagyságú másolatok készíttessenek; megadatott.

15. Felhozatván a bizottságnak jövő évi alapja, mely a pénzügyi bizottság által a műemlékek fentartási rovatába beleértetvén, ez által nagyon ingadozóvá lesz, és tekintvén azt hogy munkásságunk terjedésével a kiadások költségei is folytonosan szaporodnak, határoztatott: kéressék meg az Akademia II-dik osztályának elnöke *Horváth* Mihály püspök úr, hogy ezen ügyet az országgyűlés figyelmébe ajánlani és archaeologiai bizottsági költségül külön összeget kérni szíveskedjék.

17. Dr. *Frankl* Vilmos (326. sz.) levele közöltetvén, melyben nagyszámú okmányait, melyek archaeologiánkra kitünő világot vetnek, a mennyiben a hazai művészetre, templomaink, váraink, házaink berendezésére és fölszerelésére, stb. vonatkoznak, és a XIV., XV., XVI-dik századból valók, ajánlja egy „Archaeologiai Okmánytár“ czím alatt kezdendő rovatra; a bizottság ezen igen hasznos eszmét pártolja, és az „Archaeologiai Okmánytárnak“ az „*Arch. Közlemények*“-be való fölvételét elhatározza.

19. Közöltetnek következő levelek:

1. Az akademiai főtitkárság kiadja a m. tud. Akademia határozatát (338.), hogy a vasmegyei régészeti egyletnek a Bitnicz-féle gyűjtemény kettőseit, a muzeumi fölterjesztés értelmében ki lehet szolgáltatni.

2. *Blümelhuber* Ferencz esztergami papnöveldei tanár fametszvényi dúczokat kér a „*Magyar Sion*“-ban közlendő czikkéhez. (321.)

3. *Balássy* Ferencz török-szent-miklósi esp. plébános felvilágosítást küld a vadnai falképek ügyében. (322.)

4. *Schulcz* József régi bábsütő mintákat küld. (323.)

5. *Gaál* Lőrincz földbirtokos Kaposvárott talált őslénycsontokat ajándékoz. (324.)

6. *Kryzanovszky* Szaniszló magyar archaeologiai forrásokat kér és magyar nyelvtant a többi tudományos készlettel. (327.)

7. *Varsányi* János régészeti czikket küld a puszta-varsányi és kis-kartali lelhelyet illetőleg. (328.)

8. *Myskovszky* Viktor a keletkező kassai muzeumról tudósít. (329.)

9. *Szél* Farkas a pörösi leletről bővebb tudósítást küld. (320.)

10. *Házay* Lajos plébános a hírneves német-jarendorfi szentségmutató stylszerű javíttatásáról tudósít. (332.)

11. Jelentetik, hogy az Akademia az egyetemi olvasó-kör számára az „Arch. Értesítő“-t engedélyezte. (334.)

12. *Montelius* Oszkár Stockholmból a svéd szakmunkák lajstromával és a kormánynak a régészetet érdeklő rendeletével kedveskedik. (872. 1.)

13. *Tokaji Nagy* Lajos tudósít a szabolcsi muzeum tárgyainak áthelyeztetéséről.

14. *Turcsányi* Endre több régiségről küld be tudósítást. (3.)

15. *Könyöki* tan. egy érdekes hamvveder rajzát küldi be. (8.)

16. *Marossy* János Ó-Szőny vidéki régiségekkel kedveskedik. (9.)

17. *Lipp* Vilmos tudósít a vasmegyei régészeti egylet megalakulásáról és a Bitnicz-féle gyűjtemény kettőseit kéri az egylet számára. (11.)

Pest. jan. 11. 1872.

Jegyzette: Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

VI.

Igen köszönöm az ön szivélyes levelét, még most is el vagyok ragadtatva azon érdekes dolgoktól, melyeket Pesten láttam. Az ottani gyüjtemény észak archaeologiájára nézve rendkívül fontos. Sehol sem láttam oly rokon alakokat, melyek annyira megegyeztek saját vaskori tárgyaink kiállításával. Muzeumi szolgája megigérte, hogy a bronz csatokról veendő másolatokat elkészítendi s jól bepakkolva, elküldi. Reménylem ön nem tett ellene kifogást. Igen érdekes volna ezen művészeti styl tovább fejtegetése. Ez valószinűleg keleti eredetű, honnét a mi régi vaskorunk jött, s minket északi barbároknak fog mondani. Épen ez vegyes leleteinkből ama barbár rész, mely engem leginkább érdekel. A római elemek már jobban ismeretesek, s azoknak története is általában ismert. Közlést ezen a Krisztus után 2—4 századokból való barbar művészeti termékekről franczia, (angol, vagy német) szöveggel röviden összevonva — igen nagy köszönettel fogadnánk.

Nagyon lekötelezné muzeumunkat, ha rendkivül érdekes bronz- s réz kalapács mintáinak lenyomatát elküldené; vagy, ha az út északra mégis kissé mezsze, a tudománynak egy ér-

tekezés a kalapácsok rajzai közzétételével igen nagy szolgálatot tenne. Görögországban hasonló bronz alakok fordulnak elő, nálunk is hasonlók kőből, nem volna-é szükséges tehát kijelelni az útat, melyen a bronz-cultura északra hatolt?

Kopenhágában. Engelhardt.

VII.

A kassai Szent-Mihály kápolnában levő frescok további lehámozásának engedélyéért, már megtettem a lépéseket, s ha csak az időjárás engedi, azonnal hozzáfogok azok pontos lemásoltatásához.

Jelenleg a kassai Orbán-torony ujításai tervezetét vettem munkába, melynek stylszerű renoválásába a városi közgyűlés beleegyezett.

Myskovszky Viktor.

VIII.

Lesz muzeumunk Kassán! Ma tartottuk meg az előértekezletet, melyen számosan vettek részt.

Elnökül reméljük gróf Zichy Rezső városi főispán urat megnyerhetni . . . . .

A város hajlandó a tervezendő műipar és régészeti muzeumunk számára a főtéren levő saját házában — a csillaghoz — három teremből álló helyiséget felajánlani.

A helybeli iparkamra e czélra 400 frt-ot szavazott meg, s egyes gazdag magányzók is fognak adakozni. A székes-egyház lomtárából a műkincsek, kelyhek, ruhák is oda vándorolnak a muzeumba.

Myskovszky Viktor.

Észrevételek az erdélyi régiségek közlésére.

Némely dolgot az Erdélyben utazók is roszul láttak és hallottak. A neppendorfi (Kis-torony, az okmányokban turris S. Epponis) templom románkori alapzata szerint: kereszttemplom kerek záradékkal és a tetőn alkalmazott kis toronynyal; a 13-dik, s nem a 16-dik századba tartozik. („Arch. Értesítő“ II. 23.) Storno Grossauban is volt, melyet nem Szelistynek hívnak*), mert az oláh falu a hegyekben, hanem Keresztyén-Szigeth (Insula Christiani, mint az okmányok tanúsítják) és ezen templomról áll az, a mit ő az idézett helyen mond. — A kádárok tornya Szászvárosban legfölebb a 16-dik századból való; csak egy földszinti ablaka van, mely egy régibb románkori építményből származik; többi részei későbbiek. A hegytemplom karszékein sehol sem látszik olasz művészet (II. 160), de a Bogeschdorfban levő hasonló székeken a szászvárosi asztalosnak neve, ki által készíttettek, áll. A sövényszegi szárnyoltár (II. 179.) nem a 14-dik század elejéből való.

A nagy-szebeni keresztelő medenczének mesteréről, a melyről Storno (II. 5.) említést tesz, és a melyre ön maga is emlékezik, mert ez nagyon nevezetes öntött mű, érdekest tudok mondani. Ha nem csalódom, önnek minap azt mondtam, hogy lelkészeinktől rövid egyház-régészeti közléseket kértem. Épen két hét előtt egyik fiatal barátomnak Karlsruhéből ama keresztelő medenczét megmutattam, mely alkalommal egy hosszú értekezlet keletkezett a felől, vajjon honi munka-é ez? — Én határozottan annak állítottam. Négy órával később egy új közlés jött a schelki egyházkerületből, mely egyház-régészeti jelentéseket tartalmazott, köztük egy Haschogenből való harangfeliratnak nagyon jól sikerült lenyomata volt. A barát-minusculából azt tanultam: Magister Leonardus anno di M° CCCC° XXIX. Továbbá egy épen ilyen helyes lenyomatát kaptam a klein-propstdorfi harangfeliratnak: O rex glorie veni

*) Valóban bajos nem erdélyi embernek a sokféle nyelvű és értelmű helynevekből becsülettel kigázolni, midőn itt a fővárosban is alig lehet jóravaló könyvet kapni, mely a keresőt bizton útba igazítaná.
R.

nobis cum pace Leonardus; itt ugyanazon betűk és ugyanazon czifrázatok fordulnak elő, mint a haschogeni harangon. A nagy-szebeni keresztelő medencze pedig a többi felirat mellett, egy osztályzat végén még ezen szavakat is tartalmazza: Leonardus anno domini M° CCCC° XXX° VIII°. A betűk és czifrázatok itt is egészen megegyeznek a két harangfelirattal; kétség tehát nem lehet, hogy ezen három mű a belföldi Leonardus mester készítménye. *)

Dr. Teutsch S. D.
superintendens.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(*A m. n. muzeum*) régiségosztályának éremgyűjteménye m. (1871.) évi november hóban következőleg szaporodott: ezüst érem összesen 12 darab, réz 2 darab és 2 darab chinaezüst fémer gyűlt be. Ajándékozták: Dr. Despinits Péter, Gornaly József, Grandjean József, Károly Henrik, Lisznyay János, özv. Müller-Rácz Irma. — Ezüst, bronz, vas, cserép, csont, üveg, fatárgyakat, egyházi készleteket, selyem és vászon kelméket következők ajándékoztak: Bisitz Mór, Bőhm Lénárd, Csorilla György, Dankó József, Ebenhöch Ferencz, Ferenczy Jakab, Geffert Imre, Hattyuffy Dezső, Dr. Henszlmann Imre, Kiss György, Mayer Otto, Id. Mogyoróssy János, Nagy Borbála, Pongrácz Antónia, Pongrácz Szidónia, Pongrácz Vilma, Porubszky Alojzia, Dr. Rómer Flórián és Ruehietl Miklós.

(*Megyei régiségtárunk*) felállítása körül — irja Székes-Fehérvárról Hattyuffy Dezső — a mozgalmak szépen haladnak. A megyei szervező bizottság elvben egy régiségtár s vele összekötött könyvtár felállítását kimondta, annak őréül a megyei levéltárnokot jelelte ki, egyszersmind a régiség- s könyvtári teendőket s a megye történetére vonatkozó — levéltárban levő — adatok összegyűjtését annak hivataloskodási köréhez

---

*) Midőn e becses helyreigazításokat és az utolsó érdekes adatot köszönjük, további részvétre kérjük jeles szaktudósunkat. R.

megyei szabvány által csatolta. Az így elvben kimondott régiségtár, reméljük, az april hóban tartandó megyei közgyűlés által is megerősítve, még ez év folyamában megalakul, úgy a vele összeköttetésben levő történeti s régészeti egylet is.

A legújabban tartott tisztújító közgyűlés alkalmával főispán úr kinevezése folytán Fekete János buzgó régész s történész, eddigi megyei főjegyző, nyerte el a megyei levéltári állást, így az alakítandó régiség- s könyvtár őre is ő leend. Főispán úr e tapintatos kinevezéséért a régészet barátai- s mívelőitől méltán köszönetet érdemel.

(*A „Kaschau-Eperieser Kundschaftsblatt“*) forrásából hozhatjuk azon közleményt, miszerint Kassán egy hazai történelmi régészeti, ipar és művészeti muzeum felállítása érdekében a mozgalmak eddig igen szépen haladnak és ezen időszerű terv megvalósítása már a közel jövőben várható.

(*A biharvármegyei muzeumnak*) felállítása — irja Nagy-Váradról Cséplő Péter — már csak napok kérdése. Elve hivatalosan kimondatott, és megvalósulása felé minden a legjobb rendben siet. Az érdem tek. Gyalokay Lajos uré, ki mindenkor annyi hazafias ügyszeretetet tanusított, valahányszor közművelődésünk került szőnyegre, hogy most, midőn mult hó 15-kén tartott megyei bizottmányi gyűlésen a már előbb megpendített megyei muzeum felállításának czélszerűségét fejtegeté, a minden szépre és nemesre oly fogékony közönségünk az ügyet magáévá tevén, a létesülést kimondta.

A megye az alakuló egyletet egyéb erkölcsi támogatáson kívül a kiállítandó tárgyaknak helyiséggel és évenként száz forinttal látandja el.

Eddig az egylet iránt szép részvét mutatkozik, pár nap alatt valami hatvanan iratták be magokat részint rendes, részint alapító tagoknak. A tagok száma remélhetőleg 200-on felül lesz.

Báró Meszena Ferencz egy kézi malmot talált nem messze innen az ugynevezett Tündérvölgyben. Ez már a biharvármegyei muzeumnak van szánva.

(*A „Vasmegyei régészeti egylet“*) alapszabályai bemutatási záradékkal ellátva, a belügyminisztériumtól már visszaérkez-

tek. Az ideiglenes választmány közelebb úlést tart, hogy a megtartandó alakuló közgyűlés módozatairól tanácskozzék.

(*A biharmegyei régészeti egylet*) folyó évi január elején Nagy-Váradon közgyűlést tartott, melyből az alapszabályok kidolgozására tíztagu bizottság küldetett ki. A tagok száma jelenleg 125.

(Dr. *Hlasiwetz* tanár) az osztrák cs. iparmuzeumban igen érdekes felolvasást tartott az agyagművek vegytanáról, bebizonyítván, mily nagy különbség van az egyedül gyakorlati működés és azon vállalatok közt, melyek ezen tudományt műipari szempontból fel tudják használni. Ezen felolvasás megjelent a bécsi műipari muzeum 1871-dik évi közleményei 70 és következő számában. Ajánljuk az illetőknek.

(*A Nürnbergben szervezett*) germanisches Muzeum igazgató választmánya ellenezte, hogy ezen igen szép szaporodásnak és egész Németországban pártolásnak örvendő intézet *német birodalminak* nyilváníttassék; mert így a pártolásról, melynek eddig *Ausztriából* örvendettek, le kellene mondaniok.

(*A bécsi cs. k. műipar-muzeum tanodájában*) jelen évben három magyar növendék is nyert (18 közől) segélyt, és pedig *Pruzsinszky* Ferencz Sopronból, *Raymayer* Mihály Pozsonyból és *Schwartz* István Nyitráról. Uj alapító tagul lépett be hazánkból gf. *Waldstein-Wartenberg* János 200 ft.-tal.

(*A londoni világkiállításról*), bár tíz esztendőre van tervezve és bár nem minden ország vett kellő részt e nehéz és sok kitartást igénylő vállalatban, dicsérőleg emlékeznek a lapok. Igen világra valónak mondják azon eszmét, hogy jövőben a kiállítás országonkint valódi bazárra fog alakulni, mint már ez idén is a francia osztálylyal történt. A Royal horticultural garden helyiségeit, melyekben a kiállítás szerveztetett, nem helyeslik, mivel igen terjedelmes, középponttal nem bír, és az áttekintést nagyon nehezíti.

Érmészeti adalék.

V.

(*A „Numi Transilvanici“*) (Pest, 1862.) kiadója a 128. lap 5. száma alatt egy emlékérmet ír le a XXIV. tábla 2-dik számu rajza utána lezuhanó Icarussal MDCCXXXIII-ból. A leirás végén megemlíti, hogy ezen érem egy megujított gúnyérem, megjegyzi, hogy Tököly 1705. szünt meg élni és az ellenpárt még 1733. évben is gúnyolja. Megjegyzi még, hogy ezen érem ezüstből gróf Andrássy Manónál, ólomból Stur Lipótnál található. A kiadó azonban nem iparkodik sem a bélyegmetszőt, ki V. C-vel van kinyomva, ismerni, sem az időszám biztos alapját azért adni, mert talán Bécs felszabadulásának 50 éves jubileuma ezzel ünnepeltetett. Ez ellen azonban több indok szól, ugyan is, ha ezen jubileum Bécsben ünnepeltetett (hol másutt?), a magyarokkal való viszonyok ellenben barátságosak valának, miért volt volna az ünnepély a magyarokra nézve gúnynyal fűszerezve? A kiadó még egy más hibát is követ el, ugyanis ő az említett érmet nem látta, mégis előszavában hiányos rajza felett panaszkodik. Mindezen megjegyzésekre alkalmat ad nekem az, hogy hat évvel ezelőtt ezen érmek közől a lipcsei városi könyvtár árverezése alkalmával, egy igen szép példányt szereztem, ámbár ennek bélyegén, talán kétszeri lenyomás következtében, a C sarka elmosódott. Az évszámban L van; mindenesetre inkább L mint C. Azon kívül minden öntvényen és utánnyomáson, mit Petrovich ezen érmekről készített L található. Ép azért igen szükséges az említett darabokat megnézni s összehasonlítani, és én akkor fontos okokkal bebizonyítom, hogy itt az L-et, ha nem egészen is, de elő lehet állítani a 2-dik C helyébe. Holländer Leo.

VI.

(*A római érmek)* forgalmára nézve nem épen érdektelen dolog tudni azt, hogy milyen pénzverdéjű pénzek voltak hazánkban leggyakoriabbak. Azt csak úgy tudhatjuk meg, ha a számos darabból álló leletek pénzverdei bélyegeit veszszük te-

kintetbe. Ezekből kitűnik, hogy természetesen a pannóniai verdéből, *Sisciából* legtöbb pénz forgott közkézen, mig a távoliabb vidékeknek bélyegei mind inkább ritkulnak a távolság növekedésével. Ha erre érmészeink kellő figyelmet fordítanának, lehet, hogy ezen bélyegek megfigyeléséből még más, nem épen közönyös eredményekre is fogunk jútni.

Ezen szempontból jegyzem fel egyik nevezetesb komárommegyei leletnek bélyegeit, ugyanis:

I. CLAVDIVS GOTHICVS-tól, bélyeg nélkül . . 1

II. PROBVS-tól QXXT. bélyeggel, (a T Trevirit, Triert jelent) 1

III. CONSTANTIVS-tól KA, (Carthago) 1

IV. GAL·VAL·MAXIMIANVS; ATL, HTA, SMTS, (Trevirit) 3
MKV, Cyzicus Mysiae 1
SIS, Siscia 3
AQS . . (Aquileja) 1

V. GALERIA VALERIA HTB, SMTS (Treviris) 4
MKV . . (Cyzicus) 1

VI. MAXIMINVS DAZA
ANT (Antiochia) . . , . . 4
SMS (Mediolanum) 2
SMN, SMNB (Narbonne) 3
RP, R*Q* (Roma) 2
SIS (Siscia) 39
HTB, HTA, NTΓ, PTR
SMTS (Treviri) . . . 11

VII. MAXENTIVS; AQ, AQS (Aquileja) 2
RBT, RET, RQ (Roma) 4
SIS 2
MOST, TT (Treviri) 4

VIII. LICINIVS, ANT (Antiochia) . . . . . . , 3
AQΓ (Aquileja) , ... 2
MKV (Cyzicus Mysiae) . . . 2
SMK (Carthago) . . . , . . 1
SMN (Narbonne) 4
RQ, RT, RS (Roma) 13

SIS (Siscia)	348
ATR, SMNTS, MOSTQ, TS (Treviri)	81
IX. CONSTANTINVS MAGNVS;	
AQ (Aquileja)	1
PARL, GARL, SARL, TARL (Arelatum Arls) . . .	5
SMK (Carthago)	4
PLN, PLC (Londinum)	2
SMN (Narbonne)	4
QVR Γ, RP, RQ, RS, RT (Roma)	57
Sis (Siscia)	215
MOSTP, SMNT, PT, PTR, ST, TS, TT, (Treviri) . .	120

Ezen leletből a muzeumba 951 darab érem kerűlt, melyek kilencz fejedelemtől eredvén, alkalmasint Nagy Constantin idejében ásattak el; mig Claudius Gothicus, Probus és Constantius Chlorus, csak egy-egy példányban vannak képviselve; Gal. Val. Maximianustól 7, Galeria Valeriától 6, Maximinus Dazától 61; Maxentiustól 12, Licinius Seniortól 454, Constantius Magnustól 408 darab maradt fenn t. i. az utolsó császároktól sokkal több, mint elődeiktől. A mi pedig az érintett pénzverdéket illeti, azon eredményhez jutunk összeállításunk által, hogy

Bélyeg nélkül levén	1
1. Antiochiából van	7
2. Aquilejából	6
3. Arles-ből (Arelatum)	5
4. Carthagóból	6
5. Cyzicusból (Mysiában)	4
6. Londonból	2
7. Mediolanumból	2
8 Narbonneból	11
9. Rómából	76
10. Sziszekből	607
11. Trierből	224

darab.

A verdékre nézve egyedül Galeria Valeria AQS (Aquileja Secunda) az, mely eddig ismeretlen volt, a többi bélyeg a szakmunkákban már előfordul. A trieri bélyegnek oly gyakran feltűnte a nyugattal való élénk összeköttetésre, vagy a

legiók onnan való jövetelére mutat, a *Sirmium* bélyegnek teljes hiánya eléggé bizonyítja, hogy a lelet Constantinus alatt és pedig kormánylata elején, rejtetett el, minthogy ez csak később Crispussal és Constantius II-al verette érmeit *Sirmiumban*. Bár a többi leletek is így tárgyaltatnának, legalább így a tudomány mindinkább gyarapíttathatnék. R. Fl.

VII.

(*Egy ritkább tallérral*) gyarapodott n. muzeumunk éremtára az által, hogy főt. Bagó Gergely kalocsai kanonok és városi plebános úr egy tallért ajándékozott gyűjteményéből, melyet szakmunkáinkban nem találunk, de Dobóczky Ignácz tapasztalt érmész barátinkról is csak azt hallók, hogy a havasok alatti kisebb pénzverő uraktól, más hatalmak pénzei nyomán és a fém silányításával verettek. A tallérnyi ezüst pénz előlapján kétfejű sas van, mellében az imperiumi alma, közepében 28. feje fölött a korona. Felirása: FERIT ET TVETVR GEMINO ROSTRO)(négyezett paizs 1—4 mezőnyben egy fal darab fölött kettős sas, 2—3-ban e mezőny felezve. Körirata; : RVET. DIVI (28) SA CIVITAS. E ritka darabot ajánljuk gyűjtőink figyelmébe.

VIII.

(II. *Rákóczy György*) pénzeiből a m. n. muzeum igen érdekes és ritka darabot nyert, t. i. egy 1656-ki negyedtallért, melyet *Érdy*: Erdély érmei közt nem hoz fel, és így kiadatlannak tekinthető. Előlapjának körirata: GEOR: RAKO (a k betű duplázott) D: G: P. TRA. balra fordult vértezett mellképe bajszos, szakállos és barkós arczczal, bozontos kalapján a tolltaraj hátra konyúl, jb. kormánypálcza, bb. kardmarkolat. —)(.PAR· REG. HVN. DOM. ET. SIC. COMES. 1656. A paizs hasonló Érdy X. tábl. 12. számához, de a sas a paizs alján a benső vértnek csúcsán túl terjed, és nincs függélyes vonallal elválasztva. Az N—B nem a téren áll, hanem a faragott karimának közepette.

IX.

(*Höke Lajos irja*): a napokban, Bölcskén megszemlélém *Nagy Lajos* ur római pénzgyűjteményét, melyben két db. ezüstön kívül, a többi száz darab réz-és bronz. Legtöbb Constantinus és e császár utódaitól való. Egy Vespasianus, majdnem 4 nagyságu súlyos vegyércz felötlött, mert aranyozása utóbb lekopott. Multkor *Spitzer* itteni kereskedő római érmeinek leirásában említém, hogy a tallér nagyságú Vespasianus-féle sárgaréz érem ezüsttel nagyon meg van futtatva. Ezt a Vespasianust tehát, cui lucri bonus odor fuit ex qualibet re, most 1800 év mulva rajta kaptuk a pénzhamisításon. — Claudius 3 db., Domitianus, Trajanus, Antoninus Pius, stb. közönségesek; de Sabina Hadriani Aug. sajátságos frizurájával már érdekesb. — Gal Valer. Maximianus Nob. előttem még ismeretlen. Van egy szép Constantius és oly igen vastag nyakú, hogy Liciniusé és Maximinusé hozzá képest hatyúnyak.

X.

A m. n. muzeum éremtára rendezése körül fáradozók munkálkodásáról következő jelentés terjesztetett fel a m. n. muzeum igazgatóságához:

Tekintetes igazgatóság!

Van szerencsém a tekintetes igazgatóságnak jelenteni, hogy az éremgyüjtemény leirásában és rendezésében a mult deczemberi hóban következő eredmény éretett el:

a) Ezen idő alatt rendeztetett és leiratott római érem	231 db.	38 faj.
b) Folytatólag meghatároztatott a görög és római autonom érmekből . .	106 „	71 „
c) A magyar érmekből leiratott és rendeztetett	1758 „	167 „
d) Lengyel érem leiratott és rendeztetett	506 „	254 „
Az 1871. deczember havában rendezett és leírt érmek száma tehát . . .	2601 db.	530 faj.

Ezen számhoz járulván a deczembert megelőző hónapok eredménye . .	19750 db. 3771 faj.
Az 1871-diki összeredmény . . .	22351 db. 4301 faj.
Ezen összeghez adván az 1870-dikben elért eredményt	10134 „ 4179 „
Az éremtári rendezésnek összeredményét két évi működés alatt e végösszeg tünteti föl.	32485 db. 8480 faj.

Pesten, deczember 31. 1871.

Dr. Rómer Flóris,
érem- és régiségtári őr.

Egyveleg.

8. (*Kálóczy Lajos*) buzgó érmészünk nem rég egy csinos arany fülbevalót mutatott, melyet *Pápán* az ottani aranyművesnél szerzett. Ezen ékszer rajzát mellékeljük, (l. 5. ábra) figyelmeztetvén olvasóinkat, hogy a hasonló tárgyakat, melyeket általán véve a népvándorlási korszakba kell helyeznünk, míg bővebb adatok után közelebbről meghatározhatjuk, a m. n. muzeum szivesen megvált illő, sőt jó áron, minthogy tudományos érdekünk kivánja, miszerint az effélc tárgyak, melyek kiválólag hazánk területén találtatnak, mennyire csak pénzalapunk engedi, nemzeti gyűjteményünket ékesítsék.

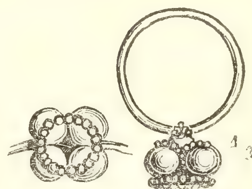

5. ábra

9. (*Szőnyi Bénjamin*) egykori hód-mező-vásárhelyi lelkész, e város keletkezéséről s viszontagságairól 1753-ban szerzett verses krónikája első részében („*Első rész*: Hód-Mező-Vásárhelynek hollétéről és régi dolgairól“) irja:

„Egy felől a várost nagy tó mosdogálja,
Hóld-vizének hívják: félhóld a formája.
. . . .
Sokszor, hogy a tónak tulsó partján jártam:
Egy tenyérnyi vastag cserepeket láttam,

Mik lettenek légyen? — *a midőn forgattam:*
Lenni test-hamv rejtő vedreknek: találtam." *)

10. *(Az „Arch. Értesítőről")* lapjaink azon hírt hozták, hogy csak 17, illetőleg 23 előfizetője van. E tévedés onnan támadt, mert tudósító csak az V. kötethez ujon hozzájárult előfizetőket tekintette összes előfizetőinknek, holott az I. kötetben 78. a II-ban 25.; a IV-ben 53; s az V-ben 17 = összesen 173 névet közlöttünk, kikhez legujabban ismét némely intézet és szakférfiu járult. — Sajnos, sőt szégyenletes lenne nemzetünkre nézve, ha a szaktudományt annyira el tudná hanyagolni! — Ez nem nekünk lenne szégyen, mivel mi mindent megteszünk, mit viszonyaink közt megtenni lehet, hanem bélyegezné az utókor előtt mostani nemzedékünket. Ha azt veszszük, hogy a bizottság tagjai, a lapok, sok tudományos bel-és külföldi egylet úgy is megkapják füzeteinket, nem kell aggódnunk, hogy mint mondák — egyedűl a szerkesztő olvassa lapját! — Tessék körülnézni a hazában — és ha a támadó egyleteknek, és a gyarapodó vidéki muzeumoknak, a sok vidéki levelezőnek nem az „Értesítő" a főrugója, biztatója, — akkor mindezek a csodák, a mesék országába valók! — Egyébiránt köszönjük szerkesztő-társinknak, hogy *Értesítőnk* ügyét oly önzéstelenül, oly lelkesen felkarolák. A nemes nemzeti indignatio már is megtermé gyümölcsét; a hanyagabbak előfizetnek — és az Akademia legalább kevesebb áldozattal folytathatja e szerényen, de bizton működő szaklapját!

11. *(1871. évi december hóban,)* a m. nemz. muzeum régiségosztálya következő ajándékokkal szaporodott: érem, nevezetesen ezüst 28 db. réz 10 db. chinaezüst fémer 2 db. és bronz 1 db. gyűlt be. Ajándékozták: Bagó Gergely, Beyer Károly, b. Fiáth, Fleischman Jenő, Hampel József és Varsányi János. — Egyéb régiségeket ajándékoztak: gr. Eszterházy Miklós, Jóry Kelemen, b. Mednyánszky Dénes, Schultz József, és gr. Zichy Ödön.

*) A h.-m.-vásárhelyi ref.-egyházközség 1753. évi jegyzőkönyve 63. lap. -- Valóban érdekes régészeti adalék! Közli: T. K.

Tartalom: Jelentés a történelem előtti régiségek vizsgálóinak Bolognában tartott nemzetközi gyűléséről. Hunfalvy Páltól. 29. l. — II. Rákóczy Ferencz rézpénzeinek érmészeti és pénzügyi ismertetéhez. Irta Reizner János. 34. l. — Ujabb leletek hazánk területén. 40. l. — Kivonat a m. tud. akademia arch. bizottsága 1872-ben tartott I. ülésének jegyzőkönyvéből. 46. — Arch. levelek. VI—VIII. 48. l. — Észrevételek az erdélyi régiségek közlésére. Dr. Teutsch S. D-től 50. l. — Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások. 51. l. — Érmészeti adalék. V.—X. 54. l. — Egyveleg. 59.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSAGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. 3. szám.

VI. kötet. *Február 15-én.*

Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg. — Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

Jelentés

a történelem előtti régiségek vizsgálóinak Bolognában 1871. október 1—18-káig tartott nemzetközi gyüléséről.

Hunfalvy Páltól.

(Folytatás).

Őszhó 2-kán délelőtti 9-kor az archiginnasióban gyülekezénk, a hol a városi község akarta fogadni a gyülést, ez alkalomra rendelvén a városi muzeum új megnyitását, miután egy etruszk muzeummal meggazdagodott.

Bologna t. i. Felsina etruszk város helyén van, melyet a gallok a Krisztus előtti V. században megvevén Bononiának nevezének el; Bologna csak elváltozása a Bononia névnek. — A temetőt Olaszországban Campo santo-nak (szent földnek) nevezik; a bolognai temető pedig a legszebbek egyike. Az előbb karthauszi kolostor volt, 1801-ben temetőnek szentelék fel. Az szép kőfallal kerített nagy hely, melyet keresztfolyosók kertekre vagy udvarokra szegnek. Ezekben vannak a köz, a folyosókban az előkelő sírok többnyire márványból, köztök kitűnő síremlékek is, mint Murat királyé. A keresztfolyosók kerek közepében az egyetem híres tanárainak mellszobrai van-

nak felállítva. Különös találkozás: Bolognának mai Campo santoja a régi Felsina etruszk városnak is temető helye vala; ott találnak tehát etruszk sírokat, melyek szinte harmadfél ezer éves emlékek. S még különösebb, épen a Certosa, az eltörlött karthauszi kolostor egyháza alatt is vannak ilyen sírok. A régi aulában összegyülekezvén mindnyájan, a városi mérnök, Zannoni Antonio, hosszu, néha nagyon is virágos nyelvű tudosítást olvasa fel *) az etruszk sírok kiásásáról. 1869 nyárutó 23-kán, úgymond a tudósító, sírt ásván egy cistára találának, mely ösztönül szolgált azután további keresésre. Eddigelé négy temető csoportot fedeztek föl, az elsőben 187, a másikban 38, a harmadikban 130, végre a negyedikben 10 sírt takarván ki. Részletesen irja le a tudosítás a sírok alakjait és tartalmait, a melyek a muzeumban fel vannak állítva, és a melyek megszemlélésére azután kimenénk. Néhány sírt úgy rakták megint össze a mint volt, teljes csontvázak is maradtak meg; azok fogai többnyire épek még. Az ékszerek, edények, tükrök külön-külön vannak rendezve. Sok ép koponya a méregetésekre kinálkozik, azt mondják a hozzáértők, hogy többnyire mesokephalok (középsők a hoszszukás és gömbölyű fejek között). — Hatodikán reggeli 8 órakor ismét az archiginnasióban találkozánk, mert onnan kocsikon a Campo santo-ba menénk, a hol a Certosa egyház alatti sírokat szemlélők meg. A templom belső talaját kinyitották volt s nagy vigyázattal aknákat hajtának minden felé az etruszk sírok közt, egy sírt úgy hagyván meg, hogy azt könnyen szemünk láttára nyithatták ki. Ezen ásások a templom falai alatt igen költségesek, de Bologna nem kimélte a költséget, mint *Aria József* lovag sem.

Csütörtökön, azaz 5-kén délelőtt az indóházban gyülekezénk, s Marzabottoba rándulánk ki. Marzabotto vasúti állomás közel Bolognához; a Reno és más hegyi folyó közti vidék hegyes, neve Monte Pastore. Lejtőjén Aria lovag kastélya áll, melyhez a környékező birtok tartozik. Ott már 1550-ben találtak volt régiségeket; 1831-ben megint sok bronz szobrocska

*) Sugli Scavi della Certosa, Relazione letta all' inaugurazione del Museo civico di Bologna il 2 ottobre 1871, dall' igegnere-architetto capo Antonio Zannoni Bologna 1871.

került napfényre. De 1862 ólta a birtokos Aria rendszeres ásatásokat tétet Gozzadini sürgetésére és felügyelete alatt, a ki a találmányokat le is irta s lerajzoltatta; a gyülés számára is egy tudósítást közle a marzabottoi nekropolisról. *) — Esőben menénk oda. Nagy készület volt a sok ember elfogadására, számos kocsi kelle azoknak a vasútról a kastélyba hordására. De alig értünk oda megszünék az eső, s akadály nélkül lehete a vidék szépségein gyönyörködni. A kastély nagy épület. Előbb ennek szobáin vonula keresztül a gyülés, s a ki hozzá ragaszkodott, szemlélgetvén az egyes szobákban felállított etruszk tárgyakat; mert lovag Aria a kiásott találmányokból egy muzeumot állított össze. A tárgyak sokasága és becse nagy; azokat ott kényelmesen tanulgathatja, a ki hozzájok fér.

Azután odamenénk, a hol a gyülés számára ki vala nyitva a föld, s két sír félig kitakarva, hogy azokat a nézők előtt áshatták föl. Két-három ölnyi mélységben vannak a mostani földszín alatt. A sírokat téglák és nagy kövek veszik körül. Az etruszk téglák nagy lapok, szinte téglatábláknak lehetne tartani. Egy urasági ember igazgatása alatt dolgozának az ásók, s nem sokára láthatóvá lőn két csontváz. Az egyik női, a másik férfié. Ezek is megtartották fogaikat. A nőnek karjain ezüst pereczek vannak. — Nem messze a kiásott földtől kőfalak láthatók; négyszegesek, faragott kövekből, melyek azonban sok helyett le vannak szaggatva. Az épületek rendeltetését nem sejtik. — Más felé egy csinált tó közelében 170 darázskő ládaféle van, különböző nagyságú; ezek is koporsók valának égetett és égetetlen tetemek számára. Hajdan a kincs ásó vágy már kifosztogatta, mert csak két illetetlen koporsóban találának arany ékszereket, melyek most az Aria muzeumát ékesítik.

A megtalált 24 koponyát a szoros vizsgálat részint dolikokephalnak, részint brachykephalnak jellemezte. A feliratok egyike görög, a többi etruszk; *akins*, mi tulajdonnév, *umrus*, mi családnév volna Gozzadini szerint, és *aurssa*, minek értel-

---

*) Renseignements sur une ancienne Nécropole à Marzabotto près de Bologne, pour les Membres du V-me congrés d' anthropologie et d' archéologie prèhistoriques. Par le comte Jean Gozzadini. Bologne 1871.

mét nem tudják Mert az etruszk nyelvnek nem sikerült még megfejtése habár, igen sok etruszk felirat maradt meg, s habár az etruszk betük értéke iránt alig lehet kétség. Azt sem állíthatni biztosan, hogy mely nyelvosztályhoz tartozik, s a ki meri az úgynevezett árjákhoz sorozni, puszta véleményt mond, melynek tudományos alapja nem lehet.

Azonban az etruszkok történelmi nép lévén, nem is voltak a bolognai gyülésnek fő tárgya, sőt az eredeti programmában fel sem valának véve. A szerint ugyanis tárgyalni kellett volna

1. a kőkort Italiában;

2. a középtenger partjainak barlangjait, különösen a toscanaiét, egybehasonlítva déli Francziaország barlangjaival;

3. a tavakbeli lakásokat északi Italiában;

4. egybehasonlítást tenni az olasz Terramarák és a dán Kjökken-möddingek között;

5. azon kort meghatározni, a melyben a vas lépett a bronz helyébe Olaszországban;

6. koponyai kérdéseket vitatni a különböző népekre nézve, a melyek Olaszországban laktak.

Folyának is a vitatkozások és közlések ezek és rokon tárgyak felől a déli és esteli üléseken, ha kirándulás nem jött közbe, milyen a marzabottoin kivül a modenai és ravennai valának, melyek egy-egy egész napot vettek el.

Modena mellett, úgynevezett Montale helység határában, nem messze a via Emiliától, terramarák vannak, mint a parmai és reggioi és más határokban is. Modenába vasúton innen a városból Montalében kocsikon menénk őszhó 3-kán. Nemcsak a város, hanem a vidék is talpon vala, s ha Aria, mint nagy és gazdag úr fogadta és tartotta a gyülés tagjait: Modena még talán tul is tett a gazdag úron. Az előre meghatározott helyen hasonlóképen ásásokat találánk. A föld két vagy másfél ölnyi mélységig ki vala ásva, hogy a föld falaiban a rejlő tárgyakat láthassuk, s magunk is turkálhassunk a földben. Az ásott lyukak mellett szin vala felállítva, s abban kirakva azon tárgyak, a melyekre ásás közben találtak volt. A terramarák szelíd dombok, a melyek agyagos, zsiros földjét sokáig trá-

gyának használták, a nélkül, hogy a benne talált dolgokra figyelnének. Az ujabb időben szorosabban vizsgálván a leleteket, észrevevék, hogy azok szükségképen emberi lakok tanúbizonyságai. Ember-tanyák voltak tehát egyszer az ilyen dombok, a melyek a hulladékokból és szemétből alakultak lassankint mint a dán kjökken- möddingek. — Ki kapával tehát, ki ásóval, ki bottal, ki késsel, ki csak ujjaival turkálá a lágyas földet, szedegeté mohón a cserép- csont- és egyéb darabokat. Bajos felfognunk azon emberek életmódját, a melynél fogva halmok keletkezhettek tanyájik alatt. Pigorini, pármai tanár, és az ottani régiségi muzeum igazgatója, más nap hosszasan és részletesen fejtegeté a terramarák különbségeit és támadásukat. Kétség lehet a kor iránt, a melyben támadtak, de azíránt nem lehet kétség, hogy csak ugyan emberi tanyák maradványai. A leletek egybehasonlítása és fejtegetése bizonyosan érdekes részét teszik a gyülés tárgyalásainak, a melyeket eddigelé még nyomtatva nem láthattam.

Fáradtan és jó porosan térvén vissza a városba s az étvágyat is kielégítvén, a vár, most királyi palota, közelében lévő könyvtárt és képgyűjteményt nézegetők, a mennyire ilyest rövid idő alatt lehet megnézni.

Szinte még fényesebb s a vidéki nép még fokozottabb részvéte közben történt a ravennai kirándulás őszhó 7-kén. Reggel hét órakor indulánk el Bolognából, hasonlóképen vasúton. A ravennai szárnyút Casselbolognese-ben ágadzik el. Itt zenével, lobogókkal fogadának, s mintha a vidéknek egész lakossága összegyült volna, oly nagy néptömeg vára bennünket Gotarolo, Lugo, Bagnacavallo, Russi és Godo állomásokon, a hol mindenütt néhány perczig időzék a vonat. Az utolsókon már a földnek lapossága és vizes volta tűnik ki, rizs- mezők kerülnek elő jobbra balra, melyeken az aratás foly vala. A szántóföldek mindenütt kerthez hasonlítanak; fák állanak végig a keskeny földszalagokon, s a fákról zöld koszorúk gyanánt lógnak le az egymásba fogódzó szőlővenyigék, a melyekről a fürtöket már leszedték volt. — Ravennában igazán úgy fogadának, hogy már különben nem is lehetne. Városi tisztek egy rakás rendezővel és tenger nép állának elé; a váró teremekbe vezetének, hol sok csemegés étel és ital s még több ki-

nálás vala. Egy csinos nyomtatású könyvecskét is osztogatának ki, mely a város emlékezetességeit leirja és a város térképét közli. (Folyt. köv.)

II. Rákóczy Ferencz rézpénzeinek érmészeti és pénzügyi ismertetéséhez.

(Vége).

Reizner Jánostól.

Rákóczy katonái demoralizálásának egyik oka a rézpénz zavar volt; *) Turócz vármegyének is ismeretes körlevele, s az ónodi gyülésen követeinek sérelme a rézpénzben pontosult öszsze. **) Az ónodi gyülésen a rendek többsége a rézpénz veretésének megszüntetését, s négy, sőt 2 millióra korlátoltatását sürgette, valamint a miskolczi fejedelmi határozattal ellenkezőleg még azt is hangoztatták, hogy ezentul zálogba vetett jószágok visszaváltása s adósságok törlesztésére használni ne lehessen; ez utóbbi indítvány elesett, mig az előbbiekre a rendeknek junius 6-án következő határozata kelt:

„Noha a rézpénznek folyása a közjó előmozdítására az ország nagy hasznával gondoltatott vala ki, mindazáltal már megbővülése lévén, abból következhető rendetlenségek vagy confusiok eltávoztatására, a tíz polturások négy polturára, a húsz polturások nyolcz polturára szállíttatnak; az egyes poltura pedig az ő szokott rendes folyásában maradjon. Mely rézpénznek tovább való veretése már ezentúl teljességgel megszünvén, abban hagyatik; a kinek pedig folyása leszen, ugymint a megirt leszállított pénznek, annak a száma két millióra és kétszázezer forintokra határoztatik, mely kétszázezer forint a Dunán túl való földre rendeltetik, hogy ottan is lehessen circulatiója az olyatén pénznek. Azon megirt summa pénz, melynek benn kell maradni az országban, hogy közönséges folyása lehessen, bizonyos bélyegekkel szabott idő alatt megjegyeztessék, a többi pedig idővel az ország kincstartó helyeire beszedetvén, viszont elolvasztassék. Ama bélyegzett pénz pediglen az országban jó folyó pénznek tartassék és nem csak élésbeli s egyébb partékáknak adásában vételében, de még zálogos jószágok kiváltásában is, úgy az adósságok kifizetésében elvétessék, közönséges akarattal elvégeztetett.“

„Jóllehet pediglen a pénzbeli segítség felvetésének kiszedése s

*) Rákóczy Emlékiratai 234 l. — Szalay i. m. 365.

**) Rákóczy i. m. 218 l.

fizetése által remélhető, hogy a rézpénznek böcsi magában is helyreáll: mindazonáltal a jobbrend tartásának kedvéért minden vármegyék magok közül a végre hites tagot rendeljenek, kik azon rézpénznek folyására és circulatiójára vigyázzanak és annak inspectori legyenek, és azoknak viszont minden királyi és mezővárosokban s falukban hasonló hites vigyázó embereik legyenek, úgy hogy ha valaki az eladandó élésbeli jókat vagy más árú portékákat rézpénzért eladni nem akarná, és annak elvételében gáncsot találna: azonnal elveszesse árúját, kit a vevőnek kell kezéhez adni; a mennyi árát pedig a vevő megigérte volt, annak fele legyen az inspectoroké, a másik fele maradjon a vevőnél avagy bejelentőnél."

„Hogy pedig nagyobb erőben s böcsben lehessen a rézpénznek folyása és hogy mind a vitézlő rend maga megkevesített zsoldjából, ha azon pénznek böcsi nem lenne, meg ne csalódjék, mi is mindnyájan azon jó végben, a melylyel bevétetett a rézpénz, fogyatkozást ne szenvedjünk: megegyeztünk azon és elvégeztük, hogy a rézpénzzel mind jószágot válthassanak azok, a kiket az olyan jószág illet, mind pedig adósságoka-lehessen kifizetni véle, de a jószágváltás csupán csak bélyegzett és polturás pénzzel legyen. Ha kik pedig elvenni, és a zálogot kezökből kibocsátani nem akarnák, azok ellen az 1647-dik esztendőnek 125-dik artitkulusa, s az 1652-dik esztendőnek 52-dik artikulusa szerint lehessen procedálni; és azokban leirt büntetésekbe essenek. Mindazonáltal a contractualis levelekben feltett conditiok, melyek a zálogos jószágról és adósságokról keltenek, mind a pénznek minémüsége és száma iránt, mind egyébb czikkelyekben, melyek itt is magok erejében hagyatottak egészen megtartassanak. Ha pedig törvényesen valamely felek megnyernék magok perét, azokat illető zálogos vagy adósságról való kötés leveleknek is visszaadása országunk törvényében leírt büntetés alatt, hogy meglégyen, elvégeztetett.*)

Az ónodi gyülés iménti határozatai azonban csak jó szándékú törekvés maradt, a rézpénzen mindenki tuladni iparkodott, s sajátságos utakon mind visszaszivárgott az az állami tárba, az ott levő csekély arany és ezüstöt huzván ki maga helyett, úgy hogy már 1708-ban Rá-

---

*) Szalay i. m. VI. k. 418., 429. és 430. l. — Eszközöltettek-é a pénzek bélyegezései és minő bélyegjelekkel, előttem ismeretlen s az általam szemlélt példányokon, ennek jelenségeit nem tapasztaltam. R. J.

A nemzeti muzeum X. és XX. polturás darabjai közt vannak 1704. és 1705. évekből a boldogságos szüzet kisdedével monorba foglalt bélyegü érmek, és pedig elül vagy hátul, de mind a két oldalon is bélyegzettek. — A római érmészetből tudjuk, hogy sokszor az újonnan választott császár hamarjában új pénzt nem verethetett, elfogadá tehát elődének pénzét, de arra — annak valamely üres terén — valami új bevésett bélyeget ütött, vagyis contre-marque-ot veretett rá. R. Fl.

kóczynak csak rézpénze volt,*) ezen pedig ostrom-készleteket szerezni, hadmiveleteket folytatni képes nem volt, mi csakhamar az ő és nemzetének bukásával a rézpénz teljes elveszését is eredményezék.

Helyén lesz megemlékezni ezúttal arról is, hogy Rákóczy ezen rézpénzei, mely pénzverdékből kerültek ki? — Adataink hiányában egyedül a polturás pénzeken előforduló K-B. betűk után Körmöczbánya és a nagyobb libertásokon előforduló C-M. és M-M. betűk után Munkács (Civitas Munkács) N-B után pedig Nagybánya városokat jelölhetjük ki ilyenekül. Ezen munkácsi verdéről maga a fejedelem is emlékezik irataiban, nevezetesen az 1711-dik évről írja: „Pénzverdét is állítottam benne (t. i. Munkácson) s mindent a mi csak pénzzé verhető vala, ott hagytam." **)

Rákóczy pénzeiről szólván, nem hagyhatom említetlenül azt sem, hogy tüzes vérű kuruczok Rákóczy ügyének győzelmét a pénzek „pro libertate" felirataiból is iparkodtak következtetni, minden egyes betűre ugyanazon hanggal kezdődő szavat keresvén, a következő mondatot állították ki:

Princeps **R**ákóczy **O**pe
Legionum **I**llustrissimi **B**ercsényi **E**t **R**eliquorum **T**otam
Austriam **T**rucidabunt **E**nse.

Összeszedte azonban az ellenfél is tudományát s ugyanazon betűkből ők meg a következőket magyarázták ki:

Peribitis **R**ebelles **O**mnes
Laqueo, **I**gne, **B**ello, **E**xilio; **R**eliqui **T**andem **A**ustriae
Tributarii **E**ritis.

Ismeretes Rákóczynak még réz emlékpénze is, a melyet a szécsényi gyűlésen a vallási viszály kiegyenlítése emlékére veretett.***)

A FRANCISCVS II. D. G: TRANSYL: PRIN: RAKOCZI. Dux. CONFOE: R: H: STAT. köriraton belül a fejedelem mellképe arczélben, testét vért, e fölött palást borítja.

R. Három lepelbe öltözött koszorús vesta-szűz (catholica, lutherana és helvét egyházak jelképe) az oltáron égő lángot ölbe tartott fadarabkák rátevésével közösen táplálják. Felül

---

*) Emlékiratai 242. l.

**) Emlékiratai 394. l.

***) L. Tabulae Numism. Instit. nat. Szechenyiai II. rész. 14. tábla, 1. sz. és Numi Transylvaniae. Erdély érmei. Képatlasz Tab. XU. 7 Érdy Jánostól.

félkörben : CONCVRRVNT VT ALANT. Alul vonal alatt. CONCORDIA RELIGIONVM ANIMATA LIBERTATE ✶ A. M. D, C. C. V. ✶ IN CON. SZECH. Az oltár talpán D. W. (Dániel Warow) svéd vésnök neve látható. Egy másik valamint ezüst- úgy rézben is vert fémert bír a m. n. muzeum, ezen fémeren jelképileg a vasra vert szabadságot látjuk e körirattal : LAQVEVS CONTRITVS EST · ET NOS · LIBERATI SVMVS · PSAL · 123. VER · 7. (Érdy, Erdély érmei 133. l. I. 4. XV.)

Régiebb könyvtábláinkról.

Ezekre még a nagyobb könyvtárakban is vajmi kevés gond fordíttatott; pedig akár magát a kötést, a bőrtáblákon eléforduló különféle czifrázatokat és alakokat vegyük tekintetbe; akár a fatáblák félbenhagyásával az ócska, és sajttakarónak szánt papirból készült táblapapirost; akár a belső lapokon eléforduló, sokszor legérdekesebb jegyzeteket, melyek a birtokosokra, éleményekre, gyógyszerekre, cselédtartásra, stb. vonatkoznak, tagadhatlanul nagy irodalmi kincs rejlik ezen, eddig figyelemre alig méltatott külsőségekben.

Mig a külföldön a könyv- és régiségtárakban a régi kötések külön iparosztályban előképekül szorgosan összeállíttatnak, rendszeresen a korszak, vidék, vagy városok szerint beosztatnak : nálunk midőn a régi lomnak bekötésére a szükséges pénz megvan, egyáltalán letépetnek, és vagy a szemétdombra kerülnek, vagy gyakran megsiratandó fütő szerül használtatnak fel.

Alig van egy-két könyvtárunk, hol a jegyzeteket lemásolják, a táblapapirt feláztatva, régi ismeretlen könyvek részleteit összeállítják s a táblákra műipari előképekül gyüjtik. Valamint az építményeken és régi készleteken a tudatlanság és egykedvüség a legnagyobb vandalismust követte el: úgy a régi könyvek sem kerülhették el, hogy tisztességes burkukból megfosztatván izléstelen ujabb takaróval láttassanak el, mig a régi táblák nyom nélkül eltüntek.

Ideje annak is, hogy a régi könyvek birtokosait efféle kincsekre figyelmeztessük, nem egyedül azért, mikép a régi jó tanulmányi társakat köntöseikben megtartsuk, hanem hogy ha még lehet, és a mennyiben lehet, a tudományos munkák diszítése körül oly nagy érdemeket szerzett *könyvkötési* iparágnak történetét megirhassuk, hogy megtudjuk, hol, mikor, és milyen áron köttetének be a könyvek, a mi gyakran a belső lapokon föl van jegyezve, vagy talán egyéb uton is megtudható. Igaz, hogy egy-két munkánál ezen adatok összeállítása még nem nagy eredményt szül; de ha fiatalabb gyüjtőink, buváraink erre figyelnének, külön *rubrikát* állítanának össze kutatásaik alkalmával, nem juthatnánk-é majd idővel oda, hogy a magyarországi könyvkötés történetére vonatkozólag érdekes adatokkal léphetnénk föl!

Nincs tér, látszólag akármint kiaknázott és feldolgozott legyen is, melyen ne lehetne még ujabb vizsgálati momentumot fölfedezni; de ha fölfedeztük, siessünk annak közlésével is, hogy az eredmény által még másokat is buzdítsunk, és igy a mit meglehet menteni, megmentsük!

Sokszor fájt, sőt némi irigységgel hallgattam, midőn a lengyel, a német, a franczia, az olasz csak úgy felületesen a könyv táblára nézve azonnal képes volt azt a maga nemzete számára reclamálni, vagy meg is bámultam, ha még a várost hol, az időt mikor, és az embert, kinek műhelyéből került ki a kötés után egész pontossággal meghatározta. És mi! tudunk-é erről valamit? gondoltunk-é ezen, a tudomány gyakorlatával oly annyira összeforrt iparág tanulmányozására csak legtávolabbról?! — De rendesen ugy van, hogy azzal mi legközelebbről érdekelhetne, legkevesebbet sem törődünk.

Érdekkel szenteltem napokat a régi könyvtáblák tanulmányozásának és ha a muzeumi könyvtár egészen rendezve leend, bizonyosan lesz közönségünknek alkalma az üvegszekrényekben a könyvtár gyöngyeit, az u. m. cimeliáit látni és összehasonlítani. Mi engem ezen sorok irására birt, az három régi bőrfalkarpít rajza, melyet *Camesina* Albert a bécsi központi régészeti bizottság közleményeiben 1864-dik év folytán 95. lapjához mellékletül adott ki, s melyek állatok és növényekből összeállíttatván, hajdan talán székek támlái vagy párnai bori-

tékául használtatván, később könyvek kötéseire alkalmaztattak. Valami hasonlót találtam a m. n. muzeum egyik könyvén, bár ez csak papirból való; rajzát mellékelem, (l. 1. ábra.) kérvén t. olvasóimat, sziveskedjenek necsak a régi kötésekre kellő

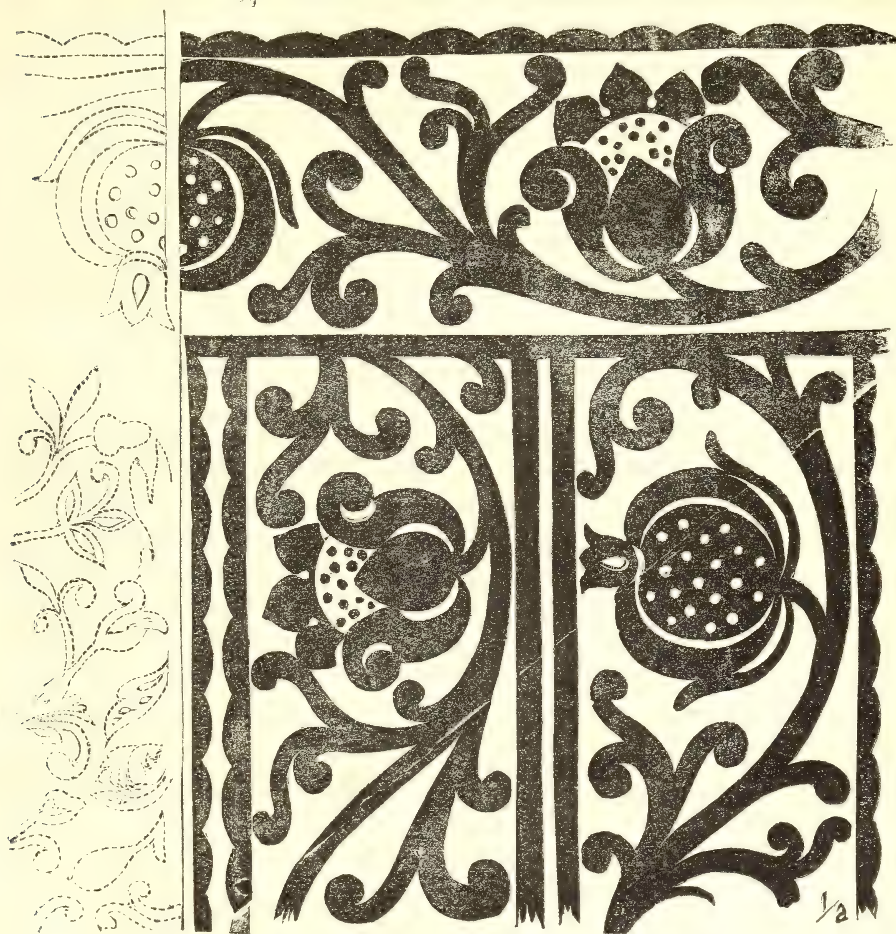

1. ábra.

gondot fordítani, hanem valamint már többen a papir-vizjegyeket gyüjtik, úgy a régi papirkarpitokra, sőt azon papirokra is figyelni, melyekkel a régi brochürek köttettek, mert azon különféle minták lassankint mind eltünnek és e tekintetben is mindig szegényebbek leszünk, holott, ha a magában legkevesebbé feltünő tárgyakból akármily gyüjteményt állítunk össze, az idővel

minden esetre a régi kornak érdekes képét fogja élénk tárni. E tekintetben legyen elég csak Bock kanonok úr ruha-kelme gyüjteményét említeni, mely nemcsak alapul szolgál a kelmék tudományos ismertetéséhez, hanem a külföldi muzeumok által drága pénzen megszereztetvén, a mint ott bámultatik, úgy az ő fáradságát is bőven megjutalmazá.

Rómer.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1872. febr. 6-án a m. n. muzeumban tartott II. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubínyi Ágoston.

Jelen voltak: Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Pulszky Ferencz, Rómer Flóris, Szalay Ágoston, btt.

21. A bécsi „Képes Króniká"-ra az első részlet befizetése megtörtént.

22. Előadó bemutatja azon elismerő okmányt, melyet az archaeol. bizottság kiállított munkálatiért a londoni kiállítási bizottságtól nyert . . . . .

28. Henszlmann b. tag a tervben levő országos központi rég. bizottság által nyomatandó felszólítás számára a bizottság készletéből mintegy 2 ívre való fadúczot kér ólommásolatok készíttetése czéljából; helyeseltetett . . .

31. Közöltettek következő levelek:

1. *Lipp* Vilmos tanár a vasmegyei rég. egylet szervezéséről értesít. (11.)

2. *Orthmayr* Tivadar *Csanád* történetéhez kér adatokat. (12.)

3. *Turcsányi* Andor egy ritkább velenczei aranyra figyelmeztet. (13. 24.)

4. *Myskovszky* Viktor a kassai régészeti egyletnek életbe léptét jelenti. (15.)

5. *Krajnyák* Ede a bécsi „Akademische Lesehalle" nevében köszöni az „Arch. Értesítőt." (16.)

6. *Porzsolt* Ádám Rákosdról néhány régi okmányra figyelmeztet. (18.)

7. *Szél* Farkas a pörösi leletből négy pitykét enged át a m. n. muzeumnak. (19.)

8. *Lippert* József hg.-primási építész jelenti, hogy a fatemplomok rajzait b. *Hass* Mihály püspöknek engedé át. (20.)

9. *Bernáth* József figyelmeztet a Promontor és Kis-Tétény közt talált római régiségekre. (21.)

10. *Majláth* Béla a liptói *pogányvárak*-ról irt értekezését jelenti be. (22.)

11. *Honz* Wenzel a Mászt és Stomfa közti római maradványokat ismerteti. (23.)

12. *Marossy* János tudósít Tata vidéki leletről és Niertit Vilmosnak gyönyörü gypszlenyomatait küldi be (28.)

13. *Lehoczky* Tivadar Beregh megyének bronz régiségeiből küld be érdekes rajzokat és leirást.

14. *Mészáros* Ferencz osztálytanácsos a nm. vallás és közoktatási miniszteriumban tudósít arról, hogy a szabolcsmegyei rég. mnzeumnak a reáltanodába való áthelyeztetése már elrendeltetett. (26.)

15. *Szilágyi* István a mármaros-szigeti falképeknek másolatait szives készséggel az arch. bizottságnak engedi át tudományos használatra. (29.)

16. *Storno* Ferencz jegyzeteket küld be honi falfestményeinkről. (30.)

Pest, február 7-én. 1872.

Jegyzette: Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

IX.

Néhány nap előtt honfitársam és barátom gróf Kuun Gézával Aquilejába kirándulván, a monastervi gróf Cassis-féle gyűjteményt ugy szintén a Záhonyi báró Ritter-féle gyűjteményt megtekintvén, mindkét gyűjteményben kitünő szépségü

eredeti római és keresztény korszakbeli szobrokat, mozaik talapzatokat, oszloptöredékeket és feliratos köveket láttam. — A gróf Cassis-féle gyüjtemény értékét különösen növelik a régi bronzok, urnák, különböző házi eszközök, üveg tárgyak és a vésett kövek (gemmák) számos és kitünően conservált példányai, ugy szintén az érem gyüjtemény is. Ezen gr. Cassis-féle gyüjtemény eladó és pedig talán részletekben is, mely körülményre a tisztelt igazgató ur figyelmét felhivni kivántam, kijelentvén egyszersmind, hogy azon esetben, ha nemzeti muzeumunk hajlandó lenne ezen gyüjteményt akár egészben, akár részben megszerezni, szives készséggel felajánljuk ugy én mint gr. Kuun Géza a kivánt czél elérésére közbenjárásunkat. El nem mulaszthatom itt felemlíteni, hogy Triest városa rövid idővel ezelőtt megalapult muzeuma számára ezen gyüjtemény iránt már is alkuba bocsátkozott, ennél fogva ha a muzeumnak vevő szándéka van, késedelmezni nem lehet.

Egyuttal örömmel jelentem, hogy báró Ritter (Hector) felszólításomra késznek nyilatkozott muzeumunkat gyüjteménye néhány kiválobb darabjával megajándékozni, sőt azon darabok Pestre való költséges elszállítását is kész magára vállalni.

Görz. Gr. Zichy Jenő.

X.

Nem tudom, van-é önnek arról tudomása, hogy Ugocsában a nagy-szőllősi r. kath. templom czinnteremében, ez előtt mintegy két évvel, katakombát fedeztek fel, mely csontvázakkal van tele. Amint az üregre ráakadtak, mindjárt megtelt a tér nézőkkel, kik közől többen az üvegbe leereszkedtek, s azt állítják, hogy annak végét nem lehetett látni, s benne ha a csontvázak folyton tartó tömege megengedné, kényelmesen fenállva lehetne sétálni.

Mindjárt a nyilás elejénél találtak két darab edényt s ugyanannyi érmet, melyek Zeisler ottani kereskedő birtokába kerültek. Többet nem értek rá keresni, mert *Erber* lelkész azon indokból, hogy a holtakat nem kell háborgatni, az üreget ismét

betemettette. És helyesen, mert igy nem dúlatott fel lelketlen kincskeresők által a — ki tudja mily érdekes — katakomba. Alakulófélben volt később egy társulat, mely ott ásatni szándékozott, de jó, hogy csak a tervnél maradt, mivel a czéltalan ásatásból, hol a laikus egyáltalán nem tudja, mennyi apró körülményt kell megfigyelni, a tudomány vajmi kevés hasznot látott volna.

Nagy kár, hogy nem volt Szőllősnek is öt év előtt Duchon Jánosa, ki levakarta és lehámozta volna a falat, midőn a mondott időben belsejét festették és meszelték. Kétségtelen, hogy falfestményre ott is lehetett volna akadni, mint akadtak a fekete-, és szőllősvég-ardói templomoknál, hol az esetleg vitte a főszerepet. Mert az nem bizonyít semmit ellene, hogy vagy kétszáz évig reformatus templom volt, a másik kettő is az volt még tovább is.

Van Ugocsában több régi templom, melynek mindegyike megérdemlené, hogy régészeti szempontból átkutattassék, ilyenek a tisza-ujhelyi, gyulai, csepei, halmii, fertő-almási és bökényi. Ez utolsót tartom a legrégibbnek. X—y.

XI.

A *pozsonyi* városi levéltárban a legrégiebb számadások 1335-ből származnak, honnét az ide zárt papirokat, a vizjelek miatt kivettem és használat végett ide zárom.

Muzeumunk ez évben 300 frtnyi segélyt kapott, továbbra pedig évenkint 150 frt van előlegezve.

Kap a muzeum skandinaviai kőeszközöket? most 30 frt erejeig rendelkezhetem e czélra.

Szeretném a Clasissák templomát vagy a cseri barátok sz. János kápolnáját pontosan fölvenni és leirni, alkalmilag nyilatkozatot kérek. Könyöki József, tanár.

* * *

Köszönöm muzeumunk nevében a régi vízjegyeket, melyek legrégiebbe, t. i. a körben függő mérleg 1340-ből; a négylobú

paizsban álló, melynek lobai közt csúcsos levelkék látszanak 1382-ből; a körben álló horgonyos papir pedig 1384-ből való. Kétes esetekben ezen jelek némi útmutatóul szolgálandnak.

A muzeumi subventió nem sok, de jobb semminél, s úgy hiszem tisztelt polgártársim többet is fognak megszavazni, ha nagyobb leend az érdekeltség és alkalmas helyiségnél fogva a nyilvánosság is!

A *skandinaviai eszközök* könnyebb megszerezhetése végett Schmidt E. kopenhágai póstarevisor (Dylensgade 5 sz.) levélczimét, föltételeivel együtt közlöttem az „Arch. Értesítő“ V-ik kötet 336. lapján, hogy mindenki egyenesen ezen úrhoz folyamodhassék. Nagyon kérem, tessék roppant elfoglaltságomat szives tekintetbe venni, s ilyen közvetítéstől a mennyire csak lehet fölmenteni. — Természetes, hogy mindenki azt gondolja, hiszen már csak megteheti azon szivességet, és végezheti megbizásomat; de hogy milyen baj az nekem, ha az egész hazából igénylik ugyanazt, és hány levélre kell kurtára szabott időmet vesztegetni, arról talán kevésnek van fogalma. Azért kérem tessék Schmidt úrnak irni, és meg vagyok győződve, hogy meg lesz küldeményével elégedve. R.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(*A vasmegyei régészeti egylet*) igazgató választmánya, elnökének: Szabó Imre megyés püspök vezetése alatt, f. évi január 20-án ülést tartott. Tárgyai voltak: a tagsági, tiszteletbeli tagsági oklevelek, s az egylet pecsétje kiállítási módozatainak megállapítása. Elhatároztatott továbbá, hogy a tagdijak befizetéséről a pénztárnok nyugtát állítson ki. Fel fognak hivatni a tagok, hogy a folyó évre járó tagsági dijt — és pedig a szombathelyiek febr. 10-ig, a vidékiek pedig febr. végeig befizetni sziveskedjenek. Elnök a régiségtár részére palotája egyik földszinti termét helyiségül felajánlani kegyeskedvén, intézkedés tétetett, hogy a tárlat mielőbb tényleg megnyittathassék, ennél fogva az egylet titkára megbizatott, hogy a helyben szétszórva levő kőemlékek összegyűjtésére a kellő lépéseket tegye meg. Fel-

említjük még végül, hogy a választmányi ülés a „Vasmegyei lapok"-at az egylet hivatalos közlönyéül választá.

(*A legközelebb megalakult vasmegyei régészeti egylet*) igazgató választmánya lelkes felhívást intéz a megye összes lakóihoz, s pártolásra hívja fel a közönséget, hogy a felállított régiségtárt, mely évek óta magán körökben, mint kivánatos, szép és előnyös pengettetett, egyesült erővel pártfogolja; s a régiségekben oly gazdag Vasmegye kincseit „melytől nemcsak a nemzeti — ettől ugyan nem írigyeljük s nem írigyelhetjük, — de legkívált külföldi muzeumok meggazdagodtak" — a megvalósúlása küszöbén álló régiségtár számára összegyűjtsék s átengedjék, hogy e megyei muzeumot egyesúlt erővel minél teljesbbé s díszesebbé tegyék. „Felszólítjuk tehát — úgymond — Vasmegye összes lakóit, hogy a birtokukban létező régiségeket a megyei régiségtár számára vagy feltétlenül vagy ha úgy tetszik, a birtokjog fentartása mellett engednék át" . . .

„Tájékozást pedig, mik volnának azon tárgyak, melyekkel a m. régiségtárt szaporíttatni óhajtanók, szolgáljanak a következő pontok: a) Kő és bronz vagyis őskori eszközök, u. m. kőbalták, vésük, kések, obsidián, szilánkok, nyilhegyek, bronzfegyverek, díszek, házi s gazdasági eszközök.

b) A római kor minden tárgya, vonatkozzék az vagy a nyilvános vagy a házi életre. E tárgyakban megyénk bővelkedik.

c) Középkori régiségek, u. m. okmányok, ezek részint az általános magyar, részint a megye különleges történelmére nézve szolgáltatnak adatokat; fegyverek, a középkorbeli agyagipar termékei, érmek, ritkaságok."

(*A magy. nemz. muzeum*) régiségosztálya f. évi január hóban, ajándékképen következő tárgyakkal, érmekkel és fémerekkel szaporodott: ezüst érem összesen 21 db., réz 10 db., china ezüst fémer 1 db. bronz 2 db. gyűlt be. Ajándékozták: József főherczeg, Braunsteiner Pál, Fabricius Károly, Hampel József, Haynald Lajos érsek, Ifj. Levárdy János és Zechmeister Gáspár. Egyéb tárgyakat ajándékoztak: dr. Arányi Lajos, Beszterczebánya, Egger Samu, Honz Venczel, Kaemeter J., Marossy János, Petrics György és Pulszky Ferencz muz. igazgató.

(A bécsi cs. müipari muzeum igazgatója) dr. Eitelberger több szakférfival egyesülvén, az osztrák vallás- és közoktatási miniszterium segélyzése mellett egy gyűjtelékes munkát indít meg, melynek feladata a műtörténelemnek és művészeti fejlődésnek a közép- és renaissance-korszakban forrásait közzétenni. — Mennyire korszerü ezen vállalat, tudják mind azok, kik műtörténelmi tanulmányokkal foglalkoznak, és a kevésbé ismert forrásokhoz nehezen juthatnak. Az eredetiek hű fordításainak értékét igen emelik a jegyzetek, melyek nagy tekintélyü szakiróktól erednek. — Az első kötet *Cennino Cennini* da Colle di Valdesa könyvét a festésről tartalmazza, a második *Aretino*-nak párbeszédjét a festésről hozza Cerri fordításával és Eitelberger jegyzeteivel. — Az előrajz szerint még következnek *Theophilus*; Schedula diversarum artum; *Leonardo da Vinci:* Trattato della Pittura; *Dürer Albrecht*: Fachschriften und Briefe; *Eradius:* de coloribus et artibus Romanorum; a XI—XV. századig terjedő német *szinkönyvek*, a Montpellieri könyve a szinekről, sat. — Ezen komoly irányu vállalat aránylagos olcsósága mellett megérdemli a magyar művészek figyelmét. Reméljük, hogy minden műintézet és nagyobb iskola, melyben a rajzolás és szinezés taníttatik, sietni fog, hogy ezen forrásokból a régi műfogásokat tanulmányozhassa.

Érmészeti adalék.

XI.

(Igen érdekes érmet) van szerencsénk közleni, mely Horvátországban találtatván, 3 példányban az aranyműveshez jutott, kitől Simics Ignácz országos képviselő vette meg, egyet magának tartván, a másik példány Neuhausen, a harmadik Krisztianovics cz. püspök, zágrábi éremgyűjtők birtokába került. Az utóbb nevezett példány, mint sajnálattal értesültünk eltévedt. Figyelmeztetjük olvasóinkat ezen ritkaságra, melyre vonatkozólag tudósításokat szívesen közlünk.

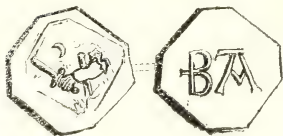

XII.

(A „Székes-Fejérvár“) következő felhívást közöl: „Felkérjük mindazon t. gyűjtő urakat, kik akár régi érmeket, — még pedig görög, barbár, római, vagy akármely más nemzetek érmeit, úgy szintén bármely koru régiségeket gyűjtenek, legyenek szívesek egy levélre írva, hogy milyen s milykorú tárgyak s régiségek gyűjtésével foglalkoznak — szerkesztőségünkhöz beküldeni. Reméljük hazafias keblű megyei közönségünk a tudomány érdekében e szivességet meg fogja tenni.“

XIII.

(Régi éremgyűjtemény Pozsonyban) Tollius Epistolae Itinerariae 143. lapján említi 1714-ben *Beer* városi jegyzőnek jeles gyűjteményét. Ebben, mint mondja, sok görög és *gothicus*, alkalmasint az, mit jelenleg barbarnak nevezünk, eddig nem látottat talált. A gothicusok némelyikén két arcz fordúl elő BIATEC és UNNO felirással. Beer özvegye állítá, hogy ezeket férje *Petronell*ből, a régi *Carnuntum*ból kapta — A görögök közt néhány syrus király gyönyörű példányokban volt képviselve. — A latinokból ezeket tartja felemlítendőnek: PERTINAX, DIDIVS JVLIANVS, PESCENNIVS, GORDIANVS AFER, JVLIA TITI, PLOTINA, PVPIENVS, BALBINVS, DIADVMENIANVS, MACRINVS, és még más igen ritkákat. Az egész gyüjteményt, melyben 49 közönségesebb arany vala, 2000 rhenusi forintra, vagy ezer hollandi aranyra becsülték. Pozsonyban talán még lehetne ezen szorgalmas érmészről és érdekes gyüjteményéről valamit megtudni, és a gyűjtemény sorsáról valami tudósítást kapni. Könyöky tanár úr ismeri azon pozsonyi eleven archivumot! Minden efféle régiebb gyűjteményekre vagy gyűjtőkre vonatkozó adatokat szívesen fogadunk, mert csak így lesz idővel lehetséges művelődési történetünket megírni, és tisztelendő emlékül átadni azok neveit, kik tudományunk emelésében fáradoztak. A bővebb leirásokat, vagy lajstromokat az archaeologiai bizottság levéltárába tennők le, de kivonatos említésüket lapjainkban is szívesen adjuk. Mily érdekes lenne csak azon fáradhatlan tolnai gyűjtőnek *Kósa*

Sámuel úrnak muzeumáról, melynek érmei, mint értesültünk, oly olcsón és fontszámra adattak el, lajstromát birni! Mily tanulságos lenne nagyszerű régiségyűjteményének leirása. — Örökösei bizony hálára köteleznék az utókort, ha ezen reájuk nézve már most úgy is csekély becsű iratokat az Akademiának átadnák. E tekintetben tehetne, de tenni is fog *Höke* Lajos buzgó tolnai szakbarátunk! Gondoskodjunk ilyenekről is; ha elődeink ezt előbb kezdték volna, hogyan állana régészetünk és érmészetünk története!? De e tekintetben is *vox clamantis in deserto* vagyok. Hányszor kértem ügybarátaink arczképeit, életirásukat, gyüjteményeik vázlatát, gyűjtésük alatt szerzett tapasztalataik közlését. — Az eredményről szégyenpirulva hallgatok. A szerénység leple alatt a *nem bánom* — nem *gondolok vele* lappang! — Mily bajos egy nemzetnek még jobbjait, kitünőbbjeit is munkára, közlékenységre birni, ha eddig egykedvüen mindent a *jó Istenre* biztak! — hát még azután a tömeget — a *misera plebset!* — Lássuk csak népnevelési törekvéseinket — és *magyarok* legyünk, hogy vérmes és mégis fagyos véralkatunk mellett még némi haladást reméljünk!

XIV.

(*Német éremlelet.*) 1840-ben Berlinben 400 db. ezüst érem adatott el, melyek közt a legrégiebbek Otto és Adelhaid (951—961) a legujabbak a Kanut dán királytól (1039—1041) valók voltak. Ezen érmek közt, melyek német fejedelmektől, érsekektől, püspököktől, cseh és angol királyoktól eredtek, volt magyar is: I. István királytól. Mily arányban álltak a magyar példányok a többihez, azt értekező nem mondja meg. Különben l. Köhner's Zeitschrift für Münz- Siegel- und Wappenkunde. III. 158 l.

XV.

(*Római érmek ujabb hamisításai.*) Ezen czim alatt közlött Trau Fr. úr egy értekezést a Huber és *Karabacek* által szerkesztett érmészeti folyóirat III. évfolyama I. füzetében (Bécs 1871. S. 150.) s egy olaszországi hamis éremkészítő helyet

fedez fel, hol többi közt a legritkább római császári érmek oly ügyesen utánoztatnak, hogy maga az érmészet-ismerő sem tudja a hamisítást megismerni. Hess Adolf éremkereskedő előbb Giessenben, most a Majna melletti Frankfurtban, igen nagyszámu római s középkori érmet hozott, melyeket Olaszországban vásárolt, Bécsbe eladás végett. A nagyszámú rendkivüli ritka érem, mint: Britannicus, Annia Faustina, Tranquillina, Pacatianus, Jotopianus, Cornelia Supera, Regallianus, Martinianus, Sebastianus, Eufemia, stb. a helybeli érmészeket igen figyelmessé tették, kik hosszabb vizsgálódások után az érmek nagy részét hamisaknak találták. Erre az eladó kinyilatkoztatá, hogy a hamisaknak talált érmekért a vételárt visszaadja, mi becsületességének bizonysága; s ő ugyanazt Trau úr által a nyilvánosság elé is bocsátá. Hess ur az eladók ellen az udinei hatóságnál panaszt emelt; reméljük, hogy hamisítók napfényre kerülnek. Gyanítjuk, hogy ezen érmek nem egyes, hanem több példányokban is készíttettek s talán szerte eladattak, miért is felsoroljuk név szerint a hamisakat, melyeknek ismertető jeleit Trau úr ritka pontossággal leirta és ismételve figyelmeztetjük olvasóinkat Trau ur közlésére. Cornuficia, Statia, Britannicus, Domitia, Marciana, Did. Julianus, Manl Scantilla, Pertinax, Pesc. Niger, Aquilia Severa, An. Faustina, Balbinus, Tranquillina, Pacatianus, Jotapianus, Aemilianus, Cornelia Supera, Quietus, Macrianus jun, Regallianus, Laelianus, Julianus Tyran. Maximianus Hercul., Maxentius, Romulus, Martinianus, Helena Const. mater, Nepotianus, Procopius, Aelia Flacilla, Sebastianus, Petron. Maximus, Eufemia, Glycerius, Julius Nepos, Theodahatus és Theodebaldus érmei.

Ohajtjuk, hogy Trau ur ezen irányban haladva, az említetteken kivül a többieket is pontos vizsgálat alá vegye s az eredményt nyilvánosság elé bocsássa; miáltal az éremgyűjtőknek igen nagy hasznot fog tenni.

*
* *

Hogy ez nálunk is, főleg a fiatalabb vagy kevésbé tapasztalt gyűjtőknek hasonlólag szól, természetes. A talán mulatságból, vagy hogy a gyűjteményekben bizonyos ritka érmek kép-

viselve legyenek galvanoplastikailag készített sikerültebb példányok, fém szalagokkal és füllel láttatnak el, hogy a két lapnak összeillesztési helye fel ne tünjék, vagy széleik vagy vereteik is alkalmas módon megsértetnek, mikép valóban régieknek tünjenek fel. és sokszor méreg drágán kínáltatnak nemcsak kezdőknek, de gyakorlottaknak is. Történik hivatkozás tekintélyekre, és minden lehetséges mód felhasználtatik, hogy a megcsaltak példányaikat a még kevésbé jártasokra tukmálhassák. — Részleteket még most nem közlünk, de komoly szándékunk concret eseteket felhozni, és tisztünk szerint a szakkedvelőket a csalás ellen biztosítani. Rómer.

Adalék a pecséttanhoz

(*A hazai egyházi pecsétisme érdekében*) *Szeremlei* Samu h.-m.-vásárhelyi lelkész felszólal a „Protestans egyházi és iskolai lap.-“ban. Akármi néven nevezendő gyűjteménynek, ha annak czélja a tudomány előmozdítása, csak szószólói lehetünk, azért örvendetes haladásnak veszszük azt, hogy már a protestáns egyházmegyék és főiskolák pecsétéit is kezdik összeszedni. A gyűjtő lelkész úr utasítást is ad a pecsétek használható lenyomására. Csak egyet akarok, mint régi praktikus az utasításhoz tenni, azt t. i, hogy rendesen a 2-dik, 3-dik nyomat szokott legjobb lenni, minthogy akkor már a pecsétnyomó kissé átmelegedett és a forró viaszszal némileg egyenlőbb hőmérséklettel bir. — *Vésőink* ismeretére igen előnyös lesz az is, ha a t. papság az egyházi, a főiskolák a megrendelési protocollumokat felüti és a pecsétnyomók készítőjét felkutatja. Mily szégyenünkre válnék az, ha a múltban e tekintetben jobban álltunk volna, mint a jelenben. — Akármit tervezünk, azonnal Bécsbe küldjük pénzünket, hát egy ily nagy ország fővárosában még egy ügyes pecsétvésőt se tudnánk eltartani? — Érmeinket Bécsben veretjük; ha lenne elég munkája valamely művésznek, nem lehetne-é azt nálunk meghonosítani?

(*III. Béla arany bullája.*) Nem rég egy bécsi régiségkedvelőtől egy Németországban talált III. Bélaféle tömör arany-

bulla küldetett be vétel végett a m. n. muzeumhoz, melynek megbirálása nem csekély elővigyázatot igényelt, de végre még is valódinak gyaníttatván inkább megvétetett, mintsem hogy nagy kárral elszalasztassék. A bécsi archaeologok valódinak declarálták, de ez kételyeinket még sem nyugtatta meg; és mivel *Pray Syntagma historicum de Sigillis* czimű munkájában VI. 5. ábrán egészen hasonló arany pecsétet rajzol le Bulla aurea Béla III. 1190 idézettel, de az okmánynak lelhelyét nem idézi, és épen azon okmány, melyen talán lehetett volna e pecsét, kétséges, még tüzetesb itészet alá vetettük a kínált darabot. A muzeumi bullá aurea 1 $^{39}/_{40}$ aranyat nyom; mint több helyen látni lehet: két lapból van összeforrasztva és lecsiszolva a király fejénél és lábánál azon hézagot mutatja, melyen hajdanta a zsinór, vagy hártya-szalag keresztül húzatott. Előlapon a király támla nélküli trónon ül, mindkét oldalán három esztergályozott lábon egy-egy golyó látszik. A király tartása egyenes, fején lóherlevél idomú levelekkel diszített nyilt korona, melynek két oldalán lánczocskák lógnak és lóherféle gyöngyökkel végződnek. A király haja és szakálla fodros, köpenye, mely bal vállatól kezdve egész testét födi, a jobb kart pedig szabadon hagyja, csak a jobb oldalon mutat két függélyes redőt, térdei a ruhán át felül golyókban végződnek, mig a lábszárak oszlopok gyanánt tünnek fel. A köpeny sajátságosan, jobbról balra hullámzó-féle redőkkel van eltakarva. A czipőhez támasztott jobbjában liliomos jogart tart, a kiterjesztett balban pedig az országalmát emeli. — A hátlapon ezt lehet látni 4. sorban: SIG | LLVM | BELE | REG.

Összehasonlítva ezen aranypecsétet a Pray-féle metszettel, épen nem mondhatjuk, hogy az arany-bulla e rajz utánzata, ámbár akadtunk már ilyféle hamisításokra is, — mert a király koronája liliomos, a jobb váll bő ránczai és a lábakon átvonuló ránczozat és a lábfejek láthatók, a rajzon még a lépcső is feltünik, mely a bullán egészen hiányzik, ellenben ezen a gyöngyös kör részletei jönnek elő, mig a rajzon csak több körvonal észlelhető. A hátlapi irás is különbözik, mivel a rajzon csak három sort olvashatunk; és a bullán a veret kétszeres, mi a rajzból ki nem puhatolható. E miatt és a bulla egész jellege miatt ezt valódinak, de nem a Pray-féle rajz előmintájának

tartjuk, mert ha csakugyan ezt rajzoltatta volna Pray könyve számára, a rajzolónak nagyon ügyetlennek és hütlennek kellett volna lennie, és mindkét lapra olyasmit rajzolnia, mi az eredetin elé nem fordult!

(*Arabs számok*) érmeinken csak a XV-dik század végével fordúlnak elő, pecséteken alig emlékszünk, hogy azon században találtatnának, de azoknak a szomszéd tartományokban korábbi használata sem valószinű; s így *Feldkirchen* városának pecsétjén, mely ezen körirattal bir : SI : MARCKHT · VELDKIRCHEN · 1449-diki évszámát, már az ott eléforduló templom tornya miatt sem tarthatjuk eredetinek, és az irásnak betűi és irmodora miatt sem ismerhetjük el igazinak. Azt tartják, hogy ezen évszám a később vésett pecséten csak a város kiváltságait illető évre akar emlékeztetni, de nem abból az évből való.

(*A középkori pecsétek*) tanához a bécsi régészeti „Mittheilung"-ok számos adatot hoznak, a többi közt eléfordul sorukban *Zágráb* városának XIV-dik századból eredő 1″ 6‴ kerek pecsétje, t. i. egy sziklás hegyen emelkedő 2 faragott kőből épült három tornyú vár kirugó ormozattal, nyilt kapukkal és a tornyokat összekötő fallal. A mezőben jobbra nyolczágu csillag van, balra fölfelé irányzott csúcsu félhold. A lapidar körirat ez: † : S : COMVNI : DE : MONTE : GRACI; ezen pecsét bélyegét még ma Zágrábban őrzik. — Másik honi pecsét a *kolosvári* a XV. századból, szintén kerek, 1″ 1‴ átmérőjű: egy nyilt várkapu, melyen még a felhúzott védrács fogai láthatók, áll a négyszögű kövekből épült ormozatos városfal közepén és e fölött egy közép magas, mellette két alacsonyabb torony, szintén lőrésekkel ellátva; a barát betűs körirat ez: S · consulum · ciuitatis · Coloswar.

A harmadik 1″ 4‴-la kerek pecsét *Buda* városáé; a lépcsőzetes körvonalok köz áll ezen irás : † · S · CIVIVM · BVDENSIVM maiusculával; a mezőben áll egy háromszögű paizs a magyar nyolcz pólyával, mint látszik a vörössel kezdődvén; a paizs fölött igen kirugó orommal két keskeny torony emelkedik. Az okmány, melyen e pecsét látható, Bécs városa levéltárában van és 1438-ból való.

(*A régi pecsétekhez*). Állítottuk e lapokban, hogy a XIII-

dik századból nem ismerünk pecsétet, melyen valami ténykedés lenne eléállítva. Az igazság érdekében tartozunk bevallani, hogy nem rég a bécsi közp. régészeti bizottság közleményeiben a CLXV-dik lapon Hallein városa pecsétjén eléfordul egy sóvágó, ki bal vállán teknőben sót visz, míg a jobb vállán nyugvó bottal azt hátul támogatja. Az alak, mely göndör hajfürtökkel bir, térden alul érő ruhában van ábrázolva, derekán pedig széles öv látható. A pecsét fején két toronynyal végződő épület áll, körirata pedig ez: SIGILLVM CIVIVM · DE · SALINA.

(*A négy folyó.*) Nem rég egyik levelezőnktől ezen sorokat vettük: „Breznóbánya városának régi pecsétje III. Ferdinánd 1650-ről szóló megerősitő okmányában igy iratik le: Jobbra kék mezőben *négy folyó*, ugymint Pannonia négy főfolyója: Duna, Száva, Dráva, Tisza, (tehát nem *pólya*, mint eddig másutt sem olvastam,) a bal vörös mezőbe pedig 6 fehér liliom három sorban, stb." — Hogy Verböczy a fasciákat folyóknak vette, és III. Ferdinánd czimer festője vagy magyarázója hasonlólag annak tartotta, arról nem tehetünk; az elsőnek nem kellett heraldicusnak lenni, a másik pedig, bár tiszte volt volna, a közös hibának hódolt. Tessék Lajos király által Kassa városa számára adott czimert olvasni hol világosan váltogató fehér és vörös *fasciákról*, nem pedig folyókról van szó; pedig azt hiszszük, hogy az anjouházi herold jobban értett a heraldikához, mint III. Ferdinándé! Folyók is fordulnak elé czimereinken p. o. a szlavoniain, a győrmegyein, de azok nem egyenes vonalak által határoztatnak, hanem *hullámzókkal*. Egyébiránt *fluvii in area caerulea* heraldice valódi nonsens, valódi „fából vaskarika" lenne!

47711.-1871. sz. A magyar kir. pénzügyminiszteriumtól.

Körrendelet.

Az összes pénzügyigazgatóságokhoz, bányaigazgatóságokhoz, jószágigazgatóságokhoz és a selmeczi főbányagrófi hivatalhoz.

Tapasztaltatván, hogy az éremleletek s az úgynevezett kincsek körüli eljárás, s az azt szabályozó rendeletek nemcsak a közönség, hanem a kincstári közegek előtt is vagy ismeretlenek, vagy ha azokról tudomással birnak, szorosan nem követtetnek, miheztartás s a (czím) alattas közegeinek kellő értesítése végett rendelem a következőket:

Törvényes szokásunk, számos királyi rendelet s az eddig követett gyakorlat szerint minden talált kincs: a melynek értéke 150 forintot túlhalad, egyharmad részben a kincstárt illetvén, s az éremleletek, valamint a talált kincsek körüli eljárás is — bármekkora értéket képviseljenek azok, tudományos régészeti szempontbóli tárgyalás s az érdekes daraboknak tudományos intézeteink részére való megszerzése végett a királyi kincstárnak fentartva lévén, mindazon esetekben, a midőn ily éremleletek vagy kincsek akár a kincstári közegek, akár pedig magán felek által találtatnának, azoknak kinyomozása s átvétele végett mindannyiszor haladéktalan intézkedések teendők, s annak utána jelentéstétel mellett a vezetésem alatti miniszteriumhoz azonnal felterjesztendők.

A jelentésben mindannyiszor kiemelendő: ki által? mikor? kinek a földjén? mely mennyiségben találtatott a kincs. Azon esetben pedig, ha ilynemű éremleletek vagy kincsek találásáról az illetők által jelentés nem tétetnék, azok ellen alattas ügyésze közreműködésével a vizsgálatot azonnal indíttassa meg, s a fenforgó roszhiszeműséghez képest bűnfenyítő eljárás alá vonassa és pedig necsak a találókat, hanem az ily kincsek vevőit is, kik mint gyanús áruk vevői tekintetvén, a hazai biróságok által eddig is bűnfenyítő eljárás útján a fenforgó esetekhez képest súlyosabban is büntettettek.

Utasíttatik a (czím), hogy körülményeihez képest e részben a közönséget s különösen az alsóbb néposztályokat is fel-

világosítani igyekezzék, figyelmeztetvén arra, hogy a találók eltitkolás esetében nemcsak az őket megillető részt veszítik el, hanem még nagyobb büntetésnek is kiteszik magukat.

Buda, 1871. decz. 27-én.

*

* *

Más országokban a fentérintetteknél még sokkal szorítóbb és keményebb parancsok léteznek, hogy a föld alatt rejlő akármiféle régiségek a honi tudományos intézetek számára szereztethessenek meg, ne pedig magánosak kezeibe kerülvén vagy külföldre adassanak el, vagy pedig a nevezett intézeteknek megvétel végett mesés árakon kináltassanak. Valóban sokszor bámulnunk kellett, hogy ennyi vasút készítésnél, földforgatás, építkezés és egyéb munkáknál, olyan országban mint hazánk, mely köztudomás szerint régiségekre nézve, saját viszonyai, a népvándorlás, folytonos harczok és háborúk, valamint az ősrégi pogány-temetés miatt, Europában a leggazdagabbak egyike, aránylag mégis oly kevés jelentetik be, és tudományunk gyarapítására oly kevéssé értékesíttetik.

Oka annak, hogy honi leleteink vagy külföldre vitetnek, vagy egyesek nyerészkedésével nyilvános intézeteink részére oly méreg drágán szerezhetők meg, az, hogy az illető közegek a fenálló rendeleteket minden megyében és járásban más- és másképen magyarázzák, és a leleteket egészen önkényűleg kezdik. Sok és gyűlöletes lenne mind azon eseteket felhozni, melyek e tekintetben gyakran csak évek után jönnek tudomásunkra, mikor halljuk, hogy jó hazafiaink vidéki szakférfiaink segítségével a leletek javát kiválogatják, és külföldi éremtáraknak vagy régiség-gyűjteményeknek jó nyereséggel eladják, a szemetet pedig utólagos boszantásra a n. muzeumhoz juttatják. Jegyzőkönyveinkbe beírtuk ezen eseteket, és évek mulva a nyilvánosságnak is átadjuk, ha a jótékony intézkedés tiprásával az önérdek az ország haladását tovább is gátolandja. — A nemzeti intézetek költségükhez képest mindig adnak annyit, mint a mit akárki jó lelkiismerettel adhat, de szédelgésekhez kezet nem nyújthatnak, mivel mainap egyesek szenvedélye által már annyira felrugtattak a régiségek

árai, hogy azokat csak gazdag egyedárusok birják el, mikép azokat ismét kétszeresen értékesíthessék.

Jobb lesz-é ezen rendelet hatályba lépte után a leletekre nézve közintézeteink sorsa? nem tudom; mert az önkény, a kapzsiság mindig fog kibuvót találni; arról azonban meg vagyok győződve, mikép már nagyon ideje lenne az ily fontos ügyre nézve törvényt hozni, mely minden találónak sajátját biztosítná, azon egy hazafias kötelezettséggel, hogy leletét a m. n. muzeumnak bemutatni, és elővételre ajánlani tartozzék; ha pedig a muzeum megvenni nem tudja vagy nem akarja: vele szabadon rendelkezhessék. Igen sajnos, hogy az ez iránt benyujtott törvényjavaslat évek óta az országgyűlés levéltárában tárgyalás nélkül el van, és marad temetve! R.

Egyveleg.

12. (*A pest-budai Dunaszabályozás*) alkalmával számos régi munka és kotrás fog történni a Duna medrében, mely mint tudjuk roppant sok régészeti kincset rejt magában, és melyeknek egy része sértve jön fel a felületre, más része pedig a munkások által széthordatik. Mily szolgálatot tehetne az archaeologiának a szabályozás főügynöksége, ha a találandó tárgyakat a m. n. muzeum számára fentartaná, magában értetvén, hogy az illető munkához a benyujtott tárgyakért illően megjutalmaztatnának. Minthogy a Csepel-sziget táján, alkalmasint egyik vagy másik partnál, több hajó sülyedt el a Bécsbe szállitandó római müemlékekkel, meglehet, hogy még ezen hajókra is reá akadnak a Duna fenekén, a mi valóban e vállalatnak egyik legszebb vívmánya lenne.

13. (*Az ó-budai izraelita temetőnek*) megszüntetése alkalmával említjük, hogy e temető a hajdani római városnak területén fekszik, és hogy a sírásók eddig is folytonosan ólomcsöveket, bélyeges téglákat találtak. Ezek egy nagyszerü fürdőnek, mely talán túl a gőzhajógyári szigetre is átnyúlt, maradványai, mert a Duna későbbi ágában, valamint a szigeten e fürdőknek mindenütt vannak nyomai. Meglehet, hogy ha idővel e temető lakhelyekre fog felosztatni, és a sírok mélységénél mélyebben ásnak, az alapokra és egyéb részletekre fognak akadni.

14. (*II. Ulászló király*) és gyermekeinek arczképei, valamint az

esztergami érseké is a gráczi *Joanneum* képei közt fordulnak elé, a mint ezt *Szalay Ágoston* arch. bizottsági tagtól halljuk. Vajjon, nem lakik-é Grácz városában magyar ember, ki ezen képet az archaeol. bizottság levéltára kiegészítésére lefényképeztetné?

15. (*A glogováczi halmok mellett*) több izben felszólalt az *Alföld* czimű aradi lap, mert csakugyan *Arad* megyének főkötelessége, hogy ezen nevezetessége mellett kardoskodjék. A „*Ne rontsuk le az aradi halmokat*“ czimű tárczaczikk csak általánosan buzgólkodik ezen lerontási eszme ellen, mint maga mondja csak azért, hogy minél többen csatlakozzanak azon óhajhoz, miszerint a pénzügyminiszter a glogováczi halmok elrontását (illetőleg eladását) erélyesen megakadályozza; ellenben ugyanazon lap 250 számában már azt olvassuk, hogy: *Orodi Nándor* glogováczi jegyző felszólalása, a *Paguba Vazul* főszolgabiró czikke és az Arad megye első alispánjának fölterjesztése ellenében is október 28-án csakugyan megjelent *Glogováczon Manuszi Péter* a pécskai államjószág számtisztje, — ki valószinűleg a szándékolt eladás indítványozója — a kérdéses öt halom elárverélése végett. Már elébb *Orodi Nándor* a *német ajku* község elüljáróit reá vette, hogy mint egyedüli árverelők *Glogovácz község* nevében 100 frt.-ot igérjenek a halmokért, ez által be fogta volna a község bizonyítani, hogy *Magyarországnak, habár német ajkú lakosai is, magyar országos érdekü és történelmi nevezetességü emlékek iránt több kegyelettel bir, mint a magyar kir. kincstár.* Azonban így folytatja czikkét, bár első czikkemben táplált reményemben csalatkoztam is, mindamellett nem szünöm meg remélleni, hogy a *pénzügyminiszterium* ezen mai napon tartott árverést meg nem erősítve, az eladni szándékolt területet az utókor számára fentartani fogja, mert annak fennállása országos érdek levén a tulajdonjog legilletékesebb kezekben a *magyar állam* birtokában van. Érdekes lenne megtudni, vajjon eladattak-é ezen halmok, vagy megmaradtak-é a nemzet birtokában!

16. (*Gazdáink azt hiszik,*) *hogy a takarmánynak vagy termésnek négy poznán vagy gerendán mozogható födél alá elhelyezése* valami ujabb találmány, pedig egy cseh bibliában, melyet a XIII-dik század második felében irtak, látni lehet, hogy legalább hatszáz év előtt az emberek terményeiket már úgy rakták el. Ha ki erre még régiebb példát ismer, szivesen közöljük.

17. (*Az alcsúthi határban levő készhegyi szöllőben)* forgatás alkalmával találtatott két urna, leirás szerint lehetett 1½—2 láb magas 1—1½ láb széles. Üresek lévén a birtokos összetörte és elásta.

18. (*Gróf Zichy Edmund*) ő nmsága a m. n. muzeumot e napokban igen szép ajándékkal lepte meg. 1870. julius havában a hatvani (Fehér m.) pusztán, midőn a szöllő felé utat készítettek, árkolás alkalmával igen díszes arany nyakékességet találtak, melyet a gróf úr galváni uton utánoztatván, régiségtárunknak átadott. Az ajándéknak, mint mondják, Hübnere ez. *Pulszky Ferencz* muzeumi igazgató Árva várának egyik kulcsa birtokába jutott, melyet Zichy Edmund grófnak érdekes árvai muzeuma számára csak úgy volt hajlandó átengedni, ha ő nmga ritka kincseiről nemzeti intézetünk részére másolatokat készíttet. A mit a nemes főúr talán különben is szívesen megtett volna, megtörtént, és a csere létre jött.

Az eredetihez egészen hasonló aranyozott másolat áll egy kerek, közepén paizs idomra magasló és hátul füllel ellátott, 9 cent. átmérőjű lapból, e mellett van két oldalról 25 cent. hosszaságu somgomb-féle gyöngy, ezenkivül babérlevél idoma 7·5 cent. hosszaságu ékítmény, mely egyenkínt három fél levélből van alkotva, melyek egy üres hengerkére 120°-nyi szög alatt alkalmaztattak és végükön csavaridomu díszitménynyel bírnak. Mindegyik pár levél közt egy — összesen hét — bogyó-féle arany gyöngy van elhelyezve.

Már ezen leirásból is kitünik a hatvani lelet érdekessége! mily kár, hogy részleteit nem ismerjük. Halljuk, hogy a helyszinén ásatások is történtek, de minden eredmény nélkül; pedig ki hiszi azt, hogy magával ezen drága nyakékkel valakit eltemettek volna!

Sajnálattal említjük, hogy azon aranyban készült másolatokat, melyeket a bécsi cs. iparmuzeum a hirneves magyarországi leletekről oly remekűl készíttetett, hogy az eredetiektől épen nem lehet megkülönböztet, gr. Zichy Edmund szintén a nemzeti muzeumnak akarta ajándékozni, de mivel másolatok, el nem fogadtattak és gr. Zichy Jenő úr birtokába jutottak. Régi eszme volt az, hogy csak eredetieket szabad vagy kell a muzeumokban kiállítani; mai nap egészen másképen gondolkodik a világ, mely a muzeumokat nem holmi ritka, de eredeti remekek hézagos tárházának tekinti, hanem a mennyire csak lehet rendszeres és tökéletes sorozatok szerzése és felállítása segítségével az összehasonlítást és tanulmányt akarja elősegíteni. Vagy szégyenére válik-é a külföldi muzeumoknak, hogy az eredeti, belföldiek közt, mint azt meglepő ügyességgel és pontossággal készült hasonmásokban állítják ki, a mi más intézetekben jó és tanúlságos, sőt szükséges is, minthogy ezen mód nélkül minden csak tökéletlen foltozás és annál inkább kirivó darabosságban

marad. A másolatokhoz mellékelt lapocskák tanúskodnak azon intézetekről, melyek az eredetiek birtokában vannak. Ebből még némi tudományos haszon is ered, mert a ki a francia, angol, német muzeumban nemzeti muzeumunk Párisban készült meglepő mássait látja, legalább ily uton megtudja, hogy Pesten is van muzeum, mely némi ritkaságokkal bir.

19. *(Ifj. Kubinyi Ferencz)* úrtól jelentést kaptunk, hogy Kőváron (Hont m.) 1869—70 nyarán *Murányi* Géza tagján szántás közben két cserepedényt vetettek fel, melyeknek egyikén az aljon ⊕ jel van, hasonló a pogányvári cserepekhez, melyeket b. Nyáry Jenőtől kaptam.

20. *(Budán, a kacsautczában)* közelebb egyik ujonépülő ház alapjának ásása alkalmával több régiségre akadtak, melyek a n. muzeumnak fognak beküldetni. Van a talált holmik közt egy egész görbe török kard, két páncél és alabárd. Várjuk a küldeményt.

21. *(A Margit-sziget látogatói)* számára érdekes *Vademecum* van készülőben, mely kedélyesség mellett alaposan lesz szerkesztve, és a kis vizközi paradicsom történelmileg nevezetes romjait is meg fogja a sétálóknak magyarázni. Örvendünk, hogy a mulatságot keresők nemesebbb élvet is fognak találni ott, hol századokon át hazai történelmünk több episodjának színhelye volt. Buda-Pesten alig van helye, melyhez oly csekély területen annyi történelmi visszaemlékezés lenne csatolva. S minthogy a könyvecskéhez csinos rajzok is fognak mellékeltetni, a helyszinén nyert élvezet, otthon is fel lesz frisíthető.

22. *(Hasznos félreértés.)* Hálafeliratot szavaztatunk a *„Magyar Ujság“*-nak, hogy az „Értesítő“ ügyét oly hathatósan, bár talán nem egészen őszintén elémozdította. Lapunkat kérték a külföld tudósai, és küldünk belőle Párisba, Kopenhágába, Stockholmba, stb. hol szótárok segélyével betüzgetik. Itthon gúnytárgyá vált, és csak mintegy félve említék jobbakaróink. — Most egyszerre divat-czikké válik, és mint az archaeologiai bizottság könyvkereskedő bizományosától halljuk, egyremásra jelentkeznek az ujabb előfizetők, hogy a „Magyar Ujság“ szerinti 17, helyesebben 23, még helyesebben 173 előfizető, már kerek számmal 180—190-re rúg, mit leghelyesebben kétszerezni szeretnénk, hogy a szétküldött tiszteleti példányokkal együtt véve egy ív se maradna fent a könyvkereskedési polczon. — Hogy olvasóink száma nagyobb az előfizetőkénél, említenünk sem kell — és hogy ez ismét nem a legroszabb arány általános míveltségi állapotainkhoz képest, azt hivatalos statisticusaink is el fogják ismerni.

23. (*Müvészeti állapotaink*) kétségbeejtő voltát eléggé megismerhetjük, ha fővárosunk művészi életét kissé szellőztetjük. Ha csak egy tényezőt tekintünk, t. i. a műárveréseket, és csak Bécscsel huzunk párvonalt, szégyennel kell bevallanunk, hogy nálunk egy műauctio már csak azért sem jöhet létre, mivel valódi műbarátainkat egy kéz ujjaival felszámíthatjuk. — Egy két év előtt törekedtek műárverélést rendezni, szomorú menetét és végét kiki registrálhatta. Mig Bécsben egy félévben 1870—1872. 19 ilyen árverélés volt, melyek egy milliót hoztak forgalomba, és egyenkint 50. 60. 90. 100 és 130 ezer forintot jövedelmeztek, nálunk a míveltebbek is megelégszenek, ha a dorottya-utczai kapuk alatt holmi mázolók müveit 15—30 forinton megszereztetik. Meseszerű, mily jó üzletet csinálnak a vidéken a bécsi *akademiai* óralap és havasi festők! Ezer és ezer forintokat vesznek be silányságaikért, melyekről az élelmes bécsi festő mondja: *jó lesz ez az otromba magyarnak és oláhnak.* — Nem hinnők, ha magunk meg nem győződtünk volna róla, hogy vannak Bécsben zúgmázolók, kik egyedül hazánk míveletlen bambái számára dolgoznak. Jó lesz a falusi honoratioroknak és kisvárosi patriciusoknak! — Jó ám! Látszik, hogy culturai nyomorúságinkat jobban ismerik, mint önmagunk!

24. (*Szoldatics Ferencz*) hírneves festőnkről a *régészetileg* gyakran említtetett *Szihalom* érdekes oltárképet nyert, Krisztus urunk menybemenetelét. Ajándékozá ezen remekművet a templom kegyura, az egri főkáptalan! — Bár többször keresnék fel nagyjaink mestereinket megbízásikkal, mert higyjék el, ez is a nép nevelésének és a szépre való tanításának egyik módja. Gyalázza az emberi nemet, a ki gondolja, hogy a pórnak minden jó, és hogy az a valódi szépet a kontárok mázolásitól nem tudja megkülönböztetni. — Kérdjük érti-é papját, ha irodalmi nyelven szónokol? — Gyönyörködik-é a remek zenében? — És épen a természet szépségeihez szokott szeme lenne oly annyira eltompítva, hogy az ecset remeke, vagy annak torzalakjai iránt egykedvű legyen?

Tartalom :

Jelentés a történelem előtti régiségek vizsgálóinak Bolognában tartott nemzetközi gyűléséről. (Folyt.) Hunfalvy Páltól. 61. l. — II. Rákóczy Ferencz rézpénzeinek érmészeti és pénzügyi ismertetéhez. Irta Reizner János. 66. l. — Régiebb könyvtábláinkról. Rómer Fl.-tól 70. l. — Kivonat a m. tud. akademia arch. bizottsága 1872-ben tartott II. ülésének jegyzőkönyvéből. 72. l. — Arch. levelek. IX—XI. 74. l. — Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások. 76. l. — Érmészeti adalék. XI.—XV. 78. l. — M. kir. pénzügyminiszteri körrendelet az érem- és kincsleletek iránt. 86. l. — Egyveleg. 88. l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSAGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. | 4. szám.
VI. kötet. | Márczius 1-én.
Szerkesztő: | Bizományos:
Dr. Rómer Flóris, | Aigner Lajos könyvkereskedése
m. n. muzeum. | Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

Jelentés

a történelem előtti régiségek vizsgálóinak Bolognában 1871. október 1—18-káig tartott nemzetközi gyűléséről.

Hunfalvy Páltól.

(Folytatás).

Ravenna az utolsó római császároknak és az első idegen királyoknak (Odoaker, Theoderik) vala székhelye; ott a keresztyénség is igen hamar kezde terjedni, mert Péternek közvetlen tanítványa, úgy mondják, volt itt az első püspök s a gótok legyőzése után Ravenna a konstanczinápolyi exarchának székhelye. Azt mondják, a kik egész Olaszországot jól ismerik, hogy Ravenna valamennyi olasz város között leginkább görögös a maga egyházaival, tornyaival.

Először is a Sz.-Vitale-egyházba menénk, a mely 547-ben Justinianus alatt épült, s a konstanczinápolyi Zsófia-egyházat utánozza. A templomnak mostani kőföldje egy lábbal magasabb a réginél, de úgy is két lábnyival van alantabb az utczai térnél. A chorusban régi mozaikokat látunk; az egyik falon Justinianus császár Maximian püspökkel, a szemközti falon Theodora császárné udvari asszonyaival. A két fal közti rotundában

Krisztus a földgolyón áll és angyalok környékezik. A Vitale-egyházból a dómba menénk, a mely mellett a 396-ban épült baptisterium van (S. Johannes in ponte), egy nyolczszegletű épület. A nagy keresztelő medencze, a kupolának mozaikjai mind abból az időből valók, s legrégiebbek Ravennában. — Az érseki palotában is sok régiségi kincs látható.

A Sz. Apollinare nuovo-t Theoderik király 500 körül építteté az arianusok számára, melyet azután a katholikus isteni-tisztelet foglalt el. A 24 márványoszlopot Theoderik Konstanczinápolyból hozatá. Az egyház melletti házról mondják, hogy a királynak laka; tehát csak ez maradt volna meg; a császárok lakbelyéből semmi sincs. — Dante síremlékét 1482-ben Bembo építteté; mert Dante 1321-ben Ravennában halt meg. — A művészeti akademiát s a városi könyvtárt is megnézvén, a melyben sok hires codex van, ugyanott, t. i. a kamaldulensek hosszú folyosójában asztalhoz ülénk, egy szinte túlságig fényes és gazdag villásreggelire — mert az ebéd ideje nem dél, hanem este.

Azután kocsikon „az Apollinare in Classe“ nevü basilikába hajtánk, mely távol van a városon kívül. Azt 549-ben szentelék föl s legnevezetesebb a ravennai egyházak között. A kripta részint vízben áll már. Általában a ravennai földön nagyon fön van a víz. A gyűlés számára egy kertben ásást tettek volt, egy régi palotát takarván ki. Az ásás alig ment le másfél ölnyi mélységre, mégis a víz annyira belepi a régi márványokat és mozaikokat, hogy mesterséggel kell elszármaztatni. — Az „Apollinare in Classe“-ból a Rotondához hajtánk. Így nevezik Theoderik király mauzoleumát, a melyről a kronikás mondja: „Theodericus se vivo fecit sibi monumentum ex lapide quadrato, et saxum ingentem quem superponeret inquisivit.“ Tizszegletű nagy épület, a lapos kupolával, melynek átmérője 34 láb, egyetlenegy kőlapból áll, „il condur la quale forse dall' Istria e il sollevarla, se ora non sarebbe agevole impresa, nel VI. secola dovette sembrare meravigliosa,“ úgymond a „Cenni intorno ai monumenti e ale cose pii notabili de Ravenna“, melyet számunkra nyomattak. Theoderik 526-ban halt meg, 455-ben születvén; tehát Atilla ideje után élt. De a német monda a „Veronai Detrihet, = Detrich von Bern“ (mert Theoderik

eleinte Veronában, azután lakott Ravennában, amazt Bern-nek, ezt Raben-nak nevezvén a német monda) Atilla kortársává teszi, és úgy került a magyar krónikákba is.

Végre még a pineta nevű erdőbe hajtánk, a mely többi közt Byron által is híressé vált, a ki két évig lakott Ravennában.

Mondtam, hogy a vitatkozások a gyűlés tulajdonképi tárgyai felül a déli és esti ülésekben folyának; érdekesek valának kivált azon közlések, melyek a különböző országokban tett fölfedezésekről, s általában a régészeti kutatások haladásáról tudósítottak; érdekesek az egyesek tudományos iparkodásainak mutatványai is. Csak ez utóbbi közől említem még:

Capellininek: Carte Géologique-jét des environs de Bologne, (Bologne 1801);

Filholnak: Âge de la Pierre polie dans les cavernes des Pyrenées Ariégeoises czímű nagyobbocska munkáját;

Boni-nak: Riassumto storico-critico-ját degli studii fatti sulle Terremare e Palafitte Modenesi dalla loro scoperto fino al praesente sull' antropologia preistorica nella sua connession: e collo studio delle Terremare;

Hildebrandnak Aperçu provisoire-ját melynek czíme: Les fibules de l'âge du bronze.

A kő-korbeli embernek szerszámaiból, fegyvereiből nagy gyűjtemények alakultak már sok helyütt, lakásáról, életmódjáról is számos tanúságot hoztak elő. Az a kérdés tehát, hogy milyen nyelvű vagy nemzetiségű volt, magától ötlik fel, s majdnem lehetetlen, nem akarni reá felelni. S úgy látszik, a feleletet elő is készítik a többféle irányba haladó régészeti kutatások, a melyeket más tudományok is támogatnak, jelesen az emberi nem fajtáinak meghatározása, mire az anthropologia vállalkozik, s az egybehasonlító nyelvtudomány, mely azonképen kutatja az emberi szellemnek, ha szabad mondanom, történelmi rétegeit, a melyek a nyelvekben megkövesültek, mint a geologia a földnek rétegeit vizsgálgatja.

Az ember fajtáinak meghatározása sokat nyert a svéd tu-

dós Retzius*) nyomozásai által, a melyek szerint az emberfaj hosszúkás fejű és gömbölyű fejű fajtákra, s mindenik fajta megint függőlegesen álló vagy előre nyúló állkapczájú alfajtákra oszlik. Vannak tehát hosszúkás fejű és függőleges állkapczájú (dolichokephal-orthognath), hosszúkás fejű és előre nyúló állkapczájú (dolichokephal-prognath); továbbá gömbölyűfejű és függélyes állkapczájú (brachy-kephal-orthognath) meg gömbölyű fejű és előrenyuló állkapczáju (brachykephal-prognath) fajták.

A hosszúkás fejü és függöleges állkapczáju fajtához tartoznak Európában, Retzius szerint, a germánok széles értelemben, úgymint a norvégek és normannok, a svédek, dánok, hollandiak, flamandiak, németek, frankok, angol-szászok, olasz és spanyol gótok, a keltek, tehát eredeti skótok, irek, britek; továbbá a gallok Franczia-, Svájcz és Németországban; a régi hellének és utódjaik.

A gömbölyü fejü de függöleges állkapczájú fajtához tartoznak Europában a szamojedek, lappok, vogulok, osztjákok, permiek, votjákok, cseremiszek, mordvinok, csuvasok, magyarok, finnek, esztek, törökök; továbbá a számos szláv nemzetek, úgymint a csehek, vendek, szlovákok, morlákok, horvátok, szerbek, lengyelek, oroszok, új-görögök, a lettek, vagy litvaiak, albaniak, etruszkok, baszkok. — „Az itt előszámlált népek közt sok van, úgymond Retzius, a melyek kaponyáit magam nem vizsgálhattam meg, de többoldalú tudósítások után azokat is a brachykephalokhoz gömbölyű fejüekhez merem számítani. Úgy látszik, a világ nagy rendje szerint van az, hogy keleti Európában az uralkodó népek, a melyekhez az europai Oroszország, Török- és Görögország s az osztrák birodalomnak nagy része tartoznak brachykephalok.“ (Es scheint auch zu der grossen Weltordnung zu gehören, dass die vorherrschenden Volksstämme im östlichen Europa, zu welchen wie wir wissen, das weite europäische Russland und die Türkei nebst Griechenland und ein grosser Theil des österreichischen Kaiserstaats gehören, Brachykephalen sind.)**)

*) Ethnologische Schriften von Anders Retzius, nagy dem Tode des Verfassers gesammelt. Stockholm, 1864.

**) Retzius idézett munkájának 140. lapján.

Ázsiában a hosszúkás fejű és függőleges állkapczájú fajtához tartoznak a hinduk, perzsák, arabok, zsidók; *a gömbölyű fejű és függőleges álkapczájú* fajtához pedig a törökök, turkmánok, afghánok, tatárok, mandsúk, mongolok, stb. — De a tungorok, sinaiak a *a hosszúkás fejű és előrenyúló állkapczájú* fajtához valók, mint Ausztriáliában is sok nép. — Általában az előrenyuló állkapczájú népek, akár hosszúkás akár gömbölyű fejüek, alacsonyabb fokon volnának az imint előadott elmélet szerint.

A történelmi kor előtti ember már melyik fajtához tartozik? Azt mondják, hogy a gömbölyű fejűhöz. Meglévén a szerint határozva a történelmi kor előtti embernek fajtája, nyelvét vagy nemzetiségét is keresték és megtalálták. Az ázsiai és európai nyelvek, azt mondják, egységre mutatnak, mert a nyelvek mind azt tanítják, hogy valaha mindnyájan egytaguak voltak. A *sinai nyelvek* az *egytagúság* állapotában merevültek meg, ezek tehát legelsőbben váltak ki az európai és ázsiai ősnyelvből, s vergődtek önállóságra. A többi nyelvek mind *ragozókká* lettek, vagyis a *turánság* állapotjába jutottak. Ebből a turánságból azután az *árja* és *sémi* nyelven *amalgamozódás* állapotjára emelkedtek föl. Mind az árja mind a sémi nyelvfajta egy-egy hatalmas lángész hatását viseli magán; innen mindegyiknél nemcsak a nyelvanyag és nyelvalak végig tartó közössége, hanem a hitfogalmak vagy hitképek közössége is.*) — Világos immár, hogy a történelmi kor előtti ember *turán* nyelvű volt; mi az európai országokra nézve határozottabban így fejezhető ki: az európai ős ember *finn* volt. De evvel egyszersmind az is ki von mondva, hogy a finn embernek részint már el kellett, részint még el fog enyészni a hatalmasabb, míveltségre képesebb árja nemzetek elől.

„Den Ergebnissen der deutschen Alterthumsforschung zufolge muss in England, Frankreich, Norddeutschland und Scandinavien, bevor indogermanische (azaz árja) Stämme hier sich ansässig machten, ein Volk vielleicht tschudischer (azaz finn) Race gewohnt, oder vielmehr gestreift haben, das von Jagd u. Fischfang lebte“, stb. s a mely azután a míveltségre

*) Müller Miksa elmélete, lásd a Nyelvtudományi Közlemények II. 439. lapján.

képesebb népek által elnyomatott, ezt idéztem fentebb Mommsennek római történelméből. Ezt az állítást találjuk szerte elfogadottnak az európai nagy irodalmakban; ezt hirdetik nálunk leghangosabban a szerb és oláh politikusok és historikusok, s alkalmazzák a magyarokra, elfelejtvén, hogy magok is, Retzius szerint, gömbölyű fejüek.

De észre lehet venni, hogy a különböző vizsgálatok eddigelé nem teljesek, s talán azért sem visznek egyező eredményekre. Az ős emberek kaponyái nem egy fajtához tartoznak ám, itt is megemlítettem, hogy a Marzabottoban talált 24 etruszk kaponya részint dolichokephal részint brachykephal, azaz hosszúkás és gömbölyű fejűek. A párisi gyűlés Értesítőjében is azt olvasom: „Loin que les conquérants indo-européens aient introduit la dolichocéphalie en Angleterre, au milieu d'une population jusqu'alors exclusivement brachycéphale, ce sont eux au contraire qui y ont introduit la brachycéphalie au milieu d'une population jusqu' alors exclusivement dolichocéphale.“ *) Azon tanhoz is, mely szerint a tökéletesebbnek látszó nyelvfaj tökéletlenebbül fejlett volna ki, tehát eredetére nézve utóbb korbeli volna, sok kétség fér még; legalább eddigelé nincs módunk bebizonyítani, hogy lehetetlen volna a három elfogadott nyelvfajnak, az egytagunak, a ragozónak és a hajtogatónak egyszerre és egymás mellett támadnia. De a darwinismus nemcsak új tan, a melynek netaláni hézagai még nem tetszenek ki, hanem hízeleg is az önző szellemnek, melynek legfőbb elve az: piscis major devorat minorem. Mégis alkalmas helynek tartám épen a régészek nemzetközi gyűlését arra, hogy észrevételeket tegyek a történelmi kor előtti ember nyelvére nézve, s azokat egy indítványnyal terjeszszem elő. Hadd közölhessem itt előadásom magvát, mert a gyűlés Értesítője talán nem egy hamar jelen meg.

(Vége következik.)

---

*) Congrés international d'anthropologie et d'archéologio préhistorique. Comte rendu de la 2-me session. Paris, 1868. A 378. lap.

Két érdekes irnedvtartó.

Ismeretes dolog, mily bámulatos változatosságot, gazdagságot és eszélyességet fejtett ki az ötvösség az ízlés ujjászületésének korszakában, midőn a határozottan szabályos, mereven és örökké ugyanazon elemekből és alakokból kiinduló és csak bizonyos határokig terjedő góth századokat elhagyván, a legkisebb részletekre is lelkiismeretesen kiterjesztvén figyelmét, egészen új, azonnal felismerhető irányt teremtett. A templomtól a sírhalomig, a vártól a polgári házig, a bútortól a parányi joujouig látjuk ugyanazon kacskaringokat, csigatekercseket, bokrétákat, állatcsoportokat összevisszahányva, és a néző figyelmét lebilincselve. A képzelőtehetségnek kápráztató szikrái pattognak minden oldalon — és mig rajta alig vagyunk képesek egyöntetűséget fölfedezni, az egész mégis bugyogó mozgathatóságában a művészi sokoldalúságról győz meg és gyakran önkénytelen méltánylásra késztet.

Nem tartozunk a középkor feltétlen bámulói közé, és sokféle kinövései mellett, és indokolatlan kapkodása daczára nyiltan méltánylással emlékezünk a merev középkor bilincseiből kiszabadulásra vágyakodó új ízlésről.

Irnedvtartókat akarunk leírni, melyek az általunk így keresztelt mai készlethez körülbelül úgy állnak, mint a hajdani gazdag török a mai napi kék atilás fezzeshez.

Az egyik irnedvtartó főrészei: maga az irnedvedény, előtte a két porzóválu, a födeles ostyaszelencze és a toll-állvány. Lássuk ezeknek elrendezését, művészi kivitelét.

A tálcza, mint ezek alapja, háromlobú levél idomára van szabva, majd 20 cent. hosszúság mellett, 18 cent. szélesség és 15 centiméternyi magassággal bír, a sajátképeni irnedvtartó díszes födelénél.

A középső, széles keretjén hullámzó, lob kezdeténél két oldalt gyönyörűen mozgó és remekül kivitt arany nyakperecezes gyíkok állnak; a szájukból eredő villás ágakat kifelé tartván, miszerint így a középső főrész el ne takartassék, a villaforma ág pedig tollállványul szolgáljon. Köztük egy 15 mm.-nyi szalag terül el: „Anna D. G. — Pol: Regin“ szavak-

kal, a szalag közepén az ostyatartótól majdnem a szélig terjedő levél- és gyümölcsdísz értelmes, kicsidedes kivitelre nézve a gyíkok természethűségével vetekedik.

Az alaplevél közepén emelkedlk a monorú szelencze, melynek két oldalán egy-egy haliotisféle kagyló-teknő a porzó válujává alakul.

Maga a szelencze alja nyolcz sugarú, gyöngyökkel ékesített csillagot képez, minden két ág közepén hasonló, de mélyedett, és növekedő gyöngydísz tűnik fel és a tengeri tüskönczre emlékeztet. Szélein kidomborodó födelén látjuk a homorú gömböcskékből álló és levélékítménynyel szegélyzett keretet, melyből a királyné jellemző mellképe emelkedik.

A fejedelemnő csúcsos, gyöngygyel diszített főkötőben van ábrázolva, hatalmas, többrétegű és futó meanderképen hullámzó nyakcsipkék alatt nagyszemű gyöngyfüzérről díszes keresztalakú ékítmény lógg, mellénye pólyázott és apró karikákkal mintázott nehéz kelmét mutat, felső öltönyének ujjai felfujtak, mellén két oldalt gyöngysor szegélyzi a gerezna prémet.

Leghátul, és mintegy a királyné feje fölé hajolva áll négy oroszlánylábon a sajátlagos irnedv-edény, irnedvhal, kalamár, lolium alakban; a két első lábnál, jobbra arany nyakpereczes gyik tátja száját, balra jól idomított hattyú terjeszti ki, mintegy védőleg szárnyait, a két hátsó lábat két női mellkép fejezi be. Az edény elején fülkévé alakított oldalon ül egy fürdőbe készülő, félig meztelen nő, jobbjához egy kajdács hajlik. A hátul dudorodó mezőnyben egy tájkép van kivésve, mind a két oldalon pedig még két hosszúkás keretben lombozat és gyümölcsszalag látható.

Az egészhez méltó kupakon, mely vizi növények leveleivel van födve, ül egy csínos levélkoszorús nympha, tetején arany gyöngy vagyon és alkalmas fogantyúul szolgál, elejét gyümölcsök takarják.

Az egész készlet, mely négy ezüst gombon áll, ezüstből készült, és legnagyobb részt fényesre van aranyozva, és jól fentartva. Súlya 27 lat.

A felhajlott szélű, lapátalakú porzó kanál fogantyújaul *sirene* szolgál, mely kacskaringós karikába végződő díszen fek-

szik. A kanál lapátja vésett czifrázatu, ez azonban bár poncz nélkül van, és ujabb izlést elárulni látszik, még is hásonló a másik kétségtelen írnedvtartó kanalához.

A művész poncza monorban emberi tenyeret mutat, ☉ és igy talán még lehetne hazájára, nevére bukkanni.

Ezen ismertetés lehetőségét gróf *Károlyi Sándor* ő mgának köszönjük, kinek szíves közbenjárása által azt gróf *Kornis Miklós* úr leírásra átengedni méltóztatott; miért e helyen köszönetünket nyilvánítani el nem mulaszthatjuk.

*

* *

Általános elrendezésre nézve a másik irnedvtartó, mely már jelenleg a m. n. muzeumé, az előbbihez igen hasonló, bárnem egyenlő. Tányérja kevéssé bevágott hét lobot képez, ezek közt négy fésüny, három pedig, mely porzó tartóul szolgált haliotisféle gyöngykagyló alaku, nemcsak bordás, de finomul barázdás keresztvonalokkal is. Szélessége 21 cent; hoszsza 22 legnagyobb magassága 19 centim. Súlya tesz $40^{11}/_{16}$ lat.

Az elül mélyebbre hajló kagyló és az ostyaszelencze közt itten két befelé és a szelencze mellett mint tolltartók felágaskodó korall törzsre tekintő csínos gyikok közt elterül az ide-oda hajtott szalag: GAB BETLE — D. G. P. TRAN. felírással, közepett a fejedelem czimere, a nyillal átlőtt szemben álló madarak.

Az ostya-dobozka monorú, az előbbivel hasonló keretü födővel, melyen a fejedelemnek magas kalpagú, gazdag forgóval ékes, bajszos, szakállas arczképét, balra tekintve látjuk. Jobbjában a hatalmas vezéri buzogányt tartja. Öltönye zsinoros s nagygombu, öve nagy kerek boglárral van összekapcsolva, hasonló nagy boglárok képezik a mintás atlaczos, gereznás galléru palast-láncznak széleit.

Hátul három koráll-ág által támasztva és két gyik által elevenítve emelkedik a csigaszerű irnedvedény, mely könnyebb használhatás végett előre konyul. Két oldalán csigatekercs van alkalmazva és levéldísz által szegélyezve. Elül szépen stylizált satyrfőt látunk, hátát és oldalai többi részeit kacskaringok töltik ki. Födelén virágbimbóból levélfodrok fejlődnek, és az általuk képzett fészken ül a két halfarkba végződő csínos arany *sirene*.

E gazdag mű a vizi állatok összeségéhez képest négy szépen mintázott delfinen áll.

A porzó-kanál az előbbivel megegyezve nyelén szintén a födelen ülőhöz hasonló sirenenek szolgál nyughelyül. A váltakozó, jó és fényes aranyozás a fénytelen, helylyel közzel szürkés ezüst mellett jól kiemelkedik.

A művész bélyege a készlet alján, valamint a kanál oldalán is G K ✡ fölötti három, 2—1 állásu, hatágu csillagból van szerkesztve GK; a csillagok közepe kört képez.

Az első helyen említett remek mű tervezésben gazdagabb, élénkebb, talán a kivitelben ügyesebb kézre is mutat, és a XVI-dik század végéből való lehet; mig a másiknak tálczája nagyobb figyelemben részesült a bordás, barázdás kagylók által, de a tömörebb korállok, a kevésbbé mozgékony gyikok kisebb mestert árulnak el. Ezt a XVII. századba helyezzük.

Igaz, hogy ezen két műdarab eredetisége ellen sokféle kétely támadt; feltüntek a fejedelmi képek a födeleken, kétségbe vonattak a feliratok, sőt még galvanoplastikai utánzásokat is hallottunk említtetni. Mind ez mai nap már nem csoda, midőn annyi és oly ügyes a hamisítási remekelés. Azonban mind a két tárgyat jól megvizsgáltuk, és azt mondjuk, ha hamisítások, mindenesetre e tekintetből még az eredetieknél is becsesebbek. Azon állítást, hogy hamisak, addig igen merésznek fogjuk tartani, mig az eredetieket nem fogják a kétkedők föltalálni, mert hogy ezeket, bárhol legyenek, összeolvasztották volna, nehezen hihetjük; és azért a m. n. muzeumnak csak szerencsét kivánunk, hogy legalább egy ily díszes darabhoz juthatott. R.

A szent-mihályi lelet.

Mult (1871-dik) év május havában városunkat (Székes-Fehérvárt) azon hir futotta be, hogy Szent-Mihály község határában a veszprém-fehérvári vasut vonal építésénél igen sok régiséget találtak, miről az „Archaologiai Értesítő"-t rögtön tudósítottam. A tudósítás V. évfolyama 3. számában jelent meg. A talált érmek egy része a találó munkás által *Rómer*

Flóris m. nemz. muzeumi őrhöz vitetett, egy része *Pauer* János cz. püspök s megyénk egyik érdemdús régészéhez került. Majd a vonalfelügyelő német mérnök egy részét a munkásoktól különféle ürügy alatt elszedte, hogy azt — szokás szerint — saját hazájába szállítsa; azonban *Karlovits* János úr, e járás erélyes szolgabirája, a munkások részére elvette, s az illető találóknak értök illő jutalmat adván, Pauer János úrnak, ki épen ekkor kezdte meg a „Székes-Fejérvár"-ban nagybecsü értekezését, szolgáltatta át. Ezen érmek közől Fekete János megyei főjegyző s érdemdús régiségkedvelő is kapott nehány darabot. Ez az érmek rövid története, többet szólni azokról nem fogok, elég bőven értekezett rólok Pauer János ur.

A fegyverek s edények egy része munka közben megsemmisült, egy részét *Pénzes* Ferencz helybeli kasznár úr gyűjtötte össze megyei régiségtárunk számára; kinek is ezennel forró köszönetünket fejezzük ki hazafias buzgalmáért. Pénzes úr meghivása folytán a tárgyak átvétele végett Fekete János úr társaságában m. évi október 14-én rándultunk ki a helyszinére, honnét is a tárgyakat Székes-Fehérvárra szállítottuk be.

A tárgyak leirása következő. Egy darab kőmozsár, kúpalakú felső része mélyen kivajott; egy kőkarika; mely a muzeumi „*Képes Kalauz*" 25. ábrájához hasonlít. Hihetőleg még számtalan kőemlék volt itt, de ezek a munkások által megsemmisíttettek. A római korból csak négy darab edényt mentettek meg; két vörös cserép urnát, egyik egészen ép, másik törött, — az egyik az „Archaeologiai Értesítő" IV. évfolyama 8. számában megjelent ábrák közől a 23-hoz; másik a 24-hez hasonlít — egy vörös korsót, nyaka eltörött, különben szép példány — az említett mű 49 ábrájához hasonló — s egy kis sárgára festett könytartót, mely az egyik urnában volt. A korsó talapzatán egy A betű vehető ki, bal szára csonka. Különben, mint többektől hallám, mai napig is igen sok széttört urna-cserép hever az útfélen, melyeket a munkások zúztak össze. Az itt lelt fegyverek: 1 db. rozsdás alabárd, jobb oldalán csonka 1 darab igen szép példány szekercze. 1 db. hasonló szép példány balta, lyukában még korhadt famaradványok vannak. 1 db. sarkantyu, pengője hiányzik, pengőjének szára $1\frac{1}{2}$ hüvelyk hosszu, de csonka; 1 db. kétágu, közönséges gazdasági vasvilla alaku;

de jóval kisebb vaseszköz. Rozsdás, lyukában fa korhadványok vannak. 1 darab sarló alaku rozsdás eszköz. 3 db. különféle fegyver-, kard-, szekercze-, fokostöredék. Ezekből áll a lelet. Térjünk át a lelhely ismertetéséhez. Mult alkalmi kirándulásunkkor, különféle akadályok miatt ugyan a helyszinén meg nem jelenhettünk, de hiteles előadások nyomán annak rövid ismertetését mégis adhatjuk. Az említett tárgyak egy domb az ugynevezett Sárréte, hajdan nagy ingovány közepén állt, s terjedelmes szigetet képezett. A dombnak, mint hallomás után tudom, csak egy részét hányták szét, másik fele még megvan, hihetőleg e részében is nagyszámu régiség rejlik. Ugy látszik, e vidék nem egyedül régiségekben, de őslénytani tárgyakban is gazdag. Ugyanis a folyó évben egy 9 font sulyú, bámulatra méltó nagyságú mammuthfogat leltek, mely jelenleg gróf *Zichy* Edmund helybeli uraság tulajdona. Igen hihető, hogy további kutatások nemcsak a régészetnek, de az őslénytannak is elég anyagot szolgáltatnának.

Miután a lelhelyet röviden említettük, most azon kérdés merűl fel, vajjon mely nép maradványai a tárgyak? A fent említett két kőrégiség — hihetőleg több is volt ilyen, de a munkások által összezuzatott, — arra utal, hogy e hely Pannonia ős népei előtt, már az emberiség első korszakában lakott volt. Hihetőleg, — mint nagyterjedelmü ingoványok közt magában álló sziget, s igy már a természet által is támadások ellen védett hely — az ős népek által koronként lakhelyül használtatott; legalább a különféle — kő- s római — koru tárgyak felfedezése arra mutat. További ásatások véleményem szerint, az ősök temetkezési vagy lakhelyére vezetnének, s talán mint *Száhalmon* különféle földrétegek, különféle korszakok s népek ős maradványait mutatnák fel, a mint azok egymás után letelepedve, egymás maradványai fölé emelték sátraikat; mig végre az idő vasfoga mindannyiét egy halom alá temette. A föld rétege választja tán itt is el az egymás fölött heverő különböző korszakok tárgyait. mely rétegek közől mindegyik egy-egy századot, talán ezredet jelel a késő hajdankor történet előtti napjaiból. Ezeknek meghatározása azonban s a rétegek elválasztása, csak oly lelkiismeretes s rendszeres ásatás által érhető el, milyennel *Száhalom* ásatott.

Mint fent említém, a kőkoru tárgyakon kivül, néhány római emlék is került felszinre, melyek egyszersmind arra utalnak, hogy e hely Róma mívelt népe előtt is már ismeretes volt. Valószinü — ha nem is e helyen, mert épületromok, arra nem mutatnak, — de közelében római gyarmat állt, melynek e hely temetője lehetett; különben ez még szintén a homályos s bővebb vitatást váró kérdések közé tartozik. A talált fegyverek s érmek pedig egyenesen mutatják, hogy e sziget a magyar nép által is, ismeretlen mi végre, de használtatott. A szétszórt fegyverek s csontok csatahelyre; de temetkezési helyre is utalnak. A fazékba rejtett pénz elhagyott szigetre, talán lakhelyre mutat; bizonyost mondani jelenleg nem lehet, a valódi igazságot csak a további kutatások határozzák meg, s egyedűl ezen ásatások fogják igazolni mennyiben állnak fentebbi állításaim, s menynyiben voltak csak puszta hozzávetések s gyanítások.

Hattyuffy Dezső.

Archaeologiai levelek.

XII.

78.—1872. Veszprém város közönsége.

A magyar tudományos Akadémia tekintetes archaeologiai bizottságának.

Pesten.

A hazánk történetében kétségen kivül nevezetes múlttal biró városunk területén, a Sz.-Benedek hegy alatt (sub rupe s. Benedicti) létező egyházi épületmaradványok — Suly Antal városi kapitányunk hivatalos jelentése szerint — az idő viszontagságai által legnagyobb mértékben veszélyeztetve vannak: miután pedig „minden művelt és történelmére tartó nemzet szent kötelmének ismeri“, hogy „elődei munkásságának tisztes nyomait a mennyire lehet az enyészettől megóvja“ és azon okból is, mert „az ujabb kornak ez irányban nyilvánúlni szo-

kott közönyével" magunkat megrovatni nem szeretnénk, de tekintettel arra is, hogy épen ezen épület a tudományos tekintetek előtt is kiváló figyelem, sőt buvárkodás tárgyát képezi: hivatalos és honfiui kötelességünkhöz hiven azon alázatos kérelemmel fordulunk a t. archaeologiai bizottsághoz, hogy a fenn körülírt egyházi épületmaradványok szakértői gondozása iránt, az e czélra országgyűlésileg megszavazott összeg aránylagos felhasználása mellett, minél előbb kegyesen intézkedni sziveskedjék.

Veszprém város közönségének 1872. évi január hó 31-én tartott üléséből.

Dukavits Sándor
helyettes polgárm.
Végh ely Dezső
főjegyző.

XIII.

Egy kérést vagyok bátor tenni. Méltóztassék, — talán az „Arch. Értesítő"-ben közölve — tudatni velem, vannak-e és miféle törvények a régészeti kutatásokat és leleteket illetőleg? Lehet-e valakit kényszeríteni, hogy birtokán a kárt nem okozó — vagy a kár megtérítése mellett történő — kutatásokat megengedje? — Lehet-e valakit kényszeríteni az általa talált lelet kiadására, vagy mi a teendő, ha az ember ilyféle akadályokra talál.

Körmend. Turcsányi Andor.

Törvény arra, hogy valakit kényszeríthessünk, mikép tulajdonán a kárt nem okozó ásatást megengedje, nem létezik; de eddig a kárnak megtérítése mellett a hatóság, vagy az Akademia által felszólítva hazafiságból még mindenki megengedte.

A talált kincsekről léteznek országszerte ismert rendeletek, és ezeknek fentartására a megyei közegek kötelesek; bár őszintén megvallva e tekintetben annyi a visszaélés, *és önkényszerü magyarázat*, a hány megye. Rendesen az országos intézetek csak

salakját kapják a talált tárgyaknak, melyek közvetlenűl magánosok birtokába és végre a külföldre vándorlanak. — Ritka eset, hogy e tekintetben a szabályok megtartassanak; és így a jóakaró intézkedések csak illusióvá válnak. Országok, melyekben a tudomány nélkülözhetetlen kellékként tekintetik, ezen ügyben lelkiismeretesen járnak el, és van is látszatja; egyedűl hazánk maradt még fenn valódi kincstár gyanánt az üzérkedők és külföldi muzeumok számára, mig mi itthon nagy meglepetésünkre olvassuk, mily ritkaságokkal szolgál országunk a többi Európának. R.

XIV.

Iszonyú nehéz majolika edényeket szerezni, kínálnak most egy repedezett kávés ibrikkel 1 f. 20-ért; de nem merem ajánlani, mert igen egyszerű, még a közönséges római urnák is hozzá hasonlítva remek művek; ezen kivűl egy leveses tálat tiszta fehér, csekély domború diszítménynyel, de 4 frt.-ért nem bátorkodom megvenni, — bár vannak, kik állítják, hogy a műértők előtt megéri, — de rövid idő mulva, meg is lepem kegyedet egy szépen festett majolika pecsenye tállal.

Tata. Marossy János.

A fentebbi árakon ne csodálkozzék, hiszen e napokban egy üzérkedő elég szemtelen volt a m. n. muzeumnak egy egyszerű barbar hamvedret 120 frt.-on ajánlani! — oly tárgyat, melyért elégségesnek véltem, ha 5—10 frttal megkinálom.

A régiségi és érmészeti düh egyeseknél már annyira megy, hogy maholnap lehetetlen lesz nemzeti intézetünk számára valamit venni, hacsak az 5000 frt. helyett az ország 50,000-et nem szavaz meg. Ezen üzérkedési phrenesis ellenében nincsen más orvosság, mint a rendesebb állapotok visszaállíttatása. Intézetünk nem ritkaságok tára, hanem tudományos gyűjtemény, melyben az egyedűlieket még addig nélkülözhetjük, mig a rendekből az egyes szemek hiányzanak. Szédelgők harcztérévé nem válhatik egy olyan intézet, mely mind addig fenáll,

mig a nemzet él! Magánosok elhalnak, vagy idővel megválnak csodáiktól, és mit ma túlságos árakon meg nem szerezhetünk, azt még utódaink pótolhatják. Lázas állapot — betegség jele! Várjunk, majd kapunk még elég majolicát! — Egyébiránt őszinte köszönet hazafias fáradozásiért!

Rómer.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

Felterjesztés a m. k. tud. egyetem bölcsészeti karához az archaeologiai ösztöndijak ügyében.

(Február 7-kén, 1872.)

Tekintetes Bölcsészeti Kar!

Ösztönzésre leginkább azon szaktudományok szorúlnak, és segélyzést a magas kormánytól első vonalban azon egyetemi hallgatók érdemelnek, kik magukat nem kenyértudományokra szánják el, hanem magasabb tudvágytól vezéreltetve épen azon tudományágakat választják életük főfeladatának, melyekre kevesen alkalmasok, melyek hosszú évsoron át gyakoroltatva, mélyebb behatolást igénylenek és rendesen csak nehány avatottabb által karoltatván fel, alig nyújtanak anyagi előnyt, még kevésbé termik meg az olcsó dicsőséget.

Azon tudományok közé, melyeknek semmiféle egyetemen és más nagyobb tanintézeten hiányozniok nem szabad, sorozandók az archaeologia és az érmészet, mint a történelemirásnak nélkülözhetetlen segédei. A tanszabadság nem engedi meg, hogy ezen tudományágak hallgatására valaki szoríttassék, habár a legujabb időben tett bámulatos előmenetelük kivánatossá teszi, hogy a leendő történelmi és philologiai tanárok is legalább egy-egy részét hallgassák, s így majdani kutatásaikban ezen segédeszközökkel könnyebben haladhassanak.

Hogy tehát e tekintetben a szükséges kedv és ösztönzés ne hiányozzék, hogy jövőre ezen m. kir. egyetemen alapja vettessék meg a szakférfiak egy olyan sorának, mely lehetségessé tegye, hogy az egyetem kész szaktanárokban, a m. n. és egyéb muzeumok érem- és régiségtári osztálya a mai igényeket kielégitő tisztviselőkben ne szűkölködjék, hogy a gymnasiumok mellett alapított vagy alapítandó érem- és régiségi tárak, s a történelmi tanszékek az önkutatásban gyakorlott őröket és tanárokat nyerhessenek, és ezen tudományokat a vidéken is szakavatottan terjeszthessék. Kérem a Tekintetes Bölcsészeti Kart, méltóztassék a nm. vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumnál kieszközölni, hogy az érmészet és archaeologia állandó meghonosítása és üdvös fejlesztése végett két 300 frt.-os ösztöndíj alapíttassék, melyet elnyerhetnének az érem- vagy régiségtan azon hallgatói, kik 1.) a m. kir. egyetemen két féléven át az érmészeti vagy archaeologiai tanfolyamot szorgalmasan, és kellő eredménynyel hallgatták, és 2.) magukat kötelezik, hogy ezen felül egy iskolai éven át a m. n. muzeumban az érem- és régiségtárban a szóban forgó ösztöndíj mellett magukat gyakorolják.

Ilykép ki lehetne tudni, hogy kik azok, kik valódi kedvvel, kitartással és képzettséggel bírnak arra nézve, hogy az illető tanár és muzeumi őr ajánlatára a második év végén a nm. vallás- és közoktatási m. kir. miniszterium által a nagyobb, külföldi kimüvelésre szolgáló ösztöndíjra érdemesíttessenek. Ily módon eredményeztetnék az, mit a haladottabb Németországban tapasztalunk, hogy t. i. szakképzettség megszerzése végett jeleseiket tekintélyesebb összegekkel Rómába, Athenbe, Aegyptomba küldik, hogy az illető emlékeket a helyszinén tanulmányozzák; a mit mi egyelőre az által érhetünk el, ha a valóban érdemes egyéneket egy vagy több évre Berlinbe, Göttingába, Rómába, küldenők, és ez által jeles tanári utódokról, önálló buvárokról és intézeti tisztviselőkről gondoskodnánk.

Fölöslegesnek tartom ezen intézkedés szükségességét és sürgős voltát bővebben tárgyalni; egy-két évi gyakorlattól bizonyára a legbiztosb eredményt várhatnók, és soha sem jönne talán vissza azon kellemetlen korszak, midőn a legjelesebb szakférfiak halála után, a tudomány évtizedekig pangott,

mivel a kezdett és alapított lendületet nem volt a ki éleszsze és az egyetemi hallgatókban fentartsa.

Remélvén, hogy a Bölcs. Kar önzéstelen, de a körülmények által komolyan parancsolt ebbeli javaslatomat egyetemünk haladása és dicsőítése szempontjából melegen fogja a nm. vallás- és közoktatási m. kir. miniszteriumnál ajánlani, vagyok a Tek. B. kar alázatos szolgája.

Rómer Fl.

(*A czéhek emlékei ügyében a m. nemzeti muzeum igazgatósága következő felhívást tett közzé*): Mióta a czéhrendszer feloszlásnak indúlt, és az iparos osztálynak hajdan oly erős, bár nem minden kinövés nélküli kötelékei felbomlottak és a régi összetartozási eszme talán csak mintegy utógondolatúl maradt fen, és az iparos egyletek segélyző, kegyeletes társulatokká váltak, nem ritkán halljuk, hogy főkép kisebb városainkban, *melyeknek saját muzeumaik nincsenek*, a palladiumokkint féltékenyen őrzött *czéhládák*, *pecsétek*, *korsók és poharak*, *szabadalmi okmányok*, *zászlók*, *sajátságos czéhkészletek*, *menet- és felszabadító könyvek*, *levelek*, szóval mind azon tárgyak, melyek vagy egyszerűen történelmi becsűek, vagy rendeltetésüknél fogva, és remek módon elkészítve, művészi vagy műipari emlékekül tekinthetők, vagy mint hazai multunk, és derék polgárságunk művelődéséről, szokásaik- szabályaikról tanuskodnak, itt-ott talán az oszlófélben levő testületek tudta és beleegyezése nélkül eladatnak és az effélékben úgy is szegényes régiségtáraink nem csekély kárára külföldre vitetnek, honnét a m. n. muzeum részéről csak mesés, néha valóban borzasztó árakon szerezhetők vissza.

Ezen szomorító tudomás arra bírja a magyar nemzeti muzeum igazgatóságát, hogy az nemzeti büszkeségre, áldozatkészségre hivatkozván, de első sorban saját fajunk iránti tisztelet, valamint hazafiságunk bebizonyítása tekintetéből is, hogy azon iparos testületeket, melyek ősi ereklyéiktől elválni hajlandók, és azokat saját lakhelyükön, muzeumok hiányában el nem tehetik, ezennel tisztelettel felkérje: *szíveskedjenek a fentebb érintett tárgyakat m. n. muzeumunknak vagy ajándékképen átengedni, vagy illő áron eladni*, úgy, hogy magánbirtokká válván, a nemzettől el ne vonattassanak, vagy

külföldre ne kerüljenek; vagy hogy a nemz. muzeum azokat a közbenjárók önkényétől szabott árakon nemzeti tulajdonúl visszavenni ne kénytelenítessék. — Még azon esetben is, midőn efféle tárgyakat illő áron egyenesen a testületektől megvennünk sikerülend, azt n. muzeumunk iránti hazafias jó indulatnak, polgári érdemnek fogjuk tekinteni, és ezen kegyeletet időről időre lapjaink útján napfényre hozni.

Pest, febr. 7. 1872.

(*A muzeumi éremtár rendezése ügyében beadott legujabb jelentés.*) Tekintetes igazgatóság! Van szerencsém a tekintetes igazgatóságnak jelenteni, hogy az éremgyűjtemény leirásában és rendezésében a mult januáriusi hóban következő eredmény éretett el:

a) Rendeztetett és leiratatt római érem	651 db. 434 faj;
b) folytattatott a görög és római autonom érmek meghatározása	140 db. 115 faj;
c) a magyar érmekből leiratott és rendeztetett	782 db. 136 faj;
d) lengyel érem leiratott és rendeztetett	363 db. 110 faj.
A januárius hóban elért eredményt tehát feltüntetik ezen végösszegek . . .	1936 db. 795 faj.

Pesten, februárius 1-én, 1872.

Dr. Rómer Flóris.

(*A régészeti mozgalmak*) hazánk felső vidékein is igen szépen haladnak. A „Felső-magyarországi Szemle“ legutóbbi számában olvassuk: „Városunk derék szülötte, *Henszlmann* Imre, a kitünő régész, építész, és aesthetikus az e téreken szintén jeleskedő más régészszel, műczélokból több ízben megfordúlnak városunkban s vidékünkön. Ő tőlök származik az eszme: vajha Kassán is létesülne egy helyi muzeum, mely a város s vidéke régészeti emlékeit s leleteit magába fogadná! Az ügyet Myskovszky Viktor s Klimkovics Béla reáliskolai tanárok és szenvedélyes régészek, kiknek elseje az archaeologiai és műtörténeti irodalom terén is előnyösen ismert, lelkesen fölkarolták. Klimkovics tanár lakásán az ügybarátok már egy kis elő-

értekezletet tartottak, melynek eredménye lett, hogy egyletté alakúltak s az alapszabályok kidolgozására kebelökből egy bizottságot kértek fel. A város szíves készséggel ajánlott fel helyiséget."

(*A szabolcsmegyei muzeum*) még mindig megyeházában a főispáni szálláson van elhelyezve, hol a közönség számára csaknem teljesen hozzáférhetetlen.

A megyei középületben — ha ez egyleti gyűjtemény a megyének adatnék is át — nincs alkalmas helyiség annak befogadására, nincs olyan, mely a közönség élvezetére nyilvánossá tétethetnék, s alig lehet remény, hogy a megye tisztviselői közt, annak conservatoráúl műkedvelő egyént mindig lehetne találni.

Vécsey József, a lelkes kezdeményező, főispáni méltóságáról lemondván, e muzeumra nézve szintén némi és pedig legkevésbé sem előnyös változás állott be, a mi még nagyobb mérvben lészen érezhető, ha a muzeum előbbi pártfogóinak a megye irányában való állása is változást szenved, mi épen nem tartozik a lehetetlenségek közé.

Ezen körülményt figyelembe véve, azt indítványozom, hogy e gyűjteményt czélszerű volna a szabolcsmegyei régészeti egylettől, annak elnöke báró Vécsey József úrhoz intézendő felirással a n.-kállói m. k. reáltanoda részére elkérni.

E felhívásban ajánlatba teendő lenne, hogy az eddigi, mint az ezután gyarapodó megyei régészeti muzeum a nagykállói m. k. reáltanodában elhelyeztetik, s kis szakbeli gyűjteményével együtt egyik tanár felügyelete és gondoskodása alá rendeltetik, a ki a gyűjteményt hetenkint egy napon például pénteken (heti vásárkor) délelőtt, s minden bizottmányi közgyűlés (három havonként) első napja délutánján 3—6 óráig a közönség számára saját felügyelete alatt nyitva tartja, s minden ezentúl a gyűjtemény gyarapítására szolgáló küldeményt átvesz s szakszerűen elhelyez és megóv.

Ekként nemcsak a megyének egyik közkincse lenne minden esély ellen biztosítva; hanem az általános hazai műrégészet s történelem érdekének megóvása mellett egyúttal a nagykállói m. k. reáltanoda is nevezetes gyarapodást nyerne.

Javaslatomat, reménylem közérdekűnek s gyakorlatinak fogja a t. közönség itélni; és pedig annál inkább, mert egyelőre e gyűjtemény azon teremben, hol jelenleg a hitoktatás tartatik, kényelmesen elhelyezhető, s hitoktatási teremül — az átalakítások befejeztéig is — más rendelkezés alatti helyiség van.

Tokaji Nagy Lajos.

(*Duna-Földváron Höke Lajos munkatársunk*) a kaszinó termében a múlt évi decz. hóban két előadást tartott „Duna-Földvár és vidéke régi történetéről, különös tekintettel Tolnavármegyére". Az első előadás tárgyai voltak a kitüzött programm szerint: Előszó, Duna-Földvár helyneve. Anamatia, Földvár római neve, kitéréssel a celta érmek- és művekre. Római császári sír, hálaemlékek, szobrok, castrumok, különösen érmek. A népvándorlások, s a duna- és siómelléki várkun sírok és györök — földvárak. — A második előadás tárgyai: A magyar népek: besenyők, bolgárok, kunok megtelepedése Árpád e vidéki urodalmaiba. A pécsi püspökség és a pécsváradi apátság alapítása. A szegszárdi, bátai, földvári, madocsai, czikadori, szent-ábrahámi apátságok. A madocsai apátság egyedül meglevő alapító levele 1145-ből, II. Géza királytól, Fejér: Codex Diplomaticus II. kötetéből lefordítva felolvastatott. Időközbeni politikai és egyházi események. Mohács, török hódoltság; a vidék elpusztulása. A török kiüzetése után az egyházi, politikai és birtokviszonyok. A kurucz háború. — És így a szép számmal egybegyűlt hallgatók, köztük hölgyek is, két óra lefolyása alatt, mint valami panorámában, kétezer év története lefolyását élvezhették.

Egyveleg.

25. (*Jámbor Lajosnak*) (814 – 840-ig) a szirony által igen megrongált ezüst érmeit), melyeket ásatás alkalmával találtak, küldé be nem rég b. *Nyáry.* Az érmek töredékein négy-négy lyukat látni, miből kitűnik, hogy valamivel összefüzve valának. A sürü rozsda közt: † HLVDOVI . . . I P, betüket vettem ki két két körvonal közt, középett mint későbben Sz.-István pénzein a görög keresztet hónaiban egy-egy ponttal. A hát-

lapon középett a szokott templom áll, valószinűleg SANCTA COLO-nia körirattal. Biztosan csak akkor lehetne a tárgyhoz szólani, ha az érmeket a rozsdától meg lehetne tisztítani. Ugyanazon alkalommal kezünkhöz jött egy vékony lemezből készült ezüst gyürű, egy világos zöldes kék agyag gyöngy feléből (az átment lyuknak fele még látható) készült és egyenes karu kereszt által feltünő foglalványa, oldalt gyöngyös díszszel. Ilyenek északon még a XII-dik században is divatoztak, és gyüj-

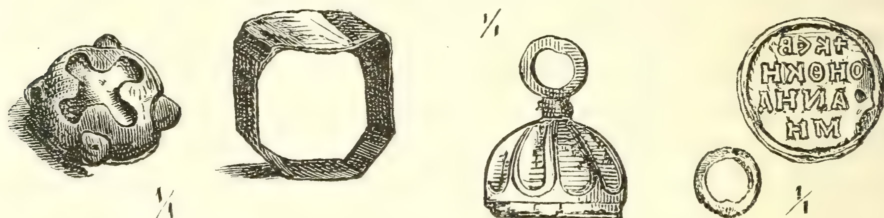

1. ábra. 2. ábra.

teményeinkben láthatók. (1. ábra) De mind ezeknél érdekesebb egy ezüstgomb, melynek makk-kehely alakú karikája letörött, de felülete egyenes kerek lapocskából áll. (2. ábra). A rajta levő görög betük elolvasása még nem sikerült, de ha valaki értelmét eltalálná, nagy köszönettel közlenök. A mennyire a nagyon kopott betüket kivettem, ezek :

† KER ı
OHΘMH
◦ ANHΔ
MH

Ezen irás ⁓⁓⁓ alakú keretben foglaltatik.

26. *(Régi ágyúink)* ismertetéséhez igen érdekes adattal szolgál *Nagy* Imre történelmi buvárunk, midőn a következőket közlésre átengedé :

Incisio extra ordinariae Pulchritudinis Tormenti.

Batoriani in Arce Varadiensi existentis.

1. *Három pálcza* vocor sumque bene notus Magnifico Domino de Bátor.

2. Andreas Andreae de Bátor filius me fieri fecit 1531.

2. T. P. C. Ladislai et Balthasaris Boreisse A.-o 1531.

4. Magister Servatius Arcz M. fecit.

Ezek alkalmasint legrégibb feiratos ágyúink, s így ez által efféle tudomásunk öntő művészetünk történetét örvendetesen felvilágosítja.

A 3-dik pont alatti adatot talán így kell olvasni: Titulo Pleno Comitis Ladislai et Balthasaris Bornemissae; a 4-dik pont alattit pedig: Magister Servatius Aercz? me fecit. Hová való volt ezen ágyúöntő? Mit tudunk felőle?

27. *(A gyulai muzeum)* részéről négy régi garas küldetett be meghatározás végett, melyek hasonló ezüst garasokkal, főleg a csehek garasaival hazánkban nagyon keringettek és okmányainkban igen sokszor említtetnek. Egyiket II. Frigyes (jóságosé 1428—64-ig) választó fejedelem, mint thuringiai őrgróf — F · F · S — kezdőkkel, mivel *együgyü Frigyessel* és Zsigmonddal együtt verették, állíttatta ki. Hasonló Welzl II. 4495. számához. A másik II. Vilmos: TVRING · LANG. a négylob hónaiban: C — R — V — X-xal, (uralkodott 1380—1425.). — A 3-dik II. *Lajos* hassiai fejedelemé: LVDEVICVS § DEI § GRACIA § LANT.)(GROSSVS § LANTGRAVI § HASSIE · (1413-58.) Welzl II. p. 165. 3809. szám. — A 4-dik darab legrégiebb és igen kopott, a többinél sokkal közönségesebb III. *Venczel* cseh királyé (1305—1306-ig) a koronás oldalon csak a WENCESLAVS · TERCI(us) és a külső sorban a REX szó árnyékát lehet látni, az oroszlános részen pedig a g ROSSVS (pragensis) betük alsó végét. Ezen érmek valószínüleg Békésben találtattak, és hazánkban való forgalmukról tesznek tanúságot.

28. *(Drinápoly közelében)* két tumulust kutattak ki, ezek egyikében három hamvveder volt csontokkal és XIV-dik századbeli török pénzekkel. És daczára ezen tartalomnak Hochstetter tanár szerint a hamvveder alakja miatt következtethető, hogy a tumulus lehet még török kor előtti. — Ez nekünk így *zu hoch!* — mert, hogy értsük, azt kellene bebizonyítani, hogy a török pénzeket a talált régi csontokhoz emlékül rakták? — Vagy hogy a tumulusba temetkezett törökök az égetés vagy elporlás után saját társaiktól temettettek el ily pogány módon.

29. *(Az osztrák országgyülés)* a bécsi császári műipari muzeumra minden ellenvetés nélkül megszavazott belső fölszerelésre 104.418, átköltözésre 3.000 és a műipari iskola átköltözésére 500 forintot. Jövőben a muzeum rendes szükséglete teend 48.500, a rendkivüli 107.400 forintot; a műipari iskola költsége pedig rendesen 14.300 forintot tesz, a rendkivüli szükséglet pedig 500 frt-ra emelkedik.

30. *(A költők, mint a régészet tanárai.)* Az egész világ tudja, mily lendületet adott *Walter Scott* az angol régészetnek honi régiségeit oly érdekesen leiró műveiben, úgy hogy a művelt nemzetek közől az angolok kezdték el először dicső múltjuk emlékeit alaposan vizsgálni, kor-

szakok szerint elosztani és a régészeti műnyelvet megalapítani. — Ha honi régészetünk Jókait nyerte volna oly buzgó apostolul, mint a mily alapossággal és előszeretettel tanúlmányozta és fölhasználta a csigák és kagylók országát, ha azon fényes és megnyerő sztylben leirta volna vagy leírná honunk bámulandó emlékeit, égig emelkedő phantaziájában visszaállított várainkat, egyházainkat, őseink bútorzatait, apróbb készleteit, ruháit valóban létező előpéldányok után, vajjon maradhatnának-e nemzeti szinházunkban azon anachronisti-ai épületek, butorok? öltözködhetnének, fölfegyverkezhetnének-e antik vagy középkori szindarabokban szinészeink úgy, mint tettleg öltözve, fegyverkezve látjuk!? — Azt hiszem a multból vett szini vagy elbeszélési tárgyak csak úgy fognak valóban régiségeink helyes ismeretéhez vezetni, ha szini rendezőink, és regényiróink a múltnak valódiságát komolyabb tanúlmánynyá teendik, mert csak így fog a közönség mindezekről magának helyes fogalmat szerezhetni. Legalább így van az a külföldön, a hol a nemzeti, vagy előkelő szinházak rendezőinek azon kor viszonyait, melyet a választott darabokban elé kell adni, lehetőleg jól kell ismerniök, nehogy a cselekvény hozzá nem illő helyiségben, és ruházatban adassék elő. Fontosabb dolog ez, minthogy egészen ignoráljuk, egyebek közt azért sem tehetjük ezt, mert az idegenek, kik az előadást nem értik, és a darabokat rendesen a diszítmények és ruházat után itélik meg, gyakran szini rendezésünkről furcsa fogalmakkal távoznak.

30. *(A frakk ellen Németországban)* mindinkább szélesebb körben mutatkozik a mozgalom, s míg nálunk napról-napra többen csatlakoznak a majmoló divathoz, Németországban csak egy-egy kérelmező veszi föl még, midőn a birodalmi kanczellárhoz megy. A kamrák tagjai kivétel nélkül polgári öltönyben jelennek meg az ülésekben. Ez az anti-frakkmozgalom ezúttal másodszor jelentkezik Németországban. Első izben 1848-ban támadt és pedig „alulról“; de a következő esztendőben leverték, mint sok egyebet. Most „felülről“ indult meg az áramlat, talán nem minden politikai s nemzeti indok nélkül.

Tartalom: Jelentés a történelem előtti régiségek vizsgálóinak Bolognában tartott nemzetközi gyűléséről. (Folyt.) Hunfalvy Páltól. 93. l. — Két érdekes irnedvtartó. Irta Rómer Fl. 99. l. — A szent mihályi lelet. Hattyuffy Dezső-től. 102. l. — Arch. levelek. XII—XIV. 105. l. — Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások. 107. l. — Egyveleg. 88. l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSAGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. 5. szám.

VI. kötet. *Márczius 15-én.*

Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg. — Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

Jelentés

a történelem elötti régiségek vizsgálóinak Bolognában 1871. október 1—18-káig tartott nemzetközi gyüléséről.

Hunfalvy Páltól.

(Vége).

Felszólítám a gyűlést, engedjen néhány perczet olyan kérdésnek is, mely nem lehet idegen a régészek kutatásaitól, mert mindenütt a történelmi kor előtti ember nyomait keresvén azt a kérdést, hogy milyen nyelvű vagy nemzetségű lehetett amaz ős ember, nem utasíthatják el. Azután a nyelv eredete praehistoricus tény, sőt merem állítani, legeslegnevezetesebb valamennyi közt; az ember eredetét is a nyelv eredetében kell keresni, minden más eredeztetés csak az állatra viszen fel, soha nem az emberre. Alkalmasint csudálkozni fognak némelyek, hogy az ős ember nyelvéről akarok beszélleni, s csudálkozásuk még nagyobb lehet, ha vélik, hogy én tudok valamit arról a nyelvről. Mindjárt és nyiltan megvallom tehát, úgy mondám, hogy nem tudok semmit az ős ember, vagy a történelmi kort megelőző ember nyelvéről: de mások tudnak ám róla sokat, s észrevételeim arra vonatkoznak, a mit amazok arról tudnak.

Itt előadám az elméletet, a melyet megemlítettem, s a mely most az európai irodalmakban uralkodik, s ezután így folytatám körülbelül: Ha emez elmélkedés a bölcselmi speculatiók terén maradna, hagyján nem igen tennék észrevételeket; ámde azt alkalmazni is hajlandók sokan s ez által veszedelmessé, károssá válik, hogy szinte kötelesség felmutatni alaptalanságát. Bizonyításul felhozám a *Revue des deux Mondes* 1871-ki febr. 15-kén megjelent füzetét, a melyben Quatrefages (a bolognai gyűlésnek egyik kitünő tagja) „Histoire naturelle de l'homme. La race Prussienne“ czimű czikkében azt hozta ki, hogy azon kegyetlenségeket, a melyek az utolsó német-franczia háborúban a német ostromlósereg által Páris ellen, kivált annak jótékony és tudományos intézetei ellen végrehajtattak, nem a *német*, hanem a *finn* szellem követte el. Szóról szóra így írt Quatrefages a 668. lapon: „Les Prussiens ont bien volontairement disseminé leurs obus armés de tubes incendiaires tout autour du labyrinthe (a muzeumra s az avval egybefoglalt kórházakra stb.). En agissant ainsi, ils avaient la certitude absolue de n'atteindre que des édifices modestes, consacrés à l'humanité ou à la science, de ne frapper que des malades, des blessés, des médecins ou des savants. En revanche, ils se donnaient la chance d'anéantir les collections, qui dans leur ensemble sont absolument sans rivales. *Nulle part, la sombre rancune du Finnois, la haine jalouse du demibarbare pour une civilisation supérieure, ne s'accusent plus nettement.*“ — Már hogyan lehet azt gondolni, hogy Moltkében és a többi német vezérekben, hogy az új német császárban és nemzetségében is nem a német, hanem a finn szellem működött? Quatrefages, az említett munkájában így fejti meg e csudát s bizonyítja be állítását, elmondván, hogy egyszer a sz.-pétervári gyűjteményből három eszt kaponyát küldtek a párisi gyűjteménynek, s ime azt látják, hogy a három eszt koponya megegyez a Francziaországban talált ős ember kaponyájával, s miután Quatrefages megmutatta, hogy a Balttenger keleti és déli partjain hajdanában finn népek tanyáztak, tehát bizonyos az, hogy hajdan Francziaországban is finn nép barangolt, (mint azt Mommsen is elbeszéli az idézett helyen). Bizonyos tehát, mert természettudományilag ki van mutatva, s Quatrefages előadja, miképen, hogy a mostani porosz nem

német, hanem egy részben szláv, legnagyobb részben finn; s azért tulajdonítja az iró az utolsó háborúnak kegyetlenségeit egy helyütt a szláv szellemnek, az itt közlött helyen pedig a finn szellemnek*). Nem tekintve azonban egyebet, csak kérdém, hogy kinek higyünk többet, a milliónyi élőknek, a kik éreznek, szólnak, s a kik érzeményeiket gondolatjaikat irásban is kifejezték, vagy három úgynevezett eszt kaponyának, a melyek oly némák, mint az általunk megnézett számos etruszk kaponya, s a melyek még talán nem is oly hitelesek, mint az etruszk kaponyák. Mert bizonyos, hogy Finnországban igen sokak részvéte a francziák mellett vala, pedig ha valahol, okvetlen Finnországban nyilatkozott és nyilatkozik a finn szellem; az is bizonyos, hogy Magyarországban a közvéleménynek tetemes része annyira nyilatkozik vala a francziák mellett s a poroszok ellen, hogy szinte Bismark haragját költötte fel; a magyarok pedig hasonlóképen finnek, épen a külföldi tudomány felfogása szerint. Evvel a kérdéssel mintegy kirívóvá akartam tenni Quatrefages állását. De azután másfelől is általában helytelennek igyekezém kimutatni az elfogadott tant a praehistoricus ember nemzetiségre nézve.

Az ugyanis ellenkezik két rendbeli tények sorával, a melyeket az ismeretes történelem tanít. A mennyiben t. i. a népköltözéseket tudjuk, közép Európában legelőbb tűnnek föl és legelől járnak a keltek; ezekre következnek a germánok, a germánokra a szlávok, s csak a szlávok után és megett találjuk a finneket. Sehol és soha az ismeretes történelemben a finn népek (az elfogadott széles fogalom szerint, hozzájok tudva a magyar nemzetet is) nem előzték meg a szlávokat, annál kevésbbé a germánokat, vagy épen a kelteket, úgy hogy ők ezeknél nyugotiabbak, déliebbek lettek volna. Látszólag, de csak is látszólag tesznek kivételt a magyarok, a kik a szlávok közzé nyomultak, de a magyarok sem előzték meg sehol is a német népeket. Már a mely néphullám az ismeretes történelemben mások megett jár, az bajosan járhatott azok előtt az ismeretlen

*) Quatrefages ellenmondásban van önmagával is, nemcsak a történelemmel. Ha t. i. igaz, hogy Francziaországban is a praehistorikus ember finn, úgy mint Poroszországban: tehát ha emitt finn szellem működött, Francziaországban is az működött volna.

történelemben. Mert ez a tudva lévő tények egy másik rendjével is ellenkezik.

Az ismeretes történelem sok példáját mutatja annak, hogy egyik nép a másik által elnyomatik, hogy az idő is elnyő népeket, de egyetlen példáját sem mutatja annak, hogy egy valóban elnyőtt vagy legyőzött nép századok vagy ezredek múlva ismét mint nép előtűnt és működött volna. A keltek csakugyan hatalmasok voltak egyszer, most is vannak maradványaik Nagy-Britanniában, Ír- és Francziaországban, de legalább eddigelé nem mutatják az új feltámadásnak jeleit. Az etruszkok is hatalmasok sőt műveltek is voltak, mikor támadtak fel újra, vagy fognak-e még feltámadni? Magokat a rómaiakat is elnyőtte az idő s legyőzték más népek: vajjon mint rómaiak felkeltek-e újra? Az olaszok nem a régi rómaiak, a spanyolok sem azok, s a finnek támadtak volna fel újra, miután a keltek, a germánok, a szlávok keresztül jártak rajtok, s feltámadtak volna mindezeknek háta megett, mint népek, sőt a magyarok képében mint hódítók is? Az ellenkezik minden történelmi tapasztalással; ellenkezik a néprajzi viszonyokkal is, a melyeknél fogva az északi Uralban is vannak a finnek és magyarok rokonai. Alaptalannak kell tehát mondani az uralkodó tant a praehistorikus emberről. Azért indítványozám, hogy negativ szóval p. o. *anarjai*-nak, azaz nem-árjainak nevezzék a praehistorikus embert, valamikor nevezni kell, de ne híjják *turani*-nak, minthogy ez már positiv nevezet, a mely tudást föltételez, annál kevésbbé híjják pedig *finn*-nek, mert avval olyan részletes tudást föltételeznek az ős emberről, milyet nincs módunk megszerezni.

Nem hiszem ugyan, hogy felszólalásommal megváltoztatom a most uralkodó nézetet a történelmi kor előtti emberről, de sokakban mégis támasztottam kétkedést iránta. Annyi már bizonyos, hogy az őskorban is hosszúkás és gömbölyű fejű emberek éltek, másfelől azt is bizonyosnak mondják, hogy valamennyi szláv nemzetek a gömbölyű fejű fajtához tartoznak, mint a finnek. Annál alaptalanabb vélemény tehát az, a mely a praehistorikus embert kizárólag finn-nek tartja.

Általában pedig alaptalan azon materialistikus nézet, mely az embert, a nemzeteket csak osteologiai, szóval physiologiai

jellemek szerint osztályozza. Legújabban ezt olvastam: „Wenn auch die Slaven der Sprache nach entschieden zu dem indogermanischen (vagyis árja) Stamm gehören, so sind sie doch der Schädelform nach von allen übrigen Gliedern dieser grossen Völkerfamilie getrent *Sie zeichnen sich constant durch brachycepale Schädel aus.* — Auf Böhmen als Unterscheidungsmerkmal für Tschechen und Deutsche angewandt verliert aber die Schädelbildung viel an Werth, man sieht, dass die *dolichocephale Form bedeutend vorwiegt.*“ S a hozzávaló jegyzetben azt találom: „Wissenschaftlich hat sich mit dem hierauf bezüglichen Fragen nicht etwa ein Tscheche, sondern ein Deutscher, der k. k. Oberarzt Dr. A. Weisbach in Wien beschäftigt. (Archiv für Anthropologie II. 285.) Er weist dort auch nach, dass die *alten Grabschädel in Böhmen sich von denen der heutigen Deutschen sowohl wie Tschechen unterscheiden.* Er hat auch das Gehirn der verschiedenen Rassen Österreichs von zahlreichen Individuen gewogen, und dabei folgende Mittelwerthe erhalten:

Gewicht	des	Gehirns	der	Tschechen	1368·31	Grammen
„	„	„	„	Rumänen	1326 58	„
„	„	„	„	Magyaren	1322·86	„
„	„	„	„	Polen	1320·59	„
„	„	„	„	Ruthenen	1320·63	„
„	„	„	„	Deutschen	1314·50	„
„	„	„	„	Slovaken	1310·74	„
„	„	„	„	Südslaven	1305·14	„
„	„	„	„	Italiener	1301·37	„

(Archiv für Anthropologie I. 313.) *) Föltéve, hogy pontosak ezen méregetések, azt mutatják, hogy a kaponyának hosszukás vagy gömbölyű alakja nincs semmi viszonyban az agyvelő nagyságával, s viszontag ez nincs semmi viszonyban a tehetséggel, a melyet a népek mutattak és mutatnak.

Minden korban és minden nemzet közt beteges tudomány nyilatkozik, melyet hiúság, tudatlanság vagy kétségbeesés táplál. Van ilyen beteges tudomány köztünk is, tudjuk, nem kell megnevezni. A lengyel irók egy részénél a beteges tudomány

*) Tschechische Gänge. Böhmische Wanderungen und Studien von Dr. Richard Andre. Bielefeld u. Leipzig. 1872. — A 42. lapon.

meg akarja bizonyítani, hogy a moszkvai oroszok nem szlávok, hanem mongolok, tatárok; beteges tudomány iratta meg Quatrefages-val, hogy a poroszok nem németek, hanem nagyobb részint finnek, kisebb részben szlávok; beteges tudomány hirdeti azt a nézetet, hogy a hosszúkás fejű nemzetek elébb valók a gömbölyű fejűeknél. De a beteges tudományt az egészséges gyógyítja meg, a mely őszintén vizsgálódik, hogy a tudatlanságot lehetőleg legyőzze, s a mely tudásának határait is elösmeri, se a hiúságnak nem hódol, se a kétségbeesésnek nem áldozik.

Vezeklési súly.

Fáradhatatlan és mindenre ügyelő *Storno* Ferencz hazánkfia gazdag vázlatgyűjteményében találtam egy úgynevezett *vezeklési súlyt* (Bussgewicht), melyre *Szászsebesen* akadt.*) A mellékelt rajzból (1. ábra) látjuk, hogy a világos-szürke márványból készült 9'' magas és 8½''-nyi átmérőjű büntető szer harangidomu, alul a körülfutó bottag fölött négy emberfővel van ékesítve; és a csúcsán 2½''-ra kiálló vas fogantyúhoz egy nyolczas alakú szemekből alkotott láncz van alkalmazva mely hurkot képez. Súlyát nem találtam följegyezve.

1. ábra.

Hasonló, bár igen egyszerű kősúlyt leltem a hajdani *kertzi* apátsági templom ajtófélfájához illesztve; az árvai régi fatemplomok oszlopaihoz pedig még mai nap is a vas nyakravalók alkalmazvák, hogy a bűnösök, jelesen a tolvajok oda lánczolva a templomba menők által láttassanak.

---

*) E csinos súlyról l. „Arch. Értesítő" II. kötet. 4. lapját.

A *kertzi* kő (2. ábra) csonka négyszögű gúlához hasonlít, magassága 21 centimeter, oldalainak szélessége 16 cent., súlya 23¼ font.

Fölötte érdekesek ezen büntetőszerek, melyek a középkor fegyelmi eljárásáról tanúskodván, egyszersmind mutatják, hogy a költséges bezáratások helyett a bűntény után való büntetés azonnal bekövetkezett, és nyilvános volta miatt, a bünöst ismertetve, és állandó bélyegzésnek kitéve, inkább hatott az illető kedélyére, és óvakodásra inkább kényszeríté, mint a mai börtönkezelés, mely bár hányszor ismételtetik, a bünöst mindig csak a régi állapotban bocsátja vissza a világba, hol első alkalommal a régi bünbe, és többnyire fokozott gonoszsággal, visszaesik.

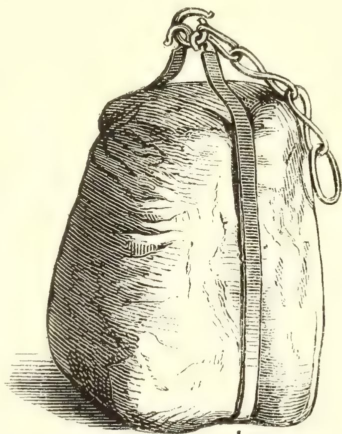

2. ábra.

A szégyenkőnek mi módon való használtatásáról mind hazánkban, mind Németország saját büntető-joggal biró nagyobb városaiban tanúskodik a *budai városi törvénykönyv*, melyből látjuk, hogy ezen elrettentő szokás alkalmasint Németországból származott át városainkba is.

Bővebb ismeret tekintetéből ajánljuk *Lichner és Michnay* pozsonyi tanárok által nagy tudományos készülettel kiadott munkát, mely *Ofner Stadtrecht* (1244—1421-ig) czím alatt a 97-ki l. 155. §-ben tárgyunkról igy szól: „Von der fragnerin puess. So sych dy fragnerin entreden auf dem freyenmargkt mit einander mit lasterparen, schentlichen scheltworten übel handelt, vnd klag für gericht kümbt; weliche dan mit dem rechtenn überwunden wirt, dy sol den *bagstain* tragen iber ir achsel auf dem rugk von dem rathaus him vmb für sand Jorgen kirchen vnd hin wider zum rathaus, das sol ir puess sein, vnd nicht anders. Vnd dy klagerin, dy der sach ob gelegen ist mit dem rechtenn, dy sol haben einen sichlichen (schicklich, passend) gart in der hant, vnd sol ir nach gen, vnd sol sy stoppen, (stopfen, stupfen) hinden in den leib, lang vntz (bis,

solange,) sy gar kumbt umb wider zu dem rathaus. Ist es sach, das sy lachen wurd, dy do hinten nach get, vnd wurd der forderen spotten, dy den stain tregt; so sol man der selbigen den stain ab nemmen, vnd sol in der andern *an hengen*, dy ir alss gespot hat: dy sol den stain fürpass tragen zu dem rathaus in allem den rechten, als ob geschriben ist." — 190. lapon pedig a 180. §-ban ezt mondja: „Von der salterin, (Saltzerin, Salzverkäuferin) wen sy sich schlaenn. — So sich dy salterin ader fragnerynn ze redin, wen sie laster vbel seyn; so sullen sye den pukstain (talán helyesebben puszstain?) tragen fur all púsz. Vnnd dy klagerin, dy da oben ist gelegen mit dem rechten, sol dy treiben vnnde pruckeln mit eyner gerten. Den stain sol sye tragen von dem róthausz vmbe sant Jorgen capel vnnd wider czu dem róthaws.*)

Magára e szóra *bakstain* e magyarázatot kapjuk: „bakstain, bagstain, pukstain = Bachstein, Straftstein, den zanksüchtige, scheltende Fragnerinen tragen mussten." — Jelesen *Speier* városában a veszekedő asszony, ki a pénzbirságot le nem fizethette; sol si *den stein*, der dazu gemacht ist, vom *napfe bis an das alte burgethor tragen*, ane mantel vnd unverhenket zwischen prima vnd sexte. 1328. Art. 1.**) — Hamburg városában a becsületes szűzet becsmérlő asszonynak a pellengér mellett két követ kötöttek nyakára, és a bakók által a városon át kisértetvén, trombitaszó mellett kiűzték a városból.

A *tremoni* törvény szerint a szóváltó asszonyok büntetése ez volt: „portabunt duos lapides per catenas cohaerentes, qui ambo ponderabunt unum centenarium, per longitudinem civi-

---

*) *Sz. György* kápolnája, mint Rupp Jakab „Buda-Pest" czímű munkájában 129. l. állítja, a mai *Sz.-György-térnek* mintegy közepén a Sz.-Zsigmond prépostság szomszédságában, a mai *Sándor-házzal* hajdan szemközt levő épületek szögletén, melyek a török kiűzés után kaszárnyák voltak — későbben lerontattak, állott; s így a bűnösnek a *vezeklő követ* a mai városháztól a vár hoszszának egy harmadán át kellett hurczolnia, mi mindenesetre, ha a kövek az erdélyi szászok köveihez hasonló súlyuak voltak a budai veszekedő kofákra nézve hathatós elijesztő óvszerül szolgálhatott.

**) A szomszédjával paráználkodó asszony kénytelen volt a *pagstaint* a templomtól a birtok előtti keresztig vinni, és minden nyugvásért még 72 fillért is fizetni. — Reichenaui törvény 1495-ből.

tatis in communi via, prima portabit eos de orientali porta ad occidentalem et alia stimulabit eam *stimulo ferreo* fixo in baculo, et ambae ibunt in camisiis suis, alia tunc assumet eos in humeros suos et reportabit eos ad orientalem portam, et prima e converso stimulabit eam".

A szóváltó asszonyoknak büntetésül a *sepröt* is kellett hordaniok.*) — Svédhonban a házasságtörő nők hordták a vezeklési súlyt. A magyar városokban e követ *Backstein*-nak hítták. Alakja gyakran palaczk idomú volt, p. Osnabrückben. Vajjon a *Krötenstein* nem ugyanaz-é? (Hasonlítsd Ofner Stadtr. 98. l.).

Jogrégiségeink szempontjából valóban érdekes lenne megtudni: vajjon léteznek-e ezen *vezeklö-köveknek* nyomai magyar egyházi, vagy polgári törvényeink s rendeleteink közt; és ha léteznek: vajjon egyedűl irásban említtetnek-e? — Előfordúlnak-e magyar városaink irásaiban, vagy talán a kinzó eszközök közt a városházaknál, vagy az egyházi lomtárakban.

Azt hiszem, nevezetes szolgálatot tenne az a tudománynak, ki e kérdésbe vágó akármily felvilágosítással „Archaeologiai Értesítő"-nk lapjait fölkeresné.

Rómer.

Az ember magassága. **)

A természettudom. társulat közelebbi gyűlésén dr. *Balogh Kálmán* az „anthropometriá"-ról értekezett. Ez egészen új tu-

*) A *seprő hordásra* nézve idézzük Lichner és Michnay munkájuk nyomán: „Item da sich zwo schelden in der *kirche* oder uf dem kirchofe, welche dan unrecht hat, di sal den *besemhe* (besem, pesm, besen) barfusz umb die kirchen dragen drie sontage und sal vorgeen und die ander nachgeen . . . . und lachet sie, die sal den besemen dan dragen." (Ofn. Stadr. 98.)

**) A ki tekintetbe veszi, mi mindenre nem kell az archaeologiának kiterjeszkednie, mily kérdések intéztetnek szakunk művelőihez — és mily kérdéseket kell az archaeolognak gyakran önmagához intéznie, főleg midőn az ősrégészetben az anthropologiai mezőre is átlép, az érteni fogja, miért vettem át ezen czikknek nekünk szóló részét az „Értesitő"-be.

R.

domány. Quetelet franczia természettudós a folyó évben egy művet adott ki, melyben az emberek tehetségét phisikai törvények szerint igyekszik meghatározni. Méréseket eszközölt az emberek magasságán, súlyán és fejlődésén, és ezen adatokból egy új tant állított fel, melyet anthropometriának nevezett el. A nagy terjedelmű munkából értekező igen érdekes adatokat sorolt fel ismertetésül.

Quetelet legelőbb az emberi magasságot vette vizsgálata tárgyául, s azon eredményre jutott, hogy az emberek magassága bizonyos állandó mennyiséghez igen közel áll és attól az eltérések nagyon gyérek. Quetelet a régiek méréseit is vizsgálat alá vette és azt tapasztalta, hogy a középmagasság az ókorban is ugyanaz volt, a mi napjainkban; az igen magas emberek és törpék akkor is oly ritkák voltak, mint napjainkban. A nő és férfi magassága a régi időben is úgy aránylott egymáshoz, mint most, és pedig mint 15 a 14-hez. Különben a magasság függ a táplálék, életmód stb. különbségétől. Igy péld. az angolok, kik hússal élnek, a legmagasabbak. De ez általában nem áll, mint ezt az egymás mellett lakó norvégek és lappok példája tanusítja.

Quetelet összehasonlította az egyes tagok viszonyait kor és nem szerint. Ebből kitünt, hogy az ember születése után a magasságból veszít; de néhány nap múlva ismét növekszik, és ez az első években hirtelen halad, de 13 éven túl már sokkal lassabban. A test gyarapodása szélességében és magasságában az az 5-dik évig egyenlő arányban történik; de az 5-dik évtől fogva fölfelé gyorsabban gyarapszik az ember. Az izmok nem tartanak eleinte mértéket a csontrendszerrel, de midőn a csontrendszer fejlődése bevégződött, kezd az izomrendszer is jobban gyarapodni. Fölfelé a növekedés akkor végződik be, midőn a csontok közti porczok megcsontosodnak (nálunk 20—24 éves korban); ekkor fejlődik erősebben az izomrendszer a 30-dik évig. A nők már születésükkor sem oly nagyok, mint a férfiak; növésük hamarabb szünik meg, mint a férfiaké (2—3 évvel); különben a nők nem is növekszenek oly gyorsan, mint a férfiak; miért a nőknél sem a csont, sem az izom, sem az idegrendszer nincsen annyira kifejlődve, mint a férfiaké; s ezért van, hogy a nő tudományban, politikában nem éri el azon

álláspontot, mint a férfi. Azon időszakban, midőn a férfiak fejlődése legerősebb, a nőknél az ivarrendszerben történik a sokkal bonyodalmasabb fejlődés. A férfiaknál az erősebben kifejlett csont- és izomrendszer azt eredményezi, hogy az idősb korban sem veszítik szépségüket, mig ellenben a női szépség a zsirszövedékektől függvén, igen hamar eltűnik.

A testrészek mai aránya ugyanaz, melyet már a régiek észleltek; ezt bizonyítják Vitruvius ide vonatkozó adatai. Azonban a nőknél a láb aránya a testhez csekélyebb, mint a férfiaknál. A különböző korok szerint, a testrészek nem növekszenek egyenletesen. Igy a fej alig növekszik a test többi részéhez képest, mert a fej a születéstől kezdve a meglett korig csak kétszerte lesz nagyobb, míg a törzs háromszorta, a kar négyszerte, a lábszárak ötszörte lesznek nagyobbak.

A test súlyára nézve szintén megvan a középarány ép úgy mint a magasságnál. . . . . .

Storno Ferencz erdélyi vázlatkönyvéből. *)

Midőn a külföldi műremekeket díszes kiadásokban látjuk, mindig resteljük, hogy még nekünk nem virradt, mikép kevés, de kétségtelenül nagybecsű műmaradványinkat, hozzájuk méltó módon a világ elé bocsájthatnók.

Storno Ferencz számos műkincs fölvételét rejtő becses vázlatkönyveiben nem egy remek darabot találunk, mely utazásink alatt élvezett gyönyörünket megújítja, melyről alig várhatjuk, hogy nemzetünk képekben birhassa.

E remekek közt nem utolsó helyen áll Erdély, főleg a műszerető szászok földje, melyen a rombolás dühe nem dívott annyira, mint hazánk egyéb területjein.

Ha itt első helyre az erdélyi terményrajzi egylet birtokában levő, sárga mészkőből készült fájdalmas anyát, *Pietá*-t teszszük, csak meggyőződésünket és bensőnk sugallatát követ-

---

*) L. Arch. Értesítő II. köt. 1. és 2-dik számát.

jük, minthogy e remekműnek a lépcső párkányán, minden védelem nélkül való látása alkalmával nem győztük e csoport mesteri voltát eléggé kiemelni, és az őr urak figyelmébe ajánlani. Ugyanezt tevé Storno is, ki még ezenkivül páratlan ónjával a fájdalmas anyát bánatában, a dús ruházatot szépséges hullámzatában oly híven, oly érzésteljesen lehelé igénytelen papirlapjára, hogy azt mindenki csak érdekeltséggel, csak méltánylással fogja szemlélni.

Mily kár, hogy a különben ép anya bal keze, s az üdvözítőnek feje és lábai eltörvék!

A ki a keresztény művészetnek is enged még némi jogot a remekelhetésre, és előitéletektől el nem fogúlva megengedi, hogy a mythoson és classikai történeten kivűl is lehet még valami jót, nemeset, magasztost teremteni, ezen művet bizonyosan az újabb kor jobbjaihoz fogja számítani.

A szobor 34″ magas; a trón, melyen a bús anya ül, 18″ széles, 17″ magas, 12″ mély.

Nagy-Szeben szobrászati műemlékei közől nem szabad kifelejtenünk azon óriás feszületet, mely egy kőduczból faragtatván, kisebb imolába szorult, mintsem hogy benne egészen el fért volna. A fölfeszített üdvözítő felfogása természeties, izmai remekül kifejezettek, az arczkifejezés szánalomra indító; csak az egy kár, hogy karjai, melyek majdnem vízarányosan vannak kiterjesztve, aránylag rövidek, mintegy rövidletben képezvék.

A jobbra álló fájdalmas anya, és a szemközt siránkozó, jobbjában kendőt tartó kedves tanítvány majd a kereszt ágait érik el, és nyugalmas tartásuk, természethű arczkifejezésük, leginkább pedig bő ruházatok redőinek helyes és izletes elrendezése miatt mintaképekül szolgálhatnak.

A kereszt tövénél Sz.-Márk evangelista jelvénye, a lábai közt mondatszalagot tartó szárnyas oroszlán áll négyszögű keretben; és mivel ez a régi kereszteknél nem szokott egyedül alkalmaztatni, méltán hiszszük, hogy a többi három jelkép, az értelmetlen újításnak, és ezen jeles mű kápolnába való szorításának esett áldozatúl.

Rómer Fl.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1872. márt. 3-án a m. n. muzeumban tartott III. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből

Elnök: Kubínyi Ágoston.

Jelen voltak: Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Szalay Ágoston btt.

35. Minthogy az emlékérmek bélyege azoknak tulajdona, kik az érmeket készíttetik, elnök javasolja, hogy a Toldy-érem bélyege a m. n. muzeum számára a Kisfaludy-Társaságtól elkéressék.

36. Bemutattatván Essenwein A. a nürnbergi „germanisches Muzeum“ igazgatójának levele, melylyel két hártyalapot küld be, gyanítván, hogy e lapok hajdan a Corvina könyvtár valamelyik kéziratához tartoztak. Mátray Gábor b. t. felszólíttatik, hogy ezen iratról a legközelebbi ülésig véleményt adjon.

39. Felolvastatott Veszprém város közönségének átirata, melyben a bizottságot megkeresi, hogy a romló félben levő Sz.-Benedek-hegy alatti kolostor fentartása végett az országgyűlésileg utalványozott alapból aránylag részesíttessék; minthogy a vallás és közoktatási m. kir. miniszterium által keblében a hazai műemlékek fentartására szolgálandó országos bizottság van szervezésben, a nevezett közönségnek tudtára adatik, miszerint ügyére nézve majd ehhez fordulni sziveskedjék.

40. Pauer János cz. püspök és fehérvári kanonok a sz.-mihályi éremlelet tábláiból 200 példányt küldött át az arch. bizottságnak használtatás végett. Minthogy ezen díszes táblák megérdemlik, hogy az országban minden szakférfival megismertessenek (mivel a „Székesfejérvár“ czimű lapban elszórva csak kisebb olvasó kör tudomására jöttek) indítványozza előadó: legyen szabad ezen becses ajándék megköszönése alkalmával Pauer János püspök urat felkérni, hogy az „Arch. Értesítő“ lenyomatai számához képest még 300 példányt, bár kevésbbé fényes papiron levonatni, és a költséget a nyomda által részünkre betudatni sziveskedjék; helyeseltetik.

41. Bemutattatik *Lehóczky Tivadar* becses küldeménye, mely a leleszi levéltárban lerajzolt 252-féle vízjegyet tartalmaz ; e papirvízjegyek 1350-től kezdve 1526-ig évek szerint vannak rendezve és papir okmányaink vizsgálata alkalmával igen használható anyagul szolgálnak. A bizottság e ritka szorgalmat tanusító küldeményért forró háláját jelenti, a csomag pedig Myskovszky Viktortól beküldött hasonló rajzokhoz fog csoltatni.

42. Közöltetnek a bizottsághoz beérkezett levelek, ezek közt :

1. Könyöki tanár Pozsonyból a pozsonyi városi levéltárból másolt 1335-ki vízjegyeket küld be, jelentvén, hogy a városi muzeum számára évenkint 150 frt. van utalványozva (33. sz.)

2. Kuncze Leo pannonhalmi könyvtárnok több könyvtábla rajzzal, és egy 1610-ki, Kereszturon nyomatott naptár két levelével kedveskedik. (36. sz.)

3. Majláth Béla a liptói pogányvárak czimű értekezését rajzokkal együtt adja át az Arch. közlemények számára. (38. sz.)

4. Orthmayr Tivadar lugosi tanár felvilágosításokat kér a régi Csanád érdekében. (44. sz.)

5. Kelecsényi József tudósit több nyitravidéki régiségről. (48. sz.)

6. Hőke Lajos buzgó tolnamegyei levelezőnk több lelhelyre figyelmeztet. (50. sz.)

7. Házay Lajos német-járfalvi lelkész közli, hogy a hirneves, a győri történelmi és régészeti füzetekben általam ismertetett, szentségtartót helyre állíttatta. (55. sz.)

Ezen és a többi, nem általános érdekü levelekre előadó fog felelni.

Pest, Márt. 6-án, 1872.

Jegyzette : Rómer Flóris.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(Visegrád restauratiója). A már bevégzett országgyűlési budget-viták közől röviden csak a hozzánk legközelebb álló, s

a *régészetet* legjobban érdeklő közoktatási, különösen az archaeologiai bizottság számára műrégészeti emlékeink érdekében ajánlott összeg felett mondottakról emlékezünk meg. Szép volt, midőn a rendszerint takarékoskodó ellenzék soraiból származtak indítványok bizonyos tételek megszavazására vagy emelésére, melyek a közoktatási, népnevelési, közművelődési s humanitási czélok költségeinek fedezésére lesznek szolgálandók — mondja az „Ellenőr".

Henszlmann képviselő valóban nemcsak lelkesült, de művészi fogalmazással alkotott beszédet mondott a *visegrádi* várromok fentartása s megóvása tárgyában. Oly hiven ecsetelte ez emlék fentartásának szükségét, hogy beszédje minden hazafias s múltjára büszke magyart, úgy minden művészet- s régészetkedvelőt, megragadott. Miután előadta az eddigi költekezéseket, úgy azon szempontokat, melyeknél fogva Visegrád teljes restauratiója az elodázhatlan fontos kérdésekhez tartozik, mind nemzetiségi, mind művészeti szempontból. „Előttünk áll — úgymond — legnagyobb királyaink laka, palotája, vára, maga idejében a védelemnek és támadásnak egyiránt kitünő remekműve, melyben mit őseink legmagasztosabbnak, még a mindenkor uralkodó személye fölött is állónak tartottak, őrizték az ország koronáját és ékszereit, mely épen e czélra volt építve, előttünk áll a maga nemében páratlan emlék, mely életre kelt már a rómaiak alatt....... mely fényben ragyogott a XIV. és XV-dik században, ama két században, hol az akkori művelt világban az elsők közé tartozott hazánk is, és tartozott a művészet tekintetében épen Visegrádja által..... úgy, hogy még a polgárosodás magas fokán álló olasz is kénytelen volt Visegrádot földi paradicsomnak nevezne".....

„Nem hiszem, nem hihetem, hogy szemben ily tényekkel, még Harpagonnak is eszébe juthatna, jéghideg kézzel letörölni a miniszter által kért összeget, s igy szólani: hadd indúljon e dicső emlékezetű rom is végenyészetnek, hadd pusztúljon, mint indúlt, mint pusztúlt, mint enyészett más történelmi emlékeink hosszú sora; minek tartsuk fel utódaink számára annak tanúságát, hogy őseink nagyok valának? ... De hogy magam is hidegen végezzek, felszállok most a nemzetiségénél magasb álláspontra, a világpolgárira, és e ponton kimondom, hogy

hajdankori emlékeink fentartása s megőrzése, nemcsak nemzeti, hanem általános emberi, világpolgári kötelességünk is . . . . Kiutazunk Francziaországba és a Rajnára, bámúljuk ott a régi emlékek roppant költséggel keresztűlvitt megujitását, kiépítését, sőt lelkesedünk is ezen áldozatkészségen, de ne lelkesedjünk itthon hazánkban. Ne akarjuk-e, hogy a Dunán lejövő idegen legalább egy emlékkel találkozzék, mely bizonyítja, hogy a régi dicsőségünk iránti kegyeletet, a nemzeti lelkesedést nem csak ajkunkon hordozzuk, hanem tettel is valósítjuk, és minő tettel — 15,000 frt.-nyi tettel? Magyarországnak ne volna 15,000 frt.-ja Visegrádja számára? . . . . . . Visegrád romjainak fentartását, megóvását, megőrzését tőlünk követeli ép annyira a nemzeti kegyelet, a nemzeti becsület, mint a népek tudományos solidaritása. Nem hiszem, nem hihetem, hogy a t. ház megtagadhatná az igen szerényen kért 15,000 frt.-nyi alamizsnát e nemzeti kincsnek megmentésére!!"

Ezen általános éljenzés s helyesléssel fogadott, valóban remek beszéd után, melyet itt térhiány miatt egész terjedelmében nem közölhetünk, az országgyűlés a 15,000 frt.-ot Visegrád restauraltatására megszavazta.

(*A Székes-Fejérvár"-ban*) olvassuk: „A régi székes-fehérvári várnak északi vagyis budai kapuja lebontatik. A műveletnek naphosszat sok nézője van. — Eddigelé egy római emlékkő és egy fél dombormű mellkép szállíttattak már muzeumunk számára a városháza udvarára."

(*Vasmegyében*) a régészeti egylet a közönség részéről igen nagy pártfogásnak örvend. Tagjai naponként szaporodnak. A csak alig alakult egyletnek, mint a „Vasmegyei Lapok"-ból olvassuk már is 15 alapitó, köztük a megyei püspök, zalavári apátság, s több előkelő megyei birtokos, — s 174 pártoló tagja van. Ugy látszik, a megye minden osztálya, rangkülönbség nélkűl egyesült a valóban nemes eszme, a megyei régiségek összegyűjtése s megőrzése érdekében.

(*A „Kolozsvári Közlöny"*) irja: „A piaczi templom körüli dísztelen épületek eltávolítása tárgyában kiküldött bizottság kivánt eredménynyel járta meg Gyula-Fehérvárt. A rom. kath. püspök Fogarassy Mihály őnmlga ugyanis beleegyezett a nevezett épületek kisajátításába és eltávolításába azon igen helyes

kikötéssel, hogy miután a város a mészárszék kisajátitására 5 évet tűzött ki, s a kérdéses épületek csak egy részének eltakarításával sem szépészeti, sem tisztasági tekintetben czél érve nem volna, a díszes szentegyház leleplezése 5 év mulva történjék meg, midőn minden körülte levő ronda épületet egyszerre lehetend eltávolítani s az illető tért czélszerűen megegyengetve a templom csinos vasrácsozottal fog körülvétethetni."

Igaz, hogy az ősrégi templom sajátságos ódon jellegéből ki fog vetkőztetni, mert a hajdani czinterem falaihoz ragasztott ócska házikók el fognak tűnni, de az is igaz, hogy ez által a kolosvári főtér sokat nyerend, és a templom környéke tisztesebb leend, mint eddig volt.

Csak azt az egyet ohajtanók, hogy mielőtt a bontáshoz fognak, a mostani körülettel a főegyházat lefényképeztessék. Hadd lássa az utókor, milyen volt a XIX. század utolsó tizedéig főtemplomának környéke!

Érmészeti adalék.

XVI.

(József főherczeg Ő Fensége) igen lekötelező levél kiséretében f. évi febr. 23-án a m. n. muzeumnak ismét egy *éremleletet* küldött, mely a Margit-szigeten u. a. hó 19-én a prémontrei régi kolostor falai mellett, melyhez a lakház volt építve, találtatott.

A 61 darab ezüst pénzből álló leletet részletezve közlendjük, egyelőre kijelentvén, hogy a lemezpénzek, (melyeket talán a rajtuk levő *barok*tól, *barczák*nak nevezének a régiek,) kora meghatározásához igen fontos alapul szolgálnak.

A pénzek valók:

II. *Venczel* cseh királytól (1278—1305.) prágai garasaiból: † WENCEZLAVS · SECVNDVS a külső körben † DEI : GRATIA : REX : BOEMIE; középett liliomos korona;)(* † * GROSSI : PRAGENSES, ágaskodó kettős farkú oroszlán 7 db.

Luxemburgi Jánostól (1310—1346.) † IOHANNES : PRI-

MVS †; a külső körben: † DEI : GRATIA : REX : BOEMIE, koronával; hátlap mint az előbbié 3 db.

Ezekhez csatolva van 51 darab, eddig úgynevezett *frisachi* lemezérem, többnyire barbar veretüek, de azért még is érdekesek, mert honunkban többnyire elásva, és rendesen egyszerre nagyobb számmal találtatnak. Nevezetes, hogy ezen 51 darab 31 külböző fajt képvisel, melyek közt olyanok is vannak, a melyek a gyakori és számos leletek közt még elő nem fordúltak. Az érmek minden irás vagy egyéb ismertető jel nélkül majd egyáltalán csillagokat, kereszteket, oroszlánokat és csodabarokat, (Ungethüme) tüntetnek fel. Eddig mintegy 10 különféle leletből fél száz változatot jegyeztünk ki, és ezekről való véleményünket alkalmilag nyilvánítjuk.

XVII.

(Berettyó-Újfalun) Aszalos Dávid egy XX.-ros és 844 darab X.-ros Rákóczy-féle rézérmet talált. E lelet a muzeumban megvizsgáltatván, volt közte :

1704-ből jel nélkül	99	db.
1705-ből „ „	399	„
„ C-M bélyeggel	73	„
„ N-B „	5	„
1705-ból jel nélkül	147	„
„ C-M bélyeggel	98	„
„ M-M „	23	„
1705-ből egy törött XX.-ros	1	„

Ezek közől 74 db. külön verettel lőn kikeresve, és valamivel becsárán felül, (darabja a főfémjelző hivatal által 0·65 kr.-ra o. é. becsültetett) 74 kr.-ron váltatott be.

XVII.

Tököly-féle érembélyeg). Tollius 1687-ben Epistolae Itinerariae 176. l. említi, hogy Körmöczbányán látta a bélyeget, melylyel a felkelő magyarok aranyokat akartak veretni ezen fölirással: LVDOVICVS XIV · GALL · ET NAV · REX; a

hátlapon pedig : PATRONVS ET PROTECTOR HVNGARIAE. 1678.

Hogy ezen érmek talán soha sem verettek, valószinű, vagy csak egyes példányokban létezhetnek, melyekről azonban semmi tudomásunk. Azonban meglehet, hogy talán a bélyeg maga még valahol lappang? Mily érdekes lenne erről valami tudósítást vennünk.

XIX.

(*Azon eziist tallér*, melyet múltkor (l. „Arch. Értesítő V. köt. 57. l. VII.) közöltünk), eddig leiratlan; de a bécsi cs. kir. régiség- és éremtárban tett kutatások nyomán, hol rövid idő alatt szintén két példány fordult elő, Embden (Embda) városa pénzének bizonyúlt be. E város Doller folyó mellett fekszik és hajdan *Kelet-Friesland* fővárosa lévén, egyszersmind a német birodalom egyik szabad városa volt, és ázsiai kereskedelmi társulattal birt.

Archaeologiai levelek.

XV.

Minden reményemet az éledezni indúlt tudományos czélú társulásokba helyezem, különösen, ha azok vezérszálai tapintatos, ügyes központi kezelő jobbjában fognak érintkezni. Ennél fogva minden erővel odahatok, hogy a nálunk indítványozott „délmagyarországi történelmi és régészeti társulat" létesúljön, s ebbeli kivánatom annál inkább is teljesedni fog, mert már *Ormós* Zsigmond Temesmegye tudós főispánja aegidje alatt oly élénken folynak mindenfelé az ide vonatkozó szervezési munkálatok, hogy lehetetlen legjobb reménynyel nem lennünk . . .

Temesvár. Szentkláray.

A *„délmagyarországi történelmi és régészeti társulat"* létrejöttét várva várjuk, és hazánk e fölötte érdekes vidékén remél-

hető munkálkodásnak tiszta szivből örvendünk. Azonban egy aggodalmunk van, nem az egylet szülemlése, lelkes felkarolása, és feltünő kezdete miatt, mint inkább annak tarthatósága, állandósítása és eredményes működése tekintetéből. — Vannak, hála Isten, vidéki muzeumaink, egyleteink; kezdik is régiségeinket megmenteni, és még az ásatásokhoz is áldozatkészséggel járulnak; de mit tesznek és teendenek alapos régészeti tudomány és erélyes vezetés nélkül? Egyik másiknak csak tengéséről tudunk valamit; mások talán már ismét feloszlásnak is indúlnak, és gyűjteményeik alkalmasint üzérkedők vagy magánosak kezeibe kerűlendnek. — Talán senki sem üdvözölte a vidéki egyleteket oly örömmel, mint én; talán kevesen buzdították szakembereinket egyletek kezdeményezésére annyira, mint én — és ime, most kezdem belátni, hogy ezen egyleteknek eddig alig volt más haszna, mint a régiségek megmentése! A főczél, *tudományunk emelése, a népnek érdekeinkbe való bevonása, az értelmiség érdekeltségének folytonos felolvasások, a tárgyak bemutatása és magyarázata által való ébren tartása*, eddig nem sikerült, és így egyleteink is csak lézengni, csak névleg fognak fenállani. — *Hiányzik nálunk a tudvágy, az olvasásra való kedv, a könyvszerzés ösztöne és szükséglete!* Lássuk csak, hányan olvasnak archaeologiai munkát; pedig a régészet mintegy divattudománynyá vált! Kik használták fel a felnőttek felolvasásainál történetünk nélkülözhetlen segédtudományait: a régészetet és érmészetet? Az egész nemzet műveltjei számára irt czikkeinkből mit vesznek át lapjaink? holmi pikáns apróságot; messzebbre ható dolgozatinkat ignorálja még az irodalom is; — talán unalmas! — Benső meggyőződésem szerint a tudomány terjesztése ügyében *első kellék a tudományos tőkének szerzése;* ez legyen lelke az egyleteknek! A hol ez meglesz, ott az egylet jövője is biztosítva leszen; — a hol ez hiányozni fog, ottan hiában fáradoznak, mert rövid tengésnek bizonyos feloszlás leend a vége! — Azért buzdítsunk mindenkit mindenek előtt tanulmányozásra, olvasásra, kutatásra és ügyünk biztos eredménynek fog örvendhetni!

Rómer.

XVI.

Gyűjteményem ez évben is gyarapodott. A tavaszi lágy időt használva kertem egyik részét, az úgynevezett medve-dombot — mely eredetileg pogány vár volt — egyengetvén több hamvas és szenes követ s csontot találtam . . . . . .

Mult évben itt tagosítás levén — a pázsitok felszántásakor sok vas darabot leltek, én is két handzsárt s egy hadi szekerczét szereztem, a török vagy Rákóczy kurucz háborújából valók lehettek . . . A kovácstól hallottam, hogy egy rézkori tekercset felhasznált, bemutatván neki a képes kalauzt figyelmeztettem, hogy ha ilyesmiket talál figyelmeztessen — értéküket meg fogom neki fizetni.

Egy már meghalt lelkésztől hallám, hogy ő Illésházy István trencsényi főispánnál egy kupás billikomot látott, melyen ezen latin felirás volt: „O Lemiel! Lemiel! noli dare vinum Regibus, nam si bibunt, nesciunt, quid faciunt, — sed da, da tristibus et afflictis corde.“ Érdekes volna kinyomozni, hol lappang e humoros feliratu billikom . . . .

Család. (Nyitra megyében.)

Kelecsényi József.

Fáradhatlan buvárunk, szerencsés gyűjtőnk tudósítását köszönettel veszszük. A m. n. muzeum kőtárgyi tárlata, és az intézet jegyzékei az utókornak hirül adandják, mivel tartozunk *Kelecsényi József* úrnak, ki, ha vidéken nem méltatja figyelmére a régiségeket, azt mondhatjuk, hogy *Nyitra megyéről* majdnem semmit sem tudunk. Sokat hallunk *családi remete lakáról*, a régészetnek és hazafias emlékeknek becses muzeumáról! Bár hatna lelkes példája az egész vidékre, és találna mennél több utánzásra műemlékeink felkeresésében és megmentésében.

Rómer.

XVII.

Az Eszterházy herczegi hitbizományhoz tartozó ozorai uradalom egy részét képező tóti pusztán az ottani haszonbérlő

cselédjei által eszközlött ásatások közben talált és a haszonbérlő által a herczeg nevében a nemzeti muzeumnak beküldött értékes arany régiségek az ásatások közben elidegenített, de Bisitz Mór úr közvetítése folytán részben megkerült s részünkről beváltott maradványait, összesen 8 darabot azon kijelentéssel van szerencsém kegyednek átküldeni: hogy ő herczegsége szerencséjének tartja mind az első küldeményt, mind pedig ezen utóbbit a nemzeti muzeum régiségtárának felajánlani.

Kis-Marton.

Palkovics Károly.

Mennyit nyert a hirneves *tóti lelet* ezen kiegészítése által a m. n. muzeum a népvándorlási szakra nézve? — meg fogja látni a szakközönség, midőn e ritka becsű darabokat együtt szemlélendi. Azért forró hála a nagylelkü főúrnak, és szives köszönet hazafias tanácsosainak, kik e kincset a m. nemzeti muzeum számára megmenteni segítettek.

Rómer.

XVIII.

Az „Arch. Értesítő" hasábjain időnkint megjelenő régészeti mozgalmak közt vidéki muzeumok s egyletek alakulásait igen nagy örömmel olvastam. Én is hason irányú pozsonymegyei régészeti egylet alakítását ohajtanám s létesítésén fáradozom . . . .

Templomomban, mely góth izlésü, egy kis csengetyű őríztetik a XVI-dik századból; körirata : Me fecit Johannes A fine 1553. Ezenkívül számos művészi faragvány van a templomban levő padokra illesztve.

Istvánfalva. Jedlicska Pál.

Pozsony városának már is van régészeti muzeuma *Könyöky* József tanár igazgatósága alatt; kár, hogy a lakók hozzá nem férhetnek, és hogy a tárgyak kellő elrendezésére hiányzik

a hely — és a szekrények. Azonban a város lelkes polgármestere Justi úrtól és a képviselőségtől igen sokat lehet reménylleni. A megye részére külön régészeti tárt állítani, annyit tenne, mint a csekély erőt még inkább gyengíteni. Inkább azon tessék lenni, hogy Pozsony megye a várossal együtt tegyen valamit a történelemért. A hol két főiskola és annyi tehetség van, a hol oly szép magángyűjtemények léteznek, kell-e ott más, mint a valódi érdeknek felköltése? és az illető szakférfiak egyesűlése? Jó sikert a hazafias szándékhoz, annak senki sem fog inkább örvendeni, mint teljes elismerését nyilvánító barátja

Rómer.

Irodalom.

(*„Borsszem Jankó“*) is régésznek állt be, és eszélyes magyarázatival nem kevéssé mozdítja elő a régiségtudás iránti szenvedélyt. Örülni fogunk, ha minél többször intézi hozzánk leveleit, legalább meg fogja tudni a komolyabb olvasmánytól irtózó nagy tömeg, hogy van *archaeologia* is Magyarországon, és hogy ezen tudományról könnyen érthető magyar nyelven írt, sok szép képpel ellátott munkák is léteznek, melyeket fele árán árulna a m. tudom. Akademia, ha ilyesmik egyáltalán vevőkre találnának!

(*A „Protestans Egyházi és Iskolai lap“*) ez évi első számában *Ballagi* Aladár buzgó fiatal régészünk lelkes felhívást intéz a közönséghez a protestans egyháztörténet s régészet érdekében; ugyanezen lapban egy 1858-tól 1867-ig fenállott, de azóta kipusztult régészeti rovatot iparkodik feléleszteni. Lelkes szavakban hívja fel s figyelmezteti különösen a lelkészeket, hogy óhaját, t. i. a régiségek rovatának feltámasztását, csak azok közreműködésével érheti el. Reméli, hogy nem csalódik, hanem *a közönség tiszteletben tartva a múltak emlékeit, összegyűjti s e lap hasábjain a jövendő számára megmenti.* — Felhivása úgy látszik nem maradt minden siker nélkül, mert a következő számokban már néhány czikket olvasunk a régészeti rovatban. Megemlítjük a többi közől Takács Jánosnak „Egy elhagyott

templom" czikkét, mely felett elmélkedést *Ballagi* Aladár írt, mely czikkében újra felhívja egyháza közönségét pártolásra s egyszersmind figyelmezteti: hassanak oda, hogy ne csak a hatalmas egyházakat, melyekről folyvást zeng a hír, hanem a kevésbé feltünőket és roskadozó félben levőket is megismerhessük!

(*A „Borsod"*) czímű hetilapban jelenleg Kandra Kabos érdekes „Régészeti és történeti levelek megyénkről" czimű cikksorozatot folytat, melyben Borsod nemzetiségeit, matyók származtatását, úgy a megyei történeti s régészeti hagyományokat fejtegeti; egyszersmind a történelembarátokat tisztelettel felkéri, hogy a Borsodra vonatkozó okmányokat, följegyzéseket, ha netalán ilyenekről közelebbi tudomással birnak, úgy szintén az egyes helyekre vonatkozó mondákat s végre a netáni régészeti lelhelyeket a fölmerült tárgyak megjegyzésével értésére adják. (Lak. Kis-Tályán, u. p. Maklár).

(*A „Történelmi adattár Csanád-egyházmegye hajdana és jelenéhez"*) a szaklapok által igen kiemeltetik. E füzetekben úgy látszik részben az merül fel, mit az egyházi névtárakban szerettünk volna életbe léptetni, csakhogy itten szándékunk még meg van előzve és sokkal nagyobb térre átültetve. A jeles szerkesztőknek *Orthmayer* Tivadar és *Szentkláray* Jenő gymnasiumi tanároknak a vállalathoz sok előfizetőt kivánunk. Évenkínt 6 forintot tesz az előfizetés és Temesvárra a papnöveldébe küldendő.

(*A „Katholikus Néplap"*) igen csinos metszvényekkel hozza ez idei 1. és 2-dik számában a szigetvári és bajmóczi várakat. Sajnáljuk, hogy e hírneves váraknak, a tudós szerkesztő, ki különben az utóbbiakat lakhatóságok miatt különösen kiemelte, csak néhány sort szentelt. Tudjuk, hogy a mint az olvasók az ilyen régiségnek jó képét szívesen nézik, úgy szeretik történetüket is olvasni, pedig ezen várakról lehetne többet is írni. Ilyen módon terjeszthetnők leginkább a hiteles történetet, mert alig van kitünőbb építészeti műemlékünk, melyhez országunk történelméből egy-két szakaszt ne lehetne hozzácsatolni.

Egyveleg.

31. *(Jánosin Gömör megyében)* egy ősrégi benedictinus apátsági templom áll, melynek falai épek ugyan, de ha meggondoljuk, hogy semmi jövedelmi forrása, hiveinek száma pedig oly csekély, hogy legjobb szándékkal sem tehetnek sokat a tekintélyes építmény érdekében, csak örülnünk lehet, ha igaz, hogy Gömör megyében mozogni fognak, mikép ezen, csak díszükre szolgáló építményt, fentartsák. Ha egyedül teteje tartatik is épségben, már sok történt, jobb időkben talán padolatán is lehet segíteni. Hallomás szerint b. *Nyáry Jenő* buzgó régészbarátunk akar e dolgon lendíteni; bárha ezen árva ügynek akadna lelkes pártolója, hogy az árpádkori sötétes szinü, de hajdani magas művészetünk példája gyanánt 6 századon át fentartott emlék, rommá ne váljék és faragott kövei valami istálló anyagául ne szolgáljanak!

32. (*A liptó mindszenti templomnak szentélyéről*) azt hiszik, hogy azt még a pogányok építették, és ezen hitben a népet még az is megerősítette, hogy midőn az 1594-ben Győrnél a törökökkel való ütközetben halálosan megsebesült *Thóldt János* lovas századosnak sírját, bent a templom szentélye előtt ásták a sírások, egy *durván kőből faragott bálványképet* találtak, mit meghallván a túlbuzgó és babonás nép, apró darabokra törte a követ, meg nem tudván még akkor az ilyen muzeumba való tárgyakat becsülni. Ezt Thóldt vitéz egy derék utódja, Thóldt József Kristóf irja, a fenebbi templom leirásában. — Szemlátomás után tudjuk, hogy e régi templom kelezkeztét távolról sem lehet a pogány korig visszavinni, de egyéb népmondáknak sincs valódi alapja. Sajnos, hogy épen e kő, mely talán felvilágosítást nyujthatott volna, elveszett; bár ez lenne az utolsó hasonló veszteségünk. *Thóldt* család birtokában van egy régi, 1594-ből való halotti zászló is; kár, hogy Liptóban jártomban nem tudtam, miszerint hű felirását másolatban elhozhattam volna; mert amint a közlöttekből láttam, több hely kétes, de az eredeti után visszaállítható lenne, és a család e becses ereklyéjét annál érdekesebbé tehetné. Talán lesz módunk e zászlót látni, és irását hiven közleni.

33. (*Régi kályhafiókjainkra*) már többször hittuk fel szakbarátink becses figyelmet, sőt (Arch. Ért. IV. köt. 6. sz.) közöltük is rajzaikat. Azonban *Storno Ferencz* jegyzeteit és vázlatait átnézvén, két igen díszes példányra akadtunk, melyek a nagy-szebeni természettudományi társulat muzeumában létezvén, utazónk által lerajzoltattak. Egyik töredék

vörösbarna agyagból készült, és csinos redőzetü Máriát mutat a kisdeddel, kit bal karján tart. Az egész alak gyöngysoros körben állhatott. — A másik fiók sárgásvörös, Weinprotstdorfból való, négyszögletes 10"—8" méretekkel, és csak felső bal szögletén kissé töredezett. A kép jobbra nyargaló vitézt tüntet fel pánczélozva, sisakkal, jobbjával a kantárt tartja, baljában a lándzsát. A nyereg lapos, és nem tornászatra alkotott, a csipkés szélü sallangok hatágú csillagot képeznek. A ló fején tollforgó lebeg, a kengyelvas szűk és hátrafelé álló, a lovag lábai mereven előre tartvák. A fej köről szögletes szélü szőnyegdarabok (?) lógnak, melyeken négy — és kilencz rózsa látható.

34. (*Fehér megyében*) Kajászó-Szent-Péter — a hajdan hires Keveháza — határában bronz lópatkókra s köztök bronz gyürűre akadtak. A lópatkók mint halljuk a ló egész patáját elfedték. A talált régiségek az alakítandó fehérmegyei régiségtár számára adattak át.

35. (*Örömmel tudósítjuk*) olvasóinkat azon ajándékról, melyet Pauer János cz. püspök úr lapunk számára adott, ugyanis ő méltósága a szent-mihályi lelet ismertetése alkalmával, „Székesfejérvár" heti lap hasábjain közlött frisachi s magyar érmek lenyomatát, két száz példányban lapunk részére átengedte.

36. (*Gyulai Pál*) a „*Pesti Napló*"-ban igen érdekes sorozatot nyitott a *magyar karácsoni mysteriumok és a vizkereszti játékokról*. A kik tudják, mily nagy befolyással vannak ezen ájtatos drámák a középkori festmények magyarázatára is, sietni fognak, birtokukban levő kézirataikat mielébb nyilvánosságra hozni. Sok papot és kántort kértem meg a karácsoni énekek közlésére, de alig kaptam egy-két adatot, mert az ilyeneket kicsinylik a közlésre ; pedig egy ily, Pinkafő táján mai napon is divatozó, ének nélkül a veleméri falképek egyik jelenetét nem voltam volna képes megmagyarázni. A karácsoni éneknek tehát nemcsak nyelvészeti, népszokási, hanem egyéb archaeologiai haszna is leend.

37. (*Telepy Károly*) jelenleg Kis-Komáromban mulat, hogy az ottani templom gyönyörű régi fresco-festményeit vizsgálat alá vegye. Ez egyház jövő évben fogja ünnepelni százados jubilaeumát, mely alkalommal hihetőleg e frescok javítása is megtörténik, s ez okból kéretett fel Telepy úr annak előleges megvizsgálására.

38. (*Ezeréves előitéleteket*) tízezer év alatt sem sikerül kiirtani. A *boszorkányok* még mai nap is gyötrik némely vidék banyáit. Különféle nemzeteknél a boszorkányok különféleképen fejlődtek ki, és míg nálunk rendesen az emberek, marhák megrontásáról, a termésnek megsemmisí-

téséről vádoltattak, a német boszorkánypörökben egyáltalán a gonoszszal való czimboráskodás és a nőknek benső viszonya teszi a birói vizsgálat főtárgyát. — Anyagunk e tekintetben mai napig sincs összegyűjtve és kiadva, pedig mily képet nyernénk az emberiség tévedéseiről, a birói eljárás embertelenségéről és valóban szánandó állapotáról. A középkor történetét alig lehet ezek tanulmányozása nélkül megírni — és mai előítéleteink, melyekben főleg úgynevezett műveltjeink, felvilágosodottjaink és előkelőink oly gazdagok, még mindig ugyanazon tévedések utánnyomai.

39. *(Tölgyi József Selmeczről)* az ottani régiséggyűjtőket, s eladandó régiségeket és azok árát ismerteti. Nem különben vidékén muzeumunk számára igen nagy buzgósággal gyüjt, első szerzeményeit nem sokára be fogja küldeni muzeumunk számára. Vajha hazánk minden vidékén találkoznának ily lelkes gyüjtők!

40. (*Az ünnepek népies nevei közt*) gyakran sajátságosak fordúlnak elő. Mi például ezen német kifejezés: *Montag nach Maria-Pelzmess?* mely egy 1414-diki évből való tiroli okiratban elő fordul. A magyarnak is van Sarlós-boldogasszonya, mint a mi németjeinknél a *Sichelhanget*-ünnep, azaz: az aratás ünnepe, melyen csakugyan jól élnek, sütnek, főznek és nagyokat hörpentenek. — Az ilyeneknek, minthogy magából a nép szájából is mindinkább eltünedeznek, gyűjtése az utókor számára nagyon is kivánatos, mert későbben még kevésbé fogják ezeket érteni.

41. (*Az opus spicatum,)* midőn az egyenes kő sorokra lapos kövek úgy rakatnak, hogy egyszer egyik sor 45′-nyi szöglet alatt jobbra, a közelebb fölötti pedig balra düljön, és ezen egy fekvő *kalászhoz* — spica — hasonló kőkötés származzék, eddig kizárólag *római* kőműves munkának tekinteték, bár még a XI. és XII-dik században is a templom és várépítéseknél előfordul ott, hol *Como*-ból származó olaszok, az úgynevezett *comaini* kőművesek, vagy azok utánzói dolgoztak. Már a középkorban, mint mai nap is legügyesebb ácsoknak, kőműveseknek ismertették el az olaszok, kik akkor, mint mai nap munkát keresvén Németországot, de *maggar honunkat is* bebarangolták, és saját, a rómaiaktól reájuk maradt művezetet, bár nem teljes tisztaságban az utókornak átadták; úgy, hogy a terméskővel épült templomok és várak faragott kővel rakott szegélyeit, melyek által olcsóbb és még is elég biztos falazat éretett el, *opus italicumnak* szoktuk nevezni. Érdemes lenne e tekintetben is az országban használt külföldi munkásokat levéltáraink nyomán összeirni — és a honi mű- és ipartörténetiek nagyon érdekes alapját megvetni.

42. *(A Dürer-cultus)* Németorazágban elég éles itészetet idézett elő azon hibás és középszerű rajzok ellen, melyek a kalapokon, ruhákon és egyéb szokatlan helyeken a nagy mester nevét hordozzák és idétlenségükben egyedül a műkedvelő és semmi árt nem kimélő angolok megcsalására vannak rajzolva. — Lám, hogy nincsen a művészetnek egy ága sem, melyen azonnal csalók, utánzók ne támadnának, kik a divatszerű művészetpártolókat és a nyegle felületes szélcsapókat, a hol csak lehet, reá ne szednék, csakhogy mindig még is finomabb módon, és több tudással és tapintattal, mint ez nálunk szokott történni.

43. *(Nürnberg falainak)*, *Dürer Albert* ezen varázs övének harczot izentek, és azoknak nagy részét lebontani készülnek. Két év előtt, midőn a város árkából ezen meglepő védműveket néztük „a german muzeum" lelkes igazgatója magába fojtott haraggal említé, hogy ezen anomalia el van határozva, és hogy ezen birodalmi ős város, melyben a legkitünőbb német régiségeket őrzik, maga rontja le saját legnevezetesb emlékét! — Egy-két lap élesen korbácsolja ezen *Hausmanismust* Németországban, mely minden régit csak azért ront és bont, mivel nem modern.

44. *(A lussowi tónak)* Posen mellett egy része lecsapoltatván, nagy kiterjedésű czölöpépítmények jöttek napfényre, melyek a lengyel régészek figyelmét felköltötték. Ugyane tájon még eddig feltöretlen földön roppant számú hamvvedret találtak, melyek bizonyos sorokban állván, mintegy 10.000 darabot tehetnek. Minthogy mind csonthamut tartalmaznak, azonnal trágyázásra alkalmaztatnak.

45. *(Lombard styl,)* melyet a longobardoktól szérmaztatnak és leginkább északi Olaszországban Luccaban, Pistojában, Ravennában van kifejlődve, a szakirók jellemzése szerint a basilikák styljétől eltér, és míg amabban az ívek közvetlenül az oszlopokon nyugszanak, a nélkül, hogy a gerendázat azt közvetítené; itt az oszlopfejeken a monogrammok hiányzanak, és az alaprajz latin keresztet mutat, mi a rómaiak és góthok basilikainál nem fordul elő.

Tartalom: Jelentés a történelem előtti régiségek vizsgálóinak Bolognában tartott nemzetközi gyüléséről. (Vége.) Hunfalvy Páltól. 117. l. — Vezeklési súly. Rómertől. 122. l. — Az ember magassága. 125. l. — Storno F. erdélyi vázlatkönyvéből. Rómertől. 127. l. — Kivonat a m. tud. Akademia arch. bizottsága f. évi III. r. ülésének jegyzőkönyvéből. 129. l. — Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások. 130. — Érmészeti adalék. XVI.—XIX. 133. l. — Arch. levelek. XV—XVIII. 135. — Irodalom. 139. l. — Egyveleg. 141. l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSAGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. — 6. szám.

VI. kötet. — *Aprilis 1-én.*

Szerkesztő: **Dr. Rómer Flóris,** m. n. muzeum.

Bizományos: **Aigner Lajos** könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

LAKNER ENDRE.

Mintha még annyian lennénk, kik a régészet terén munkálkodunk! Csak úgy ragadja ki körünkből a kérlelhetetlen halál nemcsak az évek hosszú során át érdemeket gyűjtő munkásokat, hanem azokat is, kikben reményünket helyeztük, hogy majdan nyomdokainkba lépendnek!

Lakner Endre, ki *Szombathelyen* 1842-ben született, és élete végén a szombathelyi püspöki és házassági törvényszék jegyzője volt, régóta foglalkozott, mint a „Vasmegyei Lapok"-ban olvassuk, nemes szenvedélylyel történelmi és régészeti komoly tanulmányokkal. Főtörekvése volt *Szombathely* és *Vasmegyének* egyedirása, melyhez az adatokat az évek hosszú során át gyüjté!

Nyomatott munkájakint csak ezt ismerjük: *Sz.-Márton, toursi püspök valódi születéshelyének földerítése.* Ezen még 1865-ben megjelent munkácskájában azok véleményét iparkodik czáfolni, kik azt tartják, hogy pannoni *Sz.-Márton* a győri *Sz.-*

Mártonhoz közel eső *Bakony-Szombathelyen* született. Ezen vélemény mellett a pannonhalmiak közől *Czinár* Mór és *Pokorny* Frigyes, a világi papság közől *Danko* József, jelenleg esztergami kanonok harczoltak, a fiatal irónak érveit sok tekintetben megingatva és megczáfolva. — Reméljük, hogy a felhozattaknál még alaposabb adatokat fognak találtatni, melyek erejénél fogva a kérdés határozottan el fog döntetni.

Ha *Lakner* a tudomány tágas téren még nem vívott ki magának országos nevet, annak csak azon 30 év oka, melynél többet nem élhetett! A vasmegyei tört. és régészeti egylet e fiatal erőtől megfosztatván, minden esetre sokat vesztett.

E kötetnek 9. lapján közlött *Iránypontok* tanuskodnak *Lakner* komoly szándékáról, érett, jeles készültségéről. De ő sírba vitte saját és barátinak szép reményeit. — „Vele egy nemeskeblű férfiu, jó pap, és a tudománynak lelkes barátja szállt a hant alá; legyen neki e hant könnyű, s áldás lebegjen emlékezetén.“ R.

Magyar ágyúk Bécsben.

Nem hiszem, hogy a bécsi fegyvertárt látogató hazánkfiai a bemenettől balra, hosszú sorban fekvő ágyúkat figyelmükre méltatták volna, mert különben már kellett volna felőlük itt-ott valamit olvasnunk. Eddig az ágyúk nem igen érdekeltek bennünket, pedig többnyire azon müvészektől származtak, kik a harangokat, keresztelő kutakat s a templomajtók gyönyörű dombormüveit öntötték, és a mai napon működő mesterektől még sem csinra, sem öntvényeik jóságára nézve eddig el nem érettek!

Mindjárt a 9. és 10-dik egyenlő öntetű ágyúkon ezt olvassuk :

BALTHASAR DE BATYAN
DAPIFERORVM REGALIVM
MAGISTER · SAC · CÆS ·
REGQ · MATTIS CONSILIA
RIVS · ANNO MDLXXVIIII.

Ez alatt a Batthyányi-czímer tűnik fel, farkánál díszes lombozat és állatok; a fogantyuk delphinek. Egyiken e szám áll: 499 Δ.

*
* *

A 16-dik számunak felirása:

COMES
NICOLAVS
ESZTERHASI DE
GALAN TA REG
NIHVNG PALA
TINVS;

a közbe eső czímeren a kardot és három rózsát tartó griff látható. Öntője

WOLFGANG NEIDHART GOS MICH. AVGSPVRG.

Az ágyú csinos, lombozata ékes, felül sas madarat tollaz.

*
* *

A szomszéd 17. számun létező geniusz tartja a 8 pólyás magyar czímert. Magyarországra vonatkozó egyéb jelvényt nem találtam.

*
* *

A 23-dikon ezt olvastam:

THOMAS NADASDI
CHRISTOPHORI F ·
COMES PERPETVVS A
PETTENIED ET TERRÆ
FOGARAS MILES AVRATVS
DOMINVS ET LIBER
BARO A KABOLD ME
F · F · AMNO MDCXI.

Az ágyú farkán: XXXXVII.; felül a nádban álló madár díszesen van öntve.

*
* *

A 24-diken az öntő: BALTASER
HEROLT
1615.,
kitől Magyarországban már sok harangot találtam.

*
* *

A 25-dik felirása: COMES
NICOLAVS ESZ
TERHASI DEGALAN
TA REGNI HVNG:
PALATINVS
F: F:

Ez alatt a gróf czímere, és
IACOB : SCHVLTES : GOS : MICH :
IN : WIEN : 1·6 · 30. — Súlya 25 Ctt.

*
* *

A 27-dik számún ez áll:

COMES · IOANES · KERI DE IPOLKER · EQVES · AVRATVS · SACRÆ · CÆSAREÆ · REGIÆQVE · MAIESTATIS CONS · CAM · AC · SACRÆ REGNI HVNGARIÆ · CORONÆ · CONSERVATOR
1658; ez alatt a czímer, és paizsban az összefont J és E betűk; továbbá:
GOS · MICH · BALTHASAR · HEROLDT · IN · WIEN
10(75).

*
* *

A 28-dik, gyönyörü öntvényű ágyún, melyet állitólag 1849-ben Fraknóról Dévárig vittek, ez áll:

COMES PAVLVS
ESTEAHASI DE
FRAKNO
1662.

Az Eszterháziak régi, egyszerű czímere reá van öntve, alá a későbbi összetett czímer, a szívpaizsban az L betűvel, be van vésve.

Legalúl: GOS. MICH BALTHASAR HERODT · IN WIEN. N. 2 430.

*
* *

Igen érdekes a 33-dik számu gyönyörü nagy ágyú; a czímeren jobbról balra rézsut álló szalag túnik fel lombozatos mezőben; a mondatszalagban e betúk állanak:

DRKMCLVHZMHCEGVHVRAP.

A kétfejü császári sas mellén az erdélyi hét vár díszlik; felül áll:

CAROLVS
RISAGMHBR.
51 Ctt. 50 font; alúl:

GOS · MICH · MICHAEL · FRANTZ · WINHOFFER · IN · HERMANSTAD. ANNO 1722.

A delphinek remekül készítvék.

*
* *

Magyar ágyúnak kell elismernünk azt is, mely 34-dik szám alatt fordul elő, s rajta felül a Daun grófok czímere alatt ez áll:

WLRICH PHILIP
LORENS G · V · VON · V · Z ·
DAVN RITER DES GVLD : VELVS
R : K : M : GBMR : RAT GRAL : VELD
MARSL · OBR · LAND V . HAVS
ZEIGMAY : OBR : VBR EIN :
REGNT - ZV : FVS : STATT : GVAR
OBR : VND COMEND ·
IN WIENN

a magyar czímer alatt pedig:

GOSS · MICH · ANTONI · ZECHENTER IN OFEN · ANNO 1724.

Ezen *Zechentertől* is számos harangot találtam szerteszét Magyarországban.

*
* *

A 39-dik számú szintén Daun-féle: öntötte magyar czímerrel *Zechenter* Antal 1738-ban.

*
* *

A 40-dik:

IOS · LOT · DH · R · R · GV KONIGSEG,
Zechentertől való 1744-ből.

*
* *

Hasonlólag a 45-diki 1750-ből.

* * *

Nagyon ékesek a Révay-féle kis ágyúk 52. és 53. szám alatt; a czímer alatt ezt olvassuk:

LADISLAVS
L : BARO DE REWA
PERPETVVS
COMES
COMITATVS
DE
THVROTZ ·
v. LETHENEY ART · MAIOR · WIEN · 1817.

Az ágyúk 180 és 182 fontot nyomtak, és alkalmasint a forradalom alkalmával szállíttattak a császári fegyvertárba.

A mozsarak közt figyelemre méltó a 105-dik számú, mivel Budán öntötték. Felirata:

ANTON ZECHENTER K : ST : G · IN OFEN · ANNO 1731 · (a rövidítést így olvasom: Kaiserlicher Stuckgiesser.)

*
* *

A 109-dik számon pedig az áll:

ANT · ZECHENTER · KAY · KÖN · ST · G · 1756.

*
* *

A netáni elnézésekért engedelmet kérek, mert febr. 16-án, midőn ezeket jegyezgettem, oly rémítő hideg szél fujt az arsenál udvarában, hogy a dermedés miatt sietnem kellett e munka befejezésével.

Ezen följegyzés talán ösztönözni fogja szaktársimat, hogy a magyar főurak számára öntött, vagy hazánkban készült ágyúkra a fegyvertárakban megfigyelni és azokat velünk közleni szíveskedjenek. Vagy nem érdekes-e a párisi Museé d' Artillerieben (l. Arch. Értes. III. 70.) levő Stainville-féle ágyú, mely Beszterczebányáról való ; nem érdekesek-e Bebek Ferencznek a krasznahorkai várban őrzött ágyúi 1547-ből s így az előttünk ismert magyar ágyúk közt a legrégiebbek; ugyanott Miksa császáré 1574-ből: a Binger Rudolf (talán magyarországi iparos?) által öntött 1597-ből ugyanazon várban? — Igen csinos ágyú áll a német-ujvári várfokon.

C · A · D · B
1647 felirása (Comes Adamus de Batyán,) az öntőt nem fedezi fel, de ha a diszítményt és a czímert hű rajzban birnók, talán mesterére is reá lehetne akadnunk.

Kár, hogy harang- és ágyúöntő mestereinkről oly keveset tudunk, pedig a városi telek- es számadási könyvekből csak kellene erre nézve is érdekes adatokat találnunk! Vagy ki gondolt arra, hogy fővárosunkban a hajdani pálosi, ma papnövelde-utcza 96-ik (ma 6-dik szám) háznak tulajdosa 1702-ben *Nussbickher János* császári budai ágyúöntő volt, ki azt 350 frton vette, miután az 1692-ban Apczi Istvánnak ingyen adatott át. E házat még későbben is *Stuckgiesserhaus*-nak nevezték. Vajjon öntettek-e e házban is harangok vagy ágyúk? és ismeretes-e hazánkban valahol ezen iparos neve?

Meglehet, hogy idővel ilyen név vagy ház köré, ha egyszer ismeretes, más és más adatok csoportosulnak és fővárosunk történetét fölvilágosítandják.

Azért csak gyűjtsük az adatokat, ha mindjárt a gyűjtés alatt mire való használtatásukról nincs is még eléggé tiszta fogalmunk.

Rómer.

Régészeti érdekességek Szabolcsmegyéből.

Múlt év nyarán helytörténeti nyomozásra indultam ki *Szabolcs* megyébe, s így jutottam el többek között a vármegye észak-keleti végpontjára, hol *Szent-Márton* és *Zsurk* két egymás közelében eső egyszerű falvak állanak, a Tisza által választva el a szomszédos *Zemplén és Beregh* megyéktől.

E két igénytelen helységre vonatkozólag a XI. században keletkezett *zázty*-i apátság alapító levelébe e szavak olvashatók: „do et praedium Suruk cum capella sancti Martini.“ E néhány szó értésünkre adja, hogy a mai Zsurk, mint helynév már a XI. században is ismeretes volt, s e mellett megtanít arra is, hogy honnét kölcsönözte a tőle fél órányira fekvő Szent-Márton község mai nevét? Ott t. i. hol a falu áll, a XI. században egy Szent-Márton tiszteletére emelt kápolna állott, mely körül azután később falu keletkezett, s innét annak mai Szent-Márton neve.

Azon gondolat vezetett tehát *Szent-Mártonba* : ha vajjon e félre eső helyen nem volna-e feltalálható még ma is a mondott kápolna, vagy legalább annak romjai? Sajnálatomra azonban egyiket sem találtam. De még így sem esett egészen hijába fáradságom; mert a kápolna helyén egy régi, *góthizlésben épült* templomot fedeztem fel, melyről eddig régészeti irodalmunk, mind a mellett, hogy Szabolcs vármegye nem csekély számú monumentális épületeit már legtöbbnyire ismeri, sőt ismertette is, aligha tud valamit.

A község egy magas domb körül terül el, s ezen dombon áll az említett templom, melyen volt hajdan minden bizonnyal Szent-Márton kápolnája is.

A jelenlegi templom a szabolcsi monumentalis téglaépítmények sorába tartozik, s majdnem szakasztott mása a kisvárdainak melytől magasabb falai, és még az által különbözik, hogy a felette elvonult viszontagságos idők nyomai maig nagyon meglátszanak rajta. A szentély, mely leginkább magán hordja a góth ízlés jellegét, a nyolcz szög öt oldalával záródik, kivülről ugyanannyi támoszloppal, melyek a párkányos alapzaton felül, négy vékonyodó tagban emelkednek. Az oszlopok

közeit a keleti és déli oldalakon másfél öl magas góth ablakok foglalják el, ívmezőjökben váltakozó levéldiszítményekkel ékítve. Belől a csúcs íves boltozatnak semmi nyoma, ezek valósziníien leszedettek, és most a magas sima falakra egyszerű deszkafödél borúl. A hajó is sok változáson ment már át, s a szentélylyel épen nincs öszhangzásban, valamint a torony sem, melyen nagyon meglátszik, hogy újabb időben épült.

A templomba a bejárat a déli oldalon van, s a bejárattól jobbra a kar alatt, hat darab durva faragásu régi oszloptő szemlélhető, lábakúl szolgálva egy deszkaállványhoz, melyre temetések alkalmával a holttest szokott helyeztetni. Nem állott módomban ezen oszloptőkét helyeikből kifordíttatni, s tüzetesebben szemügyre venni; de még így felületes megtekintés után is sejtem, hogy azok egy régibb épület, valósziníileg az e helyen állott Szent-Márton kápolnája maradványnyai. Megemlítem még végre, hogy a templom építését a szóhagyomány a cseheknek tulajdonítja. (?)

Szent-Mártonban más egyéb feljegyzésre méltót nem találván, *Zsurkra* hajtottam, a góth ízlésnek itt is akadtam némi nyomára, egy a templomtól külön álló magas fatornyon, mely a toronytest felső sudar részét négy oldalról körítő apró fülkéivel egészen a nevezett építészeti sztylt utánozza. Ezen torony is egyik díszes példánya, a Lehoczky úr által e lapok hasábjain először ismertetett bereghi fatemplomok és tornyoknak.

Figyelmet érdemelnek továbbá *Zsurkon* az egyház szent edényei is, melyeket különben más, az egyház viszonyaira vonatkozó események elbeszélésével igen érdekesen s korát megelőző régészeti érzékkel ír le egy 1834-dik évvel kezdődő anyakönyv előlapján az egyház egykori volt derék papja *Barna* György. Úgy hiszem, megérdemli, hogy ez előtt közel negyven évvel tett régészeti jegyzetei világot láthassanak e lapok hasábjain, melyeket ha ma írna is nem igen válnának szégyenére. Némely kevesbé érdekes részletek kihagyásával tehát itt közlöm szószerint azokat:

„Zsurk helységének, és a zsurki Ekklesiának régiségéről való némely jegyzések.

Zsurk helyiségének régiségét bizonyítja a többek között a Kopócsi familia levéltárában levő egy levél, melynek fogla-

latja ez: 1310-ik esztendőben *Losonczi* Tamás és Dienes Zsurnak akkori földesurai, Zsurnak határát járatván, megkülönlömböztették Kopócs és Bács helyiségek (vagy a mostani Kopócs-Apáti és Aranyos helységek) határaitól. Ezen levelet magam olvastam az iró.

Ezen levélből tehát kisül, hogy már ekkor Zsurk nem csak helység, sőt nevezetesebb helység lehetett mint most, ha a határja egész Aranyosig nyúlt. Hogy nagy helység és népes lehetett megmutatja *Zsurk*-nak határa is, mert régente a *Zovány* oldalon levő Káposztásföld is falu volt, ott is házak voltak, azt a traditioból is tudják a zsurkiak, és hogy valaha *fazekasok laktak*, azt az ott látható tömérdek cserepek bizonyítják. (?)

Ezeket mellesleg előre bocsájtván *Zsurk* helységnek régiségéről, lássuk az Ekklesia régiségét bizonyító Dokumentumokat.

1. Dokumentum az az 57 fontos kis harang, melyet 1826-ik esztendőben ujonnan öntetett és nagyobbá a zsurki Ekklesia. Ezen kis harangnak Inscriptioja és ilyen betűkkel ez vala:

IESVS † NAZARENVS * REX † IVDEORVM † A † D 1509. XXXXXX.

ALBERTVS † MONVS † CVM CÆTERIS † IVDICIS XXX IVDEX ZVRCENSI † MATI † LITERATVS.

Ezen régi harangról a régi Matriculában tiszt. *Baksai* Miklós úr ezt a jegyzést teszi, hogy ez 1610-ik esztendőben öntödött volna. De ez a jegyzés nem helyes, mert az vagy 1509-ben, vagy 1609-ben öntödött. Tiszt. Baksai Miklós úr meglehet nem látta tulajdon szemeivel az Inscriptiót, de én azt tulajdon szemeimmel láttam, és épen oly jegyekkel jegyzem a milyeneket rajta tapasztaltam.

2. Dokumentuma a zsurki ref. Ekklesia régiségének az úr asztalához való két régi kannája, melyek mindketten igen régiek, de a kisebb, a melyiken nincs metszés a nagyobbiknál, melyen metszés van, sokkal régibbnek kell lenni, melyet mind régibb formája, mind a régibb használás miatt lett nagyobb megócskúlása bebizonyít.

A kisebbiken hát nincs semmi metszés, de a fenekén ilyen régi irást lehet látni: CARA DAVID. — Ezt hát igy is lehet

olvasni: Sára Dávid, igy is: Gara David. Az utóbbit jobbnak nézem, és igy bizonyosan Gara Dávid ajándékozta.

A nagyobbikon pedig szép, nagy és kitetsző betűkkel ilyen metszést lehet olvasni: Ez * kannát * az * Zurki * Ecclesiához * Isten * Tisztességére * Adta * Laskai * Gábor * Ano 1648.

3. Dokumentuma a zsurki ekklesia régiségének a templombeli katedrája, mely 1646-ik esztendőben készült.

4. Dokumentuma a szent asztalhoz való egy régi abrosz, és egy selyem és ezüst varrázssal kivarrott elavúlt keszkenő, melyeken az 1669-ik esztendő száma van varva.

5. Dokumentuma a nagy harangja, melyet 100 köböl búzán vett, a mint a traditio tartja. Rajta ilyen inscriptiót lehet olvasni szép nagy betűkkel: In Honorem Dei Fudit me Georgius Wierd in Eperjes, Anno Domini 1655.

Jegyzés. Matriculája is igen régi volt ezen ekklesiának, de az Farkas István predicator idejében a parochiával együtt elégett. Most csak 1762-ik esztendeig megy már matriculája."

Eddig a derék pap jegyzetei, melyek olvasása önkénytelenűl is azon gondolatot költi fel bennünk: vajha minél elébb megvalósúlna a községi évkönyvek eszméje, melyet ha jól emlékszem e lapok szerkesztője pendített meg először s melyet azután a Történ. Társulat is magájévá tett. Annak megvalósúltával a fennebbiekhez hasonló sok becses adatot örökölne tőlünk a késő utókor, s épen olyan hálával fogadná az azokat tőlünk, a milyennel fogadjuk mi, ha ma ilyenekre akadunk.

Végül egy sajátos alakú, igen csinos kis edénykéről kell megemlékeznem. Az edény általános nevével jelölöm, mert más nevet adni neki nem tudok, mivel egészen elüt mindazon agyag edényektől, melyeket eddig láttam, vagy kezemben forgattam. Sajátos alakja teszi igen csinossá, de mivel az úgynevezett száj aldalán van alkalmazva, fel nem foghatom, hogy mire használhatta a régi idők embere.*) Lelhelye szintén Szíhalom, de a

---

*) Hasonlót eddig nem látván, határozottan semmit sem mondhatok ezen érdekds agyagműről. Idővel talán akad párja, vagy magyarázója
R.

többi Szíhalomról gyűlt régiségekkel nem egy helyütt találtatott, a mint alakja s finomabb anyaga is mutatja, hogy amazokkal nem egykorú.

Foltínyi János.

Mea maxima culpa!

A „Gyors-Posta" f. évi 56-dik számában zokon látszik venni, hogy a *muzeumi fegyvertár* rendezése alkalmával *Leitner* urat kértük meg tanácsadóul. A dolog úgy fejlődött. Még mikor a zöld léczekre aggatva mutatták a nevezetesbnél nevezetesb kardokat, csákányokat, durungokat, vérteket, és a hamisan elnevezett tárgyakat és a fegyvertár látogatóit sok épületes és nem épületes mesével ámítgatták, és Hunyadi, Zrinyi és nem tudom még miféle hősöket borzasztó anomaliákat tanusító bábok személyében mutogatták, senki sem botránkozott meg ezen kárhozatos elmaradáson; mert hasonlókat Bécsben is hallhattak, de efféle mesék még egyéb muzeumokban is napi renden voltak. — Midőn két év előtt a fegyvertárt máskép rendeztem, és abba a tudomány mai állásához képest rendszert iparkodtam behozni, és a fegyvereket a mennyire kútfőink engedék, tanulmányozni, láttam mily bajos oly tömeget rendezni, melyhez a tudományos kalauz hiányzik. Felrándúltam Bécsbe, hol az arsenal fegyvertára kincseit az új kor felfogása szerint rendezték, és tanulmányoztam a rendszert! de útmutatás nélkül itt is bajos volt boldogulni, annál inkább, mert a bécsi arsenal-fegyvertárban majd kizárólag csak díszfegyverek állíttattak fel, és azok is egészen más szempontból, mint kisebb készletünket rendezni kellendett.

Sikerült végre az évek előtt a fegyvertár számára készített szekrényeket a könyvtárból, hová pótlékképen jutottak, visszanyerni és a fegyverek illő befogadására felszereltetni. Csak az elrendezés volt hátra; ettől, megvallom, kissé tartottam, és főleg, midőn az ország előtt tárlatunkat ismételve haszontalan, rendezetlen lomtárnak hallottam ócsároltatni, valami jót és meglepőt akartam tavaszkor bemutatni!

Az, hogy *egy muzeumi ör* hat vagy többféle gyűjtemény minden egyes ágát tökéletesen nem ismeri, hogy *egy muzeumi igazgató* felügyelete alatt álló *hétféle osztálynak* talán *hétszerhétféle*, milliókra menő tárgyait mind egyenkint nem tudja rendezni, *csak nálunk szégyen;* nálunk, hol t. i. valahányszor a muzeumnál többféle állás betöltendő, alig jelentkezik 20—30 folyamodó közt egy vagy kettő, ki megmagyarázhatatlan szerénység-, mondani lehetne bárgyuságból *csak egy szakot* vall magáénak; a többi 18—28., ha mindjárt polgári iskolát is alig végzett, *magát minden betöltendö állomásra alkalmasnak vallja.* — Sok bámult tudományu és europai hirű embert hozhatok fel, kik nem szégyenlik bevallani, hogy szakukon kivül tájékozatlanok; — ezeket a tudományos világ portentumoknak tartja, nálunk fél vállról nézik — mert sokfélét nem tudnak, a nálunk már járványnyá vált — nem mondom nemzeti — felületességgel.

Bevallván azt, hogy a fegyverek ismerete nem kenyerem; tudván azt, hogy egész Europában kevés az, ki ezen tudományágban kellőleg jártas lenne; hogy még nincsen megbizható munka, melyből biztos utasítást lehetne meríteni; de meggyőződvén arról is, hogy a fegyvertárak mindenütt külön osztályokat képeznek és *külön szakférfiak gondjaira bizvák, nem tartottam széyyennek,* sőt azt hiszem, hogy hazámnak és a tudománynak némi szolgálatot tettem, midőn farsang végén az arsenalt ujra meglátogatván, a bécsi császári kincstár becsmesterét és a császári udvari *fegyvertár europailag elismert tekintélyü igazgatóját* felkértem, hogy muzeumunk ezen osztálya rendezésében segítségemre legyen.

Leitner úr, ki a cs. kincstár rendezésével el volt foglalva és kinek minden percze igénybe volt véve, hogy a kincstárt aprilisig ujra szervezhesse, szívesen megigérte segítségét, ha a cs. főudvari hivataltól a szükséges szabadságot megkapja. — E jó hírt hazajövet igazgatómmal közlöttem, kinek ezen egész kellemetlen és szégyenletes (?) ügyben csak azon egy vétke van, hogy gr. *Creneville* ő kegyelgességéhez azonnal folyamodott, hogy ő exczellencziája a muzeum kérelmét Ő Felségével azonnal közlötte; hogy Ő Felsége nemcsak hogy azonnal szívesen megadta az engedélyt, hanem Leitner urat *saját költségén*

küldte le, és a tárlat nemcsak hogy nehány nap alatt szerveztetett, hanem a bécsi arsenal drága kiadványát már is megkaptuk, és ugyanonnan többféle hiányzó fegyvert és zászlót várhatunk!

Ez a híres, a bölcs és a nagy Pulszky vétke; ez az én nagy szégyenem! — Adja a jó ég, hogy soha egyébbel hazánk ellen ne vétkezzünk! — Ha a fegyvertárt régi állapotában hagyom, nem történik ezen felszólalás, melyben a deákpárti Pulszkyt a különben szakavatottságra nézve párját ritkító muzeumi igazgató helyett kérdésre vonják.

Magam levén az egész ügyben a hibás, tartoztam ezen nyilatkozattal. Hiszem és remélem, hogy a „Gyors-Posta" absolutiójára számíthatok.

Rómer Fl.

Emlékérem Buda visszavételére.

Nemzeti muzeumunk első sorban arra van hivatva, hogy mind azt gyűjtse, a mi magyar történelmünkkel össze van kötve, ha mindjárt mint a mellékelt rajz tárgya (lásd ábra),

1. ábra.

sárgaréz lapocska lenne is, mely fülénél fogva talán arra volt rendelve, hogy olvasó végén lógjon.

Tudjuk, mily érdeket keltett egész nyugaton Magyarországnak a török ellen való 150 éves harcza. Míg hazánkban e korszakban aránylag kevés munkával bírunk, a külföld majd kizárólag hazánkkal foglalkozott. Az első, nyugalmat igérő tény volt Győr és Buda visszafoglalása; Európa újra kezdett lélekzeni, és a győzelmeket szóban, képben, érmekben hirdeté. A kor vallási érzelmének köszönjük a monor emléklapot is, melyen az égben az üdvözítő fordúl elő, a mint keresztjével a török fegyvert összezúzza, két oldalt felhőkön térdel sz. István és sz. Imre? alúl egyik oldalon a pápa bibornokokkal és főpapokkal, a másikon királyok és fejedelmek. A felirás ez: SOLI DEO GLORIA; a hátlapon az ostromlott Budát látjuk, és Pestnek északnyugati csúcsát, a felhőkben az áldozó Atya-Istent; a chronostichon: nVMInIs aVXILIIs bVDa VI Capta · 2. septemb. az 1686-dik évet adja.

Ezen érmet buzgó gyűjtőnk *Krászonyi* úr mutatta be nemzeti muzeumunkban mint ismeretlent és egyedülit. Ámbár ez utolsó állítás már mai nap nem áll, mert tudomásunkra jött, hogy másutt is létezik egy hasonló példány, mindamellett figyelmeztetjük szakbarátinkat ezen érdekes darabra, melyet illő módon országos tárunk számára szivesen megszereznénk.

Sokszor hányódnak el hasonló, kevés belbecsü tárgyak a nélkül, hogy tulajdonosaik csak gyanítanák is, mily ritkaságot birnak ilyen haszontalannak vélt csekélységben.

Rómer.

Archaeologiai levelek.

XIX.

Rövid időn beküldöm a hradeki és magyarfalvi lelet leirását az „Arch. Értesítő“ részére. A liszkófalvi lelet rokon tárgyait még tanulmányoznom kell, nem vagyok megelégedve magammal, de reménylem, hogy sikerülni fog a tárgy tudományos feldolgozása. s akkor a hazai barlangkutatók meg lesznek lepetve, kutatásom kiegészítése végett még egyszer

kimegyek Liszkófalvára felszerelve a higgadt, figyelmes és szenvedélyes kutatás minden kellékeivel, anyagilag és szellemileg, a mennyire azt a jó szándék és kitartás csekély tanulmányom támogatása mellett előmozdíthatja

A matyasóczi völgy három, a bodafalvi két, a déménfalvi s a szentiványi völgy két barlang titkát fogja az év folytán előttem feltárni; a két első völgy barlangjaira csak nem régen bukkantam, mindenütt ép sértetlen talaj; a travertin réteg kopogása már most is kellemesen hangzik fülemben, ha mindjárt eredménytelen marad is kutatásom.

Andrásfalva.

M a j l á t h Béla.

XX.

A régészeti tarló nálunk igen szegény, egy idő óta még csak elvétve sem találnak híveim régiséget; hacsak a böjti szelek nem fedik fel a homokbuczkáinkba rejtett kincseket, sem az „Arch. Értesítő"-t, sem a nemzeti Muzeumot nem fogom gyarapíthatni.

Mult hó derekán kaptam a bábotai dombon felszántott és hajdan egy nagyobb olvasztó veder szélét alkotó gráfit cserépdarabot, mely mintegy 3½ ctmtrnyi vastagságu, kivülről durva hullámos vonalak által czifrázott s igen hasonló a Szemerén és Rajkán talált töredék példányokhoz, minden esetre pedig azt bizonyítja, hogy e vidék őslakói valamint a messzünnen hozott obsidiánból és kovandból magok készítgették kezdetleges fegyvereiket s egyéb házi szerszámaikat, úgy utódjaik is magok olvasztották a távolabb bányavidékről behozott nyers rezet, abból saját izlésüknek és a pillanatnyi szükségnek megfelelő ékszereket és szerszámokat öntendők! Amit tehát nálunk lelnek, az nagyobbrészt a helyszinén a lakosok kezeiből került, tehát nem messzeföldről p. Tyrusból ide csere útján behozott, hanem honi kézmű. A nyugati vasút vaszari kavicsgödréből mint új lelhelyről egy lópatkót és egy sar-

kantyut kaptam, utóbbinak tője négyszögű lobor, melynek talpát keskeny pálcza párkány szegélyzi; minden esetre ritkább alakzatú.

Koronczó.

Ebenhöch Ferencz.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(*Felterjesztés a vajda-hunyadi főszöntvények ügyében a m. n. muzeumi igazgatósághoz.*) Értésemre jutott, hogy bold. Schulcz F. Vajda-Hunyad várának építésze által az ottani zárköveken előforduló ősrégi czímerekről készíttetett főszöntetből (Gipsabguss) még három teljes példány marad fenn, melyek mindegyike 14 darab czímert foglal magában, és minthogy ezen czímerek régi szobrászatunkra nézve igen becsesek, a vajda-hunyadi irodában pedig a szándékolt tanulmányozási czélnak épen nem felelnek meg; kérem nagyságodat, méltóztassék a nméltóságu m. kir. pénzügyi miniszteriumot megkeresni, hogy az említett főszöntetekből egy példányt a m. n. muzeum, középkori régiségtára számára ajándékozni kegyeskedjék.

Minthogy az ilyen öntvények használaton és kellő felügyeleten kivül csakhamar megsérülhetnek, talán szivesen venné a pénzügyi miniszter úr ő kegyelmessége, ha nagyságod egyúttal figyelmeztetni méltóztatnék, hogy a másik példányt az országos rajztanoda bizonyosan nagy köszönettel venné; míg a harmadikat talán a bécsi cs. kir. mű- és iparmuzeumnak lehetne átengedni azon ajándék fejében, melylyel a bécsi cs. kir. belügyi miniszterium, a bécsi cs. kir. operaház gipsz-modellainak a magyar országos rajztanoda számára való nagylelkü átadása által, ezen intézetünket gazdagítá.

Pesten, febr. 19-én 1871.

Rómer Flóris.

(*A m. tud. Akadémiában levő éremtárnak a muzeum számára való átengedése ügyében ugyanahhoz.*) Országosan felkaroltatván azon üdvös eszme, hogy tanszereink a fővárosban a mennyire lehet egyesíttessenek, és így közhasznuakká tétessenek; bátor-

kodom nagyságod becses figyelmét a m. tudom. Akademiában létező éremgyűjteményre felhívni és arra kérni, méltóztassék ugyan azon tud. Akademia nm. elnökségénél buzgó közbenjárása által oda hatni, miszerint ezen gyűjtemény tudományos használat végett a m. n. muzeum efféle gyűjteményével egyesíttessék, és így gyümölcsözővé tétethessék. Indokok gyanánt a következőket lehetne felhozni:

a) a m. tud. Akademia könyveken és kéziratokon kivül semmiféle tudományos segédeszközöket nem gyűjt, sőt a mivel e tekintetben bírt, azt már eddig is más fővárosi intézeteknek, a mint legujabban a Bitnicz-féle gyűjteményt is használat végett a m. n. muzeumnak átengedte;

b) mióta az akademia könyvtára mellett fenáll, alig használta valaki ezen gyűjteményt, mely magában véve bár becses, de nem teljes, sőt évek óta nem is növekszik, miután számára külön tisztviselő nem alkalmaztatván, az ujabb ajándékok pedig a m. n. muzeumnak engedtetvén át, nem is gyarapodhatik, ellenben a muzeumi nagyobb gyűjtemény ez által nemcsak tetemesen növekedve, minél jobb állapotba helyeztetnék; hanem a hiányzó példányokat a már túlcsigazott árakon nem kényteleníttetnék megvenni.

Ezen kérelmem jelenleg annyival sürgősebb, mennél inkább haladunk a m. n. muzeumi éremtárban római és magyar érmek rendezésében, mivel ha a m. tudom. Akademia kegyes rendeletéből már közel időben a gyűjteményt megnyerhetnők, a végleges elrendezés annál könnyebben eszközölhető lenne és egy fáradalmas munkától fölmentetnénk,

Rómer Flóris.

(*A magy. nemz. muzeum régiségosztálya*) f. évi február hóban következő érmek, fémerek és régiségekkel gyarapodott: ezüst érem összesen 77 db., réz 1 db., chinaezüst fémer 4 db, bronz 1 db. gyűlt be. Ajándékozták: József főherczeg, Eitelberger Rudolf, Érdy Kálmán, Hattyúffy Dezső, Keleti Károly, Jovicza Athanáz és Markl A. — Egyéb régiségeket arany ezüst, réz, vas tárgyakat ajándékoztak: Bubics Zsigmond. Egy hazafi, hg Eszterházy Miklós, Hajdu Lajos, Hoos Ferencz, Hoss Julia, gr. Karácsonyi Guido, Könyöky József, Nagy József, Nagy Péter, Marossy János, özv. Schöller Katalin és Virágh Gyula.

Egyveleg.

46. *(Mátyás király kardja.)* „A Bukarestben megjelenő „Trompet' a Corpatilor" czimü politikai lap kiadóhivatala sorsjátékot rendez. 1000 játszó szám között 3 nyerőszám van, s egy-egy számra a tétel 1 darab arany. A nyeremény tárgyai két festmény és Mátyás királyunk egy kardja (a XV. századból), melynek egyik lapján Mátyás király képe van bevésve, alatta pedig arany betükkel vésett e szavak állanak: MATHIAS HVNGARIAE et BOHEMIAE REX." A másik lapján „pro merito" szavak után M · CD · LXV · STEPHANNO H · IZDEO M · PATARIO MOLDAVIAE." Hogy e kard mikép jutott Bukarestbe s különösen a „T. C." kiadója tulajdonába, arról nem ád felvilágosítást a kisorsoló." Ezen közleményt minden hazai lap felvette, elég tanulságaul annak, mily érdekkel viseltetünk minden iránt, mi a nagy király nevével van összekötve! — Több ügybarátunk kérdést intézett hozzánk a kard valódisága miatt, azonban a fegyver látása nélkül bajos hozzá szóllani. Azt az egyet mondhatom, hogy még tanuló koromban nem egyszer láttam Pozsonyban, amint egy eszélyes festő- és rézmetsző a kardokat ellátta a legdicsősb nevekkel, hogy gyüjtőink táraiban a könnyen hivőket boldogítsák. E mesterség akkor divatban volt, és az archaeologia és az itészet akkor még bölcsőjében szunyadván, elfogadta ezen álmüveket, míg a mai nap az újkor rettentő példájára — *factitius* és *fabrica* melléknévvel bélyegezve az alsó fiókokba vándorlanak.

47. *(Régiségi leleteink ügyében)* herczeg *Eszterházy Miklós* úgy rendelkezett, midőn legujabban a 28,010 holdnyi fertői területet 25 évre a baltavári uradalom birtokosának *Stern Lipót* bankárnak bérbe adta, hogy a 6-ik pont szerint: „mind azon kincsek, régészeti vagy történelmi érdekességü tárgyak, müdarabok vagy termények, melyek a tudományos vizsgálatokra alkalmasak, és a nevezett területen a földön felül, vagy alatta találtatnak, ő herczegsége tulajdonát képezzék." Ezen pont által a m. n. muzeum mintegy biztosíttatik, hogy több érdekes lelettel fog gazdagodni, miután eddig is tapasztaltuk, hogy Eszterházy herczeg ő magassága a legdrágább tárgyakat is, melyek birtokain találtattak, a nemzetnek ajándékozni kegyeskedett!

48. *(Varsányi János)* rajzai közt igen feltünő egy lap, melyet még 1842-ben készített és a Szombathelytől délre fekvő *Sz.-Királyi* templomnak tympanonát állítja elénk. Nem rég azt állítottam, hogy a *báth-*

monostori faragvány nem a szinváltozást jelentí, hanem példákkal erősítve bemutattam, hogy ott valószinüleg a donatorok hódolnak az üdvözítőnek. Az idézett tympanonon szintén így látjuk az áldó Krisztust ülve, baljában könyvet tartva, míg a köralakú keret itt megengedi, hogy a jobb oldalt térdelő alak a kerek apsisu templomot felajánlja, a balra térdelő nő pedig szintén a kezei közt levő tárgyat, talán pénzzacskót mutasson be.

49. *(A szobránczi apátságnak)* gyönyörü romjai, főleg remek kapuzata, még 40 év előtt oly állapotban voltak, hogy könnyen lehetett volna fentartani, mindazáltal, a mint olvassuk, e páratlan szépségű műemlék egészen elromboltatott. Kérdés, vajjon létezik-e valahol legalább rajza, vagy leirása ezen elveszett kincsnek, melyről *Haas Mihály* püspök egyik levelében oly fajdalmasan emlékezik?

50. (*A FRINGIA*) szót lapjaink a Rákóczy-párti vitézek kardjain alkalmazott felirat: Franciscus Rákóczy In Nomine Gentis Insurgit Armis, szavainak kezdőbetüitől származtatják. Helyes-e és alapos-e ezen magyarázat, nem tudjuk, de a netáni helybeigazítást szivesen közöljük.

51. *(A Szegedi Hiradó)* 25-dik száma tárczájában közli *Reizner János* szegedi ügyvéd értekezését *II-dik Rákóczy Ferencz rézpénzeiről*, mint a „szabadelvü kör" történet-régészeti szakosztályának munkálataiból való mutatványt. Csak örömünket nyilváníthatjuk ezen haladás fölött, midőn t. i. politikai egyletek is szentelnek néhány órát a tudománynak.

52. *(Capuaban)* eddig ismeretlen bronz öblönyöket találtak, melyeknek hasán egyes szalagokban lombozatok és állatok jönnek elő, felül a karimán apró dombor alakok állanak, ezek közt a legnagyobb a fogantyút képezi. Ezen érdekes régiségekből legujabban 30 darab találtatott, mind tuff köbökbe zárvák, melyeknek födője belül egészen az edény felületéhez alkalmazottan van kivájva és tokot képez. Az uj leletből a legszebbet a berlini muzeum vette meg.

53. *(Stolz, innsbrucki szobrász)* javítja a wechselburgi oltár szobrait. A költséget Schönborn gróf viseli. — Mikor lesz már nekünk hasonló müiskolánk? avagy nem is érdemlik meg eldugott és megcsonkított műdarabjaink, hogy valamikor napfényre kerüljenek?

Tartalom: Lakner Endre † R.-től. 145. l. — Magyar ágyúk Bécsben. Rómertől. 146. l. — Régészeti érdekességek Szabolcsmegyéből. Foltínyi Jánostól. 152. l. — Mea maxima culpa. Rómer Fl.-tól. 156. l. — Emlékérem Buda visszavételére. U. a.-tól. 158. l. — Arch. levelek. XIX—XX. 159. l. — Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások. 161. l. — Egyveleg. 163. l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSAGÁNAK
KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. 7. szám.
VI. kötet. *Aprilis 15-én.*
Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.
Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

A söregi várhegyen talált régiségekről. *)

B. Nyáry Jenőtől.

Gömörmegyébe keblezett Sőreg helysége szűk völgyben fekszik. Fensíkja a sziklabarlangjairól ismeretes ó-básti pogányvárnak folytatását képezi.

A kezdetleges vaskor idejében mindkettő védhely volt.

A hol nem emelkednek szédelgő magasságú sziklafalak, ott emberi kéz nyomaira akadunk: bazalt kőből épült falakra! Eme cyclopsféle rendszerrel, sár és mész nélkül rakott kőbástyák lapályozott magaslatuak. Három ily terrasse-erődítésnek romjait még látni, melyek délkelet felől gyönyörű látványt nyújtanak; magasságuk két, szélességük öt és hosszaságuk ötven öl.

Egyébként a fensík fallal volt körülvéve, tetején pedig kővel körülrakott mesterséges dombok vannak.

Felülről titkos út vezetett az alúl elterülő barlangokba, melyek embereknek és állatoknak lakásúl szolgáltak. Keskeny utak vezettek egyik üregből a másikba. Még csak két éve (1868), hogy e barlangokat fölfedezém és annak nyomára jö-

*) Lásd „Archaeologiai Értesítő“ III. 267.

vék, mikép minden barlangnak *pitvarja* van, s a sziklaelválások által keletkezett barlangok *emeleteket* képeznek. Együttal megemlítendőnek vélem, hogy az őslakók idejébőli barlangszelelők már nagy részben elenyésztek : iszap-, haraszt- és kődarabok betemették; ezáltal a földalatti sziklaüregek az egészség két főkellékétől: a világosságtól és az egészséges levegőtől lőnek megfosztva.

Emez üregekben házi- és vadállatok csontjain kivül sok érdekes tárgyat találék.

Találtatnak itt vas és kő fegyverek, csont házi eszközök és bronz ékszerek.

Ezek után világos vala előttem, hogy e nevezetes hely lakott és erősség volt, a mivel egyelőre be is kelle elégednem, mivel az ó-básti és sőregi pogányvár nevezetű erődített hegy ujabb kori történelmünkben nem szerepel. A talált régiségeken századok hosszú sorának penészét látni, melyek egyébként a vaskor kezdetleges idejére mutatnak.

Minthogy az edényeken is a cserepészetnek primitiv fokozatától a korongon készült ízlésesb edényig különféle alakokra akadtam, fölvilágosításul azok sem szolgálhattak. Habár sok edénynél föltűnt a belső falaira alkalmazott czifrázat, több edénynek fenekén pedig a négy küllős kerék: ⊕

Mivel azonban a pogány várat nem czélom megismertetni, Sőreg egy másik nevezetes és eddig egészen ismeretlen pontjára térek át.

Sőreg helységét, mint fentebb már említém, hegyek veszik körül. Maga a falu egy jókora magaslat tövében épült.

E magaslatot emberemlékezet óta *Várhegy* néven ismerik, egykor erődített hely volt, most szántóföldül és kőbányául szolgál.

Az ormán emelkedő magas szikláknak köszönheti a vidék festői kinézését, míg közelről, különösen érdekelnek a kőbe vájt lépcsők, melyek a sziklatömeg csucsára vezetnek föl. Különben három oldalról menedékes és csak egyfelől van összeköttetésben a pogányvárral.

Keleti lejtőjén látván legtöbb cserépdarabot, ez irányban, a hegynek csaknem az alján kezdém meg az első ásatást.

Rövid negyed órai munka után meggyőződék arról, hogy e hely a pogányvárral egykorú, mindkettő a vaskorból való. Hogy ugyanazon nép, mely ott tartózkodott, fölütötte itt is tanyáját: a favesszőkre hányt sártapaszokból merem következtetni, míg közvetlen ezek mellett konyhahulladékhelyekre akadtam.

A konyhahulladékok egy ölnél vastagabb rétege világos és elvitázhatlan bizonyítékát adja annak, miszerint e hely évek hosszú során keresztül élelmezési tanya gyanánt szolgált; az ott összegyűlt roppant csonthalmazok pedig azt bizonyítják, hogy az időtájt leginkább hússal táplálkoztak. A csontokat a velő kedveért föltörték, a mi különben a vad népeknél még jelenleg is szokásban vagyon.

Minthogy azonban itt a szarvasagancsok nagy mennyiségben fordúlnak elé, azt kell gondolnunk, hogy a jelenleg kopár vidéken az őskorban rengeteg erdő vala; valamint a szarvascsontokkal vegyesen talált számos csontnyil után következtetnünk lehet, miszerint az őslakók a nagyon elszaporodott szarvasokra szenvedélylyel vadásztak.

A konyhahulladékok közt állatcsonton, hamun és cseréptöredékeken kívül hegyesre kicsiszolt tűk, nyilcsucsok és bordákból laposra és simára készített késpenge alakú eszközök találtatnak. E legutóbbiakat gyaníthatólag használták. Hajdan ezekre annyiból volt szükség, hogy midőn a csiszolókövekkel bevégezték a munkát, rendesen ezeket vették elő és velök tudták a kő- és csont tárgyaknak azon fényességet megadni, mely még századunknak is diszére válnék.

A mint ekként a konyhahulladékokat vizsgálám, nagy meglepetésemre, munkásaim egy, két kilás edényt vettek ki a földből. E roppant öblöny, melyet méltán a hazánkban eddig talált legnagyobb edények közé sorolok: fül és czifrázat nélküli, feketés veres felületü, törékeny, barnára kiégetett. Nem vala ugyan benne semmi, hanem volt közvetlen mellette irlával bevont fekete cserépből készült csinos és ép merítő kanál, függőleges vonalzattal. Az edények körül négy jókora nagyságú kő feküdt, négyszöget képezve. E fészekben egy obsidian szilánkon kivül nyilcsucsok valának.

Ezektől nem messze ugyan a fentebbi mód szerint két láb

mélységű hamurétegben, hasonló tárgyakra akadánk, azon különbséggel, hogy amazoknál nemcsak a nagyobb edény, hanem a merítő kanál is kisebb volt. E fészekben találám ama remek csont tőrt, melynek szépsége bámulatra ragadott, s melyet egykor oly hegyesre kicsiszoltak, hogy még manap is öldöklő fegyverül lehetne használni. Hoszsza 7''. Vastag vége markolatúl szolgált.

A konyhahulladékok közt kő és agyag nyakgyöngyöket és orsógombokat találék, mely utóbbiak ismét azt bizonyítják, mikép e nép vadászaton és marhatenyésztésen kivül fonással és szövéssel is foglalkodott.

Mivel pedig a cseréptöredékek közt szűrő edények is fordulnak elő, világos vala előttem, hogy a sajtkészítéshez is értettek.

Azonban sőregi kutatásaim a konyhahulladékok fölfedezésén kívül még más érdekes eredményre is vezettek.

Több helyütt vörös foltok tűntek szemembe. Megvizsgálásuk után azonnal meggyőződtem arról, miszerint azok kiégetett, beboltozott, hosszúkás kerekségű kemenczék. (1. ábra.) Fenekük csiszolt fehér homokkőből C van kirakva. Hosszúságuk egy öl, magasságuk és szélességük öt láb. Csak két kemenczét bontattam föl, hanem mindegyikben egy-egy nagy őrlő követ A találék. Az őrlő alatt fél láb magasságú B hamuréteg volt. Végül megemlítendőnek vélem, hogy e kemenczék könnyen kiáshatók, miután a hosszú századokon át történt esőzések a földet rólok lemosták.

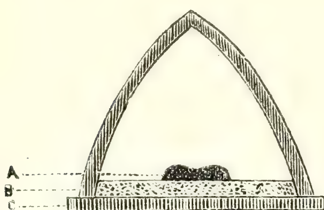

1. ábra.

Midőn az est félbeszakítá munkánkat: napszámosaim eltávozának, én pedig a közeli vízmosásokba siettem.

Fél órai keresés után sok érdekes tárgyat találtam, jelesül: trachyt vésőt, ugyan-e kőnemből átfúrt balták töredékeit különféle csont és agyag tárgyat, sok ércz salakot és bronz tűt.

Az edénytöredékek közől leginkább érdekeltek a hegyes fenekű poharak, azon sajátságos voltuknál fogva, hogy fenekükön nem állhatnak. Ezek itt oly mennyiségben fordúlnak

elő, mikép a legelterjedtebb házi edények közé sorolandók, habár tudtommal, másutt ritkáknak, sőt igen becseseknek tartatnak.

Értésemre esvén, hogy Sőregen még egy hegy van, negyed mértföldnyi távolságra a Várhegytől, a hol egész edényekre akadtak: azon elhatározással távozék e gazdag régészeti lelhelyről, miszerint oda a legrövidebb idő alatt vissza fogok térni, hogy a kérdéses helyet megvizsgáljam, s az eredményről tüzetes jelentést tehessek.

Buda-Pestnek régi látképe.

Az Akademia febr. 19-kén tartott ülésében *Pulszky Ferencz* tiszt. tag bemutatta *Ráth György* kir. táblai ülnök nagybecsü rézmetszet-gyűjteményének igen érdekes példányát, mely a főváros lakóit közelebbről érdekli. A sárgult, közepe táján összeragasztott papirlapnak szélek nélküli magassága 39, szélessége 40·5 centimétre. A kép alsó felének két harmadát Pest és a Rákos foglalja el, míg Budának csak 1/3-ad jutott. Az elég tiszta, fekete nyomatu műnek szerzője · E · V · 1542 azaz: Enea Vico jellel lép fel; ki Velenczében a jobb mesterek közé számíttatott, s kinek ezen műve eddig a művészi könyvekben ismertetve nem volt. Az égtájak nevei olaszok, valamint a látkép részleteinek elnevezése is.

Nem mondhatjuk, hogy e kép *Merian* rajzainak hűségével birta, sőt azt kell hinnünk, hogy a rajz nem is készült természet után, annyira nem egyeznek meg a kép részletei a valósággal, bár oly szarvas hibákkal, milyenek a külföldi képes krónikákban rendesen előfordulnak, midőn p. o. *Párkányt* (Gackernt) csúcson hegytetőnek rajzolják, stb. itten nem találkozunk.

A két város közt levő fekete, nagyon is hullámzó határt a DANVBIO FIVME képezi. A mozsarakkal tele rakott *Csepel-sziget* a mai sótérig és sáros fürdőig ér, a váczi kapu melletti sarktorony a budai vizi toronynyal vastag láncz által van öszszekötve, a viz hullámain nagyobb kisebb gályák himbálódz-

nak. A *Margit-sziget*, melyet e kép egészen előállít, a bombatér táján kezdődik, míg vége az irgalmasokig nem ér, holott mai nap ezen felül van alsó része.

Az *Isola de · S . Margaritán* még épen állnak a képzelményesen festett építmények. A legujabban a mai vendéglő táján felásott János-lovagok vára, melyet *Zsigmondy Gusztáv* kir. mérnök margit-szigeti alaprajzába pontosan felvett, némi erődítmény által van jelezve, más kisebb kolostorok és tornyok is látszanak, legnagyobb pedig a b. asszony temploma zömök toronysisakjával; mivel azonban mind ezen, mind a többi budai és pesti egyházi építmények kelet helyett szentélyeikkel dél felé irányozvák, eléggé kitünik az is, hogy az egész látkép csak elmeselés és felületes eszmerajz után készülhetett.

Gellérdhegyen M · S · Sidero — Monte Santo Sidero erődítésnek nincsen nyoma; a budai Castello, és a Citadella pedig oly zömök gömbkupolás építményeket tüntet föl, milyeneknek csak a római angyalvár szolgálhatott előpéldányul.

Leghívebbnek látszik az óriás falazat lenni, mely a várat a Dunával összeköti. A Sz.-György-tér táján mély szöglet támad, melynek mélyébe a kapu egyenesen lenéz. A hegy alatt nyilt oszlopcsarnok terül el, mely ARSENALE szó által eléggé van jellegezve. Hasonlólag eszményies a vár északi része, mely a képen a délinél rövidebb, holott természetben azt jóval túlszárnyalja. Az építmények alakjáról, az utczák és házak elrendezéséről nem is szólunk, minthogy itt magunkat nem is tájékozhatjuk.

Ugyanez illik egészben *Pestre* is. A város közepe táján egy kerek, háromemeletnyi roppant torony áll; várszerü a mai egyetem tája; a házszigetek önkényűleg elosztvák, mig ellenben a történelmileg bebizonyult bástyák, templomok, kapuk, házak, fel nem találhatók. A *porta di Vaccia* megvan, de a *porta d' agria* (hatvani kapu) csak névleg fordul elő, minthogy a falon csak egy nagyobb rés látszik. A constatált bástyák helyein fonott óriás sánczkosarak foglalnak helyet, és ilyenek veszik körül a négyszögü tábort, mely e kapu előtt áll, holott más képeken e tábor inkább a kecskeméti kapu irányába esik.

Margit-szigetet egy álló híd köti össze a pesti parttal. Itten egy négyszögü sáncz, négy kerek sarktoronynyal; Guardia de

le uitualie xpiane (christiane) felirással foglal helyet; e váracs és Pest közti térség pedig PIANO SVGETTO A BVDA-val van elnevezve. Csatározó csoportozatok, egylovu szekerek, elszórt fák töltik be előterét ezen képnek, melynek becse inkább ritkaságában, mint történelmi vagy táji hűségében áll, s így, a mint az akademiai ülésben elő volt adva, inkább művészeti, mint tudományos érdekkel van régi történetünkhez csatolva.

Rómer.

Nehány régi könyvtábla.

Felszólítása alapján kötelességemnek tartom: „a régi kötésekre is ügyelni, és a hol magyarhoni kötéseket constatálni lehet, tanulmányképen a diszesebbeket cimeliumok gyanánt kiállítani . . .“ bátor vagyok bár csak nehány, de hiszem megbizható adattal szolgálni. Hozzá csatolom okoskodásomat, mely szerint legjobban megitélhető, hogy magyar munka-e a felhozandó 3 kötés.

1. Rodenborch J. Az Római Babylonnak kőfalai az az: egyneminemü Jesuita ez tegetlen, az szent varos kőfalainak nevezeti alatt magyarázta gondolt XII. fondamentomi . . . . Meiszner Bold. oltalma alatt . . . oltalmazásra . . . . magyarra Pálházi Göntz Miklós MDCXIX. Kereszturot Farkas Imre.

E régi magyar munka valaha a diszes kötések sorába tartozott, aranyozása még most is tiszta, mondhatnám fényes még — pedig ezen kis 4° s egészen (barna) bőrbe kötött könyv — bizonyosan 1620-ban köttetett be. Azt így okoskodtam ki. A táblák félig-meddig hajlékony keménytáblába voltak kötve — közelebbről megtekintvén azt láttam, hogy hajlékonyságukat nem a táblák (Pappendeckel) eredményezték, hanem 7—8 lap egymásra rakott papiros, melyek oly könnyen elváltak egymástól, hogy gondolom soha sem voltak egymásra ragasztva. Mert e lapok nem mások mint hasznavehetetlen régi kalendárium töredékek, szerencsére nehány lapon — mint az egyik mellékelt példány mutatja — az 1619. látható. (Egy

ilyent Szabó K. kolosvári könyvtárnok úrnak is küldék azon kérdéssel, vajjon e kalendáriom ismeretes-e előtte?)

Ebből azt következtetem:

a) A kötés 1619. előtti természetesen nem lehet — de hogy 1619-ik évben — midőn maga a munka is nyomattatott, nehezen köttetett s valószinüleg a reá következő évben, midőn az illető könyvkötő fölös s feldolgozandó anyagnak használta el a naptárt — mivel e naptár ily tömeges felhasználása (Pappendeckel gyanánt) által azt mutatja a kötő, hogy ez anyagban bővelkedett — először jele, hogy sok levén, annál hamarabb iparkodott elhasználni (s így kötése nem tehető 1621-re) inkább más anyagot érintetlenül hagyván, — másodszor épen mivel sok volt — nem használhatta el még az 1619-iki év végső hónapjaiban. Igy állapítám meg az 1620-at.

b) Hogy a munka magyar — mert feltehető ez — hogy oly könyv, mely Kereszturon nyomattatott, a következő évben Magyarországon kivűl levő helyen köttetett. Abban az időben talán csak nem költségeskedtek külföldre — postai közlekedés hiányában is — egy könyv beköttetése végett, mely hozzá még gyorsabban is vétetett munka alá. A könyv magyar, ki használta volna külföldön, csak Bécsben is, hogy mint ott lakó ott köttette volna?

Azután hogyan került volna például csak bécsi könyvkötőhöz oly tömeges mennyiségű magyar naptár? Ez fel nem tehető, hanem csak az, hogy a könyv Magyarországban köttetett.

c) Azután a könyv is, a naptár is egy helyen nyomattatott, tehát Kereszturon köttetett is, csak ott lehetett oly sok belőle.

Most kötése minőségéről.

Hátán a 3 borda egymástól való távolsága 5½ centiméter, metszete egyszerüen szinébe hagyatott.

A homlok és hátlapon vakpréses keret. E keret főhuzama 1 cent. virágos, melyek közt a pontokkal jelölt helyeken férfifejek (sisakkal, koronával), s angyalfejek szabadon (nem mint a többiek medaillonban) s szabálytalanul felosztva. Aranyozott helyei: A keretek belső szögletei (8-szor) virágszerü alakokkal diszítvék.

A homloklap közepén a megváltó mellképe körülbelül 30

éves korában bajusz és szakállal, hosszú sima vállán göndörebb hajjal, a keretnek felső részeiről az aranyzás levált. Tehát a fődarab rézsut rakatott reá. Jó benyomásu kép, ruhája szélén izletes rajz.

A hátlap közepén egyszerü keretben a feltámadó Krisztus hosszú keresztes pálczával jobbról, balról egy-egy őr; felső részéről lekopott az arany, de azért a koporsó még meglátszik fölötte.

2. Marosvásárhelyi Gergely. Esztendő által . . . . . . evang és epistolák. Nyomatott Beczben Gebhar. 9. 1618.

E könyv Bécsben nyomattatott ugyan, de mivel a könyvkötő rá nyomta az 1621-et, fel lehet tenni hogy 3 év múlva Magyarországba került, hisz mit is csinált volna magyar munka Bécsben? — Egyébiránt tán szokás volt akkor a könyvet mindjárt beköttetni? (akkor bécsi munka lehet) különben leirom: kemény (fa) táblák 3 bordás hátán semmi aranyozás a gesztenyeszinü egész bőrben való kötésen, de vaknyomatok vannak rajta. A keret maga virágos szalagos, benne ez van: S · H · D . H · K · betűk felett virág, alatta kettős körben I H S · ezalatt 1621. Ez az előlapon. A hátlapon kettős kör körül hat virág.

Az említett betűk talán a könyvkötő jelei, mert hisz a metszet igen gyönyörű munka, azért örökíté az évszámmal is és hihetőleg nevének betűivel?

Hátsó lapján a figurák mégis megaranyozva lehettek, valami csillámlás még kivehető egyes helyeken. A metszett 5 cent. széles-vastag. A könyv geometriai alakokkal ékített.

Az aranyozás alul legconversáltabb s jobb arany volt a préses alakokénál, mert nem kopott semmit. A két csat hiányzik.

3. Fehér (sárgás) gondolom u. n. kutyabőrbe keménytáblás (fa) hátán 4 bordás (egy-egy) borda 2 rétű spagát) kötéssel bir azon munkánk, melyet *Toldy* Ferencz említ legujabban (Értekezés a nyelv és széptud. kör. VII. sz., 1871. Ujabb adalékok a régibb magyar. irod. tört. a 65. lapon).

Nem tudom kötése magyar-e, de a latin munka magyar birtokosa (az bizonyos) birta a könyvet kötetlen állapotban, mert a XVI. századbeli Toldy által közlött jegyzetek le vannak részben (kötés által) metszve — tehát előbb jegyeztettek be

(még kötés előtt,) a munka 1540-ben nyomattatott. Az említett kéziratok XVI. századbeliek (Toldy sejtelmeimet helyben hagyja) s így a kötés is az — s tehető 1531— 599. közé. Ez tehát még régibb az előbbieknél.

Ha birtokosa, mint oly magyar, ki botanikával abban az időben s irásilag is foglalkozott magyar nyelven, a tudósok közé számítható — feltehető-e, hogy nem Magyarországon lakott? (külföldön mire való neki e szorgalmas magyarítás?) S ha köztünk lakott — a kötés (mely a könyv vétele alkalmával kötetlen volt) nem-e szintén magyarországi? Tájékozásképen lekaptam irónnal a kereteket, melyek közt fejek s aláiratok vannak, de a legláthatóbbat nem sikerült lerajzolni. — A betűket nem lehet jól kivenni. A csatok egészen elvesztek.

Pannonhalmán. Kuncze Leó.

Szombathelyi közlemények.

XII.

Azon közérdekeltség, melyben a régészeti egylet és helyi régiségtár megalakulásánál részesült, s a mely lehetővé tette, hogy az eszme megvalósításához tényleg hozzá is foghassunk, nemcsak hogy nem apadt, hanem folyton növekedőben van. Az egyleti tagok száma megközelíti már a háromszázat, azonfelől naponként jelentkeznek új tagok, naponkint érkeznek kisebb-nagyobb adományok a tárlat számára. A megyei közönség, mely sokáig némi bizalmatlan tartózkodást tanúsított, most, úgy látszik, egészen magáévá tette az ügyet, s szíves előzékenysége, valamint egyesek, kiktől nem is lehetett várni, valóban dicséretes ügybuzgalma megkönnyíti nekünk azon munkát, melyre, bokros elfoglaltságunk közepette, pusztán az ügy iránti előszeretetből önkényt vállalkozánk. Senki sem vonakodik eddig gyakran féltve rejtegetett tárgyait átengedni; a köznép maga figyelemmel kezdi kisérni a leleteket s ügyel arra, hogy idegen kézre ne kerüljenek; a megyéből egyre-másra érkeznek a szíves tudósítások, figyelmeztetések s felvilágosí-

tások. A régiségekkel való üzérkedésnek, melynek eddigelé valóságos tanyája volt Szombathely, ideje lejárt, *) s ezen minden régészetbarát csak őszintén örülhet. S ha majd egyszer odáig vittük a dolgot, hogy a megyei régiségtárt a közönség számára megnyithattuk, akkor bizton remélhetjük, hogy annak gazdagítására apraja nagyja édes örömest fog közreműködni. Minthogy egyletünk a rendszeres ásatást csak most fogja kezdeni, jelen közleményemben csak azon tárgyakkal foglalkozhatom, melyek adományképen küldettek be, s nagyrészt magánbirtok voltak.

A római érmeknek Szombathely ember emlékezet óta, valóban kiapadhatlan bányája, s azért nem lehet csodálni, hogy épen ezek küldetnek be legnagyobb számban. A már eddig ismertetetteket nélkülözve csak a következőket akarjuk felemlíteni:

Ezek: *Nerva.*)(CONCORDIA EXERCITVVM · két összekulcsolt kéz. Ezen, különben igen díszes példányt e napokban ásták ki az ovoda-utczában másfél ölnyi mélységből jelenlétünkben. Közelebbi vizsgálat alá vétetvén kisült, hogy csak külső takarója ezüst, belseje pedig valóságos réz. Ez a második ilynemű falsificatum mi itt kezünkbe került, az első Trajan-féle érem.

M · ANTONIVVS SARM PARTH MAX)(TRP XX IMPIII COSIII. Álló istennő, baljában bőségszarvval.

Caracalla ·)(PM TR PXVI COS . . . Álló istennő. — *M · Opelius Macrinus* x SECVRITAS TEMPORVM. Ülő istennő· *Elagabalus*)(LIBERALITAS AVG · II. Álló istennő.)(ADVENTVS AVG. Hajó. *Julia Moesa.*)(PVDICITIA. Ülő istennő. *Severus Alexander.*)(PERPETVITATI AVG. Álló istennő. *Her. Etruscilla.*)(PVDICITIA. Álló istennő. *Volusianus*)(VIRTVS AVGG. A császár álló alakja jobbjában paizst, baljában lándzsát tart, mellette csillag.

---

*) Csak idő előtt ne vitézkedjenek! Azt hittük mi is, de nagyon is csalódtunk. Azon métely, mely a tudománynak valódi oidiumja, napról napra mindinkább terjed, — és nem engedi meg, hogy a leletek igaz szinhelyét, vagy számát megtudjuk, vagy a zsibárusok által másfélékkel össze ne kevertessenek. *Itt egyedül a nép felvilágosítása, és egy észszerű törvény segíthet.* R.

M · SCAVR AED CVR · SC. Alúl kellene lenni: REX ARETAS. Consuli érem. Aretas, arabiai király térden állva baljával egy teve kantárát, jobbjában olajágat tart.)(Háromlovas diadalszekér, az alatta levő irás olvashatlan. — Igen kopott példány.

Nagy bronz. *Nero*.)(ANNONA AVG · CERES. Alul S. C. Fortuna áll az ülő Ceres előtt, közben hajóorr. Kissé kopott példány. *Trajan*.)(. . OPTIMO , . . Üllő női alak egy tropaeum előtt. Hadrian)(PM . . . Istennő a bőségszarvval. *Antoninus Pius*)(ANNONA AVG · Ceres S. C. között. Igen díszes példány. —)(VIRTVS · S. C. A császár fegyveres alakja. *Mark Aurél*.)(IMP VI COS III. Széken ülő női alak, jobbjában victoriolát tart, baljával lándzsára támaszkodik. *Lucilla*.)(S. C. Széken ülő női alak, karjaiban csecsemőt tart, jobbról balról egy-egy gyermekalak áll.

Közép bronz. *Severus Alexander*)(. . . COS III PP. A császár álló alakja S · C · között. *Maximianus*.)(FIDES MILITVM. Az ülő istennő mindkét kezében signumot tart. Alatta A. Q P. *Maximinus*)(GENIO POPVLI ROMANI. *Constantius chlorus*.)(FIDES MILITVM AVGG ET CAESS NN. Álló istennő mindkét kezében signummal.

Kis bronz. *Florianus*)(FELICITAS AVG. Álló istennő.

Római tárgyakból a következők kerültek birtokunkba: négy darab többé kevésbbé ép csont hajtű. Három középnagyságú s különalakú bronzfibula. Bronz pecsétgyürű kővel, melybe egy meg nem határozható állat képe van vésve. A véset durva, a gyürű alakja azonban helyes. Nyilhegy vasból, magassága 2″ 3‴. — Végül több mindenféle cserépedény és egy határkő töredéke. A kőnek még meglevő, s turbánszerü párkányzattal ellátott része 1′ magas, és 1′ 2″ széles. Az igen szép betűjü feliratból az első sor s a másodiknak fele van meg, s így szól:

SPHINX
METI . . .

E kő nem rég találtatott az új-utczában épült Egerváry-féle ház pincéjének ásatásakor, a hiányzó alsó feléért az ott kihányt egész halmaz követ hiába kutattuk át.

Középkori tárgyakból is meglehetősen érdekes darabok kerültek birtokunkba. Mindenekelőtt néhány magyar éremről

akarok szólani. Ilyenek: *Robert Károly*. † MONETA REGIS PSCLAVONIA két, karikákból képezett csillag közt futó nyest.)(kettős kereszt, melynek felső hónaiból kis, végükön karikával ellátott sugarak emelkednek ki. Fölül jobbra csillag, balra hold, alant két szemközt néző koronás fő. — *Mária*. † MONETA MARIE. Kettős kereszt)(REGINE VNGARIE. Liliomos korona, alatta E. M. Kaptunk ezeken kivül még két db. Corvin, két II. Rudolf, két II. Mátyás s több újabb magyar kis ezüstpénzt.

Itt van azután 17 db. ezüst lemezpénz. Körirat csak egyen van és ez: koronás fő, körülötte OTA KAR. — A többieken*) a következő bélyegek vannak: koronás fő, két lefelé álló gyilok; két kulcsot tartó, hosszú talárba öltözött alak,)(két szárny közt fönt kereszt, alúl fej; basiliscus; idomtalan koronás fő csillag, s liliom között)(püspöki alak, jobbjában pásztorbot baljában könyv; két torony, köztök háromszög fölött kereszt, alant négy karika; sas mellrésze felfelé kanyarodó szárnyakkal, felette félholdban csillag; taréjos kakas; hármas czímer; koronás fő profilban, előtte liliom; oroszlán felkunkorodó farkkal, fölötte czímerpaizs. Említést érdemel még egy igen szép ezüst fémer 1683-ból, mely Bécs városának a török megszállás alóli felmentését örökíti meg.

Középkori vasrégiségek is szép számmal érkeztek be. Így van például egy szörnyen primitiv alakú ekevas, három lovagsarkantyú, egy lovagkard, egy vassisak különben igen megrongált felső része, különböző alakú zablák, kengyelvasak s egyéb lószerszám részek. Ezek mind egyszerre s egy helyen találtattak a beődi határban, egy órányira Szombathelytől, csak az a különös benne, hogy ezen középkori maradványok egy határozottan római fekete agyag hamvveder fölött és körül voltak elhelyezve. Különben ugyanazon a tagon ember emlékezet óta szántás közben római érmek, párkányos téglák s cseréptöredékek kerültek napfényre.

A legcsinosabb ajándékot legvégére hagytam. Ez egy 16-od rétű hártyára nyomatott officium B. M. V. 1534-ből. A czímlappal együtt 14 miniatur festésű kép van benne, melyek ó- és új-szövetségű jeleneteket ábrázolnak, művészi kivi-

---

*) Hol találtattak ezen fölötte érdekes érmek? R.

telök nem egyforma. Czíme arany keretbe foglalva a következő: „Hore beate marie virginis secundum usum Romanum totaliter ad longum sine require impresse Parisiis pr Germanum Hardouye, alme universitatis Parisiensis bibliopole iurati: comorantis inter duas portas Palatij ad intersignium dive margarite.“ Ezalatt oszlopkeretben két angyal czímerpaizst tart, melyben kék alapon ilyféle monogramm van, ezalatt ismét aranyszegélyben:

Chascum soit content de ses biens
Car qui na souffisance na riens.

A czímlap másik oldalán egy franczia verses legenda áll egy zsidóról, ki a szent ostyát vagy tízszer keresztül szúrta 1430-ban, s az abból bőven folyó vért Fülöp burgundi herczeg kápolnájában helyezte el. E legendában minden vers kezdőbetűje, az egész munkában pedig minden bekezdés initialéja aranyalapon a legélénkebb szinekben ragyog. — Csak az kár, hogy e könyvecske kötése és ezüst csatjai újabbak.

Lipp Vilmos.

A szíhalmi oltárképről.

Az „Értesítő“ VI. köt. 92. lapján azt írtam, hogy *Szoldatics* Ferencz hírneves festőnktől *Szíhalom* érdekes, Krisztus urunk mennybemenetelét ábrázoló, oltárképet nyert. Ajándékozá ezen remekművet a templom kegyura, az egri főkáptalan. — „Eger“ a *remekmű* szót szétszórt betűkkel adja, és a *hírneveshez* ? jelt teszen, folytatólag azt mondván: „A képet megérkezése után mi is láttuk s a fönebbiekre csak az a megjegyzés van, hogy a *befejezetlenül* leküldött képen az érdeklettek annyi gyarlóságot találtak, hogy azok *kijavítására s pótlására a hírneves* művésznek a helyszinére kellett lejönni.“ Megvaljuk, hogy egy derék művésznek ily módon való pellengérre állítását az illetők t. i. a főkáptalan tagjai közől ketten itt Pesten némi megilletődéssel olvasták, sőt ezen méltatlan megtámadást, midőn annak alaposságáról meg akartam győződni, félreértésből vagy egyéb nem műbirálati indokból származottnak állították; de az előbbi megjegyzésre nekem is van egy kis megjegyzésem:

Szoldatics Ferenczet személyesen nem ismerem, és azok után, miket épen a kérdéses 24-dik Egyveleg előtti 23-dik *Müvészi állapotaink* bekezdésű czikkecskében mondtam, talán senki sem fog gyanusítani, hogy a kontár műveknek bámulója vagyok. *Szoldaticsnak* több, valóban remek, művét láttam egy évtized előtt, melyeket Romában festett, s melyek eléggé tanuskodnak arról, hogy a művész az egyházi festészet szellemét elsajátította, és minden esetre jelesebb festőink közé tartozik. Ezen oknál fogva, mint más művészekről minden alkalommal kérdezősködtem, nemcsak a Romában tartózkodó vagy keresztül utazó hazánkfiainál, hanem művészeinknél is, kik talán épen e tekintetben legilletékesebb, és legszigoruabbak, *Szoldatics* hazánkfiánál, és egyáltalán csak elismerésről, sok munka megrendelésről, műveinek keresett voltáról, hallottam, s egyedül művei nagy ára volt bökkenőképen említve, miért képei nálunk, kik az olcsót jobban szeretjük, nem annyira gyakoriak. Ezek után azt véltem, hogy nem vétek, ha egy annyi elismerésben részesülő festőről, kinek nehány igen jó művét ismertem, a *hírneves* jellemzőt használom, melylyel különben bőven bánni épen nem szoktunk. Rendesen az európai, a világhirű epithetonokat sokkal kisebb emberekről olvassuk, mint milyennek Szoldaticsot a keresztény festészet terén ismerjük. — Egyébiránt, ha Szoldatics hire csakugyan nem ment el *Egerig*, azért még nem következik, hogy másutt nincsen hírneve.*)

A *szíhalmi* oltárképről igaz, hogy e szót *remek* használtam, bár a képet magát nem láttam; de a 10 év előtt látottak után

*) Hogy azonban elfogultnak ne látszassam és saját véleményem mellett megátalkodottnak, egy itteni szakférfihoz fordulék, ki *Szoldaticsot* és annak római viszonyait igen jól ismeri. Ime a felelet:

„Azon kérdésre „megilleti-e *Szoldaticsot* a *hirneves* elnevezés?“ annyit mondhatok, hogy tudomásom szerint ő Romát már mintegy 20 éve lakja, és *müvészi körökben mindig elismerésre talált; a müvelt közönség pedig anyagilag oly mérvben pártolá, mint magyar müvész hazájában még nem pártoltatott!*

Ő a hagyományos vallási styl követője. Realisticus korunkban ez irányt sokan nem értik, és elvetik, sőt tudatlannak tartják azt, a ki nem az ő felfogásuk szerint érvényesíti tehetségét. — Innen van a különböző irányok feletti folytonos vita; habár mindenki tudhatja, hogy Rómába nem csak egy út vezet.“

föltettem, hogy *Szoldatics* annyira hátra nem esett, miszerint az „Eger“ oly kemény megrovását megérdemelje. Hogy a *remek* kifejezést koczkáztattam, arra azáltal véltem feljogosítva lenni, mivel az „Egri Egyházmegyei Közlöny“ 1. szám 7. lapján, honnan tudósításomat átvettem: „*Krisztus mennybemenetele* mint tárgyát *müvészileg ábrázoló kép* említtetik; mely *nagyban emeli szépségével* a szíhalmi *templom fényét, hirdetve a müvész ecsete diadalát* . . . . . És minthogy ugyanazon lapnak 3-dik oldalán ezen czím alatt: „*A szíhalmi uj föoltárkép s a keresztény müvészet a festészetben*“ egy czikksorozat kezdetett meg, mely három számon át e kép érdekében iratott, melyben szerző Szoldaticsot *jeles* művésznek mondja „*ki nem közönséges jártassággal bir* a hittudomány és a ker. symbolikában, szigoru alkalmazkodással az egyház szelleméhez kitünően gyakorlott technikával az elrendezésben, a megvilágításban és az árnyalatban“ . . . . az elismerést meg nem tagadhatja művészetétől . . . magasztalólag szólottam a művészről és művéről egyaránt . . . Végre: hadd beszéljen helyettem itt is maga a mű, mely mint *müremek*, míg fenmarad, mindig méltó dicsérője lesz ama díszes testületnek, melynek köszöni létét.“

Ezek után talán megbocsájtható, hogy egy honi művészről és annak, művéről magasztalólag szóltam. F. J. úr, ki más nem lehet, mint *Folténуi* János, ki Szíhalmon a művet sokszor láthatja, a művészt ismeri, *Szoldaticsnak* Szíhalmon való léte okát abban adja, hogy mint más kitünő művészek műveiket rendeltetésük helyén, magában a templomban fejezzék be; hol a kellő helyre illesztve, a világosságot, környezetét stb. számba véve az utolsó vonások által munkájuk tökélyét emeljék, művészünk is azon czélból festett Szíhalmon. Az „Eger“ tudósítója pedig azt jegyzi meg: hogy a befejezetlenül leküldött képen az érdeklettek (de kik azok?) *annyi gyarlóságot találtak*, *hogy azok kijavítására és pótlására a hírneves müvésznek a helyszinére kellett lejönni.* *)

---

*) Hadd álljon itten előbb idézett méltán boszankodó szakemberünk megjegyzése:

„Hogy mennyire elfogult és tudatlan a czikkiró, kitünik abból, hogy megrója azt, a mit minden szakavatott csak is érdemnek ismerhet el; mert hogy *Szoldatics* a helyszinén fejezte be képét, azzal csak azt mu-

Mi ebben a való, innen meg nem itélhetem, sem ahhoz nincsen megjegyzésem, hogy a nézők közt voltak, *kik annyi gyarlóságot* találtak. Ez utóbbi az izlés, a méltányosság, a műitészeti képesség dolga — itt mindenkinek szabad személyes véleménye van — erre még megjegyzést sem tehetünk. Hiszen hány van, ki fényképével nincs megelégedve, pedig az csak a változatlan valóságot képes elénk varázsolni. A műkritikában rendesen a legellenkezőbb véleményeket halljuk, és ezeken már meg sem döbbenünk. Például csak nem rég egy meglehetősen gyakorlott virágfestőnkről, kinek műveiről egyáltalán méltánylólag szólnak a szakbirálók, egyik tudósító azt jegyzi meg: hogy kezdő és még eddig keveset igér, t. i. a műkritikus saját egyéni nézete szerint. — Kár, hogy ily portentumok névtelenül írnak, hadd tudnók meg, hol merítették az itészetre való jogosultságukat?

E sorokkal tartoztam *Szoldaticsnak* és magamnak. — A mily távol akarok állni, minden felületes és általános bámulásától annak, mi valamelyik *magyar embertől* származik: úgy nem akarok és nem fogok mindent ócsárlani azért, mivel hazánkfiától ered. Nem egyszer vettem észre, hogy gyakran túlszigoruak vagyunk, a hol kevés elnézéssel és főleg méltányossággal sem ártanánk valóban szegényes művészi állapotainknak; észrevettem, hogy nem egyszer a szakértő külföldi biráló még ott is dicséretre méltót talált, a hol honi birálóink csak azért is gáncsoskodtak, hogy kétes tekintélyük emelkedjék. Ezen eljárás művészetünket inkább zsibbasztja, mint élteti, inkább lehangolja, mintsem hogy haladásra, tevékenységre ösztönözze.

Rómer Fl.

---

tatá meg: *hogy hivatását nem csak érti, de lelkiismeretesen teljesíti is.* A már meglévő világítás nem alkalmazkodik a képhez; tehát a képet kell ahhoz alkalmazni, mert hátrányos világításban a legkitünőbb mű is élvezhetlenné válik, a mit legbiztosabban csak az által lehet kikerülni, ha a művész a hely ismeretével bír és annak minőségét tekintetbe veszi."

Archaeologiai levelek.

XXI.

A kassai Sz.-Mihály kápolnában létező Sz.-László falkép talaja egyenetlen, és egy helyen fülke kivájás által nagyon el van rongálva; egy részt a képről a mészréteg igen nehezen lefejthető, más részt pedig épenséggel nem; egyébiránt ezen hiányos kép másolatát is szívesen elküldöm, hogy ezen vázlatokat készítendő munkájához felhasználhassa. Van a szentély polygon zárfalán egy gyönyörűen festett szent fő, ezt is szivesen elküldöm, ha használhatja.

Muzeumunk részéről a választmány, mely az ajánlandó tárgyakat átvegye, már ki van nevezve, az adományok pedig valóban szép számmal gyűlnek. Legközelebb a tárgyak lajstromával kedveskedem. Különben egyletünk csak akkor fog véglegesen alakulni, midőn városunk hatósága rendezve leend.

Indítványomra a casino is elhozatja az „Archaeologiai Értesítőt“, csak azután rendesen megkapjuk!

Sok munkámba kerülend Kassa vásosának régészeti térképe és főegyházunk 20 darabból álló albuma, melyet a bécsi világkiállításra szándékozom felküldeni.

Legujabban az itteni iparkamara kinevezett biztosul a 24, 25, 26 és 27-dik csoportra nézve, a bécsi középponti bizottság pedig levelezőjeűl választott.

Kassa.

Myskovszky Viktor.

Örvendünk az eleven részvétnek és a fokozódó munkálkodásnak. Bizony szép lenne, ha szakférfiaink másutt is mozognának és megmutathatnók a világnak, hogy nem csak tokaji borunk, szép lisztünk és dohányunk van — de mint Párisban mondák, egyebünk semmi! A kápolnai festményeket várva várom. R.

XXII.

Ime küldöm a kivánt 300 példány éremlenyomatot, ezekért szintén nem jár semmi, valamint a már küldött 200 példányért sem. Fogadja szívesen az arch. bizottság. — A kapu már le van bontva. A kövek többnyire lerombolt építmények töredékei. Egy csinos faragvány-darab udvaromban hever. Irást, vagy némi jelentőségre mutató diszítményt eddig nem találtak. *Fövenyről* multkor mintegy 72 db. római pénzt kaptam ifj. Baur György nagylánghi uradalmi irnoktól. Ha rendbe szedtem, tudósítani fogom.

Székes-Fehérvár. Pauer János.

XXIII.

A *stockholmi* szépművészeti, történelmi és archaeologiai akademia a magyar akademia történelmi és archaeologiai kiadványaira nézve akar csereviszonyba lépni. Sziveskedjék ezen ügyet a bizottságnak ajánlani, mert ők maguk részéről a csere-példányt már elküldték.

Budenz József.

XXIV.

A német-járdorfi szentségmutatónak helyreállítása tökéletesen sikerült, bár sikerülne a buzgó lelkész úrnak a tetemes költséget is összegyűjteni, melybe ezen *Brix* és *Anders* czégtől eredő restauratio került. A bécsi régészeti egylet legközelebbi ülésében való bemutatásra kérte ki,*) és már mostani állapotában annál inkább fog feltűnni, mivel rozoga korában is nagyon megtetszett. — Egyébiránt Győr egyházmegye több érdekes felfedezésnek örvend, így a főegyházban 4 darab a szent olaj

*) Közlé Rómer a „Győri Tört. és Régész. füzetek" I. kötetében.

számára készült szarvat talált püspökünk ő méltósága, ezeket fel fogja szereltetni; de az újabb készletek is rendesen Lippert által készített rajzok nyomán góth sztylben állíttatnak elő; p. o. a sz.-keresztbez és Sz.-Adalbert ereklyéjéhez itt készülnek az illő ereklyetartók. Storno a nezsideriek számára kőkeresztet tervezett, és egyáltalán az ó-keresztény művészet szerteszét lábra kap. Szívesen tudósítom, ha ily mozzanatokról értesülök. *)

Bécs. Dr. Steiner Fülöp,
cs. kir. udv. káplán, a Sz.-Ágostonról czímzett középponti papképzőintézet tanulmányi igazgatója.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(*A m. n. muzeum érem- s régiségtárában)* a f. évi február hóban:

a) Rendezett és leiratott római érem	658 db.	152 faj.
b) Folytattatott a görög és római autonom érmek meghatározása.	250 „	119 „
c) A magyar érmekből leiratott és rendeztetett.	990 „	152 „
d) A lengyel érmek leirása és rendezése befejeztetett	112 „	23 „
A februárius hóban elért eredményt föltüntetik tehát ezen végösszegek . . .	2010 db.	446 faj.

Rómer.

(A történelmi és régészeti egyleteknek) a vidéken való egyesülése ellen, elvileg semmi észrevételünk, sőt mivel a czél hasonló és a *vis unita fortior*, igen kivánatosnak tartjuk, hogy mindenütt e két irány egyenközűen fejlődjék ki, a mint ez már a sopronyi és szegedi egyleteknél valóban létezik; azonban attól tartunk, hogy a régészeti buvárlatok a túláradó, és

---

*) Nem csak magam, de t. olvasóim is mindenkor szívesen olvasandják ezen örvendetes mozgalmakat! A szarvakról tessék közlésemet a Győri Tört. Rég. füzetek II. 191. l. olvasni. R.

néhol csak egy irányban terjedő történelmi kutatás által anynyira háttérbe fognak szoríttatni, sőt a térről leszoríttatni, hogy a kezdeményezőnek egyedűl az utánnézés fog maradni. A régészetnek sokkal tágabb tere van ugyan, és még messzebbre is terjed, mint az irott történelemé, de innenső oldalon ismét szűkebb körre van szorítva, mint a történelem, melynek szerény segédjének állíttatik lennie, holott a régészet szintén nem más, mint történelmi kutatás, csakhogy nem századokra, hanem ezredekre is terjednek kutatásai; nem egyedül irott kútfőkre, hanem az egész szerves és szervezetlen világra kénytelen figyelmét, észleleteit kiterjeszteni és még igen messze, nagyon is kétes és sötét korszakokon kell átbarangolnia, a hol a történész már tollát régen letette, és e határon már túl lépni nem köteles.

Nemzeti történelmünk; édes magyar fajunk történelme minden esetre első sorban áll, de hogy annak, főleg régiebb történetét kellőleg méltányolhassuk, megirhassuk, mi édes magunké, mi másoké; mit hoztak őseink magukkal, mit tanultak vagy vettek át az itt már régen letelepedett nemzetektől, minden esetre szükséges az Anonymuson túlis mennünk; — és a mit a mai archaeologia vívmányai után mint valószinűt, mint biztosat nyerhetünk — a hazai történelem elé nem mint archaeologiát, hanem mint ős történetet, bevezetésül irni. Azért egyesült erővel előre; el ne forgácsoljuk erőnket, a hol úgy is kevéssel rendelkezünk.

Míg a „Szegedi Hiradó-“ból, a „Vasmegyei Lapok-“ból, „Székesfejérvár“, „Békés“ és más honi lapokból örömmel jegyezgetjük a nyilvános köszöneteket a helybeli muzeumok gyarapodásáról, a régészeti mozgalmakról stb., csak a „Szabolcs“ czímű lapban az ottani muzeumi egyletnek, vagy magának a muzeumnak nyomát, figyelmünk és keresésünk daczára nem találtuk. Talán nem kaptuk meg az illető számokat, vagy b. *Vécsey* József és *Tokaji Nagy* Lajos távoztával lankad az érdek ezen, külön egyediratban tárgyalt, valóban érdekes gyűjtemény iránt? — Mennyire örülnének másutt, ha olyan tárgyakkal rendelkeznének, milyenek Nagy-Kállón összegyűjtvék. Mennyi fáradságba, lelkesedésbe került azokat összeállítani! — és ez mind azért történt volna — hogy elfelejtessék, elenyészszék? vagy valóban már is annyi nálunk a vidéken a tudományos

eszköz, a műveltségi tűzhely, hogy a szabolcsi régészeti egyletnek élete, mozgalma ne is érdekeljenek? — Mi más nézetben vagyunk, és várjuk a „Szabolcs“ tisztelt szerkesztőségétől, hogy fog Nagy-Kállón levelezőt találni, ki az érdekelteket Szabolcsmegye e kincséről, régészeti muzeumáról fogja néha-néha egy-két szóval tudósítani, miszerint az ottani mozgalmakat szaklapunkba gyűjtve az utókornak átadhassuk. Különben lenne Nyíregyházán is érmész-szaktársunk; csak azt sajnáljuk, hogy reá nem ér, miszerint igérete folytán gyűjteményének leirását beküldené, és ezáltal tájékozottságunkat e téren elősegítené! — Sokat ártott már hazánknak az idétlen fenhéjázás, az álhireskedés, a túlbecslés; de a régiség- és érmészet terén valódi nyavalyával határos a túlságos szemérmetesség! Vidéken annyi a tudományos kincs; de az illetők azt csak maguk élvezik, ládáikba, skatulyáikba zárva; a nemzet nem érdemli meg, hogy ezekről addig tudjon valamit, míg a vidéket bebarangoló szatócsok kezei közt nincsen; *szilárd kezekben*, melyekből, hogy felszabadítsuk nincs meg a kellő pénzerő és így a külföldön, hol erre pénz van, megveszik és bámulják valódi barbaságunkat!

(A mai szobrászati muzeumokról) szólván *Conze* tanár, Europa muzeumainak szakértő vizsgálata után azon eredményhez jut: hogy kiváló helyet az eredeti régi remekművekre nézve csak a vatikan és a british muzeum foglalhatnak el, emez a parthenoni páratlan kincscsel, amaz pedig a jeles művek zavaró sokaságával; mi által a két különböző benyomás, melyet ezen két tárlat első látogatásánál érezhetünk, megfejthető. — Az olasz gyűjtemények közt a velenczei emlékeztet a hajdani tengeruralomra, mely a kisebb faragmányoknak agörög szigetekből behozását elősegíté; a florenczi vetélkedik némileg a rómaiakkal, míg Alsó-Olaszországban a vesuvi hamu menté meg a nápolyi muzeum részére Pompeji és Herculanum műkincseit. A louvrei gyűjtemény Párisban, egy újabban nyert remekkel, a melosi Venussal dicsekedhetik ugyan, de a többi művek tekintetében sem a vatikani, sem a londoni tárlatokkal nem versenyezhet: mert ámbár a borghesi márványokkal a britt muzeum római műveit megelőzi, és a vatikánt a görög szigetekről behordott kincsekkel legyőzi, a másik mindkettő mögött hátramarad. Az említhetők közt előfordúlnak még a déli franczia tartományi gyűjtemények, a

dresdai, berlini és müncheni, valamint a pétervár-eremitage-i antik-muzeumok. Ezek mind töredékművek, melyeket a mai viszonyok közt csak egy módon lehet kiegészíteni, hogy az ó-világ haladási korszakait, az iskolák egymás mellettiségét a teljességhez közelítőleg birhassák, és ez a hiányos eredetiekhez a hű gipszöntetek gyűjteményeit megszerezni. Hogy ez a szobrászat érdekében a bécsi új muzeumnál történjék, a lelkes tanár, midőn erre a tervezésnél nem gondoskodtak, még az utolsó perczben felszólal. Vajjon mily eredménynyel? Azt nemsokára látni fogjuk! — És nálunk? — Nálunk még szobrászati iskoláról szó sem lehet; valamint a gipszminták gyűjteménye is még csak jó akaratú kezdetnek tekinthető!

(Az erdélyi országismertetésre törekvö szász-egyletnek) munkái átnézetét vettük, melyből látni lehet, hogy harmincz év alatt t. i. 1843-tól kezdve, mily jeles adalékokkal gyarapítá ezen méhszorgalmú tudományos társulat a tudományos irodalmat. Nemcsak a szászok legjelesb neveivel, de a tudomány minden ágával, mely az érintett czím alá helyezendő, találkozunk. Természetes, hogy érdekünket leginkább az archaeologiai, anthropologiai és érmészeti czikksorozat költé fel, miért is történelmi társulatinknak, iskolai könyvtárinknak és komolyabb olvasmánynyal is foglalkozó köreinknek és egyleteinknek ajánljuk figyelmébe; mivel az „Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde“ füzetei 70 o. é. kr.-ron, a többi egyes kötet szintén mérsékelt áron kaphatók Michaelis Ferencz nagy-szebeni könyvkereskedőnél.

(A „Székes-Fejérvár“) buzgólkodik az országos képzőművészeti társulat fióktárlatának létesítése mellett és jól teszi. Meg kell ragadni minden alkalmat, hogy művelődjünk, ízlésünk javuljon, láttassuk, megkedveltessük saját és ha kell a művészet egyéb kincseit is. Mennyire sajnálom, hogy régészetünkre, vagy a remek minták kiállíttatására nézve nem boldogulhattam, holott jobb és olcsóbb mód nem léteznék, mint a melyet évek óta, és pedig ismételve említettem.

Mint a bécsi műipari muzeum egyik levelezője és megbizottja, kieszközöltem a muzeumi igazgatóságnál azt, hogy ha valamelyik tan- vagy műintézet készletét a remek mintákból akarja kiállíttatni, egyedül a csomagolási és vitelbért kivánja

megtéríttetni, valamint azt is, hogy a leküldött darabokból egy egy részletet vásároljon meg, melyet azonban kisebb részletekben lefizethet. Eddig e tekintetben kevés kedvet találtunk, bár a föltételek valóban elfogadhatók. Meglehet, hogy idővel a szükséges előpéldányokat mégis majd megszerezzük.

(A bécsi anthropologiai társulatnak) közleményeit: „Mittheilugen der anthropologischen Gesellschaft“ in Wien, melynek jelenleg II. kötete jön ki, magyar olvasóinknak is ajánljuk figyelmébe, mert a szomszéd tartományból oly sok és jeles közleményt tartalmaznak, melyek tárgyai a magyarországi leletekkel megegyeznek, és így saját ismereteinket is összehasonlítás által előmozdíthatják. Így a Karinthiában fekvő villachi bronztárgyak, melyek a mieinkhez hasonló dombok és halmok alatt találtattak, a meggörbült tű, a 6 részre törött kard, akár hazánkban találtattak volna. Maga a sír itt a földszine alatt feküdt, jeléül annak, hogy nem elég a halmokban csak odáig ásatni, hanem, hogy azon vonalnál alább is kell menni. Megjegyzendő, hogy az ásatást rendező *Luschan* több felásott sír közt csak egy érintetlen sírkőszekrényt talált palatábláktól körülfoglalva, és ugyanazoktól födve. — Egy másik czikk Olmütz környéke történelem előtti régiségeit tárgyalja; és ebben az állat-maradványok összeállítására nagy gond fordíttatik. — A *gorzanoi* terramare és némely *török* halom, valamint *lengyelországi* őssírok leirásai méltán gerjeszthetik a magyar anthropologban azon vágyat, hogy ezen folyóirat olvasása által látkörét tágíthassa. Muzeuma Ausztriából, Karinthia, Morva és Lengyelországból gyarapíttatott. Hazánkból *Liptó-Hradekről* Neudeck úr küldött be tárgyakat. E társulat titkára dr. Wahrmann, a pesti képviselő testvére.

Irodalom.

(Pauer János) czímz. püspök, fehérváni kanonok ő mságа legujabban egy munkát adott ki, melynek czíme „A Székes-Fehérvárott koronázott királynők“. Ezen értekezést a m. akademia tagja a „Vörösmarty körben“ olvasta fel; minthogy

ezen irat (kapható Klökner Péter könyvkereskedésében 30 kr.-ron o. é.) alkalmasint régészeinket is fogja érdekelni, figyelmükbe ajánljuk.

(Jász-Kunság) Vogt Károlynak az emberi-nem őskoráról szóló tanából egy czikksorozatot közöl, melynek szerzője mint kitünő szakember és korunk legnagyobb kérdésének szellőztetője, ismeretlen akar maradni. Valóban kár, hogy az, ki ily alapossággal dolgozik, annyira szerénykedik. Várjuk a folytatást, hogy idővel a kérdéses czikkeket bővebben ismertethessük.

(A pogányság befolyása a keresztény müvészetre) igen érdekes czikk a „Figyelő"-ben. Közli Zsilinszky Mihály és mivel sok oldalról a régészetet érinti, nyereménynek tekintjük, hogy irodalmi lapjaink olvasóikkal tanulmányaink tárgyait is megízleltetik.

(A „Szegedi Híradó") 32-dik számában meglepett azon *felszólítás* Szeged és vidéke polgáraihoz a hazai műemlékek ügyében, melyet a szegedi szabadelvű kör történelmi és régészeti szakosztályának elnöke *Löw* Lipót és jegyzője *Reizner* János írtak alá. *Reizner* János ügyvéd, régi buzgó egyetemi hallgatóm, és Szeged városa történetéhez fáradhatlan anyaggyűjtő, lelkes szavakban figyelmezteti főleg a lelkész, jegyző és tanító urakat a vidékükön előjövő régiségekre, s bizonyosan ő volt az, ki az „Archaeolegiai Értesítőt" a szabadelvű kör olvasó asztalára bevitte. A mennyire munkatársimat ismerem, remélem, hogy Szeged városában a történelem és a hazai emlékek állandó hajlékot találnak; és ha Reizner úr és társai még néhány felolvasást tartanak régészetünk köréből, lassankint csak hozzá szokik a nagyobb közönség is, hogy a meg nem figyelt tárgyakat is gyűjtse és fenntartsa.

(A „Vasmegyei Lapok") szerint az ottani régészeti egylet folyvást szaporodik, újabb alapító tagjait nagyobb részt a lelkészek sorából nyeri; de a kimutatás is, mely az ajándékokat hozza nyilvánosságra, a terjedő érdekeltségről tanuskodik. — Bár a többi vidéki egylet közegei is folyvást hoznák az ily örvendetes híreket, mert a lelkesedés példája ösztönszerűleg hat a hátrább állókra is!

(Kandra Kabos) kistályai s. lelkész „régészeti és történel-

mi leveleinek Borsodmegyéről" a „Borsod" czímű lapban második cyclusát kezdi meg. — Meg nem ijedvén azon nehézségektől, melyek a vidéki tudós előtt a kellő anyag hiány miatt feltornyosulnak, férfias elszántsággal, és honfias lelkesedéssel hozzá fogott *Borsod* megye érdekes monographiájához adatokat gyűjteni. Nem kételkedünk, hogy a megye művelt közönsége a többszöri felszólalások után mindent el fog követni, hogy fiatal szaktársunk igyekezetét elősegítse, és így szorosb hazájuk részére a mai kor igényeihez képest, a megyéhez méltó történetet nyerjenek; de reméljük azt is, hogy a lelkes vállalkozó nem fog csüggedni, ha kivánsága szerint a levéltárak, családi jegyzetek, jegyzőkönyvi kivonatok asztalán nem tornyosulnak. Gondolja meg, hogy Magyarországban élünk, hol évek kellenek, míg a felkarolt jó eszme meggyökeresedik. Egy-egy járásnak vagy egyházmegyei kerületnek próbakinti kidolgozása, azon elvek szerint, melyeket monographiákra nézve a történelmi társulat mintaképen fog ajánlani — elég lesz biztató, ízleltető mutatványul — és akkor majd *megnyilnak a történelem kapui! Béketürést és kitartást!*

Egyveleg.

54. *(Szemerén)* Győr megyének e nevezetes lelhelyén halvány arany lemezzel burkolt rovátkos kigyó-gyürü találtatott, melyhez hasonlót az „Arch. Értesítő" III. köt. 127. lapján a pilini leletből közöltünk. Ezt föt. Ebenhöch esperes úr koronczó-vidéki ujabb gyüjteményéből kapta a m. n. muzeum, valamint egy bronz V-féle alúl átfurt lemezt is, mely a *Szönyről* beküldöttekkel egyenlő. Igy lassanként összehasonlítást eszközölhetünk a különféle helyeken talált tárgyak közt, és idővel majd azoknak korát meg fogjuk határozhatni.

55. *(A magyarországi papirvízjegyek)* közt *Lehoczky* gyüjteményében az a legrégiebb, mely hármas halmon egyszerü keresztet tüntet fel, s talán Magyarország czímerét jelelhetné 1392. 1414. és 1423-ból való és Zsigmond királytól kiállított okmányokon és 1462-ben máson is fordul elő. Találtatik-e ennél régiebb is? — A kétségtelen magyar kettős keresztet Lehoczky gyüjteményében 1417-ből szintén Zsigmond

okmányáról és *Myskovszky* gyüjteményében találjuk 1532-ból koronázott paizsban, és 1552-ből minden melléklet nélkül. — Eddig a papiroknak honnan jöttére nem fordítottunk kellő gondot, erre nézve is rendes kutatásokat kell tennünk levéltárainkban, és a felmerülő adatokat öszszeállítanunk. Egyébiránt itt még más tekintetet is ajánlok archaeologiai érdekből. Az előforduló kulcsok, kardok, sisakok, kürtök, harangok, mérlegek, ollók, horgonyok a keltezett papirokon valódi kincsek, mert régi tárgyaink meghatározásában igen nagy könnyebbedésünkre szolgálhatnak.

56. *(Magyarország czímeréről)* olvassuk egyik pesti német lapban, hogy Andrássy Gyula gr. ő kegyelmességének a Deák-clubbtól felajánlott album czímlapjára felül a *magyar birodalomnak Pinszker Arthur* szépiró által készített *czímere* fordul elő, a *mint az a legujabb rendeletek szerint megváltoztatott.* — Ezen állítás valószinüleg tévedésen alapszik; mert arról, hogy a *magyar koronához tartozó országok czímerein* valamit változtattak volna, semmit sem hallottunk, pedig ezen ügyet folytonos figyelemmel kisérjük. Meglehet, hogy a rajzoló az országgyüléshez benyujtott tervezetet, mint elfogadtatottat vette és ezzel, mint valami meglepő ujdonsággal kivánt kedveskedni.

57. *(Haynald érsek)* Henszlmann Imrének 1500 frt.-ot utalványozott, hogy a kalocsai megyében tett ásatásokról irt tudományos müvét kiadhassa.

58. *(Szumrák Pál)* mérnök úr több török vízvezetési agyagcsővet engedett át a m. nemz. muzeum régiségosztályának, melyeket a Svábhegyen talált. Hasonlók azon csővekhez, melyekre 1854-ben a budai kapuczinus kolostor építése alkalmával akadtak, a melyek, mint mondja, tagadhatlanul török eredetüek.

60. *(Sz.-István)* gyönyörü képét rendelte meg a róla nevezett társulat díszterme számára. A művész, ki készítette, *Jobst Károly* bécsi festő, ki a *keresztény iconologia* szabályai szerint a sz. királyt a régi byzanczi modorban *Ipolyi Arnold* püspök utasítása szerint festette. Ez az első példa, hogy a *Kostyál Ádám* divatképei nyomán festett szenteink helyett, olyan képpel birunk, milyeneket őseink templomaikban tiszteltek. Semmit sem szólnánk, ha a magyar szentekről a XIV-dik századtól kezdve, minden századon át a legilletékesebb példányokkal nem birnánk, mint p. o. Sz.-István a koronázási paláston; Sz.-Lászlóval, Imrével, vagy e nélkül, zsegrai, liptó-mindszenti falképeken, a tótlaki oltárszárnyakon, szent Erzsébet az okolicsnai, lőcsei templomokban stb. úgy, hogy fel-

hagyva az egyház szokása és hagyománya elleni, ujabb időben koholt, vagy mint a pozsonyi huszár Sz.-Mártonnak a történelmet csufoló renaissance-féle ujításokkal, ideje lenne a tiszteletet gerjesztő képeket felkarolni és megkedveltetni. Ezen mintát Ipolyi nem csak mint díszes művet mutatá be a Sz.-István-Társulatnak, hanem egyszersmind mintául tüzé ki egyházi festészettel foglalkozó hazánkfiai és hasonló képeket készíttető jótevőink számára. Igaz, hogy az egyháziatlan, acrobaticus és boncztani mintákul szolgáló képekhez szokott szemnek e tisztes, komoly alakok eleintén talán nem fognak tetszeni — de idővel majd annyira megszokjuk, hogy azok általános visszahozatalát magunk fogjuk sürgetni.

61. (*Az arany érmekből készített nyaklánczokat*) az asszonyok nem csak a szláv nemzeteknél hordozták, előjönnek ezek a régi német és északi nemzeteknél is, mint az a latinizált *freda*, diszítmény, szóból kitűnik, melytől a *fries* — diszített párkány — kifejezés ered. Ebből is kitűnik, mennyire szükségés a régi nyelvemlékeket tanulmányozni! Mily kincs rejlik még ezekben aranyművészetünk és egyáltalán diszítésünk történetéhez. A *niellót* az ó-németek *blackmale*-nak nevezék ezen szótól *black* = fekete. — Az aranyon ülő *sárkányok-* és *férgek*ről szóló mesét pedig onnan származtatják, hogy a régi szép lánczok egyes gyürűi ilyen alakokkal voltak diszítve. Mily gazdag forrása ez a kisebb művek magyarázatának.

62. (*Az arabok mint bálványimádók*) tüntetnek fel egyik lapunkban, holott tudjuk, hogy a mohamedanismus a bálványokat szigoruan tiltja A tudós értekező t. i. azt mondja: *az Alhambra köirásban az afrikaiak bálványait dicsőiti,* a bécsi fogadalmi templom pedig *finom góth-betűivel* a megváltó diadalát tolmácsolja az ördög fölött. Igen költői, de az egy Isten imádókat, az igazság rovására, ne tegyük bálványimádókká.

63. (*Kölnben*) az uj szinház alapja ásatásánál egy római oltárt találtak, mely 8 oszlop közt, meglehetős becsü domborműveket tartalmaz. Polyhymnián kivül a 10''-nyi alakocskák Andromedára, Perseusra, Orestes, Orpheus, Eurydicere, egy furiára és Pyladesre ismertek rá. Hasonló leletek a Rajna partján a ritkábbak közé tartoznak.

Tartalom: A sőregi várhegyen talált régiségekről. Irta B. Nyáry Jenő. 165. l. — Buda-Pestnek régi látképe. Rómer Fl.-tól. 196. l. — Néhány régi könyvtábla. Irta Kuncze Leo. 171. l. — Szombathelyi közlemények. Lipp Vilmostól. 174. l. — A szíhalmi oltárképről. Irta Rómer Fl.178. l. — Arch. levelek. XXI—XXIV. 182. l. — Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások. 184. l. — Irodalom. 188. l. — Egyveleg. 190. l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSAGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. | 8. szám.
VI. kötet. | *Május 1-én.*
Szerkesztő: | Bizományos:
Dr. Rómer Flóris, | Aigner Lajos könyvkereskedése
m. n. muzeum. | Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft.; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

A szent-mihályi (Fehérmegye) éremlelet ismertetéséhez.

Mennél inkább kivántuk, hogy a hazában szerteszét előjövő leletek, s ezek közt első sorban az éremleletek részletesen ismertessenek meg, annál inkább sajnálnók, ha *Pauer* János cz. püspök, akademiai tag ő msága, a „Székesfejérvár" czímű lapban megjelent „*Éremlelet ismertetése*" czikksorozata egyedűl a vidéki szűkebb körre szoríttatnék, és említett jeles dolgozat szaklapunkban, terjedtebb terén a hazai érmészeknek be nem mutattatnék. A közlemény a múlt évi 4. és 5-dik számban kezdődik; a lelet *részletesb leirása*, fametszetű ábrákkal, az érintett lapnak 1871. évi szeptember 24-kén megjelent, 13. számában folytattatik és annyi érdekes részletet tartalmaz, hogy a tudós szerzőnek, czikkeiben érintett eszméjeért igen nagy hálával tartozunk.

Pauer püspök úr szerencsés volt a lelet egy nagy részét megszerezni, egyik tekintélyes része pedig a m. nemz. muzeum birtokába került, mig azon érmeket, melyek nemzeti gyűjteményünkben úgy is számos példányokban képviseltettek, a találónak visszaadtuk.

A mi kivánságunkat a nevezetes leletnek nyilvánításánál fokozá, az, hogy a sz.-mihályi éremleletnek készített lajstromát kiegészíthettük, és az eléggé ügyesen adott rajzok nyomán az érmeknek egyenlő voltáról meggyőződhettünk.

Minthogy húzamosb idő óta a constatálható 10 nagyobb muzeumi leletből, és a már előbb összehányt tekintélyesb készletből iparkodtam némi rendszert összeállítani és a legujabban a *Margitszigeten* talált és *József főherczeg* ő fensége által a n. muzeumnak kegyesen ajándékozott példányokkal kiegészíteni, költség kimélés tekintetéből *Pauer* püspök úr ő mságához folyamodott, indítványom folytán, az akademia archaeologiai bizottsága, hogy e leletek leirásához szükséges, a „Székesfejérvári Lapok“-ban használt faduczokat átengedni sziveskedjék.

A honi tudományosság terjesztésében fáradhatlan főpap, nagylelkűleg sokkal többet tett, mint a mit az archaeologiai bizottság kérni merészlett; ő t. i. az ezen számhoz mellékelt négy éremtáblát saját költségén 500 példányban lenyomatta, és „Értesítő“-nk olvasóinak bizonyosan kedves ajándékul nyújtja. Midőn egyrészt ő méltóságának köszönetet mondunk, reméljük, hogy szakkedvelőink el nem fogják mulasztani azt, hogy birtokukba került hasonló leletekről minket tudósítsanak; és a számokkal megjegyzett példányok számáról értesíteni, az itten nem foglaltakat pedig vagy lemásolás végett beküldeni, vagy ónnyomatokkal kedveskedni fognak.

Megvallom, ismertető úr azon megjegyzését, hogy az efféle leleteknek történelmi jelentősége van, hogy azokban sokszor egész időszak képe rejtezik, annak izlését, művészetét, szellemét, gondolkozását, a népek érintkezését, kereskedelmi összeköttetéseit stb., stb. szemlélni lehet: tökéletesen osztván, nagy reményeket kötöttünk azon mondatához, hogy a lelettel együtt járó történelmi kérdésnek felderítésére nagy gondot fog fordítani, azonban az érdekes értekezés végén csak azt olvassuk, hogy a földerítések a „Székesfejérvár“ *hasábjain föllelhetők lesznek!*

Itt nem a kiváncsiság ki nem elégítése a baj; de valami új és meglepő igazságok halasztása akaszt meg bennünket; mert valóban feszült figyelemmel vártuk épen ezen következtetéseket, melyekre új meg új vizsgálatokat lehetne alapítani.

A helyes rajzokban mellékelt érmeknek nagy része csak egy oldal bélyeggel bir; de ezek, a példányok hiányos volta miatt, a muzeum nagyobb készlet után könnyen kipótolhatók, sőt a tökéletesen fentartott példányok után rajzoltatva itt-ott másféle alakot is fognak nyerni. — *Pauer* úr ő méltósága azt állítja, és mivel állításait nem szokta okadatlanul koczkáztatni, be is fogja bizonyitani, hogy a leletnek sokféle érmei közt egyik-másik létezik olyan, *mely egykor Fehérvár saját pénzét képezte*, e néven neveztetett, forgalomban így ismertetett, s azon pénzverdéből került ki, mely az *Árpádok és a vegyes házbóli királyok időszakában itt állandóan működött.*

Ezen fölfedezés hazai érmészetünk barátait kedvesen fogja meglepni, miután eddig biztossággal csak a *budavárosi* régi érmeket ismertük. Azonban egész szerénységgel azt is kell említenünk, hogy az érmészet folytonos haladása és újabb vívmányai nyomán igen óvatosak szeretünk lenni mind azon veretek *magyarokúl* való elfogadásában, melyek az alakok vagy diszítmények hasonlatossága miatt Rupp Jakab alapmunkájában az árpádkori magyar érmek közé soroztattak. Ezekből már eddig is többet, alapos vizsgálatok után az újabb érmészeti munkákban a szomszéd *német tartományok* érmei közt találjuk,*) sőt a szent-mihályi leletnek, és a muzeumi számos leletek példányai közt még több is van (t. i. még 7-féle) olyan, melyen a paizsban az *osztrák pólya* világosan kivehető; és így a *magyaroknak* leginkább a csoda állatuak maradnának fen.

Azonban, ha mindjárt ez alkalommal sem juthatnánk egészen biztos eredményhez, remélem, hogy az általam táblázatba foglalt, és mintegy 120-féle a szent-mihályi leletben elő nem forduló rajzokban közlendő érmek a kort, melyben ezen irástalan érmek verettek mindig szükebb térre fogják szorítani és útmutatókul szolgálni, hogy a velük kevert *magyar érmeket*, és ha lehetséges a *fehérvári* vereteket is kiszemelhessük.

A *korszakot* az egyveretüekkel talált határozott hazai vagy

---

*) Lásd Koehne „Zeitschrift für Münz-, Siegel- und Wappenkunde, II. 314. l. hol Tab. V. 113. ábra *Thorn* városa számára, 116, 117, 119 és 120., Tab. VI. 163., Tab. XI. 307. Németország, Svajcz és Alsaczia számára reclamáltatnak.

külföldi érmek határozzák meg; így az állítólag ó-budai leletben *Kun László*, a margit-szigetin cseh *Wenzel* és János, a Szombathely táji leletben OTA KAR pénzeivel, a szent-mihályiak pedig Róbert Károly pénzei találtatván, szolgálnak vezérfonalul.

Határozottan *magyaroknak* szerintem elfogadandhatjuk azokat, melyek a szomszéd országokban vagy épen nem, vagy a távolság növekedtével gyérebben találtatnak.

Örvendek, hogy ő méltóságával, mint érmészetünk alapos kutatójával ily érdekes téren találkozhattam; és hiszem, hogy a felmerült kétes pontoknak igért földerítésében a m. n. muzeum nagy, és az ország minden részéből alakult készlete, csak kedves adományul fog szolgálni.

Fogadja ő méltósága a valóban díszes ajándékért nemcsak az archaeologiai bizottságnak, hanem a honi érmészet-barátinak is őszinte háláját azon becses mellékletért, mely bizonyosan soknak új ösztönül fog szolgálni a gyűjtésben és a gyűjtemények leirásában!

Rómer Flóris.

Vöröskő várának régiségi műgyűjteménye.

A Vöröskő várában maig fenmaradt régiségi tárgyjegyzékekből bizvást következtethetni, hogy Vöröskő egykori birtokosai élénken érdeklődtek a múlt századok műemlékei iránt, s ez érdeklődéstől indítatva, oly régiségi gyűjteményre tettek szert, mely ha mai napig fenléteznék, bizonyára érdekesb hazai magángyűjteményeink közé soroltathatnék.

A régiségek s műtárgyak helyett ezeknek névjegyzékére akadtam. E jegyzőkönyvek vagy öt darabból állnak, s a múlt század közepéből erednek. A mint kiderítenem sikerült az egyik jegyzőkönyv 1761. évből való s gr. Pálffy Rudolf, Miklós nádor unokája*) régiségeinek s ásványainak sorát tartalmazza. A jegyzőkönyvek átlag véve igen pontosan s szakava-

*) Pálffy Lipót fia.

tottsággal német nyelven szerkesztvék, mely sajnos épen ez időtájban nyitott magának be utat főuri családaink körébe.

Gróf Pálffy Rudolf régiségtára a mint hiteles forrásból értesültem egész 1857. évig osztatlanul őriztetett Vöröskő várában. Ez évban azonban négy részre osztatott gr. Pálffy Rudolf örökösei között. Az elosztott régiségtár birtokosaivá lőnek: gr. Pálffy János Károly, gr. Pálffy Alajos, gr. Pálffy József s gr. Pálffy István.

Mily sors várta légyen az előbb említett három birtokosnak jutott régiségeket, mai napig ki nem tudathattam, tartok azonban tőle, hogy azok az osztás óta más kezekre jutottak. Gróf Pálffy István Vöröskő várának jelenlegi hazafias ura a maga részét szorgalmasan gondozza, s azt helylyel-közzel gyarapítja is. A jelenlegi vöröskői régiségtár rendezésénél nem csekély érdemre tett szert gr. Pálffy István úrnak házi káplányja, Pospisil Prokop, kapuczinus-rendű áldozár, kinek szorgos kutatásai folytán, sikerült a fentebb említett régiségtári jegyzőkönyveket is felfedezni, melyeknek holléte hosszabb idő óta nem tudatott.

A ‚quantum potes tantum aude' mondás alapján e helyütt csak azon régiségek s műtárgyak leirására fogok szorítkozni, melyek gr. Pálffy István úr birtokában vannak.

1. Elefántcsontból faragott aggastyán, fából faragott ruhába öltözve. 10″ magas. Remek munka.

2. Lictator. Érczszobor. Régi. 8″ magas.

3. Plato. Érczből való régi mellszobor. 2″ magas.

4. Diana. Régi érczszobor. 5″ magas.

5. 3″ magasságú régi érczszobrocska, mely egy jobb kezét felemelő női alakot tüntet elő.

6. Régi 3″ magas érczszobor, mely egy sisakos s köpenyét balkezében tartó férfit ábrázol.

7. Régi 3″ magas érczszobor. Egy széles tetejű kalappal ellátott katona.

8. Érczből készült meztelen férfialak 3″ magas. Régi.

9. Priapusnak érczből való 3½″ magas szobra. Priapus egyik lábát kifelé tartja.

10. Egy áldozó római papnak régi érczszobra. 3″ magas. Az arczvonásokat az idő vasfoga igen megrongálta.

11. Merkurnak 4" magas régi érczszobra. Merkur balkezében egy edényt tart.

12. Tomyrisnek 4" magas érczszobra. Tomyris köpenybe van burkolva s balkezében Cyri fejét tartja.

13. Egy hanyat fekvő kis gyermeknek érczből való domború szobra. 6" hosszú. Remek munka.

14. A 13. pont alatti szobornak mása, azon kivitellel, hogy a gyermek arczán fekszik.

15. Silenus 9" magas régi remek érczszobra. Silenus jobb kezének mutató újját ajkain tartja.

16. Cyclopsok rézlemezen. 4" hosszú s 1" széles régi dombormű. Igen szép.

17. Lucretiának érczből való régi mellképe. Dombormű, 2" átmérő.

18. Cacus ellopja az alvó Herkulesnek ökreit. Érczből való pompás dombormű. 3" magas. 2" széles. A kép felső részén e felirat olvasható. O MODERNI.

19. Római pap, egy meztelen nővel. Priapus mellszobrát égő oltár felett tartják. Sikerült régi dombormű érczlemezen. 7" magas, 9" széles.

20. Bacchanáliák. Igen szép régi dombormű kis érczlemezen.

21. Római sírlámpa. Főlapján, mely a tartó s kanótlyuk között van, egy áldozó pap s egy kezét felfelé s fejét lehajtó női alak látható. E nő mellett van egy álló s az oltár felett emelkedő szobrot babérral koszorúzó másik női alak. A főlapon ezenkivül L C. I betűk is láthatók.

A hátulsó vagyis az alsó lapon e betűk olvashatók: C · I · E · I · O. E hátirat felett s alatt egy falevél van. A lámpa oldalain egymással ölelkező geniusok szemlélhetők.

22. V. Károly svéd királynak viaszból készült remek dombor mellképe. A ruha finom művészi filigranmű.

23. Két kőből faragott pápai kulcs, felettök szintén kőből faragott pápai tiarával. Ezt Kaunitz XIII. Kelemen pápától nyerte ajándékúl.

24. Egy borostyánkővel ékesített s 12 római arczképet tartalmazó Pyramis. Az arczképeket Tirman nevű vésnök készíté. Az arczképek igen sikerültek

Calvorina
Julii Caesaris
uxor

Messalina Claudii uxor | Livia Augusti Caes. uxor

Pobea (sic ?) Neronis uxor | Vipsanii Tiberii Claud. uxor | Drussila Claud. Calig. uxor

Flavius Vespasianus | Videlius | Marcus Otto | Sergus Sulpidius

Titus Vespasianus | Titi Vespasiani Marcia uxor

25. 18" magasságú üvegserleg különféle festményekkel. A festmények a feltámadó megváltót, egy pelikánt, az oroszlánynyal küzdő Samsont s szent György vértanút ábrázolják. Meglehetős kezdetleges mű. E serleg a mint ezt a rajta levő évszám tanúsítja 1639. évben készült. A gyűjtemény jegyzőkönyvében „Willkommenglut"-nak hivatik.

26. Rézlemezből készült kutya-nyakravaló, mely egy darab elefántcsontból készült, remek faragmánynyal van fedve. E faragvány a négy évszakot igen jól sikerült női alakokban adja elő. — Átmérője 4", magassága 2½".

27. Római kővető-sodrony.

28. Sok kis fiókkal ellátott régi díszszekrény, római pénzekkel s drága kövekkel kiverve. 1' 3" magasságú s 1' szélességű.

29. Vasból való régi nyaklemez. E domborműven egymással hadakozó katonák szemlélhetők. Sikerült régi mű.

30. Két darab nápolyi fekete márványból készült 20½" magasságú szép obelisk. Ujabb mű.

31. A bécsi sz. István templomnak fából faragott sikerült régibb mintázata. 4" hosszú.

32. A régiségtárnak egyik érdekes s legművészibb tárgyát egy körülbelül 1½' magas s 1¼' széles s kétszárnyú faszekrénybe illesztett síremlékminta képezi. — A síremlékminta

fából van faragva s két egymás felett levő szoborcsoportra oszlik.

A felső soron hadi készletek két geniussal láthatók. Az egyik közülök szomorkodik, a jobb oldalon levő pedig babért tart balkezében.

A másik sorban, mely az emlék főrésze, három remek faszobor szemlélhető. A középső b. Pálffy II. Miklóst magyar vitézruhában ábrázolja. Jobb felől van sz. Mihály arkangyal szobra, balfelől pedig sz. Ráfaelé. Középen Pálffy szobra alatt e sorok olvashatók :

Pálffy ut hic situs est, satis est, nam cetera novit, oraque Pannoniae, Christiadum que solum.

A mintaszekrény két ajtószárnyának belsején két kép látható. A jobbikon Pálffy Miklós magyar ruhában oroszlányon térdel s egy előtte függő feszület felé emeli összekulcsolt kezeit. — A feszülettel szemben van a Pálffyak czímere. A jobb ajtószárny felső részén két pénzforma sárga kör van festve. Az egyik körbe e szavak irvák: Cor VVS Cer Vos el eg It (ád?) aLtos honores, qVIa Cer VVs Cor VV M LIberaVerat. Nicolaus Pálffy 1610 Aprilis. A másik körben ezt olvassuk: Corvus cum adversis. E felirat alatt egy holló látszik viaskodni. Ellenfele nem vehető ki a kép homályossága miatt.

A bal ajtószárny belsején látható egy térdelő női alak Magyarország pratronájának képe előtt. E kép felett és a bajor származású Fugger-család czímerén kivül két pénzforma kört szemlélünk. Az első körben két szarvas között egy homályos emberi alak e felirattal látható: Ad astra meam. — A másik körben e felirat van: Maria Fuggerin Stephani et Joannis Pálffyorum Mater. Posonii 29. May. 1646.

A régiségtár egykori terjedelméről elég fogalmat szerezhetünk magunknak a jegyzőkönyvek tárgyjegyzékéből.

Megszámlálván a számozott tárgyakat, azt találtam, hogy az emlékérmek s a XVI. századtól a XVIII. közepéig terjedő pénzek száma voltakép nemei 149-re rúgtak. Az emlékérmek között egy nemből több példány is létezett. — Az aranyérmek száma 49, az ezüstöké 93 tett ki.

Volt továbbá a régiségtárban 281 darab ónérem, melyek a császárok arczképeit — kezdve Nagy Sándor s a római császároktól egész I. Ferenczig — köriratttal tüntették elé. — Ezenkivül volt a régiségtár 533 különféle nemű római érczpénznek birtokában. — Az érmek s pénzek közül most semmi sincs Vöröskőn.

Jedlicska Pál.

Rosos István könyvtára 1555-ből.

A m. tudom. egyetemi könyvtárból jelmezek végett kivettem az 1497-ben Ágostában nyomatott *Chronicon vetus* czímű munkát (XXXIX. b. fol.). A könyv bőrkötésén, mint ismételten, szélén előfordul diszítményül a PECCATVM, Ádám és Éva a fa alatt; SATISFACTIO, Krisztus a keresztfán, alatta anyja és kedvencz tanítványa; IVSTIFICACIO, Krisztus feltámadása; és a *kereszten függő kigyó*, jobbra térdelve imádó, balra arczán fekvő emberi alak fordul elő, minden aláirás nélkül, de csillagokból és pontokból álló dísz látszik, míg belebb makkok- és virágokból alakított lombozat, közepén pedig körökbe foglalt férfi- és nő fejek lombozatok közt állanak. A könyv hátának czifrázata áll csúcsukon álló dülényekből, ezek közepén négyszirmu rózsák alkalmaztattak.

A tábla belsején azon idők divata szerint a birtokosok nevei, és azok jelmondatai állanak.

Így év nélkül L. M. chirurgi, ez alatt Joannes Job 1607 áll. Ettől több ajtatos idézet és vers következik, legalul pedig monogrammává összehúzva J. J. és egybetűben, mint felebb is D és F. betűk, talán *de Fancsal praedicatum*?

Ezeknél érdekesebb, hogy a czímlapon olvasható: Nicolaus Olahus Archieptus (sic?) Strigoniens. 1557;

a czím alatt későbbi tollból: Author hujus operis est Æneas Sylvius qui factus est Pontifex et dius Pius 2-dus.

Ez alatt ismét: Franciscus Szentivány
16 20.

Ime mily érdekes összeállítása a könyv tulajdonosainak;

mily könnyű lenne, ha ilyeneket gyűjtenénk országunk híresebb embereinek könyvtárait is hozzávetőleg összeállítani. Vagy talán a budai királyi könyvtáron kívül másoknak nem is voltak könyveik? Vagy nem elég érdekes-e, hogy Kalmanczai Domokos fehérvári prépostnak már eddig három valóban díszes munkáját ismerjük és kellő gonddal és bibliographiai lelkülettel még más különbeket is tudnának fiatalabbjaink összeállítani, ha egyáltalán mindenki egy *specialitást* választana életbeli tanulmányozásaúl!

De nem ez volt czélom, hogy e sorokat közre bocsátottam. Már vissza akartam a csinos, jól fentartott ősnyomatot adni, midőn az utolsó lapon ezek feltüntek:

Regestrum factum super numerum librorum per dominum Stephanum Rosos fidei my concreditorum (videlicet? vagy etcetera) 1555.

Item Publy Virgilii Maronis cum Interpretationibus (etc.?)
2. Franciscus Philelphus.
3. Terentius In mediocri quantitate cum Interpret.
4. Aelius Donatus cum grammatica Lupuli juncta.
5. Postilla guillermi.
6. Juvenalis in parva quantitate.
7. In epistolam B. Pauli Interprete Joanne oecolampadio.
8. Pasquillus.
9. Censorini opusculum.
10. Comedia susanne.
11. Johannes longus de disputatione turcica.
12. Erasmus Rotherodamus.
13. Interpretacio Ewangeliorum per. d. Philippum M. (elanchton).
14. Catechismus Luteris.
15. Gramatica Aldi Manuti.
16. Enae silui Pictolominei. (sic?)
17. Philippi Beroaldi de felicitate.
18. . . . . . . grammatica.

Minthogy a név fele elvágva és az irás elmosódott, ezt nem voltam képes megfejteni, de azt sem lehet határozni, vajjon ez volt e az egész könyvkészlet, mivel a 6 levélből álló fü-

zetke, mely a könyvhez kötve volt, egészen a szélén ki van metszve.

Ha ezen közlemény által sikerült volna könyvtárainkat vagy régi könyvek birtokosait figyelmeztetni arra, mily érdekes adatokat birunk ilyen jegyzetekben, mennyi veszett már el ilyenekből a köttetések alkalmával és még inkább, ha egyik vagy másik reá szánná magát ezeket másolni, gyűjteni, és talán valamelyik tudományos lapban közzé tenni, ezen kisérletem valóban bőven lenne megjutalmazva és nem sajnálnám, hogy szemeimet az elhalványult régi irás olvasásával rontottam.

Rómer Flóris.

A művészet a házban.

Mily szükséges, hogy lakásunk, melyben életünk nagyobb részét töltjük, oly módon legyen butorozva, elrendezve, díszítve, mint azt izlésünk, szükségeink kivánják, hogy a menynyiben tőlünk függ mindenben összehangzás legyen, és mégis, mennyire hanyagoljuk el épen lakásinkat, a melyekben már akkor vélünk eleget tenni, ha a falakon nehány igen középszerű kép lóg, ablakainkon néhány virágcserép áll. Így találjuk ezt a műveltebb osztálynál, sők igen gyakran még a pazarló gazdagoknál is, kiknek mindenük van — csak az ízlés hiányzik.

Gyakran ugyanegy szobában, a tulajdonosnak élete minden viszontagságainak kedves emlékeit találjuk, a legpompásabb magas állásában szerzett butordarabokat, azokkal összeállítva, melyeket pályája kezdetén lapos erszénye erejéhez képest tudott megszerezni! Ily szobák, nem lakosztályoknak, hanem családi muzeumoknak tekinthetők. — Vannak gazdagok, kik drága ritkaságokban gyönyörködnek, de a művészeti tárgyakat vásári kontárművekkel pótolják! és így az ellentétet csak még kirívóbbá teszik. A valódi jó ízlésnek esküdt ellensége a lenge ész- és ízlésnélküli divat, melynek a világ még okosabb részének is kell hódolnia. — Ez határozza el a lakás butorozását is. Ha tudjuk, mennyi teriméjü lakásunk, könnyű azt a butor-

tárakból bebutorozni. A ki izlésében nem bízik, kárpitost hatalmaz fel, ki nagy házakban a rendezést igazgatja. Már ez aztán tekintet nélkül a helyiségekre bizonyos minta szerint összeilleszti a darabokat, gondoskodik arról, hogy a szőnyegek, függönyök terítők és a székek és pamlagok egyenlő szinűek — és kelméjüek legyenek, ezáltal természetesen nem annyira az öszhangzást — mint az egyhanguságot idézvén elő épen úgy, mint a zenész, ki folytonosan egy hangot pendítene meg.

Ha valamely házi úr már annyira megy, hogy építészét bizza meg a termek bebutorozásásával is, ez már nagy lépés, ha t. i. az építész a ház berendezésének ezen ágát is tanulmányozta. De azért ne higyjük, hogy könnyű dolog egy római, góth ízlésű vagy renaissance lakosztályt a mai iparosokkal és a kényelem- és haladás mai igényeihez berendezni! A régiek szolgai utánzása ritkán sikerül, mert embereink egészen más eszmékkel fognak a munkához, mint a II—III. század előttiek; az ujabb izlésű iparos pedig, ha maga gondol ki régies butort, az esetben, durva volta mellett még rendesen kényelmetlen is szokott lenni; mert a szerkezeti részben a kellő felfogás és gyakorlati kivitel hiányzik.

De tegyük fel, hogy sikerül valóban különféle elmult korszakok butoraival helyiségeinket berendezni, hogyan fognak majd a három-négyszáz éves butorok közé ruháink, arczaink, mozdulataink illeni?

Így berendezett lakosztályokat leginkább csak muzeumok gyanánt lehetne használni, ha még sikerülne egy kornak, egy izlésnek teljes sorozatát összeállítanunk, mi vajmi nehéz dolog, midőn még a kisebb hiányokat is alig vagyunk képesek mai napon egészen változott műzetünkkel pótoltatni.

Azonban lehetetlenséget itt sem látunk. Gondoskodtak erről a nagyobb európai muzeumok, hogy egész következetességgel keresztül vittek valamely század izlése szerinti lakberendezést; de vannak erre nézve rajzokkal ellátott folyóiratok is, melyek közt *Fischbach* Frigyes „Album für Wohnungs-Dekoration“ czímű-ét ajánlhatjuk.

R.

Az országnak adott ajándék.

A lapok néhány hónap előtt figyelmeztették a műértő közönséget a középkori festmények nagybecsű gyűjteményére, melyet *Ipolyi* Arnold a pesti k. papnövelde termeiben felállított. Érdekelni fogja olvasóinkat, hogy mielőtt beszterczebányai püspökségét elfoglalandó a fővárost elhagyná, e gyűjtemény legérdekesebb darabjait az országos képtárnak felajánlotta. Közöljük az érdekes levelet, melyben ezen elhatározásáról a kultuszminisztert értesíté.

Nagyméltóságú miniszter úr! Hazai és egyházi műtörténeti tanulmányaim közt sikerült egy műtörténeti becsű kisebb képgyűjteményt összeállítanom, melyet szorgos utánjárással, s jelentékenyebb költséggel, világszerte hiresebb gyűjtők és műárusok hagyatéka- és készleteiből szereztem meg. Gyűjteményem eddig az igazgatásom alatt állott pesti központi papnövelde helyiségeiben lévén kiállítva — most, midőn hivatásom más rendeltetése által a fővárosból távozom, e gyűjtemény számos becsesebb darabjait nem tartottam a változás bizonytalan esélyeinek kiteendőknek, s elhatároztam azon régtáplált szándékom s óhajtásom teljesítését, hogy azokat az országos képtár számára felajánlom; melynek ezen gyűjtemény mintegy kiegészítésül szolgál.

Az országos gyűjteményekben ugyanis a XVI. század előtti régibb festészeti iskolák s műfejlődés példányai csak kevéssé, sőt legnagyobb részt épen nem levén képviselve; gyűjteményem, mely a XIII-dik század fesztészeti műfejlődéssel kezdődik s ott végződik, hol az országos gyűjtemények sajátlag kezdetöket veszik, igen alkalmasan pótolhatja ezek hiányait.

Felkértem e tekintetben több avatott szaktekintélyt, úgymint a nemzeti muzeum igazgatóját Pulszky Ferencz urat, az országos Eszterházy-féle és a nemzeti muzeum képtárok igazgató őreit Kratzmann és Ligeti urakat, az országos műtanács részéről Ráth György és Henszlmann Imre urakat, hogy gyűjteményemből e végre kiválasztanák mind azon becsesebb és érdekesebb példányokat, melyeket az országos képtár számára kivánatosaknak vélnek.

Kik is ezen felhivást készséggel fogadván, a mai napon általok kiválasztott 60 darab festményt az országos képtár számára tőlem átvették.

Ezen festményeknek részletes és műtörténeti leirással okadatolt jegyzékét azonnal elkészítem s átszolgáltatom, a mint azok szám szerint rendezve, s mint ohajtanám és kivánatos, egy, a legrégibb iskolák számára szánt külön teremben együtt rendezve és felállítva lesznek.

Itt csupán azon rövid értesítést adhatom, hogy ezen példányok legnagyobbára az ó-olasz s ó-német festészeti iskolákból valók. Egy-két még régibb, úgynevezett algreco művön kivül ugyanis azon korszakok legnevezetesebb mestereinek, mint: Margaritone d'Arezzo, Giotto (egy frescója), Orcagna, Duccio di Buoninsegna, Burna, Tomazo Giottino, Lippo Memmi, Pietro Laurati, Ambrogio Lorenzetti, Nicola Segna, Spinello Aretino, Gentile Fabriano, Jano di Pietro, Ansano Vecchieta, Guidoccio Cosarelli, Fra Angelico di Fiesole, Juligno, Pinturecchio, Lippo Lippi, Francesco Giorgio, Assisi Tiberio s ezek iskoláinak művei. Valamint az ó-német; ó-kölni Vilmos és István mesterek, a Van-Eycki Zeithblomm s t. féle iskolák művei, továbbá egy jeles Kranach, három darab lengyel-magyar festészeti iskolakép a XV. századból Magyarországból stb.

A legnagyobb részt már elsőrangú műismerő tekintélyek, mint Böhm és Ramboux jegyzékeiben fennevezett művészek nevei konstatálásával előjönnek; sőt számosabb ezek közül Crowe és Cavalcaselle, a festészet történetét tárgyaló uj korszakias művében is felhozva, s méltatva megneveztetik.

Méltán bátorkodom azért e kis választékos gyűjteményt a Nagyméltóságod hatósága alatt levő országos képtár számára felajánlani.

Örvendve azon, ha ez által is szerencsés lehetek a hazai müvelődést előmozdítani, mi életem és tanulmányaim egyik kiváló törekvése; boldognak érzem magamat, ha hazámnak tett ezen szolgálat által honfiui kötelességemet teljesíthetem.

Pest, 1872. márcz. 12.

Fogadja, stb. alázatos szolgája:

Ipolyi Arnold,
besztercze-bányai püspök,

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1872. apr. 9-én a m. n. muzeumban tartott IV. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Kubinyi Ágoston.

Jelen voltak: Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris, Toldy Ferencz, Wenzel Gusztáv btt.

45. Előadó említé, hogy biztos tudomása szerint a söregi (Gömörm.) régi románkorú templom 100 frtért eladatott és a csomai földbirtokosok által legközelebb le fog rontatni; az országos bizottság elé fog terjesztetni.

46. Értésére esvén az archaeologiai bizottságnak, hogy a stockholmi k. „Akademie der Schönen Wissenschaften" csereviszonyba akar lépni az akademia archaeologiai és történelmi kiadásaival, ezen ügy az akademia figyelmébe fog ajánltatni (58.)

47. Hasonlólag a zürichi régészeti társulat is kívánja archaeologiai kiadványainkat; csereviszony evvel is fog sürgettetni.

49. Előadó bemutatja szalmapapirosra levett Buda vára 1541-ki ostromát, mely e fővárost rendkivüli pontossággal tünteti fel; minthogy az eredeti nagy fametszvény a bécsi cs. kir. udvari könyvtárban őriztetik; előadó megbizatik, hogy ennek hű másolatát eszközölje.

50. Közöltetnek következő levelek:

1.) B. Szabó József sopronyi egykori tanár egy czikket küld be a rákosi Mithras emlékről. (56. sz.)

2.) Majláth Béla több liptómegyei régiségről, valamint nehány pogányvár közléséről tudósít. (62. 70.)

3.) Az athenaeumi igazgatóság a Marci chronikából egy példányt küld át a bécsi cs. kir. udvari könyvtár számára.

4.) Ifj. Gyalokay Lajos kérdést intéz Baur Vilmos rézmetszetei ügyében.

5.) Figyelmeztetés egy budai emléktáblának helyéből való kimozdítására.

6.) Ebenhöch Ferencz a győrvidéki éremgyűjtemények ismertetését igéri.

7.) Csánk Károly figyelmeztett egy érdekes aranyleletre a siklósi uradalmi erdőben. (73.)

51. Előadó a folyó év költségelőirányát terjeszti elő.

Pest, 1872. april. 10-én.

Jegyzette: Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

XXIII.

A régészeti mozgalmak nálunk is igen szépen haladnak. Sváby Frigyes Szepesmegyének tudományosan művelt levéltárnoka buzgó törekvéssel fáradozik egy szepesmegyei régészeti egylet és muzeum alapításán; minek alapjául a Lőcse városi fegyvergyűjtemény szolgálna.

Ezen törekvés már magában véve érdem, s ha tekintetbe vesszük e megyének kivált középkori régiségekben gazdagságát, vajmi könnyű lenne, ha mindjárt nem is egyletet vagy muzeumot alakítani; de egy felette igen-igen érdekes régiségi kiállítást eszközölni, mely feltárná a megye multjának culturviszonyait, az ipar és művészet, de kivált az ötvösség, agyagművesség a fa-faragmányok és asztalosműveket a házi ipar terén. Alig van ház a szepességen, hol egy-két darabot ne lehetne találni, s alig van ház, hol a megnem becsült régiségek napról napra nem vesznének, nem pusztulnának el; s mert ezen tárgyak sem együtt nincsenek, sem azokat a közönség tömegesen nem ismeri, így azoknak becset sem tulajdonítanak s elvesz pótolhatlanul a tudomány, a kulturtörténelemre nézve.

Nem képzelhető, hogy Sváby Frigyes úr, mint kezdeményező egyedül maradjon eszméjével, bizonyára követni fogják őt a hazafias lelkületüek s ilyenekben Szepes bővelkedik. Kellő kitartás és szakismeret létesítendik tervezetét; és közreműködésemet habár szomszédmegyei, ha azt netalán igénybe vennék, szíves örömest felajánlottam kezdeményező barátomnak, a mennyire t. i. ezt csekély tudományom megengedi, s e szerint kilátásom van Szepesmegyében is felolvasást tartani, legalább

ez által ohajtván előbbre vinni örökké szép és kedves tudományunk érdekeit.

Andrásfalva. Majláth Béla.

XXIV.

Röviden legutóbbi kirándulásaim eredményét közlöm. Ujvárott, hová már nehányszor kirándultam É. K. és É. Ny. a falutól úgynevezett „Cultur rétegre“ akadtam. Itt hamuréteg, csont és cseréptöredékekkel keverve helyenként 2—4′ vastagságú, továbbá vannak egyes hamurétegek, úgyszólván tisztán perjahamuval. Találtam itt egy fél agyaggyöngyöt, s egy vas salakszerű darab is jutott birtokomba, mely most a hamuban lelt tőrvaskés következtében talán nyert is érdekességet.....

Ketczer Peklin taval voltam; a kamara épületében egy még majdnem ép falfestményű kápolnát láttam a reformatio korából, evangelikus kápolna levén, hiszem ez is ritkább azon állapotban mint ez van. Itt egy terem igen szép vörösfenyő padozattal bir, ugyanazon korból, zsindelylyel levén fedve, nagy kár lenne, ha tűz által eltalálna pusztulni.

P. Sinye. Óváry Endre.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(Mire nekünk is szükségünk lenne!) és mit már többször megpendítettünk: a részletes- és a vidékre is terjedő, úgynevezett *vándor kiállítások!* — Ha azon eszme helyeseltetett, hogy a vidéket járják be szakférfiak, kik felolvasásokat tartsanak, kik a gyümölcsfával való bánást tanítsák; kik a szántásban kisérleteket tegyenek, miért ne lehetne az izléstérjesztő művészi tárgyakból kiállításokat rendezni, és pedig a különféle vidékeken az ottan divatozó iparágakból is. Csak így fognók az ízlést az emberek közé vinni, csak úgy őket a nemes versenyre serkenteni. Iskola, és pedig a legeredményesb

iskola ez, ha van, ki ezt szervezni tudja. Minthogy az ilyenek megszerzéséhez az egész nemzet járulna fillérjeivel, a tárgyak, melyek úgy is a nemzeti muzeum, vagy a képzőművészeti és iparegyleti muzeumok tulajdonává válnának, előbb az ország főbb vidéki városain lennének kiállítva és hasznosítva. Csak kezdeni kellene ezen irányban mozogni; — az ilyenekre szánt összegek bámulatos kamatot hoznak! Az első egy két évben látnók, mily verseny támadna, az eddig ismeretlen téren! Mennyire bámul a magyar utazó, midőn az őszi hónapokban külföldön járván, majd minden kerületben lát gazdászati, erdészeti, művészi s műipari kiállításokat szerveztetni! Ideje, hogy mi is lépjünk ki e haladási térre, lássuk mit tudnak kerületeink, városaink!

(*„A magyar néplap“*) 27. számában ezt írja: A magyar nemzeti muzeum igazgatója Pulszky Ferencz eme sorokat intézte báró Kuhn közös hadügyminiszterhez Bécsbe: „A magyar nemzeti muzeum rendszeres fölállításánál a fegyvergyűjteményben jelentékeny hézagok jelentkeznek, úgy, hogy a közös hadügyminiszter hatalmas támogatása nélkül alig lesz képes az igazgatóság a rendezést a tudomány mai állásának megfelelőleg létrehozni. Miután pedig a bécsi tüzérségi muzeumban sokféle diadaljel létezik Mária Terézia dicső császárnő és királynő korából, melyek a régi huszárhűség és bátorság tanujelei, ezeknek fölállítása a pesti muzeumban fölfrissítené elődeink emlékét a látogatók ezreiben, és ezen kérelmem teljesítése új bizonyságot tenne azon barátságos indulatról, melylyel excellentiád földieink iránt mindenkor viseltetett.“ — Majd meglátjuk, mennyire bizonyul be a közös hadügyminiszternek itt érintett, a mi tudtunkkal azonban eddig még nem tapasztalt barátságos indulata hazánk irányában.

Ezen észrevételre csak ténynyel felelünk. *Kuhn* közös hadügyminiszter úr t. i. már leküldötte lajstromát azon fegyvereknek, melyeket a cs. kir. fegyvertárból e napokban fognak saját gyűjteményünk szervezetes kiegészítésére lehozni. Ezek közt van: 47 darab különféle kard és szablya; 10 darab 3-féle puska; 6 pisztoly; 5 karabély; 3 ujabb puska; 3 harczi kasza és csáklya; 6 dárda; 4 sisak; 6 huszár-zászló Mária-Theresia idejéből, ulán-pika, franczia ácsbárdok, lánczos-golyók stb.

Várjuk a „Néplap“ igazságszeretetétől, hogy a miniszter elleni gyanúja valótlanságát ezen adomány közlésével fogja lovagiasan bebizonyítani.

(A magyar nemzeti muzeum régiségosztálya) f. 1872-dik évi márczius hóban következő érmekkel és régiségekkel gyarapodott: ezüst érem összesen 7 db., réz 2 db., gyűlt be. Ajándékozták: Graf Károly, Kelecsényi József, Nagy Aladár, Missits Gyula. Egyéb régiségeket u. m. kő-, cserép-, vas-, aczél-tárgyakat ajándékoztak: Abaffy-Zierotin Mária grófnő. Fekete Dezsőné, Foltényi János, Fuchs, Haynald Lajos, Horváth Gábor, Jónás, Kelecsényi József, Missits Gyula, Paternos Jozéfa, Dr. Rómer Flóris.

(Dr. Löw) a tudós szegedi rabbi és a régiségi- és történelmi szakok buzgó művelője válogatott közönség előtt april 2-kán fololvasást tartott az *emberi korok* fokairól, mennyire azokat a héber bibliai és későbbi források érintik. Ezen közlemény csak részlete egy nagyobb munkának, mely ezen tárgygyal foglalkozik.

(A biharmegyei régészeti és történelmi egylet) megalakulása küszöben áll. *Gyalokai* Lajos id. elnök márczius hó 21-kén hívta össze a közgyűlést, mely az alapszabályok kidolgozását és a választásokat fogja tárgyalni. Ismét uj erőt, ismét derék munkatársakat nyerünk! Lehetetlen, hogy így vállat vetve valami eredményt ne mutathassunk; hogy a többi megye, melyekben még az eszme szendereg a szervezetteket a tudomány terén ne kövessék!

(Fejérmegyében a régiségtár) s vele összeköttetésben levő történeti s régészeti egylet, melyet mint már említettük a szervező bizottság elvileg elfogadott — gyors léptekkel halad megalakulásához. A megye közönsége april 8-kán tartott közgyűlésén egy valóban szép, s az ujabbkor tudományos kivánalmainak megfelelő tette által örökíté meg nevét, az állandó választmánynak, a megyei régiségtár s vele összeköttetésben levő, a megye védpaizsa alatt álló történeti s régészeti egylet alakítása ügyében tett indítványát, Fekete János szép ajánló beszéde s Cziráky János gróf rövid pártoló szózata után egyhangúlag elfogadta. Az alapszabályok kidolgozására szükséges

helyiséget a megye ád, úgy évi költségvetésében a régiségtár s egylet tőkéjéhez járulni fog.

(A Gsell-féle képárverezésről) Zichy Ödön gr. a „P. Ll."-ban hosszabb czikket tesz közzé. A czikk sokkal érdekesebb részleteket tartalmaz, hogysem hallgatással lehetne mellőzni. Ez árverésen 600 olajfestmény, körülbelül ugyanannyi tanulmány, vízfestmény és kézirajz, azután 50 rézmetszet, karczolat s egyéb becses régiség adatott el 1.250,000 frton. Gsell műárus e gyűjteményének 20 évvel ezelőtt vetette meg alapját, midőn Festetich Samu gróf hagyatékából 40 képet 15,000 frton megvett. E 40 kép a mostani árverésen nem kevesebb mint 189,000 frtot eredményezett. Zichy Ödön gr. beszéli, hogy ő a pesti nemzeti kaszinóban szóba hozta e gyűjtemény megszerzését az országos képtár számára, s ez akkor 45,000 frtért kapható is lett volna, de indítványa nem talált viszhangra. A Gsell-féle gyűjtemény egyéb képei is rendkivüli árakért keltek el. Így Pettenkofen „szolnoki vásárja", mely 800 frtért került Gsell birtokába 18,000 frtot eredményezett, ugyanazon művész „Czigány"-a, melynek eredeti ára 600 frt volt, most 15,000 frtért kelt el. Nemcsak a műbarátok, nemcsak a bécsi és külföldi muzeumok vetekedtek a nevezetesebb műkincsek megszerzésében, de ezuttal egy oly elem is lépett fel vásárlóként, mely pénzerő dolgában kiállja a pénzversenyt a műbarátokkal és sokat ad arra, hogy a művészet pártfogójának lássék s ez a bécsi tőzsdehősök, a bankárbárók eleme, mely ezúttal nemes czélra — egynémely képnél talán túlbuzgósággal is — áldozta pénzét. Rothschild báró egy Metzuért a Festetich-féle gyűjteményből, mely 700 frton került Gsell birtokába 30,600 frtot, Todesco báróné egy Tiziánért 12,000 frtot, egy más bankár egy Franz Halsért, melyet Gsell 40 frtért vett, 14,000 frtot fizetett stb. — A képek közül mintegy 172,000 frt áru ment Angliába, ezek közt az Eszterházy-képtár „Ruysdael"-je 27,000 frtért; Francziaország mintegy 150,000 frtért, Orosz- és Németország 70,000 frtért vett képeket. A képek nagyobb fele azonban Bécsben maradt.

(„*Torontál*") vegyestartalmú hetilap mindjárt I. év I. számában említi a „dél-magyarországi történelmi és régészeti társulat" valószinű alakulását, és hogy már több százan vannak,

kikre mint leendő tagokra számítani lehet. — A mozgalom élén áll *Temesmegye* lelkes főispánja *Ormós* Zsigmond akademiai tag, jeles műitész! *Kiss* Károly, kitől a buzdító czikk való, például hozza fel a szomszéd megyéket, melyek monographiákra ezereket tűznek ki; pedig Torontál fölött még a történelem terén sötét fátyol lebeg, bár a hazai mozgalmakban nem csekély szerepet játszott! — Ohajtandó, úgy mond czikkező, hogy ez ügyben a lapok hasábjain érdemleges hozzászólások történnének. — A czélzott társulattal egy muzeum is terveztetik. — Így igazán jól van! A mit csak magunkban ohajtani mertünk, de alig szóval említeni, lasankint valósulni kezd. Alig van megye, melynek nem lenne saját közlönye, alig van vidék, melynek nem szülemlenék történelmi — régészeti tarsulata — és muzeuma. Lassan fejlődnek e dolgok, de biztosan; és e sok kisebb társulatok és muzeumok idővel egy középponti lapban — egy középponti országos társúlatban fognak támaszt, erőt, buzdítást, talán még segélyt is kapni és viszont a középpontra viszszahatni. Így fog az ujabb nemzet, mint egy jól szervezett tudományos sereg a közműveltségre hatni, és ezáltal a haza értelmiségét, és jólétét előmozdítani!

Egyveleg.

64. *(Fringiát)* I. Rákóczy Ferencztől származtatják; t. i. ezen magyarázattal: Franciscus Rákoczy In Nomine Gentis Insurgit Armis. — Vajjon mikor jön elő fegyvereink közt ezen szó, valódi-e a fenebbi magyarázat? — Érdekes lesz tudni, hogy már 1671. után, *Zrinyi Péter* hagyatéka közt előfordul: *framea cum ferro Fringiae Genuae* l. Győri Tört. és Rég. füzetek III. 100 l.

65. *(Sz. Erzsébet ereklyéi)* a mainzi sz. Istvánról czimzett egyház leltárában említetnek, így: *13. fasciculus reliquiarum D. Elisabethae regis Hungarorum filiae nupta Landgravio Thuringiae.* — Vajjon birja-e még ezen társas egyház a reánk nézve oly érdekes ereklye csomót?

66. *(Müvészeinkről)* szivesen olvassuk a külföldi lapok méltányos elismeréseit. *Liezenmayer*-ről azt mondja egy német szaklap, hogy a müncheni műegylet legjobb ereji közé tartozik. Faust és Gretchenje a

templom előtt minket — t. i. a müncheni festőket illően képvisel. Ő Piloty iskolájából jött ki, azonban nem annyira a ruhatári darabok ügyes fitogtatásával törődik, mint sok társa, hanem inkább a kellemnek és az érzelemnek nyilvánításával. — *Munkácsy* Mihály is állított ki Párisba való távozása előtt egy csinos, kedves családi jelenetet: az iskolába menő gyerekeknek anyjuk kenyérdarabokat szeg. Több más kisebb művet Párisban fog befejezni, a hol nagyobb képet is festend, melynek tárgya, holdvilágnál egy városon átkisért összefogott népsöpredék. A kész vázlat után e képnek nagy hatást igérnek. — És itthon? itthon alig ha tudnának ezen művészeink megélni; mert, hogy ők is csak úgy szeretik hazájukat mint mi, nem tagadhatjuk; de itt megtagadnók tőlük a tehetséget, a hírnevet, hogy holmi obscurus sógorok mécse világa valamikép ne szenvedjen! — Nyavalánk biz ez, mindég az exoticumot magasztalni, bámultatni; — édes magunkét pedig, mintha érte fizetnének, gyalázni.

67. (*Régi ruhakelmékkel*) nem igen szoktunk törődni — és ha a templomokon kivül 2—3 százados skofiumos szöveteket, rásákat, yperni posztókat keresnénk, azt mondanák az illetők, hogy volt, de béléseknek, vánkosfoltoknak, vagy a kis ivadék bábja diszítésére használták fel. Felső-Magyarországban még vannak előkelő családoknál drága, nehéz szövetek részletei, vannak igaz aranyból készült csipkék, de majd azok is csak el fognak tünedezni, míg a külföldi muzeumok mind azokat, mint a művelődés története, a kereskedelmi viszonyok tanuit összegyűjtik és kiállítják. Hallom, most is járnak ilyenek után a kárpátok alatt, mióta a vaspálya az utazást könnyebítette, külföldi hajhászok — és ha Xántus nem siet, bizony nehéz lesz nemzeti intézetünk számára egyebet, mint a hátrahagyott maradékot gyűjthetni.

68. (*Dr. Pinder E.*) hírneves érmész meghalt; ez nem valami különös, de sajátságos, miről a porosz vallás- és közoktatási miniszterium ezen előadóját és a művészi szakférfiak egylete elnökét vádolják, hogy t. i. ő lett volna főoka azon sajátságos hiánynak a vezető erőkben, melyek a poroszoknál a nyilvános mű pártolás mezején eddig tapasztaltatott. Kérdés, vajjon fognak-e már most az üres igazgatói állomások a muzeumoknál és műakadémiáknál betöltetni? — Ha a vád igaz, valóban furcsa oly országban, hol annyi lap, annyi tehetség, és annyi szabadság még is van, hol az ilyen rákfene ellen fel lehetett volna szólalni!

69. (*Kovács Mihály*) kitünő és classikus müveltségü festőnk is távozik Münchenbe, hol bizonyára többet lesz elfoglalva mint Pesten; hol csak az olcsó mázolás talál pártolásra apróknál, mint nagyoknál. Ott a

külföldön nem kellend magát napszámossá alacsonyítania! De hogy is lehetne az máskép, országban, melynek fővárosa főutczájában látunk mázolásokat kirakva, melyeket művelt országban az utolsó csapszékben is alig türnének, és ezen fertelmes torzképekre csak úgy tódul uj pénzaristokratiánk, mely izlését természetesen a Hermina-téren és talán a sertéskereskedő utczában szerezte! És ez Magyarország müizlésének jellemző vonása lenne? — Fognak-e ezen a művészi akademia és az országos képcsarnokok segíteni?

70. *(Német-Sz.-Mihályra)* czimeztük egyik számunkat. Eddig a számok rendesen érkeztek. Egyszerre visszakapjuk a lapot *Szakálháza* postabélyeggel, és a szalagon ez áll: *Ganz Unbekant in D.-Sz.-Mihály.* — Néztük a megyei névtárt, hol ez áll: Német-Sz.-Mihály (Gross-Petersdorf); Posta helyben. A szám tehát *Vasm egye helyett Temesvárra* ment hol a postahivatal nem tudta, hogy létezik Német-Sz.-Mihály postahely is. Igy ne mindég a lapkiadó-hivatalt tessék rendetlenségről vádolni a vidéken, mert valóban, sok ilyen tévedés folytán annyira gyarapodnak a reclamatiók, hogy a *hiányos példányok* miatt az Akademia, mint kiadó, nem csekély kárt szenved!

71. *(Dózsa vas koronáját)* többször említettem, ismét eszembe jutott nem rég, midőn egy nürnbergi büntetési álarczot láttam, mely vasból készülvén, homlokán két szarvval van diszesítve, és szájánál hosszu, hat lyukkal ellátott síppal ellátva. Hátsó vas pántjai az említett kolozsvári vas korona részeihez hasonlítanak. Azonban említenem kell e helyen, hogy *Hildesheim* városa egyik utczaszögletén a kolozsvári koronához egészen hasonló mássát láttam lógni, melyről azon tudósítást nyertem, hogy tűzveszély vagy dögvész alkalmával e vaskosár arra szolgált, hogy szurok-koszorút benne meggyujthassanak. Ezen eszmét pártolja az erdélyi muzeum tudós őre is, megjegyezvén, hogy épen nem lehetetlen, miszerint a paraszt zenebona vezére kegyetlen kivégzésénél ily vaskosár, korona helyett alkalmaztatott volna.

72. (*A mürégészeknek és érmészeknek*) ajánlott kereszt, csillag és egyéb rendjelgyüjteményről annyit irtak lapjaink, hogy vétek volt volna azt meg nem tekinteni. Igaz, hogy e gyűjtemény sok darabból áll, és ha hitelesen be lehetne bizonyítani, hogy azok hordozták, kiknek tulajdoníttatnak e daraboknak, még történelmi becsük is lenne; azonban, midőn azt olvastuk magyar, és pedig nagyobb lapokban: hogy e gyűjteményben *egyebek közt II. Lajos, Mohácsnál elesett királyunk által alapított érdemkeresztek 7 különféle példányát is lehet szemlélni, valóban* kétszer

háromszor kellett ugyanezen mondatot elolvasnunk, hogy szemeinknek higyjünk. — Nem tudom van-e arra példa, hogy valamelyik király oly szerencsétlen csata után, milyen a mohácsi volt, *érdemkereszteket* alapított, s erre nézve az ismertetett jelek unicumok; de még unicumabbak lennének, ha a király ezeket a mohácsi csata emlékére osztogatta volna,pedig 7 példányban, midőn tudjuk, hogy akár Szapolyai által öletett meg, vagy akár a Cselepatakba belefult, alkalmasint nem volt kedve és érkezése rendjelek alapítására, különben pedig alig gondolhatunk alkalmat, melyre e kereszteket készítette volna. — A mi ezen rendjelek rendkivüli ritkaságát illeti, úgy hiszem emlékeznek a Párisban megfordult hazánkfiai, hogy a palais-royalban vannak boltok, melyekben minden rendjelet szalagostól meglehet kapni, de vannak boltok, hol a régi egyenruháktól, kardoktól, puskáktól kezdve a régi esernyőket, legyezőket, kalapokat is meglehet szerezni, a hol szintén a kevesebbé csillogó keresztek és emlékérmek is előfordulnak. Ha az összes aranysúly 500 darabról 100 aranyat tesz, annak értéke még csak 600 forint, de hány réz, bronz- és pléh emlék fordul elő, melyeknek csakugyan nagy értékének kell lennie, hogy abból a többi 2900 forintot kihozhassuk. Egyébiránt, kinek ilyenekbe kedve telik, és elég pénze van, annak számára még a 3500 frint is kevés lesz, attól legalább 4—5000-et kellene követelni!

73. *(Pompejiben)* a Strada Stabiana, és a Vicolo dei Serpenti közt egy házszigetet ástak ki, melynek XI. háza terjedelemre és belső elrendezésre nézve a legnagyobb különbséget képviseli, egyszersmind a tanulságos falképekben is igen gazdag. Az Engelmanntól eredő czikkeket, melyek Herculanumra is kiterjednek, irja a Zeitschrift für Bildende Kunst 1872. 5. és kk. füzeteikben. Ajánljuk a régi müvészetet pártoló olvasóknak.

☞ **E számhoz a sz.-mihályi lelethez tartozó 4 éremtábla van mellékelve.**

Tartalom: A szent-mihályi (Fehérmegye) éremlet ismertetéséhez. Rómer Fl-tól. 193. l. — Vöröskő várának régiségi mügyüjteménye. Jedlicska Páltól. 196. l. — Rosos István könyvtára 1555-ből. 201. l. — A művészet a házban. R.-tól. 203. lap. — Az országnak adott ajándék. 205. l. — Kivonat a m. tud. akademia arch. bizottság IV. ülése jegyzőkönzvéből. 207. lap — Arch. levelek. XXIII—XXIV. 208. l. — Muzeumok,régészeti egyletek és kiállítások. 209. l. — Egyveleg. 213 l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESITŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. VI. kötet. Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

9. szám. Május 15-én. Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

Egy savariai fölirat.

Tanulmány Lipp Vilmostól.

Talán fölösleges is előrebocsátanom, hogy a római epigraphia haszna és érdekessége sokféle s jelentékeny. Hogy többet ne említsek: a római nyilvános élet minden nevezetesebb mozzanata, mint törvények, szokások, rendeletek stb. kőbe vagy érczbe vésve adatott át az utókornak; azonkivül az egyesek, valamint az állam életében forduló pontot jelező események, a föltünőbb köz- s magánépítkezések, műdarabok emléke is sokkal nagyobb számban örökíttetett meg feliratokban, mint az mai nap történik. — S így a római föliratok kiegészítik a római irodalmat, főforrásként szolgálnak a római élet minden ágában való tanulmányozására nemcsak, hanem becses adalékokat is nyújtanak egyszersmind a latin nyelv fejlődési történetéhez épen úgy, mint a római provinciák őslakóinak nyelvéhez, a bennök fenmaradt tulajdonnevek halmazában.

Savaria, felső Pannonia eme hajdani székvárosa is meglehetős számát mutathatja föl ezen érdekesnél érdekesebb föliratoknak, melyek jó része a most helyén álló Szombathely városában még meg van, jó része azonban, hol szétrombolta-

tott, építkezési anyagnak fölhasználtatott, s csak régibb feljegyzések után ismeretes; hol innen másfelé muzeumok vagy egyesek birtokába széthordatott. — A legújabban alapított vasmegyei régiségtár egyik feladatának tekinti: ezen pótolhatlan föliratokat az enyészettől megóvni, s azokat a tudományos használatnak minden időkre biztosítani.

Egy, Szombathelyen még meglevő föliratról akarunk jelen sorainkban tüzetesen értekezni; részint, mert előbbi magyarázói: Schönwiesner, Muratorius, Bricher, s. m. tévesen fogták föl értelmét; részint, mert közvetve épen Savaria jelentőségét is szép szinben tünteti elénk.

A fölirat egész terjedelmében így szól:

SIGN VICTO
Q · GAV · MAXIMVS
Q · TORI · PRISCIANVS
MAGG · COL · GEN
P · P · S · P · AEL · EXVPE
RATVS · ET · T · AVR
PECVLIARIS · SCRI
COLL D D
MODESTO ET PRO
BO COS

Azaz: Signo Victoriae, Quintus Gavius Maximus, Quintus Torius Priscianus, Magistri collegii genii provinciae Pannoniae Superioris, Publius Aelius Exuperatus, et Titus Aurelius Peculiaris scribae collegii, decurionum decreto. Modesto et Probo consulibus.

Magyarul:

A győzelem jeléül

Quint. Gavius Maximus, Quintus Torius Priscianus, a felső pannoniai tartomány nemtője collegiumának mesterei (továbbá) Publius Aelius Exuperatus (és) Titus Aurelius Peculiaris (ugyanazon) collegium jegyzői a decuriok végzéséből (állították). Modestus és Probus consulok alatt (azaz: Kr. szül. utáni 228-dik évben).

* * *

A négyszögű kemény mészkő, melyen ezen följratot olvassuk 2′ 2″ magas, 1′ 2″ széles, 7″ vastag. A fölirat az előlapból 1′ 6″ tért foglal el s kerettel van övezve, fölötte esetlen domborművű griffmadár fekszik; farka felkondorodik, bal előlábával valami tömlő alakú edénykét tart. A felirat betűinek alakja, valamint a nyolcz helyen előforduló betűösszekapcsolás már az epigraphiai művészet s ízlés hanyatlásának bélyegét hordja magán.

Ennyit a kő külalakjáról, mely előbb a Stiederféle ház kapualjában volt befalazva, jelenleg pedig a vasmegyei régiségtárban szemlélhető.

*
* *

Föliratunk az úgynevezett „tituli honorarii“ — tiszteleti följratokhoz sorozandó, s kétségkivül egy győzelmi emlékszobor talapzatába — basisába — volt illesztve.

Most első sorban is azon kérdés merül föl, miféle győzelem volt az, mely ily módon örökíttetett meg? E kérdés megoldásában csak az év, Vettius Modestus és Probus consulsága 228. Kr. u. ad némi biztos támpontot.

Alexander Severus uralkodásának (222—235) első éveiben Felső-Pannonia helytartójaként, Dio Cassius, a történész, szerepelt, ki az Elogabalus alatt nagyon is meglazult katonai fegyelmet e tartományban ismét helyreállítá. 228 elején, vagy 227 végén ez állomástól fölmentetett s Rómába hivatott, hol őt a császár a rákövetkező évre consultársának választatta meg.

Dio Cassius utódja a felső-pannoniai helytartóságban, mint Lampridius Alexander Sev. életrajzban irja, Varius Macrinus, a császár rokona lőn, ki az ugyanezen évben Pannoniába s Illyricumba pusztítólag betört quadokat s markomannokat erélyesen visszanyomta, sőt Illyricumból végkép ki is űzte. E hadjáratban a Savariában állomásozó legio XIIII. gemina is résztvett s ennek győzelmes visszatértével állíttatott legvalósziniűbben érintett emlékszobor vagy oszlop.

Hampel József úr Aquincum leirásában azt mondja, hogy e győzelmet a legio II. Adjutrix felső-pannoniai társaival vívta ki. Ebben tökéletesen igaza lehet, csakhogy föliratunk idézetében hibásan járt el akkor, midőn nemcsak Schönwiesner egé-

szen helytelen olvasását, de még a könyv szövegében előforduló „illic-ott" szócskát is mint a földirathoz tartozót átvette.

Hogy a legio XIIII. gemina ez időben Savariában állomásozott s hogy nem ok nélkül hivatkoztam rá, az három a m. régiségtárban létező föliratból következtetem. Ketteje közölök fogadmányi oltár töredéke: a) ... LEG XIIII G | V · S · L · M · — b) ... IBERAN | VET · LEG · XIIII. G · A | N T · V · S · L — ; a harmadik pedig sírirás, melynek betűi oly föltünőleg hasonlítanak szóban levő föliratunk betűihez, hogy majdnem ugyanegy kőfaragó munkájára ismerhetnénk benne. A sírirat a következő : M · AEMIL · MARCE | LINVS stb. ET · AEMILI | VEVATORI | MIL LEG XIIII G | · —

S minthogy 229-ben Imp. Alexander Sev. III. és Cassius Apronionif.*) Dio consulsága alatt tehát a föliratunk kelte utáni évben, a római seregek sehol sem vívtak ki valami különös győzelmet, azt is kell következtetnünk, hogy azon arany és bronz emlékérmek, melyeket Alexander Severus e hátirattal PMTRP XII COS III PP veretett, s a melyeken a császár diadalkocsin állva vagy Victoriával kezében vagy Victoriától koszorúztatva ábrázoltatik, szintén csak a föliratunkban jelezett győzelemre vonatkozhatnak.

Most a második kérdéssel állunk szemközt: kik állították ezen győzelmi emléket? Föliratunk erre kimerítőleg megfelel. Ez emlék azon collegium műve, mely magát Felső-Pannonia nemtőjéről nevezte el, s a melynek decurioi, tanácsosai által hozott határozatát ugyancsak a collegium két megnevezett mestere s jegyzője tényleg ki is vitt, kétségkivül a collegium költségén, habár e pontról a fölirat hallgat is.

Vizsgáljuk meg mindenek előtt a római collegiumok mibenlétét.

A collegiumok vagy a római senatus, vagy a császári teljhatalomtól helybenhagyott s megerősített oly testületek, társulatok vagy czéhek voltak, a melyekbe azon egyének állottak össze, kik vagy ugyanegy életmódra adták magokat, vagy ugyanegy hivataltviseltek, vagy végre ugyanegy művészetet, mesterséget vagy keresetmódot gyakoroltak.

---

*) Talán Aprinioni filius? Szerk.

E társulási szellem a római birodalom egész terüle én virágzott, miért is a collegiumok számát biztosan meghatározni nem lehet. Egy-egy collegium tagjainak száma a régi közmondás szerint: „tres facuint collegium“ háromtól fölfelé szintén a meghatározhatlanig ment.

A collegiumok általán két nagy csoportra szakadtak, a szentekre (sacra) és világiakra (profana).

A szent collegiumok között első helyet foglal el a Rómában székelt különnevű papság négy fő collegiuma. Azonban a tartományokban is volt ily szent vagyis papi collegium akárhány, melyek tagjai egy bizonyos istenség különös tiszteletére — cultus-ára — egyesültek. Ilyen volt a föliratunkbeli Felső-Pannonia nemtőjének collegiuma is.

A világiak ismét két nagy csztályt képeztek, melyek elsejébe a nyilvánosak, másodikába a magányosak tartoztak. A nyilvános (publica) collegiumok a köz- vagy katonai ügyek vezetésével foglalkoztak. Ide sorolandó mindenekelőtt a consulok collegiuma, azután az úgynevezett collegium romanum, az egész római nép közhivatalnokainak testülete a hat-, tiz-tizenöt férfiak, lovagok stb. collegiuma.

A magán (privata) collegiumok száma magában foglalta a művészek s bármi néven nevezett iparüzők collegiumait.

Minden collegium belszervezete kicsiben az egész római állam szervezetéhez hasonlított. Mindegyiknek külön törvényei, hivatalnokai, tanácsosai (decuriót) pénztárnokai, jegyzői (scribae), ügyvédei, birái, védői s szolgái voltak. Nemkülönben itt-ott a collegium atyáira, anyáira, védnökeire vagy védnöknőire is akadunk.

A collegium legfőbb hivatalnokai a mesterek (magistri) voltak, kik vagy egy, vagy öt évre, vagy pedig élethossziglanra választattak.

A collegiumok tagjai tartoztak bizonyos meghatározott napokon a collegium közös isteni tiszteletén vagy áldozattételén megjelenni, a rájok kivetett adót vagy rótt büntetést a collegium pénztárába befizetni, a melybe az elhúnyt tagok becses hagyományai is folytak, a melyből azután a testület kiadásai fedeztettek. Megvolt e kivül minden collegiumnak saját nemtője, védistene, kinek tiszteletére templomot emeltek, tartoztak,

áldoztak, megvolt mindegyiknek külön curiája — tanácsháza, melyben a társulat elöljárósága tanácskozott, végzéseket hozott, biráskodott, s a melyben levéltára, pecsétje, sőt zászlója, jelvénye őríztetett.

Végre, valamint a collegiumok tagjai éltökben legtöbb ügyeiket közösen végzék el, úgy holtuk után is közös temetkezési hely fogadá be őket, hová a collegium költségén, a tagok köteles részvéte mellett, sokszor nagy fénynyel takaríttattak el.

Visszatérek most föliratunkhoz. Ebből világosan következik, hogy: miután Felső-Pannonia nemtőjének collegiuma Savariában virágzott, a tartomány tulajdonképeni fővárosa sem lehetett más, mint Savaria s nem pl. Carnuntum (Petronell), mint némelyek állítják. Mert ugyan hol üthette volna egy egész tartomány geniusának, védistenének, különleges tisztelete méltóbban föl sátorát, mint ugyan azon tartomány székhelyén, fővárosában? Következik másodszor az: hogy a tartomány ezen nemtőjének itt temploma volt, melyet collegiumának tagjai építettek, fentartottak, melyben szertartásaikat végzék, s a melyben, vagy mely előtt a szóban levő győzelmi emlék is bizonyosan elhelyezve volt.

Hogyan olvashatta Schönwiesner a GEN · P · P · S · betűket „Genii Juventutis Pannoniae"-nak, előttem rejtély. Orelli 1687. szám alatt is Coll. Genii Prov. Pannoniae-t említ, e feliratból-e vagy másból, nem mondhatom, mert munkája nem áll rendelkezésemre; de csak a fölirat tiszta betűire kell utalnom, s nem hiszem, hogy találkozhatnék valaki, ki ezen betűkre más értelmet, mint a milyet én adtam nekik, józanul rátukmálni képes volna. — Muratorius pedig föliratunk értelmét végkép fejtetőre állítja.

Mi a föliratunkban tartalmazott neveket illeti, azokkal röviden kell végeznünk. Nem követhetjük a föliratmagyarázók azon felvett szabályát, hogy minden egyes név akárhányszori előfordultát, registráljuk. Tudjuk ugyan, hogy ennek is megvan a maga haszna, mert ebből láthatjuk legjobban a római polgárnemzetségek szétágazását a roppant terjedelmű birodalom minden széleig, miáltal azok nemcsak belerőben nyertek, hanem egyszersmind azon gyökszálakká is lettek, melyek a

római uralmat és nyelvet a legtávolabb eső meghódított tartományokban megszilárdították, úgyszólván, megkötötték. Elismerjük: hogy az egyes nevekhez csatolt történelmi vonatkozások elsorolásának az emlékezetre való felüdítő hatását sem lehet kicsinyelni. De elvégre is, ez a lényeghez nem tartozik, másrészt ebbeli forrásaink hiányosságát tekintetbe véve, egészet úgy sem adhatnánk.

S így nem marad egyéb hátra, mint constatálnunk azt, hogy a Gavia, Toria, Aelia és Aurelia nemzetségek tőzsgyökeres római származásuak, s hogy a földiratunkban említett családneveken kivül a Toria nemzetségben még a Balbus, az Aeliában: Bala, Catus, Paetus, Sejanus, Tubero; az Aureliában pedig: Cotta, Orestes, Rufus s Scaevola családnevek is szerepeltek.

Még egy szót a föliratunk homlokát diszítő dombor faragványról. Ezen griff, nézetünk szerint, nem ábrázolhat egyebet, mint a sokszor említett savariai papi collegium jelvényét. Különbon sem értelme, sem czélja nem volna.

Föliratunk tehát egy elenyészett győzelmi emlék legérthetőbb maradványa s Savaria hajdani jelentőségének nem megvetendő tanúbizonysága.

Záradékul bocsánatot kérünk tisztelt olvasóinktól, ha netán a jegyzetek s idézetek hiánya miatt neheztelnének. Igaz, hogy ezek egész hosszú lánczolatát hozhattuk volna fel, s jelen dolgozatunknak ezáltal tán tudományosabb külszínt kölcsönözhettünk volna. De a ki Calvisius, Schönwiesner, Zell, Massmann s Mionnet műveit ismeri, úgyis tudni fogja, honnan vettük egyes adatainkat.

Beregmegyei régészeti leletek.

Van szerencsém következő új leletekről értesíteni t. szerkesztő urat:

1. Nagy-Beregnek, a Szernyető déli részén, síkföldön fekvő magyar mezővároskának határán egy ottani földmíves a nevezett tó mellett, nem messze a „Király Kútja“ nevű helytől

1871. év tavaszán szántván, ekéje egy cserép urnát vetett ki, melyben különféle alakú bronz füles vésők és csákányok voltak, melyek, mint hiteles elbeszélésből értesültem, az e megyeterületén előfordulni szokott régi barbárkori bronzművekhez teljesen hasonlítanak. Kár, hogy a lelt tárgyak a lakosok közt nyomtalanúl elvesztek; egy-két darab, mint hallám, az ottani ref. lelkésznél őriztetik.

2. *Nagy-Lucskán*, egy Munkácstól délnyugotra, mintegy egy mértföldnyire fekvő népes orosz helység sík határában „Pole“ nevű dülőben múlt évi őszön többekkel szántván, egy vastag, szürkés agyaghamvvederre akadtak, melyben egy nő piperét, házi- és védeszközeit tartalmazó bronzművek találtattak. Állott pedig e készlet következő 15 tárgyból: egy 5″ hosszú, fent ½″ hüvely széles kerek lemezzel, azon alul 1″-nyire vonalzott borsónyi nagyságú dúdorral (l. 1. ábra) diszí-

½

1. ábra.

½

2. ábra.

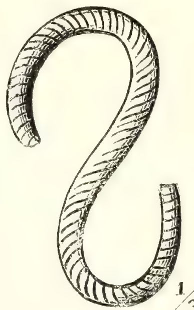

⅓

3. ábra.

⅓

3. ábra.

tett, teljesen ép *hajtűből*; egy 3″ kiterjedésű, ⅔″ széles, vastag, nehéz, belűl kivölgyelt, végei felé vékonyodó karika, egy másik annál valamivel kisebb, de szegletes, ráspolyozatlan állapota

miatt éles s így viselésre alkalmatlan karika; három szegletes, sima és hat gömbölyű vonalzott közönséges alakú *karperecz*, (l. 2. ábra) egy kissé meggörbült, felső szélén kiálló felületű, nyél nélküli kés, (tulajdonképen *sarló*, l. 3. ábra), egy 4" terjedelmű *S* alakú, úgylátszik karpereczből átalakított, vonalzott *horog*, (l. 4. ábra) s mi legsajátságosabb, egy 5½" hosszú, éles végén 1½" széles csákány (l. 5. ábra), melynek félhold alakú foka, melyben a nyélbe való keskeny lyuk is van, 3½" terjedelmű s madárorr alakban végződik. E védeszköz sem volt még ráspolyozva s rajta diszítményül vonalok látszanak. Igen csinos subtilis mű, melynek párját ekkorig még nem láttam s épen azért rajzát ide melléklem. E lelet igazolja azt, hogy a különféle alaku karpereczek nem pénzül, hanem ékességül szolgáltak, hogy a vastagabb szerkezetű, otromba félhold alaku karikák talán férjes nők megkülönböztető tulajdonai voltak s hogy e hajdankori nők is fegyvert viseltek.

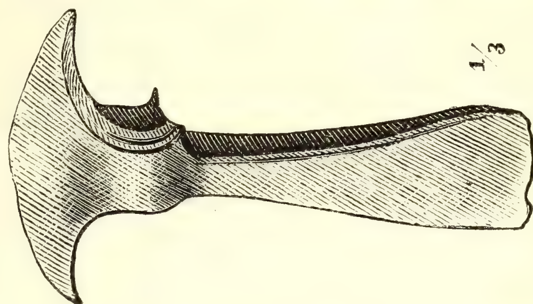

5. ábra.

Ez alkalommal három régibb leletről is teszek említést, melynek nyomaira hivatalos ügyiratok, jelentések közt akadék.

Ugyanis *a*) még 1830. évi junius hóban a *Szaszókán* túl fekvő azon völgyben, melyen most a munkács-stryi vasút terveztetik, a Maros nevű hegy alatt, Vicsa nevű patakban, egy a zápor által oda sodort bronz tekercset (karvédőt) találtak, melyet az illető szolyvai gazdatiszt, a munkácsi uradalmi főtisztséghez jelentés mellett beküldvén, az száz jobbágy-napszámot engedett át a nevezett gazdatisztség rendelkezésére az illető táj átkutatása végett, azonban a reménylett eredmény, nélkül s így feltehető, hogy a tekercset a zápor vagy víz más távolabb helyről hozta oda.

b) A Munkácstól Kalicsin felé vezető regényes Latorczavölgyben, a nevezett folyó balpartján, Szent-Miklós közelében fekszik egy hegyoldalban *Egereske* nevű falu, mely felett emel-

kedik a *Derenova* nevű terjedelmes bükkös erdő. Ebben 1832-dik évben egy esővíz okozta földomlás alkalmával két lépésnyi területen *hat bronz kardot* találtak; ezek kezül kettő teljesen ép állapotban, egy nyél nélkül, három pedig csak töredékben került az illető munkácsi uradalmi erdőtisztséghez, mely a leletről a főtisztséghez jelentést tevén, az a helyen jobbágyokkal kutatást eszközöltetett, mely azonban szintén eredményre nem vezetett.

c) *Konorán*, egy Volóczon túl, havas alján, közel a galicziai határhoz, hegyes völgyes, vad vidéken fekvő orosz helység határában, 1833. május hó 3-kán Kobrin máskép Lach Tódor nevű pór a *piid Omelisztom* nevű dülőn szántván, ekéje egy agyag hamvvederbe ütközött, melyben következő tárgyak rejlettek. Egy az 1830-dik évben Szaszókán talált karvédőhöz teljesen hasonló bronz tekercs; 2 csákány, három 6" és négy 3" átmérőjű karperecz, három vastag, félhold alaku perecz és egy kis eltört cserépbögrében 32 darab átfúrt arany golyócska és kis arany karikák. Lehet, hogy még több arany ékszer is találtatott, mert a jelentés szerint, a találó és társai az a helybeli zsidónál elvesztegették, kitől az uradalmi ügyész csak nagy ügyel-bajjal szerezte vissza; később gróf *Schönborn* Ferencz mint földesúrnak birtokába kerültek, ki azokat, az uradalmában talált egyéb s a fentebb leirt régiségekkel együtt Bécsbe vitette, hol palotájában most is őriztetik.

Ez utóbb érintett három rendbeli lelet, valamint azok, melyeket én Szaszkón, Szolyván és Pudpolóczon felfedeztem s e lapokban már az előtt tüzetesen leirtam, kétségtelenül igazolják azt, hogy már a hajdani korban is e völgyön át történt a közlekedés kelettel. Lehoczky Tivadar.

A magyarországi müemlékek ideiglenes bizottsága.

A vallás- és közoktatási miniszter, mint erről olvasóink lapunk hivatalos rovatából már értesültek, szervezé a „Magyarországi műemlékek ideiglenes bizottságát." — Fölösleges mondani, hogy minő rég érzett hiányt pótoland e bizottság.

Az ötvenes években a Bécsben felállított régészeti „Central Commission“ fordított ugyan némi figyelmet a magyarországi műemlékekre, — de sokkal kevesebb mérvben azok fentartása, mint inkább azok leirása érdekében. Mert ezen központi bizottság két feladattal birt: conserválni a műemlékeket, s egyszersmind leírni azokat folyóiratában és évkönyveiben. Az azon évi lapok és évkönyvek sok nagybecsű magyarországi műemlékek leirását foglalják magukban.

Azután azonban, hogy az udvari kanczellária felállíttatott, a bécsi bizottság majd semmi gondot sem fordított a magyarországi műemlékekre. Annak teendőit a magyar akademia archaeologiai bizottsága vette át, mely erre nézve egy szakközlönyt alapított. De e bizottság executiv hatalommal nem birván, leginkább csak a műemlékek ismertetésére fordíthatta figyelmét, s a conserválás érdekei nagyon háttérbe szorultak: mignem ujabb időben az országgyülés gondoskodása folytán e részben örvendetes változás állott be.

A magyarországi műemlékek ideiglenes bizottsága kiválólag a conserválás érdekével van megbizva, mig az általa szerzett tapasztalatok és ismeretek az akademia régészeti bizottságának adatnak át feldolgozás végett, mely azokat 3 folyóiratban: Évkönyveiben, Közleményeiben s Értesítőjében juttatja a közönség ismertetésére: s épen ez a lényeges különbség a magyarországi és bécsi bizottságok közt, hogy ez utóbbi a conserválás mellett az ismertetés teendőit is viszi.

A magyarországi bizottság megismertetésére szükségesnek látjuk bemutatni olvasóinknak a vallás- és közoktatási miniszter azon leiratát, melylyel annak általa megállapított szervezetét a bizottság elnökének tudomására juttatja, s mely igy hangzik: „Minden művelt nemzet, mely jövőjében bizva, a polgárisodás fényes ösvényén törhetlen erővel előrenyomulni kiván, felismervén azt, hogy jelenkori műveltsége az eltünt nemzedékek századós fáradozásainak gyümölcse, nem csak kegyelettel viseltetik, de fenállását is biztosítani igyekszik azon műemlékeknek, melyek daczolva a századok viharaival, egyenkint véve mivelődési történelmének egy-egy dicső lapját, ősei munkájának egy-egy századokra szóló jelét képezik.

A százados háboruk, a török világ s a mult század korcs műizlése, a nemzeti élet pangásával karöltve járt szellemi közöny, fájdalom! nem csekély részét elenyészni engedé azon építkezési emlékeknek, melyek sztylszerű művészetükkel tanusítják, hogy művészet tekintetében már a középkor századaiban sem volt a magyar barbárnép, hanem művelődés tekintetében is Közép-Európa nemzeteivel a versenyt becsülettel megállhatta.

Mindezen pusztitások daczára, melyeket fentecsetelt körülmények eredményeztek, maradt még elég számos műemlék hazánkban fenn, mely nem csak a hazai műértők, de a külföldi műtudósok elismerő figyelmét vonta magára, — százakra rugván ezeken felül a kisebb terjedelmü, de gyakran felettébb érdekes régi építmények száma, melyek kevésbé ismeretesek ugyan, de az ország különböző vidékein elszórtan találtatván, kedvező fényt vetnek hazánk középkori művelődési állapotaira.

A legújabb időkben helyenkint felmerült jelenségeket s a kor egyengető áramlatát tekintve, nem minden alap nélkül tarthatni attól, hogy a mit műemlékekben a gondviselés még megtartott, ha azokra külön gond és felügyelet nem fordíttatik, aránylag rövid idő alatt menthetlenűl végkép el fognak pusztulni s velök nemzetünk középkori műtevékenységének fényes jelei örökre elenyészendnek.

A törvényhozás, a haza és a nemzet iránti hivatását e téren is felismerve, nem csak Vajda-Hunyad várának műértő helyreállítását rendelte el, de a műemlékek fentartására 1870. óta jelentékenyebb összegeket szavazván meg, a kormányra is azon kötelességét róvta, a műemlékek fentartásáról a mennyire közigazgatási úton eszközölhető, gondoskodni. Az évente eddigelé megszavazott összegek azonban, bármily fényes jelét képezik a törvényhozás érdeklődésének, tekintve műemlékeink aránylag nagy számát és nagy részben roskadozó állapotát, a fennforgó nagy szükséglet fedezésére ugyan távolról sem elégségesek s csak úgy fognak a kitűzött czélnak megfelelni, ha ezen összegek lehető legnagyobb előrelátással a legégetőbb szükséglet felismerése mellett s okszerü gazdálkodással fognak kezeltetni, illetőleg a meglévő építmények fenntartására fordíttatni.

Más országokban, s jelesen a műemlékekben oly gazdag Francziaországban, hol a műemlékekre nézve a kormány már a polgár-királyság korában is beható figyelmét terjesztette, azt kelle tapasztalni, hogy az évente e czélra megszavazott — a magyarországi ilynemü javadalomnál jóval bővebb átalányösszegek, mindenkor elégtelenek, helyes felosztásuk pedig majdnem lehetetlen volt, mert minden vidék első sorban saját műemlékeire gondolván, s a segélyt kizárólag a kormánytól várván, ha óhajai nem teljesíttettek, az illető kormány ellen élénk s nem mindenkor alaptalan panaszokra fakadt, melyeket kikerülendő, a részletes hitelek (credits speciales) rendszeréhez hajoltak, mely szerint bizonyos átalány mellett egyes nevezetes műemlék restauratiojára külön javadalmakat vettek igénybe.

Tekintve hazánk műemlékeinek aránylag nagy számát s azon körülményt, hogy számos emlék századokon keresztül minden tatarozást nélkülözvén, végpusztuláshoz közel áll, bizonyos átalány mellett a különleges hitelek rendszerének elfogadása látszik leginkább czélhoz vezetőnek hazánkban is. — Nehogy azonban itt is az esetlegesség, az illető vidék érdeklődése vagy egyéb, nem kizárólag az ügy valódi érdekének előmozdítására czélzó körülmény váljék az egyes műemlékekre adandó összegek engedélyezésénél mérvadóvá, mindenek előtt mellőzhetlennek mutatkozik, hogy a meglevő anyag minél terjedelmesebben s minél pontosabban megismertessék, hogy igy a meglévő műemlékek mind általános műbecsüket, mind helyi érdekességüket, mind végre állapotukat tekintve, rendszeresen osztályoztathassanak,s a beszerzett adatok alapján meghatároztathassék, mely építmények lesznek országos költségen helyreállítandók, melyek azok, hol csak fentartásról kell vagy lehet gondoskodni, s végre melyek azon építmények, melyek egyik vagy másik oknál fogva az enyészetnek átengedendők, ez utóbbiakra nézve a kormány tevékenysége csak is azok alaprajzainak, vázlatainak s leirásának megőrzésére szorítkozván.

A hazai műemlékek jegyzékbe foglalása, műbecsük felismerése, mi karban létük megállapítása s fentarthatásuk kérdésének szakszerű megbirálása után lehetendvén csak a fentartásra szükséges összegekre nézve kielégítő alapot nyerni, ezen összeirás és osztályozás czéljából addig is, mig a törvényhozás

a műemlékekről törvény útján tüzetesebben gondoskodandik, egy külön bizottmányt találtam kirendelendőnek.

Ezen bizottság „Magyarországi műemlékek ideiglenes bizottsága“ czíme alatt egy elnökből, egy előadóból, egy bizottmányi építészből és több, a régészet terén kellő szakismerettel biró bizottsági tagból álland. Első teendője lészen e bizottságnak: a meglevő műemlékeknek a bizottmány által, nekem javaslatba hozandó vidéki ügybarátok segélyével a ./. alatti minta szerinti lajstromozása, s azoknak felvétele után osztályozása. Javallatait ezen bizottmány jegyzőkönyvek s a mennyiben szükséges, külön jelentések alakjában terjesztendi hozzám, hogy azok alapján általam a szükséges további intézkedések megindíttathassanak.

Minthogy pedig kivánatos, hogy ezen ügyek administrátiv állása iránt mindenkor tisztában legyek, a bizottmányi ülésekben a vezetésem alatti ministerium azon ügyosztályának főnöke is részt veend, ki az elnök távolléte vagy akadályoztatása esetén a bizottmányi ülésekben az elnököt is helyettesítendi.

A bizottmány feladatához tartozand továbbá, a ministerium figyelmét azon egyes esetekre irányozni, melyekben szakértői javaslatok alapján az illető kegyurak, törvényhatóságok vagy egyletek közreműködésének kieszközlése czélszerűnek mutatkoznék; az adandó segélyek magassága iránt véleményesen nyilatkozik, s figyelembe veendi azon körülményt, miszerint kivánatos, hogy a segély rendkivüli érdekes építményektől eltekintve csak ott nyujtassék, hol az illető kegyúr, község vagy vidék érdekeltséget áldozó készsége által már tettleg is tanusítja.

A bizottság elnökének teendőjéhez tartozand az évnegyedenkint vagy szükség esetén többször is egybehivandó bizottmányi ülésekben elnökölni, a jegyzőkönyvet hitelesíteni s azt vagy a netáni különös előterjesztéseket nekem bemutatni.

Hivatala tiszteletbeli; ha azonban az ügy érdekében utaznia kellend, szabályszerű felszámolásra igényt tarthat.

A bizottmányi sokoldalu administrátió teendőit a bizottmány rendes előadója végzendi; tisztéhez tartozandván az ügyeknek a bizottmányban előadása, a jegyzőkönyv szerkesztése, minden szükséges beadvány s levelezés készítése, s a lajs-

tromozás megindultával az országos műemlékek levéltárának megalakítása; végre a netáni conservationalis avagy restaurationalis terveknek a bizottmányi építészszel egyetértőleg előkészítése.

A bizottmányi építész teendője leend: az illető építmények rajzát felvenni, s a restaurationalis vagy conservationalis tervek vázlatának, s a költségvetésnek az előadóval egyetértőleg készítése, illetőleg megbirálása, s a külső munkák esetleges megszemlélése, mig a kivitelek a vidéki erők által a vidéken eszközöltetnek. — Az építmények rajzát a nyári kirándulásoknál, — a többi munkákat pedig télen végzendi.

A bizottmányi tagok végre, melyek számát előre meghatározni czélszerűnek nem találtam, a bizottmány üléseiben részt vevén, az előadót s építészt tudományos tanácsukkal támogatandják.

Midőn ezen bizottmány elnökségével méltóságodat*) megbiznám, egyuttal arról kivántam értesíteni, miszerint rendes előadóul dr. Heszlmann Imre akadémiai tagot és országgyülési képviselőt biztam meg, kinek a hazai müemlékek ismertetése kőrül kifejtett fáradhatlan és sikerdus tevékenysége biztosítékul szolgál arra, hogy a bizottmány rendes teendői gyors, pontos és szakavatott elintézésben részesülendnek.

Bizottmányi építész teendőivel Schulek Frigyest, a központi rajziskola építész-ékítményi tanárát találtam megbizandónak, különösen azon szempontból, mert rajziskolai tanítványaival a detail rajzokat az intézetben megkészítheti, s utazásainál egyik vagy másik tanítványát magával vivén, azokat a régészeti rajz gyakorlatába, s a régi műemlékek különleges tanulmányába az ügy nem csekély előmenetelére be fogja avathatni.

Bizottmányi rendes tagokul Ipolyi Stummer Arnold beszterczebányai püspököt, Pulszky Ferencz muzeumi igazgatót, Rómer Flóris muzeumi régészeti őrt, Arányi Lajos egyetemi tanárt, végre Steindl Imre műegyetemi tanárt kértem fel.

Mindezekről van szerenesém méltóságodat azon megkere-

---

*) Szalay Ágoston úr. (A kinevezéseket lásd a „Buda-Pesti Közlöny“ f. évi 81. számának „Hivatalos Rész“-ében.)

séssel értesíteni, hogy nevezett bizottmányi tagokat, valamint a miniszterium illető ügyosztálya képviselőjét, egy legközelebb tartandó ülésre összehivni, abban az ügyrendet a fennebb jelzett irányban megállapítani, s a bizottmány netáni kivánalmait velem közölni, s egyszersmind azon napról, melyen a bizottmányi előadó működését megkezdeni, jutalomdíjának folyóvá tétele végett engemet értesíteni méltóztassék.“

Még egy szó a szíhalmi oltárkép ügyében.

T. szerk. úr! Csak most jutott kezemhez az „Arch. Ért.“ azon (apr. 15-ki) száma, melyben a t. szerk. úr kegyetlenül megmossa fejemet ama vakmerőségemért, hogy *Szoldatics* Ferencz, Rómában lakó hazánkfiának hírnevét (?) alá vettem, s szíhalmi *műremekét* szétszórtam.

Hogy Sz. hírneves festő, nem volt szükség argumentálnia; t. szerk. úr puszta állítása elég arra, hogy föltétlenül elhigyjem. A festő úr hírneve bizonyára el is juthatott Egerig, csak az „Eger“-ig, illetőleg annak ujdondászaig nem, miután Sz. szíhalmi remekművéből a művész hírnevét egyátalán nem birtam kiolvasni. De ennek is meg van a maga oka, az t. i. hogy *„tudatlan“* vagyok, mint az „Arch. Ért.“ dorgáló czikkében hivatkozott szakférfiu engemet czimezni kegyeskedik. Azonban t. szerk. úr lovagiasságáról föl kell tennem, hogy igazolásomnak, s illetőleg mentségemnek becses lapjában helyet ád. — Legelőször is bűnbánólag kell bevallanom, hogy a festészethez édes keveset értek, szóval: „tudatlan“ vagyok. Egyet azonban tudok: hogy Sz. úrnak a lyc. nagy termében nyilvános szemlére kiállított remek műve belsejében egy darab bemázolatlan *vászonfolt* vala látható, s hogy — egyebek közt — *derékban ketté vágott* angyalai reám igen komikus hatást gyakoroltak. De korán sem gyarló felfogásom eme befolyása alatt irtam az „Eger“-ben Sz. művéről azt, a mit irtam; hanem igenis egy *szakférfiu nyilatkozatának alapján.* E szakférfiu B. akkor ezredes, most dandárnok, kinek tudományos képzettsége, széles műismerete, ritka műveltsége, megnyerő modora, igazságossága

s méltányossága messze körben ismeretesek; kit e kiváló tulajdonaiért, az osztrák katonát, a szélső bal *Eger* nagy ünnepélyességgel díszpolgáraul választott. Az ezredes úr objectiv, s ép oly szakavatott, mint igazságos, de a művészre épen nem hízelgő birálata, a szíhalmi oltárképre nézve nálunk általán ismeretes, mert a nevezett ezredes úr ez itéletét az itteni „felsőbb körökben“ is nyilvánította. Igaz, hogy erre azt lehet felelni: hogy a mű nem volt befejezve; igen, de *ki volt állítva*, s szakértő a *vázlatból* is megismeri a művészt, s azt, hogy műve mit igér. Lehet, hogy a kiállításkor gyarló festmény azóta, a helyszinén kidolgozva, remek művé vált. Apelles egyetlen ecsetvonással is alkotott remeket. Az is bizonyos, hogy a kellő világítás a kép hatását rendkivül emeli. Bámulva tapasztaltam ezt sajátságos megvilágításában a müncheni új Pinakotheka azon termének, mely Rottmann görögországi tájképeit foglalja magában.

De hogy a legtöbb falusi templom mintájára épített szíhalmi egyház oly különös megvilágítással birna, melyről a festésznek nem volt elég egyszerű tudomást venni, hanem a helyszinére vala kénytelen lejönni, hogy képét kellőkép befejezhesse: együgyű elmém nem birja felfogni; de azt igen, hogy ez esetben legokosabban tesz vala, ha az egész képet Szíhalmon festi; a leküldött mázolatot pedig nem engedi kiállíttatni. Végül a rendre utasító czikk azon kérdésére: „kik azok az érdekeltek?“ bátor vagyok felelni, hogy „*mindazok, kik hazánk közmüvelődését s nálunk a képzőművészetek pártolásában csaknem egyedül álló kath. egyházunk ügyét szívökön hordva, lelkük mélyéből ohajtják, hogy maradandóbb müemlékeink minél becsesebb műremekkel gazdagodjanak.*

Az „Eger“ ujdonságirója.*)

*) Az e levelet kisérő sorokban udvariasságomtól várják, hogy ennek az „Értesítő“-ben helyet adjak. Én ezt tiszta szívvel teszem, és pedig egész az utolsó betüig, bár „Eger“ F. J. ezen ügyben írt *hosszú czáfolatát* a 102. lapon, hely szüke miatt, csak öt sorban említi. — Meghajlok B. dandárnok — ki előttem is mélyen tisztelt egyéniség — műveltsége és széles müismerete előtt; de azt nem hiszem, hogy a mit Kegyed saját vallomása szerint, egy csak *aláfestett* vázolatról mondott, azért mondta: miszerint ezen véleménye nyomán a művész és müve hir-

Archaeologiai levelek.

XXV.

Engedje meg, hogy megkérdezzem kegyedet szándékszik-e intézkedni, hogy hazánk régészeti tekintetben is méltán képviselve legyen a bécsi világkiállításon? Valóban czélszerű lenne, ha kegyed állana az ügy élére, és szokott erélyével vezetvén azt, eszközölné, hogy az országban elszórt erők ne forgácsoltassanak el, hogy a vidéki műbarátok e czélra egyesüljenek, s a vidéken egyeseknél rejlő régiségek összeszedetvén, tömegesen kiállítassanak. Csodálkozom, hogy eddig e tekintetben oly kevés mozgalom történt, kegyednek az „Arch. Értesítő"-ben tett egy két rövid megjegyzésén kivül, a régészeti kiállítási ügyben még alig olvastam egyebet, pedig e nélkül nem fog haladni a dolog. Sokan szívesen járulnának a kiállításhoz, egyes szép tárgyaikat örömest engednék át, de az utánjárás nehézségeitől visszarettenve, inkább elhallgatva visszavonulnak. Tudok Bereghmegyében is oly gyönyörű ezüst készleteket, Bocskay ajándékait, hogy méltók bármely kiállításra. Azért ne vegye rosz néven, ha ismételve felkérem, hogy az ügy élére állni szíveskedjék.

Mely bizottsághoz tartozik megyénk és környéke, ki van hivatva itt a kiállítás ügyében intézkedni, arról ekkorig itt mitsem hallék, pedig hát csak megfordulok sokfelé s a lapokat is szorgalmasan olvasgatom. A beregszászi gazdasági egylet volt ugyan a lapokban bizottságul megemlítve; de ez életjelt még nem adott magáról, annál kevésbé működéséről; de tud-

---

lapilag lerakassék! *Ha ezen új modor behozatnék, megköszönné ezt az egész művészvilág, valamint azt is, hogy vázlatok a közönség elött kiállíttassanak!* — Hogy miért nem festé *Szoldatics* az egész képet Szíhalmon, azt tessék töle megtudni; erre ő alkalmasint fog okokkal bírni, melyekért egyébiránt talán semmiféle ujdonságirónak nem felelős. — Vajjon ilyen elhamarkodott kritikák által segítik-e elő a *közművelődést* és *képzőművészeteket* oly annyira szívükön hordó *érdekeltek?* — azt olvasókörünk itéletére bizzuk; remélvén, hogy ezen mentséggel a *szíhalmi oltárkép* ügye be van fejezve!

Rómer Flóris.

tommal ily egylet még nem is létezik. Azért jó lenne rólunk is gondoskodni, mert hisz itt is találkozik valami a kiállításra.

A Xantus úr által megpendített, de úgy látszik visszhangra nem talált országos ethnographiai kiállítás is érdekes lenne, s méltó arra, hogy az eszme teljesedésbe menjen. Nem kellene ily alkalommal, midőn nemzetünk közműveltsége kitüntetéséről van szó, fukaroknak lennünk, s az állam erre méltán áldozhatna néhány ezer forintot, hisz bizony gyakran silányabb czélokra is veszteget nem csekély összegeket.

Én gyűjteményemből vagy 20 darab szép, régi obsidián műszert és néhány ökölnyi nagyságu nucleust szívesen küldenék a kiállítandó régiségek közé. Nem tudom elfogadtatnak-e ilyenek?

Munkács. Lehoczky Tivadar.

Sietek kegyedet a dolog mibenállásáról értesíteni. Téved, ha gondolja, hogy nekem valami szerep jutott volna a világkiállítási téren, én csak mint közmunkás, de ezen minőségben szívesen, közremunkálkodom. Eszmém az volt, hogy a *n. muzeum* a kiállításban ne vegyen részt, ne foszsza meg magát becses darabjaitól, hogy az idegennek ne is legyen ingere a lejövetelre. Jőjjenek az idegenek a helyszinére és élvezzék itt együttesen azt, mit birunk. — De igenis pártolom az *amateurek* kiállítását, bár azt is, mit az ország felmutatni bir, inkább Pesten, mint Bécsben szerettem volna egész terjedelmében felállíttatni. A ki szakember, sietett volna ezt nálunk tanulmányozni, a ki csak bámészkodik, azért kár valamit rendszerezni, mert úgy is csak a mennyiséget tekinti és nem a tárgynak belbecsét.

Hiszem, hogy valami meglepőt lehetne és fognak is összeállítani. A dolog élén *Ráth* György ő méltósága áll, válogatott szép bronz régiségek tárával, és legközelebb ezen érdemben fog az osztály tanácskozni; akkor az eredményről fogom tudósítani.

Xantus terve is a vallás- és közoktatási miniszterium által pártoltatva — életbe fog léptetni, és így hisszük, hogy ezen irányban is csak fog valami az országhoz méltó szülemleni. Csak egy kis béketűrés. Nálunk minden nagy megfontolás és a nonum prematur in annum-mal akar létrejönni; csak aztán

el ne késsünk — és utolsó perczben a nagy megfontolásnak ne legyen kapkodás a szomorú vége.

Rómer Fl.

XXVI.

Az „Archaeol. Értesítő" közelebbi számában felhívott ön, nyomoznám ki: hova lett *Gyönkröl* néhai *Magyari Kósa Sámuel* régi pénzeinek jegyzéke? Úgy tudom, hogy az általános — Magyari Kósa nevű — örökösök Tisza-Rofon laknak. Tehát az ott közelben lakó ügyfelünk Dobóczky László úr adhatna erről bővebb felvilágosítást, ha ugyan az inkább új- mint régi pénz után kapó ifju urak, ha már a pénzgyűjteményt — 2000 darabot — elvesztegették, legalább a veszett fejsze nyelét megtartották volna.

Tolnamegye, vagyis inkább a közlekedési miniszterium, most a tavasz beálltával, hozzáfogott a *Kömlöd* és *Paks* közti országút csinálásához. Ezen út a Bottyán sáncz, hajdan római, majd barbar őrtelep mellett, hol jelenleg sok római pénz találtatik, vezetvén el, ügyelünk és ügyeltetünk: ha valami római vagy barbar régiségek kerülnének napfényre, hogy a nemzeti muzeum számára megőriztessenek. A *kömlödi* t. plébános úr szorgalmas éremgyűjtő, noha még csak egy éve van ott, az iskolai gyermekek közt kihirdetvén, hogy ha mi régi pénzt találnak; vigyék hozzá: ő a réz s ezüst pénzt hasonló új pénzzel fizeti meg, minek már takaros kis gyűjteménye lőn sikere.

Baracson Derecskei Lajos úr pinczéjének egyik oldala a mult őszszel kidülvén, egyik magát kőmivessé tett béres *Λουκιος Ουαλεριος* oltárkő töredékeit falrésbe tömködte a gazda tudtán kivül, tehát a muzeum ezt többé meg nem kaphatja, de Antonius Bucinator oltárkövét barátunk igérte, hogy a pinczéből majd behozza, habár ezt is már ketté törték. E követ itt talált néhány cserépedénynyel önnek felküldöm. Remélem azon alkalommal, hogy a Székes-Fehérvárhoz egy óranyira levő *Báránd* kincstári pusztán létezett sárvizi Bolond s Ebvárnak térrajzát is megküldhetem. Megjegyzem, hogy nemcsak a bá-

rándi sárrét közt, de Szilas-Balhás határában is van egy Bolondvár nevű sáncz maradvány*). . . .

Közelebb az „Archaeologiai Értesítő"-ben a régi könyvkötő remekekre vonatkozó figyelmeztetésére tán ismételve felhozom, miszerint Hontmegye levéltárában a XVII. századú jegyzőkönyvek tábláin a Jézus, Themis, Luther**) képei szép lenyomatban láthatók; az L betű alatti jegyzőkönyv táblája pedig XIV. vagy XV. századból fakó barát betükkel s veres festékű hangjegyekkel beírt pergamennel van bevonva.

Duna-Földvár.

Hőke Lajos.

Egyveleg.

74. (*Ipolyi püspök)* fenszenteltetése alkalmával régészeti tanulmányaihoz méltó középkori egyházi díszöltönyben és régi izlésü pásztori botra támaszkodva osztá főpásztori áldását. Meglehet, hogy az egyházi alaktól elütő, és hozzá nem értők önkénye által eltorzított egyházi készletünkhez szokott szemnek eleintén az évezres jogu papi díszöltöny kissé vissza fog tetszeni, amint például a régiséghez hiven ragaszkodó görög szertartásu egyháznak készletei némileg feltünnek; dehogy végre a túlzásokban már nagyon is felötlő ujitásokban tovább nem igen mehetnek a paramenten-gyártók, bizonyos, s így remélhetjük, hogy ismét a tiszteletet gerjesztő, fenséges, festői díszhez fog az egyház visszatérni!

75. (*A bécsi császári érem- és régiségtár*) nem mutathatja fel a gyarapodásnak oly hosszu sorát, mint a m. n. muzeum hasonnevü osztálya, de belértékre nézve a túlszárnyaltatást még is be kell vallanunk a hivatalos kimutatás nyomán csak ezeket említjük: különféle görög szobrászati művet a legjobb korból a görög szigetekről és Kis-Ázsiából; egy sírláda domborművet az amazonok harczát, melyen mint bevégzetlen művön még a pontozást látni lehet; egy 55 sorból álló, jó karban levő görög felirást, mely a mytilenaeiektől származó néphatározatot tartal-

---

*) Van ilyen Ercsi közelében is. Miért szerették annyira azon vidéken a *Bolond* — mellkénevet, érdekes lenne kipuhatolni.

**) Ugyanezen táblákat több helyen találtam. R.

mazza. E kőfaragmányokon kivül jeles bronzszobrokkal is gazdagodott a császz. muzeum, melyekből megemlítendő, egy zsákmányára ugró oroszlán; egy Juno mellkép, Hermes, Venusféle szoborkák; ó-indiai Pá-gode, római fibula, stb. Az éremtár szaporodása áll ritka, maig egészen is-meretlen görög érmekből, császári, indobactriai darabokból, középkori, valamint legujabb időbe tartozó főképen keletázsiai forgó pénzekből, melyeket többnyire két példányban dr. Wawra cs. kir. sorhajó-orvos ajándékozott.

Egy Bonus Eventus, és Hermaphrodit metszett kő példányok je-lesek; érdekesek a leccei és athenei cserépedények, és a római téglák, melyek Bécs városa területén találtattak, s melyek közt egyik a XIV-dik legio jelképével, a capricornussal, Gallien császár idejéből feltünést okozott.

76. *(Török emlék tisztelete.)* Lapjaink hozták azon hirt, hogy a török kormány, a rózsahegyen álló Gül-Baba-féle emléket szándékozik illő díszszel kijavíttatni és pompásan fölszerelni; de egy sem tette azon találó észrevételt, melyet a Vasmegyei lapokban olvassuk: Lám, úgy mond, a civilizálatlannak gúnyolt török is mily kegyelettel csügg jele-seinek emlékein, csak mi magyarok nézzük még most is egykedvűen, mint pusztitja az idő (csak ez?) dicső multunk, régi jeleseink fenmaradt gyér emlékeit! — Látszik, hogy a derék szerkesztő a megyei egyletnek egyik legbuzgóbb tagja. Ezt uj bizonyságául tekintem a történelem és régészet felvirágzásának, ha szerkesztő társaink nem csak puszta politi-kával tömik tele lapjaikat, jól tudván, hogy azon kivül még van valami, mire szükségünk van — a *tudomány aránylagos müvelése!* — Kár, hogy a fenebbi érdekes szavak csak zárjel közt és nem vastag betüvel nyo-mattak, talán fenakadt volna rajtuk még másnak is a szeme, és nyitott volna kis helyt nagy lapjainkban is.

77. *(A hajadonok képzőmüvészeti tanfolyamára nézve)* a bécsi mü-ipari muzeum igazgatósága némi korlátokat szabott, melyek a hajado-nok jelenlegi polgári állásában és az illedelem felfogásában gyökeredz-nek. Ámbár a bécsi müipari muzeumban már 32 női-tanítvány nyer oktatást a rajzban és festésben, ezen nyilvános oktatást, főleg fiatal em-berek társaságában csak bizonyos szakokra, t. i. virágok, tájképek és díszitmények festésére szoritkoznak, amint már a sztiltanban és a táv-lattani előadásokban részt vesznek. A mükedvelők, kik arczképfesté-szettel, történeti vagy tájképészettel csak mulatságból foglalkoznak, a tanfolyamra fel nem vehetők, mert itten a festészet csak mint a müipar

diszítője fordul elő és az iskola kizárólag a rendes tanítványok számára van alapítva. A nő-növendékek hivatása leginkább a porczellán festészethez való előkészülés. Az alakok rajza és festése, valamint az anatomiai előadások bizonyos határig megengedtetnek, de ezeken túl vannak akadályok, melyek a nyilvános és együttes taníttatást korlátozzák. Mert ezen szakmában lehetetlen, hogy a tanulók a meztelen, főleg antik alakokat nélkülözzék, az illem és a jó *német* erkölcs pedig meg nem engedik, hogy a kétnemű tanulók ezen minták után egyszerre oktattassanak. Egyébiránt ha a tantermek szaporíttatnak talán ezen korlátozást is meg lehet némileg szüntetni. — Helyeseljük ezen intézkedést, mert ha mindenki tisztán művészi szemmel tekintené a régiség efféle meztelen remekjeit, szót sem vesztenénk, de ha a mai szabadosság mellett csak futólag vesszük tekintetbe, mily nők álltak meg főszöntvényeink bámulására, és milyen férfiak leskelődnek utánuk, némi megelégedéssel vallhatjuk meg, hogy ha nálunk ilyen tanfolyamok keletkeznek még a *jó magyar erkölcs* sem engedné meg, vagy legalább nem tartaná ájánlatosnak az alakrazjnak együttes taníttatását.

78. *(Rómában)* april 11-kén a forumon Castor temploma mellett a diadaljegyzetek (fasti triumphales) kezdetét megtalálták; ezen töredék *Romulus* diadalára vonatkozik; remélhető, hogy folytatására is fognak akadni. Sok szerencsét hozzá.

79. *(Az emberi test mérték- és számviszonyairól)* a „*Természet*“ 60. lapján közlött czikk, a mennyiben határozott számokat állít fel, az emberek hulláinál is használható lesz, és sokszor a sírok kutatásánál döntő érvül szolgálhat. Mert „a különböző testrészek nagyságabeli viszonyainak megegyezéséből könnyen megérthetjük, mikép volt lehetséges az, hogy a különböző buvároknak, bár látszólag igen eltérő utakon jártak, lényegileg ugyanazon eredményhez kellett jutniok“ . . . .

Az egész épület alapfalát — gerinczoszlopban találjuk. Nem csoda, hogyha a test ősmértékének keresése a buvárok figyelmét épen ezen testrészre terelé. Ezen mozgékony oszlopnak alsó harmadrészre az u. n. *kereszt-farkcsikoszlop* az, mely mint a testmérték egysége oly bámulatos módon jelentkezik, a mely nem egy testrésznek hosszaságára egyenlő, a *melynek hossza, ha szoroztatik nemcsak az egész testnek magasságát, hanem egyszersmind a különböző testrészek hosszát is adja, s a melynek elosztásából a kisebb testrészek nagyságát is megkapjuk.*

Ez lenne tehát a váz *szerves* modulusa, melyet *Luschka Hubert* tübingai tanár felállított, mely tízszerezve az egész test hosszát eredmé-

nyezi. Ha ezen állítások igaziak, akkor *Luschka tanár* valóban az archaeologiának nagyfontosságú szolgálatot tett fölfedezésével, és legközelebb, midőn t. i. nemcsak az *ősállatok* csontjait vesszük be ősleleteink közé; hanem az emberek vázaival is többet fogunk törődni, ezen tan a vázak összeállításában nagy szerepet fog játszhatni.

80. (*A kova szilánkok*) önképzésének kérdését lapjainkon már mi is megpendítettük; kérdés támadt, miután valóban támadhatnak természetes uton szilánkok, melyek a mesterségesekhez hasonlítanak, hol kezdődik a *természetes szilánkokkal* bíró vidékeken a *mesterséges* szilánk? vagy hol szünik meg a *természetes* szilánk?

Feltünő, hogy a repedező szilánkok, még azon jelvénynyel is birnak, mely az ütés helyén a mesterségeseknél látható. A finom vonalhálózatot mutató felület a gömbölyüded köveknél egyedül a kő szárítása alkalmával történik, mert a murvával födött, és lassankint száradó kő részei nem pattognak le, sem a már kiszorítottaké, hanem az *önkénytes szétpattanást* okozza a részletben a kő felületenél a száradás alkalmával előálló terime változtatásakor, midőn a felület kiszárad, és kisebbedik, míg a mag a maga teriméjet megtartja, és a repedés beáll akkor, midőn a terime-különbség már a kő ruganyosságának határait tulhaladja.

A repedés annál előbb és annál gyakrabban áll elő, minél nagyobb a kőducz, mert a kisebb teriméjü köveknél, bizonyos nagyságon alul már ezen repedés nem mutatkozik. Ezen tüneményt a hamar száradó tűzkőgolyóknál oly nagy mérvben lehet észlelni, hogy gyakran a gömb egészen szilánkká szátpattanik; és épen ebből magyarázzák azt is, hogy az ütési kagyos folt is állhat elő, ha azon pont, hol a lepattanás történik több szilánknak szolgál repesztési kezdetül. (Mitth. der anthrop. Gesellsch. 1872. 93. l.

81. *(Egy kihalt város.)* A „Sentinella Bresciana"-nak irják Chiariból (Lombardia), hogy ott a föld egy méternyi mélységében kipusztult várost leltek. Biondelli tanár vizsgálata szerint e város e senomannoké volt s még a római kort is meghaladja. A városban már is 17 csontvázra akadtak. E város találtatása a régészetre nézve igen nevezetes leleménynek tekintendő.

Tartalom: Egy savariai fölirat. Lipp Vilmostól. — Beregmegyei régészeti levelek. Lehoczky Tivadartól. 223. l. — A magyarországi műemlékek ideiglenes bizottsága. 226. l. — Még egy szó a szíhalmi oltárkép ügyében. 232. — Arch. levelek. XXV—XXVI. 235. l. — Egyveleg. 237 l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSAGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. 10. szám.

VI. kötet. *Junius 1-én.*

Szerkesztő: Dr. Römer Flóris, m. n. muzeum.

Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

A győri homokgödrök kősírja*).

Domitian idejéből, Krisztus születése után 81—96. évből.

Folyó hó 20-án városunkban azon hir terjengett, hogy a légszeszépület mellett fekvő homokgödrökből kősírt ásnak ki, melyben még teljes épségben maradt remete nyugoszsza hosszu álmát: még rajta a kámzsa, kezében a keresztes bot és nagyszemü olvasó, lábán a fapapucs, arczán, kezein a bőr csontjaihoz száradva, feje alatt kővánkos. Igy jelenték ezt nekem is délelőtt 10 órakor. 12 óráig iskolában levén elfoglalva, főgymnasiumunk igazgatója s egyik tanártársam volt oly szives és buzgó, hogy azonnal befogatva, a lelet szinhelyére hajtatott. Ott volt a kősír, fejnél jobboldalt akkora nyilással, mekkorát Botond ejthetett hadi bárdjával Konstantinápoly kapuján, s melyen Kézai Simon mester szerint „egy öt éves gyermek is kibujhatott volna." Azon különbséggel mégis, hogy Konstantinápoly kapunyilásán nem volt a görög gyermekeknek bátor-

*) Örömmel közöljük ezen kimerítő tudósítást, csak azt az egyet sajnálván, hogy a hatóság a kirablást nem gátoltatta, és a hullának leirását in situ nem lehetett eszközölni.

ságuk kibujni, de e kősír nyilásán volt egy magyar gyermeknek huszkrajczáros bátorsága bebujni, kisöpörvén abból a külről kézzel el nem ért hulla- és ruhamaradékot. Persze, hogy ez már bevégzett tény volt, mire historicus igazgató és a geometria tanára a tényeket registrálandó oda megérkezett. Mert a követ el nem hengerítve ugyan, de a sírt üresen találák, feleletül nyervén, hogy „volt benne valami, de már arra van ember."

Iskolai teendőim végeztével 12 órakor magam mentem ki, a midőn legnagyobb örömemre — mert mégis valami megmenthető — arról értesülök, hogy városunk ügybuzgó, erélyes kapitánya már is intézkedett, miszerint a földúlt ugyan, de még együtt levő töredékek szét ne osztassanak. Fábry Nándor úr a nála levő Domitian-pénzt, két borostyánkő- és egy kalczedongyűrűt azonnal odaigérte, s vele s több intelligens férfiuval siettem a többi átvételére, ahol ismét örömmel értesültem arról, hogy városunk érdemdús kapitánya a kivülről, a nyiláson át kivett tárgyakat már a városházhoz vitette. A homokfelügyelő házánál levő tárgyakat azonnal magamhoz vettem, azt gondolván: vagy megtartja Győr városa az egész leletet, vagy nem; ha megtartja, akkor a nálam levőket is átszolgáltatom; ha nem, akkor a városháznál levő tárgyakat is megkapom. A főczél mindenesetre el van érve: hogy e kősír, bár szétdultan, de együtt maradjon. — Délután 1 ½ órára hazaérve Győr-Ujváros hadnagya által csakugyan azon szives izenetét veszem városunk előzékeny polgármestere s kapitányának, hogy a kősír egyenesen muzeumunknak levén szánva, annak kiásatásánál velem együtt jelen lenni kivánnak. Polgármester úr akadályozva volt a megjelenésben, de kapitány úrral a folyvást özönlő, érdeklődő közönség előtt a kősírt kiásattuk. a mely alkalommal kapitány úr a kősír beszállíttatását azonnal megajánlá.

Ki kell itt emelnem jól fegyelmezett s a régészet iránt személyesen is érdeklődő városhajduink éber figyelmét, melylyel a folyton leszakadással fenyegető parttól s az ásott sírtól a jövő-menőket kellő távolban tartani iparkodtak. Sajnos, hogy minden vigyázat daczára a kősír tetőlapja, egyik oldala, a lábnál levő vég sarka eltörött. Az előbbi kettőt még azon nap a

főgymnasium udvarára szállíták, a sarkot és a kősír mellett levő homokkődarabokat külön hétfőn reggel hozták be. A roppant sulyú kőtömeg tolása, emelése, hengerítése egész a templom faláig nagy nehézséggel járt. Erről a homokgödörnél s gymnasium udvarán jelen voltak meggyőződhettek.

I.

A halott arczczal keletnek feküdt, fölhányt homokban s a kősír alapjától számítva 10′ mélységben, a melyből a legfelső agyagréteg 3′ magas.

A kősír egy darab mészkőből van, teteje 2 vaspánt- és ólommal volt két szögletéhez erősítve, valamint összetört tégla-, mész- és homokból készített kőragaszszal letapasztva. A belsején több helyütt vöröslik e malter, a melylyel talán a néhol mutatkozott eret vagy repedést tölték ki. Féltem, hogy az oldal ily helyen elreped, letörik, a mi már a helyszinén valósult is.

A kősír hossza kivűl 7′ 8″ belül 6′ 2½″, szélessége kivül alant 33″, fenn pedig 34½, ugyanaz belül 27″. Magassága 2′ 6″. A kővankos magassága 8¼″, 130° szöghajlással, szélessége 7″. A tetőlap belül 5½″ vastag párkánynyal. A sír egész hosszában a halott balfelén egyenlőtlen nagyságú homokkővel volt aljánál kirakva, s mellette korsótöredékek s darab párkányos tégla találtatott. Ennek hoszsza 4″, szélessége 2¾″, a párkány magassága 1¼″.

A csontváz mily helyzetben volt: arról csak akkor szólhatnék, ha a kiásatás kezdettől végig személyes felügyeletem alatt történik, mások előadása után legfőlebb a régészetet szaporítom hamis adatokkal, a mi az ügynek többet árt, mint használ. *Be kellett volna várni a tetőlap levételét, lefényképezni s úgy venni ki a halottat, a mint az eredetileg feküdt.*[1]) Igy, amint azt hevenyében kisöpörték, a korhatag csont porrá omlott, s azon lapoczka-, orsó-, csigolya-, borda- s más apró csont semmi támpontot nem nyujt a halott kora, neme meghatározására, maga az egyetlen fog is máshonnét odakevertnek mutatkozik. Hiány-

1) Mily épületes ily sírok rendes kiásatása: arról tanuskodik roppant buzgalmu muzeumőr-elődöm, Rómer Flóris leirása „Az ó budai ásatásokról.“ Az ott kiásott sírok egyike a mienkhez hasonlit.

zik a nem meghatározásáhoza három jellegcsont: a kulcs-, egész medencze- s czombkoncz, — a koréhoz a két állkapocs.

A csontváz darabjain kivűl háromféle tárgy találtatott: *ruha*, *házi eszköz*, *fényüzési* tárgyak. *Sarujából* — soccus — meg van mindkettőnek sarka és talpa, parafából, öt nagyobb s három kisebb darabban. Az egész talp hossza 5½" s legfőlebb ½" közép darab hiányozhatik, a sark*) és talp legnagyobb szélessége 2", magassága a sarknál ½", a talp közepén ¾". Meg van az ezt borító bőr is ugyanoly hoszszusággal egyik lábhoz, a másikhoz pedig csak kis darab a sarkhoz s több apróbb. Palla vagy stola nevü *felsö öltönyéböl* 2¼" hosszu, 1¼" széles fekete posztóféle darab,**) ugyanily nagyságu másik, darabokban. A saruhoz tartozó 2¾" hosszu, 1¼" széles igen finom bőr, egy másik 2" hosszu, 1" széles durvább; 1¾" hosszu. 2''' széles és bőrbe füzött szij, egy másik 1¼" hosszu.

Házi és fényüzési tárgyak: 3½" hosszu *ollólap* a szegig,***) 10" hosszu *fakanálféle*, hasonló a hajósok vizmerő lapátjához, 4" hosszu, ¾" széles öblösödéssel, az egész vékony fémmel volt borítva nyelestül, mely 5" hosszu, gömbölyü. Két, *fémlapokkal borított szekrényke.* A fájából csak 3½" hosszu, 3" széles, ¼" vastag darab van, egy másik darab által rekeszekre osztva, több kisebbel. A *fém-*, *bronzlemezekből* egy 2½" hosszu, 2" széles szegletborító, 4 párkányos gombu fémszeggel; 3¼" átmérőjü *korény* a zárhoz szolgáló nyilással, hat szeghelylyel és 3 gombos szeggel; *egy másik* 3¾" hosszu, 3" széles hasonló *lemez, ép zárral és csattal;* 1" széles *szegletborító;* 2½" távolu *fogantyu* makkalaku véggel, *egy másik* 1¾ távolu egyszerübb;

---

*) Igy tehát a rómaiak már ismerték a *sarkat*, és ez nem hozatott be az ős magyarok által Európába! Söt jól tudjuk, hogy a köznép és polgárság régi csizmáján a saroknak nyoma sincsen, mint az Arch. Közlemények VIII. kötete tábláján is látni lehet.

**) Az ó-budai szeszgyárnál — sikerült római szövetből egy-két szálat — mint egyedüli ruha maradványt megmenteni, de azt jegyzőkönyvemből, ismét legnagyobb sajnálatomra, elvesztém. Nem lehetne-e a m. n. muzeum oly szerencsés, ezen érdekes szövetből egy darabot nyerni. Talán mással tudnánk szolgálni csere fejében!

***) Eddig csak olyan ollókat találtunk, melyek a gyapjunyiréshez alkalmazottakhoz hasonlítanak; ez, ha csakugyan ollórész, valóban különös. R.

2 db. 1″ átmérőjü *peczkes karika*, a melyek ruhájához is tartozhattak, de rajt a faréteg nyoma. A külön szekrénykékhez tartozó darabokat a szegeknek egyszerűen gombos, vagy gombos és mellette még párkányos voltáról lehet megkülönböztetni.[2]) Füzőtűinkhez hasonló *bronztü* 7¼″ hosszu, ¼″ foklyukkal; ugyanilyennek *töredéke*, 3½″ hosszu. *Két bronzkanálka*, csavaros és három helyütt kidudorodó ékkel, végén tojásdad vastagodással az egyik, a másik egyszerüebb, fokozatos vékonyulással hegyben végződik. Amannak hoszsza 6¾″, emezé 5″, mindkettőn a kanálu szélesbülés 1″ hosszu, legnagyobb szélessége 5‴: talán a csontokból velőkiszedésre szolgált. *Bronzlap*, ezüstözött felülettel, vagyis *fémtükör*, melynek 1 négyzethüvelyknyi tisztított felülete a legpontosabban mutat, hoszsza 5½″, szélessége 4½″. *Két hengerü bronztok*, egyik jobban, a másik kevésbbé kihuzva; egyiknek, a getté törtnek, felében olómsulyú, szürke és fémfényü por — hamaros vegyelemzés után carbonas plumbi, szénsavát ma is üde pezsgésével azonnal elárulja: *fehérítő szer* lehetett; hoszsza 3¾″, átmérője 1″. *Gyánták:* 3″ széles, 2½″ hosszu, *szüveny* — cardium — *alaku medenczécske, borostyánkőből*, melyhez hasonló szinü termésborostyán a Keleti-tengerből muzeumunk ásványai közt látható; három darabra törve, de teljesen össze lehetett ragasztani. *Három borostyánkő- s egy kalczedongyűrü*, gyermekujjakra illő, a kalczedongyűrű e lelet legtisztább darabja, mindenki csodálja annyi éves volta mellett fényét, átlátszóságát; felül legnagyobb szélessége 4‴, alul 2‴; — *korsócskaalaku töredék* ¾″ hosszu, 8‴ széles; — 7″ *rézsodronyra fűzött borostyángömbkék*, két nagyobb, 18 kisebb, végén egy ½″, utána 10 darab 4‴ átmérőjü, utána ismét nagyobb, majd nyolcz kisebb darab, de a sodronyon két kisebb- s végül nagyobbnak még helye van. Dankó, kapitány úr, mondja, hogy Olaszországban ilyféle játékszer maig is létezik. Gyöngyül szolgált. Varsányi János Szombathelyen talált 1836—1845 közt „különféle szinü, egy drótra felfűzött üveg és gyán-

[2]) A vegykémlelésre hevenyében Némethy Pál, gyógyszerész urat kértem föl, a ki szives örömest vállalkozott. Fogadja forró köszönetem. Vegyelemzése szerént egyik szekrénykelemez vas-, réz- és ezüstből áll. Tehát a szekrényke diszítése is ezüsttel volt.

takövet, *ékszernek használt gyöngyöket*, mintegy 6 itczére valót," majd „*dróton felfűzött kék* ékszert."

Üvegedények: 4½" átmérőjü, 5" magas, nyakon, kettős párkányzatu, *füles, vastag üveggömb*, mindegyik fülben csomókötésmivezetü bronzkarika, ezekbe füződő harmadik, kigyófejvégü nagy bronzkarikával, melynek átmérője 2¾", s nyilás átmérője 1", a párkányé ½", a gömb közepén két vonalszegélyű mélyedéssel, fölül és alul kettős vonaldíszszel; illatszertartó volt, melyhez hasonló, de kisebb s bronz nélküli ugyanazon homokgödrökben, régebben már magasabban találtatott; most muzeumunkban; — *három* majdnem egyenlő nagyságú *festék- vagy illatszertartó,* hosszu nyakkal, magasságuk 6", gömbjeé 3¾", az egyenlő vastagságu nyaké 3½"; egyikben poralaku tartalom; — ezeknél valamivel *nagyobb üveg*, a gömb töredékeivel; — 5¾" magas *üveg,* 3¼" gömb átmérővel, 3½" magasságu nyakkal. S a mi fő: 4¾" magas, 2¾" átmérőjü, 2²/₄" nyaku *üveg*, *gömbjében félig illatszer- vagy festanyaggal,**) az eddigi elemzés vegyelemezve: platinlemezen ég, de salakot hagy. Balzsam lehetett. A bronzkanalkák ehhez is tartózhattak. — 3¾" magas, 2²/₄" gömb átmérőjü, 2" magas nyaku üveg; — 4" magas, 1¾" átmérőjü, 2¾" magas nyaku üveg; — végül rendes könyfogó üvegcse, 4" magas, 1¼" átmérőjü, 3" magas nyaku.

A kősir vaskapcsa 9½" hosszu, egyenesszögre hajtott folytatása 3½", szélessége 3½. E vas végéhez 5" hosszu, 4½" széles, ¾" vastag ólomréteg van forrasztva, a vas végétől még 1½" kirugással.

Több darab ólom vasszeg, mely utóbbiak a kősírban találtattak s csak a részletek pontosságáért említendők. Egész fakoporsóhoz a szegek nem szolgálhattak, mert akkor maradt volna fadarab, mint a szekrényből.**)

Legutoljára hagytam a legfontosabb lelettárgyat: *római rézérmet* e fölirattal: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM.

*) A nemz. muzeum nagy négyszögletü üvegedényben bor, méz és olaj anyag volt, mely mostan kemény állományt képez.

**) *Fakoporsó* a kősírhoz nem tartozott, sőt a rómaiaknál ilyen sarcophagot nálunk még nem találtak. Látni kellene e szegeket, hogy hasonlatosságból talán némileg meghatározhatnók. R.

COS — — — — Másik felén Justitia-istenasszony*) mérleggel S. C. betűkkel, MONETA AVGVSTI körirattal.

S hogy a gyász teljes legyen: ime 5''' h. 2''' sz. rézrozsdás viaszgyertyácska, az égés és finom czérnával való föltüzés nyomaival. A viasz fönmaradását magam sem hittem volna, ha az erdélyi muzeum birtokában nem találtatnának viasztáblák stylussal: bevésett betűkkel Domitian elődе idejéből.

II.

Hogy e sír római, már az érem melléklet kétségen kivűl helyezné akkor is, ha egyéb körülményt tekintetbe nem vennénk. De ott a jellemző kőragasz, a holtnak keletre való fekvése, annak szeretetadományai, s a mi fő, hogy a homokgödör, több, környékén levő dombemelkedéssel valóságos római temető: a fáskert, az akasztófa-, most mintakerthelyiség, az ujszállások. Hogy például az uj-szállásokon ujabb tárgyakat s hullákat találtunk; az többet nem bizonyít, minthogy ugyanazon temetőhelyet több ivadék egymásután használta.

E sír Krisztus születéséhez közeli időből való: mert minél közelebb jövünk a keresztény aerához, annál kevésbbé van szokásban a test megégetése. Itt a porlásnak igen, de az égetésnek semmi nyoma. Ellenben Varsányi János urnákban találja a holtak hamvait.

E sír Domitian idejéből, tehát 81—96. évből való. Ha felirat hiányzik, az érem legbiztosabb adat korhatározásnál. Különösen mondhatni ezt ily gazdagról, a ki kedves halottja szájába az uralkodó császár pénzét tevé s mert egy alatt igen sok uj veretü van, a legujabb veretüt. Ajándékozásnál nem így szoktunk-e mi is tenni? Keresztelés-, bérmálás és egyéb ünnepélyes alkalomkor. S noha Pannonia még nem volt római gyarmat, s Erdélyt, a mai Oláhországot, Bánátot is még csak utódai hódíták meg: a Duna-melléken, föl annak forrásaig s a felső Rajnáig szabadon kalandozott a római, egy-egy

*) A mérleges nő csak ujabb korban jelent justitiát, a rómaiaknál a MONETA-t állítják úgy elő, mert a pénzkorongot az *aequatores*-ok hasonlólag kiegyenlítették a mérleg segítségével, mint mai napon. Gyakran a háromféle fémnek jelképezéseül három Moneta is fordul elő a hátlapon SACRA MONETA melléknévvel.

erődben tevén le ingatlan támfalát leendő nagysága épületéhez.

E sír főrangué. Az temetkezett egy darab kőből faragott sírba. A szeretetadomány sem mutat szegény emberre. Hisz a sok borostyán valódi aranyértékü vala akkor; hát az illatszer, festék, fémtükör stb.

E sír nőé s pedig leánykáé. Férfiak mellett kardot, gyermek mellett kést találunk.*) Illatszer, arcz-, hajfesték, ezüsttükör, tűk, pipereszekrénykék, gyűrűk, olló s azon kis saru — 5 1/2" hosszu — ez mind férfié nem lehetett; sőt e parányi lábméret a gyűrűk 7" belső átmérőjü csakis leánykára hagy következtetnünk, meg a körülmény is, hogy gyöngébb csontjai oly könnyen elporhadtak, miszerint a koponyának magának sincs semmi nyoma.

(A győri közlönyből *Méry* Etel főgymn. tanár leirása nyomán.)

Az alcsúthi ásatások folytatása.

1871—1872.

Az „Archaeologiai Értesítő“ IV. évfolyama 12. számában bejelentett alcsúthi ásatásokat az 1871-diki nyáron a kert délkeleti részén minden eredmény nélkül folytattuk, és csak október hóban került a munka ujra azon terepre, mely közvetlen az ujonnan épített növényház előtt terjed el. Azonban a decemberi kemény fagyok az ásatásnak véget vetettek, és csak 1872-ki márcziusban ismét neki állhattunk további működésünknek.

Az eredmény ekkor is igen csekély vala; de mivel a régiebb leleményeket némileg kiegészíti, a következőkben felsorolom:

O ponttól (lásd az említett számban közlött rajzot) délfelé

---

*) Sok római sírt ástam, de még férfiak mellett sem találtam fegyverneműket; barbar sírokban igenis találtattak kések, kardok, stb. Meglehet, hogy tisztelt közlő úr szerencsésebb volt, mi reánk nézve mindenesetre szintén fölötte érdekes. R.

mérve találtattak 15 méternyi távolságban: 1871. 23/11 egy cserépdarab és egy golyódad, két sarkán kissé behorpasztott kő, melyet alkalmasint buzogány gombbá akartak alakítani. E helyről nyugat felé mérve 20 méternyire 26/10 előkerült több csontdarab és sok cseréptöredék, ezek között füles darabok is léteztek.

Ezen utóbbi ponttól nyugat felé nézve, mintegy 5 méternyi távolságban 28/10 több csontdarab és cseréptöredékre, és tovább nyugatfelé haladva ujra 5 méternyire, ugyanazon napon sok cserépdarabra akadtak.

O ponttól délfelé menve 25 méternyi távolban 6/11. Különféle cseréptöredéket, azok közt egy nagyobb edénynek lánczolatot képező karimáját hozták; míg ezen helyről, ugyanazon napon mintegy 6 méterre nyugatfelé ásván, egy törött füles tepzsi, több cseréptöredék és egy állatfog került napfényre.

1872-ben *E* ponttól keletfelé 30 centiméternyire márczius hóban egy nagy füles hamvvedert találtak, mely valószinüleg az 1870. 18/6-án közel lelt csontvázhoz tartozik.

Alcsúthon. Május 13-kán 1872.

József főherczeg.

A fennérintett tárgyakat máj. 16-kán minden egyes nyalábot jelző leirással ellátva Ő fensége maga hozta el a muzeumba.

Evvel az alcsúthi őstemető helyén tett vizsgálatok alkalmasint be vannak fejezve; mert a hullák iránya a kastély területe alá esett, és midőn ez épült, szedettek ki a nélkül, hogy irodalmi nyomuk fennmaradt volna.

Egyébiránt ismervén Ő Fensége tudományunk iránti nagy kegyeletét, mintegy biztosítva vagyunk, hogy az „Alcsúthon és környékén" előkerülő régiségeket Ő Fensége jövőben is a hazai intézetnek meg fogja menteni. R.

Pecséttani adalék.

Egy kalocsai kanonok régi pecsétje.

Az egri „Nép Ujság“ ez évi 15. és 16. számában lelkes felszólítást intézett a régiségek ügyében. Ezt minden évben tavaszkor szokta tenni, midőn a nép, a melynek kezén a lap leginkább forog, a mezei munkával van elfoglalva. Ugyan e lapban öt forint is van kitüzve annak, ki valamely régiséget benyujt, ha ez ugyan azt, megérdemli. Igen szép s követésre való példa mindkettő; vajha az elsőt, többi vidéki lapjaink is követnék, s évenkint nem mulasztanák el a népet tavaszkor figyelmeztetni, mert hiszen épen az ekkor beálló mezei munka alkalmával fordul elő legtöbb régiség. *) A felszólításra két levél érkezett már eddig az említett lap szerkesztőségéhez. Mindkettő érdekes levén, röviden szólunk róluk. Egyiket Szabó József kiérdemelt esperes s plébános küldte be Peregről.

*) Hazafias kézszorításunkkal reméljük az ügyszeretből felszólaló szerkesztő urat jövőre is buzdítani; ha t. i. erre szüksége lenne oly férfiunak, ki, *a nép felvilágosításának él, és nyelvén úgy tud irni, mint kevés e hazában.* — Benső meggyőződésem „hogy *nemzeti muzeumunk,*“ bár most is már tekintélyes állást foglal Európa muzeumai közt, azok első rangjaig emelkedhetnék, ha *papjaink és néptanitóink* történelmi kincseinknek kissé nagyobb figyelmet szentelnének; mert *csak ők azok,* kik már állásukkal fogva a néphez legközelebb állnak, és minden egyes leleményről legelőször értesülhetnek. — A jó, jámbor nép, bámulván azt mit Pesten üvegszekrény alatt őrzünk, de mit ők százszor és ezerszer összetörnek, beh sokszor fohászkodnak *„ha mi buta nép ezt tudnók, ha valaki arra tanított volna, hogy ennek is valami hasznát lehet venni, mit nem hozhattunk volna!! — A vád alapos,* és bár mielőbb szünnék meg; mert majd késő lesz a m. n. muzeum részéről, mely épen azért *egyedüli,* és *annyira becsült,* mert leginkább hazánkban lelt tárgyakat tartalmaz, mig a külföldi, hasonnemü intézetek, pénzükkel mindent megvehetnek; de *egyöntetüséget a világ minden részéből összehordott kincseikkel el nem érhetnek!* — Azért valóban kimondhatlan nagybecsü lett volna, ha a Népujság *„Szoljunk a régiségekről!“* czimü czikkéből nehány ezer különnyomatot készíttetett volna. A költséget majd kiteremtenők, és mivel a 4000 példányban nyomatott *„Magyarország földmivelőihez!“* czimü saját felszólításunkból már alig vannak példányaink, a muzeumunkat látogató földmivelők kezébe nyomnók! Ha száz közt csak egynél sikerül a figyelmeztetés, bőven meg lennénk jutalmazva. R.

Ő egy bronz pecsétnyomóra figyelmezteti a „Népujság“ szerkesztőjét. A pecsétnyomót Szabó József esperes úr 1835—36 körül Szabad-Szállásán, az akkori főjegyző *Balogh József*, szivességéből látta. Hogy hol találtatott bizonytalan.

A kérdéses pecsétnyomót közlő úr szivességéből, lenyomata után ide mellékeljük.

Alakja: csúcsos monoru. Körirata: „† S GVIDONIS CANNONCOLOCЄ'.“ (l. 1. ábra.) Belül egy madár, talán galamb, felfelé tartott csőrrel czimertanilag balra; egy gömbön áll. Talán sikerülend okmányok közt ezen egyházférfit fölfedezni; a pecsétet magát a XIV-dik századba helyezhetjük. A pecsétnyomónak felső végén füle is volt. Kik az eredetit látni óhajtják, mint *Szabó úr* mondja — forduljanak szabadszállás tanácsához vagy említett jegyző úrhoz.

1. ábra.

A másik levelet *Sinka Mihály* gyulafehérvári papnövendék intézte, melyben különösen egy érdekes kőbaltáról — nép nyelvén tüzes mennykőről — ir, melyet több régiségei közt őriz, miután egy padláson hol 100 évig hevert, a tudomány számára megmentette.

A székesfejérvári várkapu toronyról.

A lapunkban többször említett toronynak, melyet most rombolnak le Hattyuffy Dezső érdekes leirását közli a székesfehérvári lapban is. E bontandó kaput budainak nevezték, mig a hajdani vár másik kapuja, a palotai, már e század elején elpusztult.

A történet lapjain csak egy eseményt olvasunk, melyben az irók e kapuról névleg is megemlékeznek, ez az 1543-ik évi harcz, mely Székesfejérvár elfoglalásával végződött. A kaputorony ezentúl folytatott nagy csaták alatt számtalanszor megrongáltatott, mit azon különféle építészeti anyag is mutat, melyből jelenleg áll, melylyel ostromok után kijavíttatott. —

A kapu mint ilyen 1809-ig használtatott, mely évben épen midőn József nádor a felkelő nemesség felett szemlét tartott — bezáratott; ugyanekkor az ott álló néhány ház elbontatván a jelenlegi nádor-utcza nyittatott meg, s az itt levő József nádor tiszteletére kapta jelenlegi nevét. Ezt tartalmazza a kapu oldalába falazott vörös márvány emlékkő latin felírata. A torony homlokzatában két római kő volt befalazva, mindkettő a felső rész lebontásával kivétetett s a városház udvarába vitetett. Az egyik emlékkő — Septimius Severus (uralkodott Kriszt. után 193—211.) s Caracalla ki Aurel. Antoninus melléknevet is felvett (uralkodott 211—217.) üdveért állíttatott. Felirata ez:

„PROSALVTEIMPP
L SEPT SEVERI ET MAV
REL ANTONINI AVGG
ET · P · SEPT GETAE CAES·“

Az utolsó sor felirata elmosódott,*) miért is a felirás csak nehezen s hiányosan vehető ki. E felirat két oldalán egymással szemközt két félig öltözött Victoria áll pálmaágat és koszorút tart. Az emlékkő hossza 6 láb 4 hüvelyk, magassága 2 láb 3 hüvelyk, szélessége 7 hüvelyk. — Másik szintén római féldombormű, mellkép. Magassága körülbelül 3, szélessége 2 láb, két oszlop által tartott boltivben mellkép vehető ki, arcza egészen elmosódott, kezével valamit (tán kigyót) tart; az oszlopok mellett faragványok, a boltiv felett a kő két szögletén két delfin egymással szemközt uszik. Hogy és mikor kerültek ezen római kővek a torony homlokzatára bizonytalan, úgyszintén az is, honnét hozattak ide. — Talán valamelyik ostrom után, midőn a torony felső része megrongáltatott, tétettek be diszítésül, vagy tán később városi tanács határozatából. Hihető, hogy a torony szétbontása alkalmával más régiségek nyomára is akadnak, melyeket mindenesetre meg kell őrizni az utókor számára. Hattyuffy ajánlja, hogy a torony fölméressék s alaprajza a régiségtárba helyeztessék, valamint hogy a kapu helyét a város emléktáblával jelölje. Mind a két indítvány pártolásra méltó.

---

*) Vereby S. „A Testvérhaza Történészetkincsei“-ben máskép elég jó rajza sem adja e sort; azoban régiebb leirások után kiegészítve adjuk. R.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1872. máj. 15-én a m. n. muzeumban tartott V. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Szalay Ágoston.

Jelen voltak: Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Mátray Gábor, Rómer Flóris btt.

53. Értesülvén a bizottság hogy *Almássy Pál* késznek nyilatkozott a *bécsi „Képes Krónika“* lemásoltatási költségéhez járulni, ezen jelentés örömmel fogadtatván, határoztatott, miszerint áldozatkész hazánkfia különösen felszólíttassék.

54. Előadó jelenté, hogy *Bicsérdy János* legközelebb a nevezett kézirat képeinek lemásolása végett Bécsbe indul, határoztatott, hogy az elfogadott föltételek mellett és az idei költség erejéhez képest működjék: az ügy további vitelével pedig előadó bizatott meg.

56. Minthogy a bizottság kiadványai legkevesebbet számítva legalább 6000 frtot vesznek igénybe, az akadémia kéretni fog, miszerint közbenjárása által ezen összegnek, az országos régészeti bizottság költségétől külön pontba való tételét m. vallás- és közoktatási miniszteriummal eszközölni szíveskedjék.

58. A beérkezett levelek közt, a már közlötteken kivül:

1. *Storno* bejelenti lőcsei útját, hogy ott a falfestményeket javítsa. (87. sz.)

2. *Blümelhuber* tanár faduczokat kér a „Magyar Sionban“ közlendő czikkeihez. (93. sz.)

3. *Hollósy Flóris* Abrudbányáról tudósít egy *Zalathnán* talált római kőemlékről. (96.)

4. *Kőváry Béla* Kámaházáról érdekes leletet közöl. (97.)

5. *Posner Lajos Károly* tudósít egy Ó-Budán, a *Victoria* téglagyár területén kiásott régi templom mellett talált boltozatról. (99.)

6. *Majláth Béla* a magyarfalvi lelet leirását küldi be. (101.)

Pesten, máj. 18-kán. 1872.

Jegyzette: Rómer Flóris.

Archaeologiai levelek.

XXVII.

Nem tudom, van-e arról tudomása nagyságodnak, hogy Ugocsában a nagy-szőllősi r. kath. templom czinteremében, ennek előtte mintegy két évvel, katakombát fedeztek fel, mely csontvázakkal van tele. A mint az üregre ráakadtak, mindjárt megtelt a tér nézőkkel s voltak többen, kik bátorságot vettek beleereszkedni és ezek azt állítják, hogy annak végét nem lehetett látni s kényelmesen, fennállva lehetne benne járni, ha a csontvázak folytontartó tömege megengedné.

Mindjárt a nyilás elejénél találtak vagy két db. edényt s ugyan ennyi érmet, melyek Zeisler ottani kereskedő birtokába kerültek. Többet nem értek rá keresni, mert Erber plébános úr, azon indokból, hogy a holtakat nem kell háborgatni, az üreget ismét betemettette. És helyesen, mivel igy nem dulatott fel lelketlen kincskeresők által, a — ki tudja mily érdekkel biró katakomba. Alakuló félben volt későbben egy társulat, mely ott ásatni szándékozott, de jó, hogy csak a tervnél maradtak mai napig is, mivel a czéltalan ásatásból, a hol a laikus egyátalán nem tudja, mennyi minden apró körülményre kell figyelemmel lenni, a tudomány és az archaeologia vajmi kevés hasznot látott volna.

Ha jól tudom, nagyságod talán látta is az említett templomot. Nagy kár, hogy nem volt Szőllősnek is öt év előtt Duchon Jánosa, ki levakarta és lehámozta volna a falat, midőn a mondott időben belsejét festették és meszelték. Kétségtelen, hogy falfestményre ott is lehetett volna akadni, mint akadtak a fekete és szőllősvég-ardai templomoknál, hol az esetleg vitte a főszerepet. Mert az nem bizonyít semmit ellene, hogy vagy kétszáz évig református templom volt; a másik kettő is volt még tovább is.

Van Ugocsában több régi templom, melynek mindegyike megérdemelné, hogy régészeti szempontból át meg át kutattassék; ilyenek: a tisza-ujhelyi, gyulai, csepei, halmii, fertősalmási és bökényi. Ez utolsót tartom a legrégibbnek.

X—y.

XXVIII.

Petrozseny és Zalathna közt az országúttól mintegy 30—40 ölnyire, egy bekerített szántóföldön, nagy faragott kövek mellett egy jól fentartott római műemléket találtak. Alakját néhány vonással ide rajzolom:

a darab majdnem 4 láb magas, közel 3 láb széles; előlapján keresztszerű faragás, melyen belül irat létezik, a többi három lap sima.

b darab, mintegy 6 láb vastagságú lap, egyik sarka kiemelés közben letört.

c darab, több darabból összeállítva, melyek vas pántokkal voltak egymáshoz erősítve; azonban a kiemelésnél szétszedettek.

Az egésznek csak a legfelsőbb része látszott ki a földből. A szántóföld tulajdonosa e műdarabot kincstalálás reményében ásta ki. A műdarab fehér kagylómészkőből van . . . .

Én bizony még nem tudom, valjon minek tartsam e műemléket (mértföldmutató, oltár, vagy talán sírkő?) Zalathnán tartózkodásomkor a mostani oszszágútnál, mintegy három ölnyivel magasabban, s hegyóldalán három lábnyi vastagságú, 2—3 öl szélességű kövezetet találtam a hegyoldalon, 15—20 ölnyire követtem. A mostani műemlék ugyanazon hegyoldalban találtatott.

Abrudbánya. Hollósy Flóris.

XXIX.

Ide mellékelve néhány legujabban talált régiség rajzát küldöm. E régiségek a kurgyai pusztának (Zalamegyében) déli határán kutásók által négy öl mélyen találtattak, egy termő kővel kifalazott üregben A régészetben mind eddig csak dilettans levén, e tekintetben még csak véleményemet sem mertem nyilvánítani. A rajzok, melyeket Vintler Matyás rajzmester ur a helyszinén hibátlanul másolt, a tárgyakon minden szabad szemmel látható jegyekkel el vannak látva.

A négy karikából összefont tárgy színarany és három lat nehézségű. Az edények veres agyagból készültek, mig *a c*-vel jelzett lemez, bronz és sárgaréz vegyületű.

Kámaháza. Kővár y Béla.

XXX.

A hédervári régiségek leirását a mi muzeumunk tárgyainak leirásával együtt még folytatom . . . .

Most hallom épen, hogy az én emberem, ki a multkori kősírt föltalálta, még néhány borostyánkő gömbkét, úgy a lábbeli kiegészítő részeit, csontdarabokat rejteget. Főispán úr ő mélt. is említé, hogy ő is kapott tőle . . . .

Muzeumunk számára ujabb s érdekes adományokat kaptam, Kazinczy német levelét, Kölcsey egy ismeretlen verskéziratát. A kéziratgyűjteményt igen érdekesnek tartják muzeum látogatóink.

Győr. Méry Etel.

Érmészeti adalék.

XX.

(*Metallum virgineum.*) Schönvisner Notitia-jának 568-dik lapján a XLII-dik §-ban némi, gróf Virmondt Demjén Húgó emlékére vert, fémer iratik le, mely a hátlapi felirat szerint *ex metallo virgineo Aurati Daciae ad Salinas Mariae Annae virgini Virmondtianae oblato* készült s a melynek arany példánya a császári éremtárban, ezüst példánya pedig gróf Festetich gyűjteményében őriztetnék Schönvisner szerint. Rajzban közli e fémert Weszerle is, magánszemélyi érmeket tárgyazó XXXVI-dik táblájának 5-dik száma alatt, de a fém megjelölése nélkül: s ugyanezen fémerből a nemzeti muzeum Pesten és az erdélyi Kolozsvárott ezüst példányokat birnak.*) Önként fölmerül a

*) Kedvesen vennők, ha az érintetteken túl itt-ott létezhető példányok anyaga felől buváraink értesítést adni sziveskednének.

kérdés: aranyat értett-e tehát vagy ezüstöt a fémer szerzője a *metallum* általános nevén? — Aranyra utal mindenekelőtt az aranymosásnak Erdély folyóiban s névszerint az Aranyosban űzött közismeretü gyakorlata, továbbá az arany kiválóbb becse és iránta Köleséri Sámuelnek, az Auraria Romano-Dacica szerzőjének, kit Schönvisner a fémer előlapjának alján látható S. K. betűk alatt lappangani vél, különösebb érdeklettsége. E fölvétel mellett az ezüst példányokat nem eredeti daraboknak, hanem csak éremkedvelők számára készült lenyomatoknak kellene tartanunk, milyenek magokat palladiumnak, aranynak stb. valló érmekről olcsóbb fémben gyakran vétettek.

Azonban felötlő dolog, hogy Schönvisnerünknek arany példány iránti adata téves, mivel dr. Kennernek a bécsi császári éremtárból pár év előtt adott tudósítása szerint ott Virmondt fémere nincs meg, a mit a rég elhúnyt Weszerlétől a Notitia most Egger Samu kezén levő példányának illető helyére irónnal lett lapszéli jegyzet *in museo Caesareo nullus aur: existit,* valamint a darabnak Du Val rajzaiban hiányzása megerősít, úgy hogy csak egyetlen arany példánynak is fennlétéről — ha úgy tetszik, fennvoltáról — tudomásunk nincsen. S bárha ezzel egy vagy más, azóta el is enyészhetett példánynak, talán csak a gróf Virmondt leánya kezéhez nyújtott egynek, aranyból készülte a lehetőségek sorából kivitatva nincsen: a tapasztaltak után a kétség mégis jogosult, ha vajjon nem az aranynál ritkább termék ezüst képezte-e az ajándék tárgyát s nem ez értendő-e a *metallum virgineum* kifejezés alatt? E kétséget az erdélyi fémtermelés egykor tán megirandó éviratai aligha, de fémerünknek valamely szakértő bányász által szemügyre vétele, úgylehet, földeríteni birná. Az S. K. betűknek Kölesérire vonatkozását — a megszokott D. K. elmaradta miattugyan némi habozással — mint igen valószinűt ideiglen elfogadva, lőn ohajtjuk mégis, hogy ifjú tudósaink valamelyike, érmeldéink személyzetének időszerinti összeállításával a síglákfejtegetésének, ma még oly homályos terét, közel jövőben megvilágosítsa.

XXI.

(*Trubetskoi Neste fémerei.*) Leitzmann J. „Numismatische Zeitung“-jának 1868-diki folyamában, a 4-dik lapon, Homburg

vor der Höhe-ben lakó C. Hoffmann, kitől azóta a német irodalom úgy a monacói fejedelmeknek, mint a hessen-homburgi tartománygrófoknak éremsorozatait vette, hirdetményt tett volt közzé, melynek tartalma szerint ő megvételre, egyebek között, Grúnó hessen-homburgi herczegfiúnak Trubetskoi Neste herczegnővel tartott menyegzőjére vert és Hoffmeisternek a hesseni érmekről kiadott művében 440. 284. 403. számok, alatt leirt fémert keresné. A dolog szembeötlőleg máskép áll, és csak sajtóhibából kuszálódott így össze. Grúnó és Neste menyegzőjére fémer nem lőn verve, és Hoffmann úr, mint leveléből olvasom, egészen más házaspár lakodalmi emlékdarabját keresi. Trubetskoi Nestére vonatkozólag ennek 1755-dikben történt halálára készült azon két fémert ohajtotta birni, melyek Hoffmeisternál 4402. és 4403. számok alatt fordulnak elé. Ez utóbbiból — melyet a heiligenbergi éremtárban is csak egy ón példány képviselt — Pesten *három*, részint rézből vert, példányát fedezve föl, lehetőnek vélem, hogy a 4402. szám alattiból is lappang példány egy vagy más hazai gyűjtőnk szekrényében; leirását tehát azon kéréssel közlöm, hogy netaláni birtokosa ezen lapokban jelentkezni és hogyha darabját pénzért vagy cserében átengedni hajlandó volna, eziránti szándékát, czikkét kisérő soraiban, megirni sziveskedjék.

A leirás itt következik:

Előlap. Női mellkép czímertanilag balról, lefürtözött hajjal, hölgymenyét palástban s a Katalin-rend csillagával; alatta DU VIVIER · FIL F. Körirat ANAST · PR · TRVBETSKOI L · G · HES · HOM · CONI · NATA 4. oct. 1700. OB · 27. NOV · 1755. Köröskörül felmagasló karima.

Hátlap. Két sorban álló három cziprusfa között talapzaton lombozattal beakgatott hamvveder áll. Az oszlopon orosz irással és nyelven „Éltem“ jelentésű szó. Fenn körirat DOLORIS MONVMENTVM. Alúl a szeletben DILECTISS · SORORI FRATER MOESTISS. Magas karima. Dobóczky Ignácz.

XXII.

(A magyar király koronázásakor) divatozó pénzszórás eredetéhez megjegyezzük, a) hogy 1370-ben, midőn Nagy

Lajos lengyel királynak koronáztatása után Kazmér király gyásztisztelete alkalmával a menetet több mint ezer lovag kisérné, a ravatal előtt egy katona ment, ki minden oldalra *széles prágai* garasokat vetett, hogy a haladóknak kényelmesebb utjuk legyen, minthogy az utczákat mindenféle gyülevész nép elfoglalta. Dlugoss Historia Polonica L. X. 10 l.

I. Ferdinánd koronázása alkalmával 1527-ben pedig ezt olvassuk: „Azonfelül ő felsége ezen úton haladva, igen sok pénzt, magyar s rajnai aranyokat, koronásakat, tizenkettősöket, hatosokat, garasokat kincstárnoka által a nép közé hányatott, ezáltal, mint gondolni lehet, irtozatos veszekedés, zavar, keveredés és lárma támadt a németek, magyarok és csehek és más nemzetiségüek közt, mert mindegyik akart valamit. — (L. a röpiratot e koronázásról. Széch. könyvtár 3639/4°.

XXIII.

(*Gaborjánon*) (Biharmegyében) 37. tallért találtak a lakók. Ezeket *Miskolczy Lajos* első alispán beküldé a kormánynak, melytől kiválasztásra a m. n. muzeumhoz jutottak. A németországi $^2/_3$ tallérok egyáltalán a XVII. század második feléből valók, és eléggé mutatják, mily pénz volt ekkor honunkban forgalomban. Részletezve a leletben volt:

1632.	Leopold ausztriai hg tiroli gróftól	1 db
1640.	IV. Fülöp spanyol királytól	1 „
1674.	Sayn Wittgensteini Gusztávtól	1 „
1675.	„ „ „	1 „
1676.	„ „ „	2 „
1676.	Lajos Keresztély meklenburgi hgt. . . .	1 „
1678.	János montforti gróftól	1 „
1678.	Vilmos Károly Anhalt-Zerbsti hgtől	4 „
1673. 1675. 1679.	Ágost szász herczegtől	3 „
1676.	János Ernest szász hg	5 „
1678.	Fridrik szász hg	1 „
—	Fridrik Vilmos brandenburgi fej.	1 „
1677.	Frigyes János brandenburgi „	1 „
1689.	III. Frigyes mint brand. fejedelem . . .	1 „
1683.	Keresztély holstein-gottorpi hg	1 „

1675. 1676. 1677. Albrecht Ernest öttingeni herczegt. 3 db.
1676. Keresztély Vilmos schwartzburgi hg . . . 6 „
1676. Antal Gunther „ „ . . . . 1 „
1678. Ágost Frigyes választott lübecki püspök . 1 „
1676. Anna Sófia quedlinburgi apátnő . . . . . 1 „
Az érmek meglehetős fentartásuak voltak miért is az éremtár számára néhányat ki is választottunk.

XXIV.

(Érmek a bécsi világkiállításra) öt külön irányban voltak tervezendők t. i. a *müvészet* díjazásra szerkezettek; *haladásiak*, kik már jutalmazva voltak és javitásokat tettek; *érdemérmek* népgazdászati vagy művészeti szakokban; *izlést* jutalmazók, *munkatársak* számára valók. Az érmek mind bronzból lesznek, és 7 centm. átmérőjüek. A pályázat már be van végezve. Nem szomorú érzés az, midőn azt kell gondolnunk, hogy hazánkban alig lesz művész, ki ezen, nálunk annyira meddő szakban, pályázni merjen! Eddig, ha kellett emlékérem, Bécsbe rándultunk — és igy itthon nem is adtunk alkalmat, hogy valaki próbálkozzék! R.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

1872-ik évi april hóban, a magy. nemz. muzeum régiségosztálya, ajándék útján következő érmek és régiségekkel gyarapodott; érem: aranyezüst vegyitékes 1 db., ezüst 3 db., réz 76 db. gyűlt be. Ajándékozták: Burián Ferencz, Dudinszky György, Farkas Pál, Hattyúffy Dezső, Huszár Károly, Korbonits Elek, Leffler Sándor, Rajkó Imre, Szabó Imre, Stefanovits György. Egyéb régiségeket ajándékoztak: I. Ferencz József Ő Felsége, Dimák János, Fizely Mátyás, Gulden István, Horváth Gábor, Mihajlovits György, Pongrácz Antonia, dr. Rómer Flórián, Tölgyi János.

(Régészeti kiadványainkat kérik.) Hazánk lassanként régészet tekintetéből is némi szerepet kezd játszani a külföld

melyek épen annak, a mit mondtam, ellenkezőjét hirdették. — Hogy e tanulmánynál még meg nem állhatok, természetes; de egy ember buzgósága, ügyszeretete és folytonos működése sem elégséges arra, hogy ily új és roppant terjedelmű tárgyat kimeríthessen. Legnagyobb köszönettel és az illetőknek mindenkori felemlítésével veendem, ha tisztelt szakbarátim a *magyar ruházatra, annak elnevezésére, a ruhakelmékre nézve, vagy kevesebbé ismert festményekre, rajzokra, leirásokra figyelmeztetnek,* hogy igy a magyar olvasó közönségnek mennél tökéletesb, alaposb, kielégitőbb munkát nyujthassak.

91. (*„Szegedi Hiradó-"ban)* jelenleg ott tartozkodó Stieglitz régészeti muzeumáról következő közleményt olvasunk. Stieglitz régészeti muzeuma sokkal érdekesebb látványokkal kinálkozik, mint azt egy vándor gyüjteménytől várni lehetne. Személyesen tekintettük végig — úgy mond az említett lap — az egyes tárgyakat s elmondhatjuk, hogy ezek legtöbbje önmaga által igazolja valódiságát, mert a róla mondottak legnagyobb és leglényegesebb része a tárgygyal összevetve természetesnek látszik, melynek magyarázatát nem Stieglitz találta föl, hanem a tudományos fürkészet tette a müvelt világ előtt meghazudtolhatlanná. Kétségkivül régiségük és ritkaságuknál fogva legérdekesebb kincsei e muzeumnak az emberi kövületek, s az emberi-nem csecsemő korának a kő és bronz korszaknak különféle primitiv kézművei, melyeket az időknek beláthatatlan homályába vesző ősisége tesz előttünk fenségesekké. A pharaok csodateljes korából is tünik szemünk elé, egy két emlékeztető jel; érdekes különösen egy egyptomi sarkophag a mysticus hierogliphekkel ellátva; ennek belsejében egy kibontott mumia hever, most fekete aszu tárgy, hajdan tán egy bájakkal ékeskedő hajadon — állitólag egyptomi pap leánya. — Miss Pastrana érdekes viasz alakja, vad emberfők, vadak fegyverei, ruházata s az észak törpe lakóinak, az eszkimóknak kézművei, gazdag éremgyűjtemény, az időszámításunk első századában iszonyú vulkán kitörés által láva alá temetett Herculanum néhány műkincse, melyben az ó-kor művészete mintegy váratlan álomkép jelent meg a mai kor mesterének, a legkeresettebb kövektől csillogó ásvány gyűjtemény stb. teszik érdekessé e kis, de dús muzeumot. Szép s különösen hölgyekre nézve tanulságos a különféle korból került edénygyűjtemény, melyben valóban díszes és művészi alkotásu darabokat találhatni, továbbá ama valóban izléssel és csinnal készitett himzések, melyek állítólag a XVIII-dik század versaillesi udvarából valók.

*

92. *(Gróf Zichy Ödön)* a „Pester Lloyd"-ban közölt czikkében amaz indokokat is kifejti, melyek a Gsell-féle képárverés nagy sikereit előidézték. Az utóbbi időkben — irja — igen sokat tettek a műérzék és műértés fölébresztésére; és e részben több tényező működött közre: az utazás, látás és összehasonlítás könnyűsége, a műkiállitások és műegyletek; s különösen Bécsre vonatkozólag a muzeum s a művészetről és régi mesterekről tartott felolvasások ama tényezők, melyek életadólag hatottak; és végre, a mi a fő dolog, az elhintett jó mag, jó földre is talált. Az utóbbi időkben Bécsben sokan könnyen sok pénzt szereztek; a Ringstrasse palotái gomba módra nőttek ki a földből, s ily gazdagság és paloták birtokában többé nem elégedtek meg a különböző műegyletek egyszerű virágaival, vagy az érdemes család arcz és fényképeivel, képeket valóságos képeket, olajfestményeket és végre jó mesterektől származó olajfestményeket óhajtottak. Az alkalom és pénz nem hiányzott, s ami több, biztositékuk is volt, hogy csak jót, vagy legrosszabb esetben középszerűt vásárolnak; tudták miszerint legfölebb annyit vesztenek hogy drágán fizetik meg a műveket, s ez nem rettenté vissza az új műpártolókat; bátran vásároltak, s némelyiknél még ama hiúság is szerepelt, hogy ezt vagy azt, ez vagy ez elől vásárolhatja meg.

93. *(Baracson)* Fehérmegyében, a római régiségek e gazdag lelhelyén, ismét ujabb tárgyak jöttek napfényre. Legujabban egy nyolczad fél láb magas, másfél láb átmérőjü henger alaku római emlékkövet találtak, Maximinus császár korából, 15 sorra terjedő felirat olvasható rajta. A kő jelenleg Derecskey Lajos helybeli birtokos tulajdonába van.

94. (*A mente szó honnan eredt?*) A muzeumi fegyvertár rendezése alkalmával elhelyeztük a két paizsot is, melyet Győr városa ajándékozott, és eddig török védelmi fegyvernek tartók, holott a régi magyarok egészen hasonlókat használtak. Midőn *Leitner Quizin* úr e paizsok czélszerűséget a jelenlevő József főherczeg előtt magyarázá, és bebizonyította mennyire volt a lovas, ha azt bal vallára vette, és magát alatta rejté minden kardcsapás ellen védve; a főherczeg mintegy tréfálva mondá: lám miért kell a huszárnak is mindég vastag, szörmés *mentéjét* bal vallára vetnie; hogy t. i. a paizsnak elhagyása után, ezen oldalát, a vágás ellen *mentse*. Valószinü, hogy e *mentéstől*, Molnár Albert szerint defensio, kapta a *mente*, lacerna, pallium nevét, hacsak nem magyarítása a manteau, mantello, mantel szavaknak ?!

95. *(A kolozsvári nagy templom csiga-lépcsőjét)* melyen két ember fel vagy lemehet, a nélkül, hogy egymásba ütközzenek, eddig unicumnak

tartottuk, pedig ezen eszme másutt is előfordul, úgy hogy magunknak nem tulajdoníthatjuk. Igy a *sazava*-i ősrégi cseh kolostor-templom föld alatti cryptájából egy ilyen lépcső vezet fel az oltárhoz, de mivel ezt, mely bizonyosan hely kiméletből igy készült, kényelmetlennek találták, ujabb időben egy egyenesen a szentélyből levezető lépcsőt készítettek; de van hasonló lépcső *Gratz*-ban is, mint azt a bécsi „Mitth. der k. k. Centralcommission“ XI. köt. LXIII. l. látni lehet.

96. (*A szent-királyi*) Szombathelytől délkeletre fekvő templomnak ajtaja fölötti, félkörívü tympanonján előforduló jelenetet *Varsányi János* régészünk még 1842-ben lerajzolván megmentette. (l. 2. ábra.) E jelenet

2. ábra.

sokkal fontosabb, mint első pillanatra gondolnók, mert *hazánk müemléke sorából* merített példája annak, hogy a báthmonostori kövön ábrázolt alakok szintén nem *transfiguratiót*, hanem üdvözitőnk előtt tett hódolatot jelentenek. (Lásd „Arch. Értesítő“ VI. 7. lapon tett észrevételemet.) Ezenkivül öltönyt is látunk itt, mely jelmeztanunkra nézve nagy érdekkel birt, minthogy vagyonos férfit és nőt vezet szemeink elé, és alkalmasint a XIII—XIV. századból való!

97. *(Kalpagféle nagyuri süveget)* bírnak Regensburgban a sz. Emerami templom egyik síremlékén, melyet *Wasserburgi Warmundnak* a XV-dik században készítettek, a leiró *Kalpagartige Dynastenmützen*-t említ, melynek rajza talán minket is érdekelhetne.

98. *(Reánk is illik.)* Egyik komolyabb lapunkban említvén egy fiatal berlini segédtanárt, ki a harcztéren igénybe vett munkásság miatt félbeszakitott munkait nyomda alá rendezi, igy kiált fel: „Ily legények láttára a magyar embernek el kell komorodnia, különösen ha párhuza-

mot akar vetni azon óriás tevékenység között, melyet Németország természetbuvárai kifejtenek s azon tespedés közt, melyben Magyarország fetreng. Nem mintha hazánk több igen derék s egyes kiváló buvára feladatát hiven nem teljesítené, koránsem; csak azt akarom kellően kiemelni, hogy nálunk az egyesek munkája mily elszigetelten áll még s mint távol van meg attól, hogy a népéletbe hathatósan átszivárogjon s hogy ekkép gyümölcsözővé váljék. Általános tudományos mozgalomról nem s csak legfeljebb kisérletekről lehet szó hazánkban; mert nagyobb közönségünk még egészen közönbös álláspontot foglal el a müvelődési harczban, s ha tán a középpontban mutatkozik is itt-ott érdekeltség, ez koránsem oly életerős, hogy a kísérletkép megindított mozgalmat tartós folyamatban tudná tartani .... Mig nem nevelünk valóban értő és érdeklődő közönséget, mely az egyesek munkáját gyakorlati életbe átviszi, ... s mig nálunk a közvélemény túlnyomólag csak valamely tekintélytől vagy párttól függ, addig üdvös és állandó cultur mozgalomról, mely hazánk népét összes rétegeiben átkarolja, szó sem lehet. („Természet 2. számában dr. Török Aurél.) Elfogadjuk szóról-szóra. Máz, majmolás és hiu fitogtatás minden igyekezetünk, mely egyesek vállain nyugszik — és a népet vagy a nagy közönséget egészen érintetlenül hagyja. Mig tizen mindenben mindent tesznek és százan vagy ezeren füstölögve nézik — nem reméljük, hogy a rohanó Európával lépést tarthassunk! Elgázoltatunk, vagy fürgébbek által félre tolatunk.

99. (*A német császár*) nemcsak a harczmezőn, de a művészet terén is tesz foglalásokat. Alig van a nagy Németországban régi műemlék, melynek javittatását vagy elő nem mozdítaná, vagy maga el nem rendelné. A nevezetes Xanteni egyházat nem rég egy nagyszerü festett ablakkal ajándékozta meg a császár. Az 56 láb magas és 28′ széles festmény 800 □-nyi tért foglalván, a négy nagy jóslót és a négy evangelistát tárgyalja. A mellékletek nagyon díszesek és a templom egyik fényét teszik.

Tartalom: A györi homokgödrök kősírja. Méry Eteltől. 242. l. — Az alcsúthi ásatások folytatása. József főherczegtől. 248. l. — Pecséttani adalék 250. l. — A székesfehérvári várkapu toronyról. Hattyufi Dezsőtől. 251. l. — Kivonat az Archaeologiai bizottság V. jegyzőkönyvéből. 253. l. — Arch. levelek. XXVII—XXX. 245. l. — Érmészeti adalék. XX—XXIV. 256. l. — Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások 260. l. — Egyveleg. 262. l.

Pesten. 1872. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

előtt. Legutóbb a *svájcz-zürichi* régészeti egylet fejezte ki óhaját csereviszonyba lépni akadémiánk archaeologiai kiadványaival; ugyan onnét dr. Keller Ferdinánd a nevezett társulat elnöke tett *Kende István* hazánkfia által ajánlatot nemzeti muzeumunk számára, ha volnának fölös bronz tárgyak, ők azokat igen szívesen kicserélnék czölöp-korszaki tárgyakkal. — Hasonlólag a *stockholmi* „Szép tudományok akadémiája" is csere viszonyt ajánl, sőt maga munkáit már el is küldötte.

(*A vasmegyei volt iparos czéhekhez Lipp Vilmos*) régészeti egyleti titkár felszólítást bocsát ki, miszerint czéhereklyéiket az ottani muzeumnak engedjék át. Jobb is lenne, mint ezen becses emlékeket egy-két forintért elodázni, és az árát a dicső elődök emlékére meginni. Már is kezdték több városban ezen szégyenletes eljárást; a tárgyak, melyeknek leginkább és csak hazánkban lehet valódi becsük, elvesznek, és a régi jó intézeteknek még a muzeumokban sem fog nyoma maradni. Ha nem tanulunk semmit a multból, ne is reméljünk szebb jövőt! *A nemzet, mely maga magát emlékeiben nem becsüli, már nincs — h nem volt!* — pedig úgy még hire sem fogja a bánkodó utókort tiszteletre, utánzásra gerjeszteni."

(*A bécsi világkiállítási emlékérem*) tervezetéhez *Kugler Ferencz* szobrászunk is felküldte gipsz mintáját; azonban a kiküldött bizottság az *előlapra*, Ő Felsége arczképére 16 pályázó közt, a *müvészi* éremre 12 pályázó közt és a *haladási* éremre 8 vetélytárs közt egyhangulag *Tautenhayn* József bécsi művésznek itélte oda a jutalmat; az *érdeméremért* 7 pályázó közt *Schwenzer* Károly Londonban; a *jó izlési* éremért 9 vetélytárs közt *Weyr* R. és *Cesar* J. nyerték el a pályadijt. A minták még 8 napig a birálat után ki voltak állítva.

(*A nürnbergi germán muzeumban*) egy külön osztály van, mely a hajdani vésztörvényszéki és büntetési eszközöket gyűjti. Meglehet, hogy a kínzószerek nem a legkellemesb látványságokhoz tartoznak, de ha egy nemzeti muzeumnak hű tükrének kell lennie minden korszakban előfordult, bár nem dicsérendő viszonyainak, a gyüjtemény kiegészítésére ily szerek is szükségesek. Lesz idő, midőn a kalodát, a derest, a hegedűt és hasonló készleteket csak a történelemből fogják ismerni, és ennek csak örvendhetünk; de azért a hol léteztek,

talán a megyei és városi muzeumok lennének hivatva ezeket megmenteni. Ide tartoznék talán a *ferula* is, melyet Beszterczе városának kapuja alatt lógni láttam, de mirevalóságát meg nem tudhattam.

(*A dresdeni és lipcsei* műakadémiák) a kiküldött tanulók utazási stipendiumát 600 tallérról 800-ra emelték, meggyőződvén arról, hogy az előbbi összeg nem volt elégséges arra, miszerint a fiatal művészek más kenyérkereset nélkül magukat egészen a tanulmányokra adhassák. Ezen határozat nálunk is méltánylandó lenne. Inkább kevesebb, de csakugyan valamit igérő tehetséget küldjünk ki, kellő biztositékot nyujtó segélylyel, mint sok középszerűséget az államhoz nem méltó, és az utazót mintegy alacsonyító sommácskával. Az eredmény eddig többnyire a költségnek felelt meg, melylyel a fiatal embereket kiküldötték.

(*A berlini muzeumok*) a költségvetés készitésénél váratlanul 100,000 tallért kaptak, melyek uj műkincsek szerzésére fordítandók. A kormány t. i. minden ellenészrevétel nélkül elfogadta azon ajánlatot, mert Bunsen bebizonyítá, hogy Poroszországban a nyilvános műpártolás ujabb időben el volt hanyagolva.

Egyveleg.

82. (*Ötvös müvészetünkre*) nézve igen érdekesek, miket *Eötvös Lajos* korán elhunyt ifju tudósunk a Dürer családról mond, és a Századok V. köt. IX. füzetében foglaltatnak. — Valóban ideje lenne ezen iparágra, mely hajdan hazánkban oly magas polczra emelkedett, tüzetesbben foglalkozni, s a derék erdélyi szászok példáját követvén, városi számadásunkból, inventáriumokból, végrendeletekből mindazt kiszemelni, mi ezen szakba vág, és akármily kevéssel is fellépni, hogy igy mások a kutatások folytatására serkentessenek. Ha a németeket szabad felhoznunk, csak egy Köln városát említjük, mely hasonló tanulmányok után középkori festészeinek majdnem teljes lajstromát birja. Elég szaktudós van, ki valami nagy munkába sem mer belekapni, és nem is gondolja, hogy becses jegyzetei kinyomatásával mily lendületet adhatna egyes szakvizsgálatra!

83. (*Kassán*) komolyan veszik a bécsi világkiállítás ügyét, és az oda való ipar- és kereskedelmi kamara nem találhatott volna tevékenyebb és értelmesebb képviselöt, főleg a 23. 24. és 25-dik osztályokra mint *Myskovszky* Viktor tanárt, ki maga mellé fölkérvén Desewffy, Müller, Ungar, Repaszky, Schmidt, és Deil urakat, valamint Klimkovits Béla akad. festőt bizonyosan azon leend, miszerint honunk ős művészetének ezen főterülete Abauj, Sáros és Szepes megyék illően kiállítsanak. Reméljük, hogy ezen irányban a felszólítottak mind azon lesznek, hogy a külföld rólunk jó véleményt nyerjen.

84. (*A czéheknek*) felszólítását, hogy birtokukban levő czéh készleteket, szekrényeket, poharakat stb. illető muzeumaiknak átadják szivből pártololjuk, sőt ugyanazt már régen sikertelenül inditványoztuk. — Bizony a m. n. muzeum is szivesen fogadja, ha máskép nem, illő áron, az ilyen ereklyéket, mert attól tartunk, hogy különben a külföldre vándorlanak. Itten legalább bámulhatja majd az utókor ezen bölcs és maga idején nélkülözhetlen intézmény jelvényeit, melyekről egyébkint, csak ipar történetünkből fog valamit olvashatni.

85. (*A söregi régi templomról*) halljuk, hogy azt 100 forintért eladták, és hogy a *csomai* földmüvesek azt nem sokára építési anyag gyanánt le is bontandják. Midőn oly kevés régi, románkoru építményünk van, bizony nagyon sajnos, hogy nem találkozik, ki az ilyeneket gátolná, vagy legalább, ha már egyebet nem lehet a tudomány érdekében tenni, legalább arról gondoskodnék, miszerint a templom lerajzoltassék, fölméressék, és ha talán falfestményekre akadnának, azoknak lemásolására a kellő lépéseket megtenné. Úgy hiszszük, hogy az országos bizottság fog módot találni, miszerint valami ne történjék, mi által műtörténetünkre modern vandáljaink új szégyenfoltot hozhassanak.

86. (*Pozsonyban*) serényen foglalkozik *Könyöki* tanár a régészeti muzeum rendezésével. Erre *Juszti* polgármester úr buzgósága tudja a szükséges költséget a polgárosodást és tudományos haladást valóban szivén hordozó derék képviselők által megszavaztatni. Örömmel értesültünk arról is, hogy az ősrégi és csak a bártfai és nagy-szebeni városházakban vetéltársakat biró városi curia javíttatását is kivánják a pozsonyi polgárok, miért is, nemcsak az ódon kapu fölötti erkély fog sztilszerűleg *Schmidt Frigyes* iskolájának tervezete szerint ujittatni, hanem a törvényterem (Schranne) is régi alakjára helyre állíttatni. Hogy a városnak ilynemü kegyelete a lakókra nézve is ösztönzőleg hat, említenünk sem kell! — Azért éljenek és hassanak azok, kik jelenleg az ügy élén áll-

nak, hogy a régiségek iránti kegyelet gyökerezzék és erősödjék. Igy remélleni lehet, hogy az utókor is fogja a jelen dicső példáját követni.

87. *(Corvin Mátyás valódi képéről)* a „Magyar Ujság“ 108-dik számában *Vas Borona* tesz jelentést „*Tarka levelciben*“ azt állítván, hogy ez a nagy királynak *egyedüli hiven talált arczképe*. Ezen tárgyról már Wenzel Gusztáv értekezett 1859-ben az „Archaeologiai közlemények“ I. kötetében, hol a budiszini szobor hű mássát is lehet látni. Mátyás király hű arczképeiről van *Henszlmann* Imrének szakavatott értekezése ugyanazon munka II. kötetében.

88. *(Igen érdekes kőkori sírt)* találtak *Rocca seccaban*, a *Terra di Lavoro*-féle tartományban. A sírbolt 3 méternyi hosszu és 1 méter széles volt, melyet nehéz, kőlapok födtek. A benne fekvő váz szokatlan nagyságú, feje nyugat felé volt irányozva. A koponyánál kézzel készült durva vörös-barna agyagedény állt, körülötte pedig 18 kő nyilcsúcsot, 2 tőrt, 2 lándzsa hegyet találtak. A fegyverek kovából mesterségesen készültek. A nyilcsúcsok élesek, kétélűek, szárnyasak; a gyilkok egyike az *Altamura*-nál találthoz hasonlít. Ez a nápolyi geologia muzeumban őriztetik 170 mm. hosszu, nyelénél 35 mm. széles, hegye éles, nyele félkörű. Széle a védlap helyét foglalja. — A lándzsahegyek 120 mm. hosszúak és legszélesebb helyükön 27 mm-t. mérnek. A védszerek erővel széttörettek, jeleül annak, hogy a halott már nem használhatja. A vázat a munkások összetörték, az eszközöket Nicolazzi Giust. szerezte meg. A tulajdonos e sírt 5000 évesnek tartja.

89. *(Báró Aufsess)* a nürnbergi „Germanisches Muzeum“ hirneves alapitója a strassburgi német egyetemi ünnepélynek áldozatává lett egy sajnálatos félreértés következtében. A jó német hazafi, ki már gyengélkedve Strassburgba ért, éjjel hijába kiálltott egy pohár vizért, hogy égető szomját olthassa. E miatt a tornáczba menvén, sípolni kezd, hogy valamelyik szolgát figyelmeztesse. Ekkor két uriasan öltözött egyén feléje ugrik, és midőn bevallá, hogy ő fütyült, oly annyira öklözték, hogy két nap után kimúlt. A derék német püffögetők tanároknak bizonyultak be, egyikük Aufsesshez küldött levélben szánta és bánta ezen szerencsétlen félreértést, de a báró már e levelet többé nem olvashatta. — Lám mire nem viszi még a *müvelteket* is a *nemzeti düh!* miért csodálkozunk hát, ha nálunk ezt a pórok teszik?

90. *(A magyar jelmezről)* tartott akadémiai székfoglalómat a lapok legnagyobb része méltánylólag fogadta, mint ezen komoly és reánk nézve nagy fontosságu tárgy igényli; bár olvastam olyan jelentéseket is,

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSAGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. — 11. szám.

VI. kötet. — *Junius 15-én.*

Szerkesztő:
Dr. Rómer Flóris,
m. n. muzeum.

Bizományos:
Aigner Lajos könyvkereskedése
Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg.— Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

A strecsnói öblöny.

Nehány nappal mielőtt az „Arch. Értesítő" VI. kötetének 7-dik füzetét megkaptam, értesültem egyik trencsénmegyei barátom által, hogy egy Strecsnó vidéki földmüves padlásán egy igen nagy fazék van, a mely igen régi lehet, s az illető hajlandó lenne azt eladni, s mert ez idő szerint a felföld agyagmüvessége a bécsi világkiállítás végett engem mint kiállítót különösen is érdekel; kapva az alkalmon, a jelzett edényt áldozat mellett is megszerezni, s a lelet körülményeit felderíteni törekedtem; s mindkét irányú törekvésem épen azon nap sikerült, a mikor az „Arch. Értesítő" VI. kötetének 7-dik füzetét megkaptam.

Kettős érdekkel olvastam az említett füzetben igen t. barátom b. Nyáry Jenőnek közleményét a sőregi leletről. Felette sajnálom, hogy t. barátomnak most említett igen becses közleménye egészen ki nem elégítheté érdekeltségemet; mert az olvasás közben megérkezett strecsnói nagy fazék, illetőleg pedig pogány, vaskorszaki öblöny és a sőregi lelet között ez alkalommal a kellő összehasonlítást megtenni nem lehet, mert sem az öblöny alakját, sem pedig a méret-arányokat nem közlé, holott pedig szerény nézetem szerint az összehasonlító tanúl-

mányozás czéljából ez egyik legfontosabb lényege leendett igen becses közleményének. Reménylem azonban, hogy jelen megjegyzésemet t. barátom doctrinair pöffeszkedésnek nem veendi, s engedni fog ama baráti kérésemnek, melynél fogva az említett öblöny alakját és méret arányait tudományunk táplálása tekintetéből utólag is közölni szives leend.

Egész őszinteséggel be kell vallanom, hogy némi kárörömmel fogtam a jelen sorok irásához, mert a mint a strecsnói öblönyt meglátám, önkénytelenűl felkiáltottam: az enyim nagyobb a sőregi öblönynél; s ez csak azután foglalja el a helyet a hazánkban talált legnagyobb edények között.

De ím álljon itt a leirás, s a leletnek felderített körülménye, mi a magyar felföld culturtörténelmének adattárához legalább is egy morzsányi adaggal járuland.

Az 1870-dik évi nyár közepén egy Strecsnó vidéki földmüves a régi strecsnói váromladéktól elnyuló dombok erdejében tűzre való galyjfát szedegetett, s midőn a várhegytől jobbra eső domb lejtőjében a várhely közelében böngészne, egy része a lazaösszefüggésü partnak nagy zörejjel leomlott, s a mint oda tekintett, az omlás helyén egy félig kiálló fekete barnás szinű tárgyat vett észre, oda ment, s a mellékelt rajz alatti öblönyt találta. Első gondja volt tartalmát kifürkészni, azonban benne a harmadrészig telt hamun kivűl egyebet nem talált; s többi részét a földből kiásva, az öblöny körül fekvő köveket széthányva, az edényt haza vitte; s mert azt nagyságánál fogva sem használhatta, feltette a padlásra, s ott lepte a por és pókháló, mig nem birtokomba került.

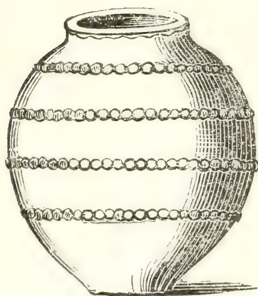

Nem tulajdonítanék a leletnek oly fontosságot, miután abból a leletnek hiányosan ismert és csak harmad kézből két év után megtudott körülménye már magában véve sokat levon, ha épen némileg össze nem vágna a sőregi lelet körülményeivel, s ha a tudomány alapján kimagyarázható jelek oly következtetésekre nem utalnának, melyek fontosságuknál

fogva mindenesetre megérdemlik, hogy azok fejtegetését gyarló erőmmel megkisértsem.

Az öblöny hordó alakú, barnás agyagú, feketére jól kiégetett, tömött, bár durva, de szilárd anyagból van készítve, csengő tiszta hangja épségét árulja el. Magasssága e fenék külső felszinétől a felső nyilásig 27″ 7‴; közepén a legnagyobb dombborodás átmérője 23″ 1‴, felső nyilásának átmérője 10″, a fenék átmérője 9″, a falak vastagsága 8‴, a fenéké pedig 9‴-nyi; ürtartalma 2⅛ pozsonyi mérő = 153 itcze; e szerint a sőreginél 9 itczével nagyobb. Ez edénynek sem fülei, sem azoknak nyomai nincsenek, de azt czifrázatul négy, abroncs alakú öv az edény anyagából kiálló féldombormüvezettel köríti át, s a nyilásnak egyenesen álló párkányzatát hasonló abroncs szegélyezi; a czifrázati öv szélessége mindenütt egyenlő 8‴-nyi széles; a párkány abroncsa és az első övezet közötti tér 2½; az első és második abroncs közötti tér 3″ 7‴-nyi széles; a második és harmadik között 5″ 6‴-nyi, a harmadik és negyedik között 6″ 6‴-nyi a negyedik abroncs és fenék közötti tér szélessége pedig 8″ 6‴-nyi. Az öblöny belső falának felülete sötétzöld mázzal van bevonva. Hogy ezen óriás agyagmű immár nem szabadkézből de korongon van alakítva, mutatja a szabatos kerekdedség, a külső felület eléggé sima tapintása, bár belseje nem csak a fénymázolás kezdetleges nehézkességével küzködik, de a kiálló dudorok, a kolbászszerű 1½ hüvelyknyi széles emelkedések okvetlen a korong készítés gyarlóságára utal, bár egyébkép az agyag kezelése nem volt az illető fazekasnak kellően birtokában.

A most leírt öblönyön észlelhető leletkörülmények némi fényt vetnek magára a tárgy használati czéljára is, a mennyiben a találó kimondását igazolják, miszerint az öblönyt kövek között találta. Az öblöny egyik külső oldalának alsóbb része világosan feltünteti a rajta levő mész és vakolat maradvány által, hogy az valaha befalazva állhatott, s körülötte bármi oknál fogva tűzet raktak, mert a vakolat maradvány ellenkező oldalán a füst és lerakodott korom nyomok kétségtelenűl bizonyítják, hogy tűzben volt már vagy szándékosan vagy pedig esetleg, egyébként épen úgy lehetett víztartó vagy gabona edény is, s hinni merem, hogy az csakugyan víztartó edény

lehetett, s ezért kétlem, hogy a találó által benne lelt hamu eredetileg jutott volna oda, s az esetleg később történhetett; s csak azon fenforoghatott körűlmény bizonyíthatna mellette, hogy gabona tartó edény levén valami égés vagy tűzvész által elhamvadt tartalma, s innen eredt a külső falán észlelhető vastag koromréteg is.

Nagyobb nehézséggel jár ezen öblöny korszakát praecise meghatározni, bár azt a pogány vaskorszakból eredettnek állítám a túl lapon, de ha ezen kitételt általános kifejezésül használtam is, korántsem akar az pragmatikus lenni; s a helyreigazítást örömmel fogadom, mert a szűkkörü tanúlmányaim gyarapítására fog csak szolgálni; de az indok, melynél fogva azt a vaskorszakban helyszine épen az, mit a sőregi leletnél igen tisztelt barátom is felhozott, t. i. az öblöny körül fekete, grafittal kevert töredék cserepek is voltak, melyek ez alkalommal szintén birtokomba jutottak; sőt a múlt év september havában Strobel József tudományos műveltségü bányatiszt érdekeltsége által ugyanazon helyen, s annak közelében talált 21 darab vaskorszaki tárgyat mint zabla, késpenge, üveg gyöngyöt stb. kaptam, melyek nekem bizonyítékúl szolgáltak arra, hogy ebbeli nézetemet a kellő, netaláni útbaigazításig ki merjem mondani; s midőn ezt teszem, tudom, hogy a máz használata és alkalmazása csak későbbi eredetű, bár az, az egyes népek müvelődési fokozatához képest már előbb is előfordúl; s ha ezen körülmény a lelet régészeti érdekéből le is von, a mennyiben az vagy a vaskorszak végére vagy a közép korszak elejére teendő, mindamellett annak cultur-történelmi becse lehetőleg megüti a sőreginek mértékét, kivált ha igen tisztelt barátom az összehasonlító tanúlmányozás érdekében kérésemet meghallgatva az öblöny alakját és méret arányait is közleni szives leend.

Majláth Béla.

Igénytelen nézetek a budavári emléktáblákról. *)

Minden nemzet, mely nem akarja, hogy nemzete és hazája története az utókor előtt ismeretlen maradjon, minden nevezetes, hazáját érdeklő esemény bármi módon való megörökítéséről gondoskodik. — E czélból a nemzet életében előjövő nevezetesebb mozzanatok szakértők által szorgalmasan feljegyeztetnek, miből azon számos, részint irott, részint nyomtatott mű származik, melyek a nemzet életét, szokásait, erkölcseit és műveltségi fokát szakavatottsággal tárgyalják, és az utódoknak hátrahagyják, hogy ezeknek, a mi bennök dicső, szép és jó, követendő példa gyanánt szolgáljon. Miután azonban ily művek az idő viszontagságainak nagyon is ki vannak téve, szokásba jött nevezetesebb események, és az ezekkel szoros összefüggésben lévő műemlékek, mint: fejedelmi paloták, egyházak, kolostorok, nevezetes férfiak házai vagy házhelyeinek rövid történeti vázlatát kőbe vésetni, hogy a kő, jobban daczolva az idő viszontagságaival, mint a papir, melyen a könyvek készülnek, mind a késő utókornak a nemzet létéről bizonyságot szolgáltasson, mind pedig a nemzet azon részével, mely olvasni és írni ugyan tud, de könyvekben buvárkodni nem szeret, vagy nincs ideje, rövid kivonatban hazája történetét némileg megismertesse. Nem csalódom, ha azt mondom, hogy ilyféle okok birták reá a magyar tudományos Akademia régészeti bizottságát, midőn a történelmi eseményekben gazdag, ős Buda vára számára 1866. és 1868. években 20 emléktáblát vésetett, és azt 1868. év nyarán az illető helyekre beillesztette. Ezen emléktáblák vésetése bizonyára az Akademiának sok költségébe került, de az áldozatkész akademiai tagok semmi költséget sem kiméltek, csakhogy az egész minél előbb létesüljön. De alig voltak ezen emléktáblák két évig helyeiken, már is egyik ház részbeni lerombolása alkalmával közőlök egy a *falból kivétetvén*,

*) Ezen hazafias figyelmeztetést az akademiai arch. bizottsághoz tette át a magy. történ. társulat; úgy hiszem gondoskodva lészen, miszerint a miniszterium saját házán ily méltatlanságot ne türjön, mert meglehet, hogy csak azért tették félre az emléktáblát, hogy később még feltünőbb helyre illeszszék. R.

félre tétetett; holléte ismeretlen. A XVIII. számú emléktábláról értem ezeket, mely is a helyőrségi egyházzal kapcsolatban lévő hajdani minorita-kolostor, jelenleg pedig miniszteriumi helyiségül szolgáló, részben már lebontott ház falába beillesztve volt. Tartalmát, mivel a szakértő közönség előtt úgyis ismeretes, elhallgatom. Ezen emléktábla 1870. évben történt kivevésére Akademiánk az „Ellenőr“ czimű napilap hasábjain figyelmeztetve lőn, de, úgy látszik, eredmény nélkül. De jelen sorok irója igénytelen véleménye szerint ezen figyelmeztetés, habár illetéktelen kézből ered is, mégis némi figyelemre méltó. Hiszen, a mint ezen XVIII. számú emléktábla kivétetett, úgy kivétethetik lassankint a többi is; ki biztosít erről minket? Már pedig, ha erről nincs kellő biztosíték, kár azon időért és költségért, mely ezen emléktáblák vésetésére fordíttatott. — Mind ezek után tehát bátor vagyok felhívni a (történelmi) társulat tisztelt választmányi tagjait, szíveskedjenek ez ügyet beható tárgyalás alá venni és a társulat közlönyében erről a társulat vidéki tagjait is értesíteni.

Azon reménynyel kecsegtetem magamat, hogy ezen néhány igénytelen sor kedvező fogadtatásban részesül a tagok részéről, habár elismerem, hogy ezt az Akademia régészeti bizottmányánál kellett volna előterjeszteni, mint illetékes helyen; de azt e társulatnál teszem, azon hiszemben, hogy úgy is társulatunk egyik tagja, Rómer Flóris úr, ezen tárgyról az Akademia gyűlésein is bővebben fog értekezni.

Névtelen.

Az Archaeologiai Bizottság munkálkodása 1871-2-ben.

Nem fogja senki önhittségnek venni, ha azon országos mozgalmat, melyet az archaeologia terén megelégedéssel észlelünk, leginkább az Archaeologiai Bizottság művének lenni állítjuk. Múlt évben is nemcsak hogy a közérdek a sürű és terjedt levelezés által fentartatott, nemcsak hogy hazánkfiai az Arch. Bizottság kiadványait nem vették és külföldi társulatok is elkérték, hanem még azon lendület is felemlítendő, hogy a

bizottságnak és szakbarátinak közreműködése által legujabban a vasmegyei és szegedi régészeti egylet már is megalakultak, a nagyváradi, kassai, szepesi, temes és torontálmegyei pedig csak az idő kérdése.

A bizottság némi áldozattal több honi társulatnak, melynél a régészeti tudomány iránt valódi rokonszenv mutatkozott, kiadványait elküldé; fadúczait az országos régészeti bizottságnak, valamint a „*Magyar Sion*"-*nak* is előzékenyen átengedé; közbenjárt, hogy Myskovszky Victor kassai tanár utazási segélyt nyerjen; a lébenyi, harinai templomok javíttatását fölterjesztései által előmozdítá; közbenjárt, hogy az *ó-budai Flórián* téren levő római fürdő alkalmasb lejárást nyerjen: indítványozá a *magyar epigraphikai* emlékek lemásoltatását; az *okolicsnai* Corvin Mátyás-féle díszes templom sztilszerű javíttatását; a *löcseinek* fentartását és *képei festését* mozdítja elő, a szükséges alapot gyűjté, hogy a *Marci Chronicát* le lehessen a m. n. muzeum számára másoltatni; lemásoltatá a Pethő család czimereit; a zsegrai falképeket levetette; a magyar jelmeztanhoz számos másolatot készíttetett és *Storno* Ferencz nagyszerű erdélyi albumát megszerezte.

A bizottság költséget adott, hogy Henszlmann Bácskában, Rómer Liptóban és Árvában a műemlékeket tanulmányozhassa.

Munkatársai közt gr. *Eszterházy* János a kolosvári sz. ferencziek refectoriumát irta le; b. *Nyáry* Jenő Nógrád és Gömörben, *Majláth* Béla Liptóban, *Lehóczky* Bereghben kutatják a régiségeket; *Pauer* János cz. püspök kiadványainkhoz a sz. mihályi lelethez készíttetett érem-lenyomatait engedé át 500 példányban.

Régi dolgozó társain kivül: Modrovich János, Húnfalvy Pál, Fábry Nándor, Hattyufi Dezső, dr. Frankl Vilmos, Hampel József stb. urakat nyeré meg, kik kiadványai érdekességét mindinkább növelik.

Kiadványai közt a közlemények VIII. kötete be van fejezve, a IX-diknek első pedig része sajtó alatt van. A bizottság főmunkálatának az Értesítőnek VI-dik kötete vége felé közeledik; mig a műemlékeknek III. kötete a bizottságtól nem függő

akadályok miatt csak most került sajtó alá; de ezen elmaradás díszes műmellékletei által elégségesen ki lesz pótolva.

R. Fl.

Szombathelyi közlemények.

XIII.

Azt tartom, jobbal nem kezdhetem tudósitásomat, mint régészeti egyletünk s muzeumunk ügyével. Szintén csodálkozik az ember, ha látja, hogy mily pártfogoltatásnak örvend ez ügy, mely, ha még csak néhány évvel ezelőtt szóba hozatott is, csak szánakozó mosolyt vagy épen gunyhahotát idézett elő. Most is találkozik még itt-ott egyéniség, ki ezen országszerte megindúlt mozgalmat pusztán divatszerű jelenségnek hiszi. Megengedem, hogy vannak most régészet-kedvelők, kik azelőtt soha sem törődtek a régészettel, s kik tán kis idő múlva ismét elhidegülnek iránta. De elvégre is, hol van vállalat a földön, melynek minden részvevőjét az ügy iránti tiszta lelkesültség heviti. Csak a czél legyen üdvös, az eredmény maradandó, az utókor soha sem fogja megtagadni elismerését a kezdeményezőktől, bármily személyes indokok vezérlették is azokat. — Komoly, tudományos irányú törekvés, mint a mienk, túlél minden divatot eredményében, a régiségtárban, melyet Vasmegye számára alapítunk.

Egyletünk ma 22 alapító, és 370 pártoló rendes tagból áll, mely szám azonban naponkint növekedik. A megye szine java, értelmisége tömörűl itt egy csoporttá, kezességűl, hogy az igy felkarolt ügy egyhamar elejtetni nem fog. Az adományok tárlatunk részére folyton folynak, hol kisebb, hol nagyobb mértékben s igazán elmondhatjuk: nulla dies sine linea. Az egylet már több helyütt furatási kisérleteket tétetett, s az ásatást egy helyen, hol nagyobb kiterjedésü római falnyomokra akadtunk, a napokban fogja megkezdetni.

Mig ennek eredményéről szólhatnék, legyen szabad a legujabb leleteket registrálnom, melyek magán építkezések s kertforgatások következtében kerültek napfényre. Utolsó közle-

ményem óta több százra menő római érmet részint kaptunk, részint vettünk; nagy részét, igaz, az itczeszámra található Constantin-féle kis bronzok teszik ki, mindamellett a sok közönséges között több szép s kiváló darab is találkozik, melyek közől csak az eddig nem ismereteket akarom ide igtatni.

Octavianus. TRIBVNIC POT CAESAR AVGVSTVS · a császár feje minden ék nélkül ·)(· C · CALLIVS · LVPERCVS · III VIR AAAFF. a lapban nagy S · C. Közép: bronz igen szép példány. *Julia.* IVLIA · IMP · T · F · AVGVSTA · kontyos fő ·)(ülő istennő S · C · között · közép br. a hátlap kissé kopott *Antonia*)(CLAVD · · · CAES · AV köz. br. kopott p. *Vespasianus*)(IVDAEA CAPTA. A császár álló alakja egy pálmafa mellett, mely alatt egy nő ül. Nagy br. igen szép tiszta példány. *Domitianus*)(IOVI CONSERVAT, az álló Jupiter · köz. br. *Traján*)(TRIB POT COS III. Ülő női alak, s előtte mérleg. N. br. *Antoninus Pius*)(COS III pálmaágat tartó istennő. Ezüst. *Septimius Severus*)(VICTORIAE AVG FEL a lépő Victoria jobbjában paizst visz. Kis br. gyönyörü példány. *Alexander Sev.*)(PROVIDENTIA AVG. Nagy br. *Maximianus*)(GENIO POPVLI ROMANI. Nagy br. szép fekete szironyos példány. *Gordianus Africanus pater* ·)(ROMAE AETERNAE. Victoriát tartó ülő Róma. Igen szép s tiszta sárgaréz érem. *Valerianus*)(VICTORIA AVG · az álló szárnyas Victoria. Ezüst. *Flav. Julia Helena*)(PAX PVBLICA a béke istennője jobbjában pálmaággal: kis br. *N. Constantin*)(SOLI INVICTO COMITI, az álló nap isten jobbját felemeli, baljában golyót tart, az alak két oldalán: F T · alul P L · T · köz. br. Gyönyörü zöld szironyos példány. *Valentinianus* I ·)(RESTITVTOR REIP. A császár álló alakja jobbjában labarumot, baljában victoriolát tart. Alul: DSIAN.

Egyéb római tárgyakból a következők, mind megannyi szombathelyi uj lelet, kerültek tárlatunkba:

Bronzfélék: a) Fibula a háttag hoszsza 3″ 3″ a kereszttagé 1″ 2″. Ez utóbbi üres henger, melyben a tekercstű forog. A tű hossza 1″ 6‴, mely a háttag végéből háromszögben fölnyuló s hajtott peremű váluba szolgál; b) Fibulatöredék. Karika czifrázattal diszlő, gombba végződő kereszttagjának hoszsza 2″ 6‴. c) Hengeres és tompacsúcsu félperecz. Közepén

2''' vastag. d) Csúcsban végződő négyszögü fogantyú. Alaphossza 3''. A két vég felfelé kunkorodik; e) szintén fogantyú, alaphossza 11''', laposra vert végei átlyukasztvák. f) Horgas tartó, hihetőleg mérlegről. A fönn átlyukasztott lapos kar hoszsza 2'' 6''. g) Kerek, kissé domború födő. Alap átmérője 1'' 9''', fölül közepén 8'''-ra fölfelé néző disznófőt ábrázoló fogantyúja van, e körül van az első és a pereménél a második körmélyedés. A homoru aljából négy egyenközüleg álló 3''' hosszu szeglábacska áll ki; h) kis gömbölyü csésze, átmérője 9''', feneke közepén egy kis s e körül három nagyobb lyuk van, füle is át van furva. Valószinüleg egy nagyobb edény zárrésze. i) Két ülő bronzmadárka, melyeknek alakja föltünően hasonlít a fogolyéhoz. Szárny, fark és begytollak igen diszesen vannak kitüntetve. Egy-egy alak hoszsza a talapnál 2' 3''' magassága a fej pupjáig 1'' 6'''. Ezen alakocskák belűl üresek, s bizonyosan valami edény-diszítmény részei; *k)* fibula-része s bronzfogácsa.

Vastárgy csak egy találtatott s pedig az elősorolt bronztárgyak társaságában; s ez lándzsahegy. Hoszsza 9'', a lap legnagyobb szélessége 1'' 6'''. Nagyon rozsdás s folyton mállik.

Üvegféle is csak egy érkezett be, de az igen szép, t. i. egy üvegkorsócska; magassága 5'' 2'''; ötös alakjában meghajlított füle fönn a szájnál 2''-re kimagasodik, a szájnyilás átmérője 1'' 2''', a nyaka 8''', hasban 2'' 9'''; peremesen kidudorodó talapján 1'' 4'''. Az ujabb időkben ily ép s valóban classicus alakú üveg még nem igen fordult elő nálunk.

Az agyagfélékből megemlítendő egy miniatur mécses, egész hoszsza talapján 1'' 4''', a középnyilás mellett kidudorodó átfúrt csücskkel bir. Igen csinos mű fehéres agyagból. — Továbbá egy 3'' átmérőjű, középen átfúrt agyagkorong; egy ehhez egészen hasonló, csakhogy lyulnélküli; nem különben egy csupor. Ennek magassága 1'' 1''', átmérője a szájnyilásnál 1'' 9''', hasban 2'' 6''', talapján 7'''. Ide sorozható még három különböző nagyságú rovatos gyöngyszem is. A lekisebb fehér, meszes anyagból készült, magassága 3''', a másik kettő zöld üvegféle állományú, s a kisebbik 6''', a nagyobbik 8''' magas.

Csontfélékből tárlatunk nyert egy csinos kanálkát. Hegyes nyele 4″ hosszú, sekély merőjének átmérője 9‴. Sajátságos, hogy ezen eredetileg fehér kanálka néhány nap alatt a levegőn egészen megbarnult. Találtatott vele egy pogácsaalakú kis csontkörény, átmérője 6‴; játékbárczának nézem.

Midőn az óvoda-utczai H.-féle telken pinczét ástak, néhány föntebb elősorolt tárgygyal négy sajátságos alakú kő is került, mintegy 4 ölnyi mélyből napfényre. Kettőt közőlök őrlőköveknek tartok, lapos, csiszolt aljok, feldomborodó hátok s ennek közepén lyuk, melybe még korhadt famaradványok vannak beékelve, mutat erre. A kerek alj átmérője mindkettőnél 1′ 6″. De a másik kettőnek használatát nem birom elgondolni. Pedig hogy használtattak valamire, bizonyítja majdnem csiszolt felszinök. Az egyik ezek közől 1′ magas, fölűl alul kerek alaplappal, melynek átmérője 3″ 2‴; a kő átmérője hasban 10″ és 1‴, honnan mindkét vége felé kúpidomúlag vékonyul. A másik valóságos kerekrépa alakú, s a két kerek alaplap átmérője 3″, hasban pedig 5″.

A hosszu-utcza keleti szögletén már régen bántotta kiváncsiságomat egy ütköző kő, annál is inkább, mert átellenében egy római oltár szolgál ugyanezen czélra. Kiásattam a földből csak féllábnyira kiálló követ s ime! ez egy 3′ 6″ magas római férfiszobortöredéknek bizonyúlt be, melyet most tárlatunkba szállíttottam. Háta, mely az utczának volt fordulva, legtöbbet szenvedett, mert ebbe köszörülődött talán már száz éve minden arra menő kocsikerék; a mell, has s félczomb még meglehetősen ép, ámbár a nedvesség a különben kemény mészkőben nem csekély pusztítást okozott. Az alak meztelen, a szemérmet fügefalevél (?) takarja, a bal láb előre lép, fej, karok, valamint czombok alsó része hiányzik. A bal csipőnél a támaszték maradványa látható.

Aquincum leirásában olvastam egy savariai felirat idézetét, mely teljes épségében még most is megvan, s régiségtárunk egyik dísze :

SIG VICTO
Q · GAV · MAXIMVS
Q · TORIVS PRISCINVS
MAGG · COL · GEN

P · P · S · P · AEL EXVPE
RATVS · ET · T · AVR
PECVLIARIS · SRI
COLL DD
MODESTO ET PRO
BO COS.

Epigraphiai ujdonság egy töredéken kívül nincs. Utolsó előtti közleményemben két sírról szóltam, melyek a Ritter-féle szőllőben födettek föl, s a melyekben koponyanélküli csontvázak feküdtek. Most, midőn a köveket kiszedték belőlök, az egyiknek fejvégét képező kőlapon valami régibb feliratból egy sort találtunk, a fölötte való sorból épen csak a betűk végei látszanak. A szép betűkkel vésett sor ez :

QVINCTIONI · LIB · AN.

Középkori régiségeinkről akkor fogok értekezni, ha, s pedig, mint reménylem, nemsokára, jó csomó tárgy álland rendelkezésemre.

Lipp Vilmos.

Legújabb lelet Győrött.

Élénken emlékszem szerkesztő úrnak azon gyakorlati megjegyzésére, melyet érdekkel hallgatott régészeti előadásainak egyikén tett, miszerint a történelem s régészet terén nem szabad ignorálnunk avagy elvetnünk az első tekintetre kevésbbé jelentékenynek látszó adatokat sem ; mert habár azok magukban véve talán csekély értéket képviselnének is, de az adatok halmazában becses kiegészítésül, bizonyítékul, vagy útmutatóul szolgálhatnak a történész kezében kivált a műtörténetet illetőleg. E vezéreszme indított engem arra, hogy szerkesztő úrral tudassam, s a mennyire lehet, becses lapjában közöltetni kérjem azon legalább. Győrmegyére nézve bizonynyal érdekes leleményeket, melyek *Zalka* János győri püspök legujabb buzgó kutatásainak eredményei. Ő ugyanis a győri székesegyházat minden részében, eddigelé figyelmen kívül hagyott

zugaiban is átkutatván, több okmánynak s műdarabnak jutott birtokába, melyek a székesegyház s megyéje történetére nem kis fényt derítenek.

Így találtatott öt Zsigmond korabeli sz. olajtartó, melyekből kettő szarú, három pedig úgynevezett griffköröm.

Szerkesztő úr már a „Győri történelmi és régészeti füzetekben“ említést tett egy régi káptalani leltár nyomán ily griffkörmökről; a most találtak tehát kétségkívül ezekkel azonosak lesznek. Ez edények most hajdani ezüst foglalványaik s diszítményeiktől teljesen megfosztvák; azonban a püspök úr műízlése azokat újra helyreállíttatja. — Továbbá a főtemplomi kegyképhez adott fogadalmi ajándékok között, melyek legnagyobb része contributiók áldozatává lett, egy apáti mellkeresztre akadtak, mely tisztítás közben felnyithatónak mutatkozott, s csakugyan fel is nyittatott; s ime benne kis hártyaszalag vala, melyen Walterus Lyncaeus clomforti püspök s 1655-63. győri kanonok, kitől maga a kegykép is származik, sajátkezű irásával bizonyítja, hogy ő e keresztet megáldotta N. N. apát számára. Jelenleg mind ezen votivák megtisztítva s szintén régi művű ezüst szekrényekbe függesztve évenkint közszemlére kitétetnek. — Hasonlókép egy összerongyolódott misekönyv is került kézre, mely gyönyörű ezüst sarkok és kapcsokkal vala ellátva; ezek most megtisztítva új s méltó misekönyvet fognak diszíteni. — Legérdekesebb lelet pedig azon olasz nyelven írt eredeti szerződés, mely a győri káptalan s egy olasz műépítész részéről köttetett a XVII. században a végre, hogy a régi román-góth templom átalakíttassék renaissance-sztylben, mint az jelenleg is áll.

E szerződésben le vannak írva a régi templom részletei; többi közt említtetik, mennyivel szállíttassék alább a szentély, mely az új sztylhez aránytalanul magas volt. Ezen adat biztosan hinni engedi, hogy az őstemplom szentélye alatt síralag (crypta) vala, a mint ez a nagyobbszerű románkori egyházaknál általában látható. Így maradt a szentély a későbbi góth átalakításban is, melynek egyes részei a tetőzet alatt maig láthatók. A behozandó renaissance-sztyl azonban a magas csucsíves boltozatnak mellőzését s tekintélyes alábbszállítását követelte; így jutottak azután a csucsíves boltozat részei a tető alá

s a mai boltozat fölé; így történt, hogy a magas szentélyt a jóval alacsonyabb boltozat alól az építész sügetésére is el kelle távolítani s annyira leszállítani, miszerint a cryptának nyoma sem látható a mai templomban. E biztos adatok föllelése épen nem korlátozá, sőt inkább sarkalá a püspök úr buzgalmát, miszerint további ásatásokat rendeljen a szentély alatt, mig a kérdéses cryptának nyomaira akadnak. Az ásatások eddig már folyamatban is vannak; de eredményeikről csak a befejezés után szolgálhatok biztos tudósításokkal. Addig is iparkodni fogok az itt előlegesen fölemlített leleteket bővebben és szó szerint megtudni, hogy azokkal t. szerkesztő úr becses lapjának szolgálhassak.*)

Kreskay Antal.

Fekete János székes-fehérvári gyűjteményének rövid ismertetése.

Régiségekre nézve megyénk egyik leggazdagabb vidéke hazánknak, mit nem csak az időnkint napvilágra jött leletek, melyek hirlapok utján a közönséggel röviden ismertetnek, tanusítanak, de egyes régiségkedvelőinknek gyűjteményei is igazolnak. Azért nem lesz tehát felesleges, ha megyénk egyik legbuzgóbb régiségkedvelőjének tek. Fekete János urnak megyénk s a szomszédos megyék határai közt talált számos régiségét röviden körvonalozva az archaeologia kedvelőinek bemutatom.

Fekete ur becses gyűjteménye leirását a régészet korai szerint osztottam fel. Először kő, azután bronz, római, végre különféle egyéb tárgyait ismertetem. Agyagtárgyai közt van: egy öt hüvelyk kerületü s két hüvelyk széles, gömbölyü lappal biró pecsétgyűrű alaku tárgy, lelhelye ismeretlen; továbbá két darab agyag gomb, némileg hasonló a muzeumi képes kalauz 26 ábrájához; egyik karimája bevágásokkal, rovátkokkal ékített, úgyszintén mindkettő lapja. Lelhelye Batta (Fehérm.)

---

*) Köszönettel veszszük. Szerk.

Bronztárgyak: négyszegű $1\frac{1}{2}$ hüvelyk magas, $1\frac{1}{2}$ hüvelyk széles bronz csengetyü, felül füllel, ott pedig, hol a közönséges kolompnál a nyelv erősitéke van, lyukas. Lelhelye Sárkeresztur (Fehérmegye). Ut töltés alkalmával találtatott.

Tiz hüvelyk hosszu bronz csákány ékítve. Gyurkovics ur ajándéka. Kisebb $7\frac{1}{2}$ hüvelyk kevésbé görbe csákány, gömbölyü gombbal, mely rövid nyakkal van a csákánynyal összekötve, nyél lyuknál domborodott s vonásokkal ékített. Lelhelye Tárnokvölgy.

Két darab buzogány, egyik vonásokkal ékített, alakja hasonló a „Műrégészeti Kalauz“ 100. ábrájához; másik a 101-hez, mindkettő csinos mű. Volpi tanár gyűjteményéből. Csonka buzogány igen ékes metszésekkel, belől üres, felső része csonka. Lelhely Érd.

Két darab tokos szekercze füllel ellátva, hasonló a „Muzeumi Kalauz“ 91. és 92. ábrájához, csakhogy kevésbbé ékítettek. Volpi gyűjteményéből. Hat darab különféle nagyságu s alakú bronz kulcs.

Két lábperecz, legbecsesb tárgyai közé tartozik a gyűjteménynek, külső alakjukat tekintve hasonlók a „Muzeumi Kalauz“ 99., belsejét tekintve 93. ábrához, ehhez járul még egy darab tiszta, csinos karperecz, mely a „Muzeumi Kalauz“ 114. ábrájához hasonló, találtattak ezek Fehérmegye alsó vidékén — úgynevezett — Sármellékén ásás alkalmával egy csontvázon.

Bronz csákány szép czifrázattal, mely a nyél lyuk dudorodásánál kezdve, mindkét oldalon hegyéig tart.

Római régiségek. Pompéjii fülke, igen csinos darab, oldalai fekete, sárga festékkel mázolt alakokat ábrázolnak. Varga orvos ur hozta Pompejiből.

Bronz fibula Meduza fővel, s egy másik igen szépen ékített fibula bronzból.

Több római válu alakú cserép tégla · · · XERPAN bélyeggel.

Rövid lánczczal ellátott fibula, félgömb alakú sodronyán két oldalt, két hernyóalakú állatka vehető észre.

Különféle fegyverek részint határozatlan, részint ujabbkoriak. Egy darab rozsdás vas szekercze, alakja, nagysága ré-

giségre mutat. Nagyobb rozsdás szekercze, csonka éle kitöredezett. Utóbbinak lelhelye a velenczei tó.

Ékes tőr, aczéljának hossza 4½ hüvelyk, markolatja 3½ hüvelyk; markolatja egyik oldalán csontváz, másikon egy kezét fején tartó nő, többi része, valamint hüvelye szép faragványokkal ékített. Művészete renaissance korra utal.

Rozsdás késalakú eszköz, vasból, hajlott alakjánál fogva sarlóhoz is hasonlít. Bodaikon egy sírban találtatott. Megemlítendő még itt egy vas sulyom a lovasság ellen, pár nyilhegy Lipót várból s egy kézi bomba stb.

Edények. Fekete agyag fülke, mely a „Muzeumi Kalauz“ 36. ábrájához hasonlít, sima oldalu, ős pannoni agyagmű, mely római befolyás alatt készült. Találtatott több hasonló társával Bárándon báró Splényi Ödön birtokán, azonban csak ez az egy került Fekete ur gyűjteményébe.

Törött kis fazék, veres agyagból, hasonló anyagú fedéllel, oldala bezuzolt. Moor mezőváros határában szőllő kapálás alkalmával, Mátyás, II. Ulászló, Lajos és Zápolya János korabeli érmekkel telve találtatott s ugyan ekkor töretett be oldala.

Régi facsutora, gömbalaku, borsó nagyságu pettyekkel s réz pontokkal ékítve, a hagyomány a kurucz világból származtatja, faragványa a XVII-dik század vége s XVIII. elejére utal. Zsigray család által tartatott fen s került e gyűjteménybe.

Ékszerek, sarkantyuk s határozatlan minőségü tárgyak.

Két darab ezüst karperecz, egyszerü, igen hasonlít a „Muzeumi Kalauz“ 97, ábrájához, csakhogy sima, minden rovátka vagy ékítmény nélkül. Velenczén özvegy Meszlény Lajosné asszonyság birtokán szőllő döntés alkalmával öt csontvázra akadtak, ezek egyikén találták őket. Helyben Dióbella gyógyszerész által vegyileg megvizsgáltatván, a két karperecz következő fém tartalommal bir. 48 centigram részecske tartalma: 39·9 ezüst, 9 réz $^{1 \cdot 1}/_{48 \cdot 0}$ részecskében pedig dárdany s aluminiumnak nyoma találtatott.

Régi hajtű, nyilalaku, úgy látszik a közel mult századokból (XVII. vagy XVIII.) származott s hajékül vagy hajtüzésre használtatott.

Megemlítendő még 16 darab legkülönfélébb alaku sarkantyú, melyek régi magyar, török s más lovag sarkantyúk

voltak, úgy egy aczél kengyel, mely azonban nem nagy régiségre mutat. A sarkantyúk nagy része Sárkeresztúron útcsinálás alkalmával találtatott.

Végre egy nyaklánez vagy lábon való láncz, újnyi széles, gömbölyü, négy izből áll, két oldalán kereszt alakú lyukkal, hol csukója van; rövid láncz tartja zárva, mely róla lóg le.

Ez Fekete János úr régiségeinek rövid vázlata; ennél sokkal nagyobb terjedelmű éremgyűjteménye, melyet itt csak röviden említek meg.

Római érme van, arany Theodosius s Valentinianus császároktól; 16 db. ezüst, bronz 500 db.-on felül.

Különféle régi érme van: 1 darab ismeretlen barbar arany, 1 byzanti, ezüst, 2 darab chinai, 10 darab török, köztük Szolimán tallér nagysága érme. 23 darab külömbféle alkalmakra vert különféle koru emlékérem.

Magyar érme van: arany Zsigmond, Robert Károly, Hunyadi Mátyás, I. Ferdinánd királyoktól, Apaffy Mihály s Bethlen fejedelmektől stb. ezüst érmek; azonkivül Árpád koriak, vegyes családbeliek, Habsburgok érmei is igen szép számmal vannak képviselve. Összes gyűjteménye a négy ezeret felülmulja, köztük számos határozatlan a fehérvári ásatások s a szent-mihályi leletekből. Megemlítem még két ritka gyűrűjét mindkettő karikagyűrű, egyik úgynevezett talizmán kővel, melyen szép faragványok vannak; másik érdi lelet, réz gyűrű határozatlan (talán ó-görög) betükkel.

Becses könyvtárában számos ritka régi könyv van, egy példány 1482-ből.

Hattyúffy Dezső.

Archaeologiai levelek.

XXXI.

Az okolicsnai zárda kijavítása ügyét, múlt évi decz. 23-kán 4730. alispáni szám alatt a magas vallásügyi minisztériumhoz terjesztettük fel, s hogy ezen ügyet ott már tárgyalás

alá vették, onnan gyanítom, mert püspök úr ő méltósága az ügy mibenlétének felderítését a szent-miklósi plébánosnak meghagyta, s ez nálam volt a püspök levelével bővebb tudomást szerezni az ügy állásáról.

Andrásfalva. Majláth Béla.

Mennyire tudom, gondoskodott az országos bizottság, miszerint ezen jeles műemlék épségben fentartassék, miért is a jövő évi költségvetésben 1000 o. é. forint lesz előirányozva, mely a tatarozásra elégséges lehet, bár a megyétől kért összeget nem ismerem. R.

XXXII.

.... Itt küldök egy góth czifrázatokkal szőnyegszerűen diszített téglatöredéket, mely a Pécs városi erdőben, az úgynevezett Kanta vár romjai közt, a reáltanodai ifjuság által találtatott, mely azt Szauter Antal igazgató úrnak adta át. . . .

Talán érdekelni fogja kegyedet, ha tudósítom, hogy én és Petrovics Ferencz tanár úr a 1873-iki bécsi világkiállítás pécsvidéki bizottmányába tagokul beválasztattunk, *) mivel a mi helyi bizottságunk Baranyát és Pécset régészeti szempontból is be akarja a világkiállításon mutatni.

A makárhegyi ásatást még nem volt alkalmam végrehajtani, legközelebb azonban meg fogom kezdeni.

Pécs. Horváth Antal.

XXIII.

Szemeréről holmi érdekes apróságokat kaptam, a puszta temetői homokbuczkáról, u. m. egy szakállas bronz nyílcsu-

*) Nagyon örvendek, hogy már nem kizárólag a tekintetes urak sorából alkalmaznak mindenre *fényes neveket*, hanem szakférfiakra is kezdenek tekinteni; és ez már magában véve a haladási kivánságnak biztos előjele olyan országban, melyben a tudományt, a készültséget egyedül a páratlan gombu koronák egyedározták. R.

csot; egy sima és egy ritkább alakú, de sajnos roncsolt bronzfibulát; Bodonhelyről, az óriási bazalt-fejsze hazájából, egy vas kardikót, s törött vas sarkantyút, mindezen tárgyakat közelebb a muzeumnak fogom megvinni.

Mellékelve a „Századok“ számára, két még használatban levő pecsétnyomóról másolatot küldök, az egyik koronczói s magyar feliratú 1708-ból, a másik a bodonhelyi és kétségkívül a XVII-dik század második feléből való; mert a körirata: bodonheli sereg pecseti — tehát azon korból való: midőn a Rába partján, tehát a török hódoltság határán fekvő gr. Nádasdyféle bodonhelyi erődítvényben 1684. előtt őrséget tartott az említett főur!

Koronczó.

Ebenhöch Ferencz.

Egyveleg.

100. *(A királyi kéz csókolása)*, melyről a fejedelem utolsó alföldi utja alkalmából olvastunk, nem első példa arra, mennyire szerette a magyar királyát. Miksa király koronázása után a jelen volt városi küldöttek a kassai *Ötvös* Lőrinczet választák szónoknak, ki a királyi ebéd után társaival külön kihallgatáson fogadtatott, és midőn mindnyájan a fejedelemmel *kezet fogva* örömüket kifejezték és szerencsés országlást kivántak, ajándékaikat átadák. Ezek pedig állottak aranyozott ezüst serlegekből vagy födeles poharakból, melyek mind egyenlők valának. Elmentek másnap a koronázott királynéhoz is, hanem sokkal csekélyebb becsü ajándékokkal. — Midőn II. Mátyás az országba a sz. koronát visszahozta és 1608-ban Pozsonyban királylyá választatott, azon perczben, melyben Forgách Ferencz bibornok-érsek mondá: ma fenséges herczeg Magyarország téged királyává választott és igazi, törvényes királyának kikiált! és az ország nagyai az *éljen* a király-t ezerszeresen visszahangoztatták, a nép is a király pozsonyi palotájába és udvarába *éljen a király*-t harsogtatva berohant, és midőn az újonnan választottnak az országnagyok sorban hüségük jeléül kezeit szoríták, és ezeket a nemesek és országgyűlési követek utánoznák, a népet is a büszkeség lángja feltüzelé annyira, *hogy a szokást mellözvén és az illedelemről megfeled-*

kezvén a király jobbjának csókolására tolakodtak. — Ez, ugy mond egy régi szemtanu, örvendetes látvány, ha a nép ugyanegy hűségét állandóan megtartaná. — Meglehet, hogy köznépünk hagyományból tudja, miszerint őseik ünnepélyes alkalmakkor a király kezét érinthették; mert az ily kitüntetéseket ivadékról ivadékra szokták elmesélni, és vele dicsekedni. (L. Acta coronationis Matthiae II. in Regem Hungariae).

101. *(Mihályi János)* szakbarátunk mindig meglep érdekes máramarosi régiségek bemutatásával, midőn Pesten megfordúl. Így legutolján, érdekes fületlen palstábot, két rovátkás aranykarikát, és egy arany meghajtott, bordás lapocskát láttunk, melyek az efféle leletekben oly gazdag *Szarvasszón* találtattak. Érmek is fordúlnak elő gyakran, csak az kár, hogy nem kerülnek mindig szakférfiak kezeibe, vagy a főiskola régiségtárába.

102. *(A kiásott régi pénzekre)* nézve a belügyminiszteriumtól azon körrendelet bocsáttatott ki, hogy a törvényhatóságok figyelmeztessék a népet, miszerint az éremleletek vagy kincsek, melyeknek ⅓ része, ha értékük a 150 frt.-ot meghaladja a kincstárt illeti, valamint azok eltitkolása a pénzügyi hatóságoknak rögtön feljelentendő, mert eltitkolásuk esetében a megtalálók nemcsak az őket megillető részt veszítik el, hanem azonfölül a biróság belátása szerint kiszabandó súlyosabb megtorlásnak is kiteszik magukat! — Nem akarunk itt panaszt emelni, mikép járnak el önkényleg a hatóságok a vidéken az efféle leletekkel, mennyi vész el, és mállik szét a gyüjtők és szatócsok kezei közt, itt csak azt akarjuk kiemelni, miszerint e rendeletben, csak arról van gondoskodva, hogy a kincstár a talált kincsből harmad részét megkapja. — A tudomány, a muzeumok érdeke ezen rendeletben, mely csak a régi rendeletek felfrisítése, nincsen gondoskodva. Ha a talált kincs fémre nézve nem ér 150 frt.-ot, de a régészeti becse ezereket múl, felül tehetnek avval akármit! és innen van, hogy midőn egy országban sem találnak annyit, mint nálunk, még is száz leletből alig jön egy-kettő a szakférfiak tudomására, vagy épen rejtegetés és a persekutorok félelme miatt a lelhelyeket csak hamisítva lehet megtudni. — Máskép áll a dolog Európa művelt államaiban. A lelet a találó tulajdona, kötelezettsége azt a nemzeti muzeumokban bemutatni, melyek azért a bel- és becsértéket megadják, ha a lelt tárgy kell; de szabad rendelkezésére visszabocsátják, ha hasznát nem vehetik.— Évek óta fekszik az ország levéltárában egy erre vonatkozó, kidolgozott javaslat és arra, hogy életbe léptettessék, az országnak sem ideje sem gondja. Addig viszik kincseinket, és meg fosztják a tudományt jogos kö-

vetelményétől. Még a török is gondoskodik régészeti leleteiről; nálunk csak akkor ér valamit a lelet, ha 150 frt.-nál nagyobb fémértéke van! Szomorú állapot, melyet az utókor alig fog hinni, ha e sorokat idővel olvasandja.

103. *(Násfa)* szót tetszik némely irónak nyakperecz vagy nyakláncz gyanánt használni. Azonban, ha gr. *Thurzó* Imre által *Nyáry* Krisztinának adott mennyasszonyi ajándékok közt ezt találjuk: egy arany köves *nyakravaló násfájával* egyetemben, kérdjük, nem észszerűbb-é *násfa* alatt *függőt* érteni, mint ezen készített értelmezéssel zavart idézni elé?

104. *(A pozsonyi főegyház)* számára a gr. Desewffy család egy remek festett ablakot készíttetett. Az ajándékozók úgy intézkedtek, hogy emléküket egy ajánló tábla és hét kettős czímer tartsa fenn.

105. *(A söregi régi templom)* lebontása ügyében felkéretvén Hegedűs Lajos Candid miniszteri tanácsos, azonnal kérdést intézett az illetőkhez, miszerint ha eddig a templom le nem bontatott, addig is statu quo maradjon, míg az országos régészeti bizottság véleménye meg nem hallgattatott. — Bár kapnánk mindenhonnan tudósításokat, hogy ilyen szándékolt rombolásoknak eleje vétetnék.

106. *(Andrássy Gyula gróf) Tisza-Dobnál* egy magaslaton nagyszerű kastélyt fog építtetni. A tervet kassai születésü *Linzbauer* építész készítette góth ízlésben 50 lakhelyre, melyekből a Tiszára és a gyönyörű vidékre a legszebb kilátás fog élvezhető lenni.

107. *(Magyarország czímere.)* Mit nem csinálnak országunk czímerével! Mátyás király csak fenyegette a pápát, hogy a kettős keresztet megtriplázza, de vagy nem merte tenni, vagy sokkal nagyobb kegyelettel viseltetett birodalma ezen szent jelvénye régi alakja iránt, mintsem hogy azon változtasson. Mai nap a bátorság sokkal nagyobb, és csinál magának kiki czímert, a mint tetszik. Nem rég egyik szakbarátunk megajándékozott a „TÖRÖK JENIDGE SZIVARKÁK“, melyek 100 darabjának 90 kr. az ára, czímlapjával, melyen a m. czímer bal oldalán *hármas keresztet* pillantunk meg. Így nem bánnak egy ország birodalmi jelvényével sem, mint nálunk. Félig tréfából, félig ezen botrányért boszankodva jegyeztem fel az *Árva vármegyei trafikok czimereit*; egy-egy helységben két, háromféle czimer látható a szivárvány minden szinében: sárga csíkok, vörös mezőn, zöldek fehéren, fehérek sárgán stb. természetesen a csíkok száma a festő phantasiájától és kedvtöltésétől függ. — Ha idegen beutazza ez országot, mit gondolhat egy nemzetről, melynek

félig hivatalos kirakatában ilyent lát. Itt ne az aristokratikus érzület, ne a régiség iránti tisztelet forogjon szemünk előtt, hanem az, mily culturai fokon áll egy nemzet, mely maga ősrégi jelvényével így bánik! Észak-amerika köztársaság, de azt hiszem, hogy ott mindenki ismeri a csillagos lobogót és tudja, hánynak kell rajta a csillagnak lenni! Ne hidjük, hogy minima non curat praetor, ki a kicsiny országos dolgokkal nem törődik, az bizony a nagyobbakkal sem fog sokat vesződni! Évek óta tart ezen czímer-visszaélés, az országgyűlésnek csak egy órát kellene e tárgyra szakítani, és az egyformaságot elrendelni, hadd szünjék már egyszer meg e botrány, mely csak a legújabb időben keletkezett és mindinkább szaporodik, miután még ott is, hol erre csakugyan kellene kis figyelemmel lenni, ezt semmibe sem veszik, hanem tudatlanokra bizzák palladiumunk folytonos eltorzítását, meggyaláztatását!

108. *(Bubics Zsigmond)* koppán-monostori apát tudósít egy 1573-diki misecsengetyűről, melyen ezen körirat van: O mater Dei, memento mei. Az évszám mellett: Petrus Cheineus me fecit, a harangöntővel ismertet meg bennünket. A csengetyűn különféle állat alakjai láthatók. Szíve el van törve.

109. *(A középkori síremlékek)* fényes voltáról tanúskodik egy *pegaui*, Lipcséhez közel, sírkő, mely Groitzch Wiprecht gróf fekvő alakját mutatja. Dr. Mothes Oskár leirása szerint ezen alkalmasint 1130-táján készült arczkép hűségü szobor szinezett, és különféle tarka kövekkel, úgymint hegyi jegeczczel, chrysoprassal, malachittel, amethysttel és színes üvegdarabkákkal volt kirakva. Van-e hasonló példa régi síremlékeink közt?

110. *(A régi várakról)* való gondoskodásnak jeles példányát látjuk *Krasznahorkánál*, melybe 1818-ban fergeteg alkalmával a *mennykő* csapott és leégett. „Az utókor emlékeül és a vidéknek diszeül, úgymond Kovacsóczy az Arpádia III. k. 229. lapján, m. gr. *Fesztetics* Mária a köztiszteletü Andrássy György grófnak boldogúlt anyja, ritka buzgalommal a várnak nemcsak azon részét, mely a vészterjesztő tűz által szenvedett, hanem azt is, mely puszta omladványként állva enyészetét hirdette, fedél alá tétette, neki köszönheti a vidék ezen szép koronáját." — Ma, mint halljuk nem a tűz, hanem az idő vas foga emészti e koronát, hogy ismét rommá legyen!

111. *(Sopronból)* tudósítanak, hogy ott a *Greilinger*-féle malom közelében egy még jó karban levő *római* vízvezetékre akadtak. A tulajdonos ezen leletet azonnal bejelentette a kapitányságnál és az ásatási

munkát meg is kezdették. Reméljük, hogy Paur Iván szaktársunk fog valahol ezen nevezetességről jelentést tenni, melyet azután mi is közlendjük olvasóinkkal, ha t. i. annak tudomására juthatunk.

112. *(Szlatinán* Márm. m.*)* egy kiirtott erdő szélében egy fagyökér alatt igen szép bronz kardot találtak, fogantyúja a találáskor eltörött. A szigeti főiskola muzeumában őriztetik. Szilágyi István igazgatótól vettem e tudósítást.

113. *(Ó-német sírokat)* találtak az úgynevezett *Kömezőn*, *Fischau és Brunn* közt. 7′ mélységben és 4—4′ távolban jönnek elő a vázak, fejökkel kelet felé feküvén. Eddig karpereczeket, övrészeket, tűket és fegyverdarabokat találtak a testek mellett, melyek azonban nem keltek, hanem 8—10-dik századbeli németeké lehettek. — Lám, a szomszédok az ilyeneket azonnal bejelentik és leírják, nálunk majd az egész országot fel turkálják, és a talált tárgyakkal szép csendesen a külföldi muzeumokat gyarapítják. Kellő müveltség, honfias érzelem és egy bölcs törvény nélkül lehetetlen, hogy boldoguljunk!

114. *(A régi Salona területén)* már évek előtt egy temetési helyre, három kőládával akadtak. Az egyikét összedarabolták, és elhordták; a másik kettőben csak a tartalmat kutatták ki, de a földszinre csak múlt évben hozták, ámbár az előlapon álló dombormüvön mutatkozó fejeket már előbb leütötték. Figyelmeztetvén ezen tényálladékra a bécsi közoktatási miniszterium, Glavanitsch M., spalatói tanárt bízta meg, hogy a sarcophagot a spalatói muzeum számára megszerezze és ott felállítsa. A munka nem volt könnyű, és a 4 mázsánál többet nyomó kőtömeget 16 katona segítségével 17′ mélységből felhozták a földszinre és négy napi fáradalmas munka után rendeltetése helyére szállították.

Az egyiknek tárgya Phaidra és Hippolytos, egy IV. századbeli müvésztől; a kő tiszta fehér márvány, és az ujonnan felszerelt, bár már I. Ferencz császártól engedélyezett régiségi muzeum diszét teszi.

A másik kősír is felásatott; a dombormű a jó pásztort ábrázolja, melytől jobbra egy kisdedet tartó nő, balra egy férfi áll, kisebb alakoktól körülvéve. E keresztény sarcophag sorsáról még semmi rendelés nincsen.

Egyébiránt *Salonában* naponkint találnak régiségeket, melyekkel a morlakok épen úgy bánnak, mint napszámosaink és parasztjaink. Nem rég Podraje-ban mozaikot találtak, mely Ledát a hattyúval ábrázolta; de ezt még azon éjjel összedarabolták, mert a követskéket drágaköveknek tartották.

Salonából néhány kitünő darab van *Ciotta* János képviselő fiumei kertjében. Midőn e műdarabokat méltányoltam, ajánlást tett a szíves háziúr, hogy egy erre fölszerelt hajócskán elvisz Salonába, hogy ottan ásassunk; az eredményről biztosít! Szívesen mentem volna, hogy valamit muzeumunk számára hozhassunk; de hol erre az idő, midőn a mindennapiakkal sem tudunk tisztába jönni!

115. *(Dániát)* már sokszor említettük példányképen, mi a *tudósok és művészek* dolgát illeti. Kincstárából évente többet áldoz aránylag, mint Európa legnagyobb államai; de van is látszatja! — A jelen évben 8800 tallért utalványozott 30 tudós és iró közt kiosztandót; továbbá kap 10 tudós és művész 200—300 tallért utazási segélyül és a festőknek azonkívül még 5000 tallér adatott. Az egész összeg tesz 16,400 tallért; ha, úgymond egy német lap, Németország arányosan akarna eljárni, legalább 4 millió tallért kellene évenkint megszavaznia! És ha valami, csak ezen milliók hozzák a biztos és századokon kiható kamatot, ha jó és érdemes helyen befektetik.

116. *(Ismeretlen naptár) Kuncze* Leo pannonhalmi könyvtárnoktól veszszük azon örvendetes tudósítást, hogy az *„Archaeol. Értesítő“* VI. 171. lapján említett *keresztúri* naptár 1619-től, *Szabó Károly* kitünő szaktudósunk legilletékesb bizonysága szerint eddig ismeretlen volt. Ime, hogy ily módon is lehet irodalmunkat gyarapítani, újra be van bizonyítva. Bár figyelnének erre másutt is; mert különben roppant kárt teszünk önmagunknak, ha a régi könyvek tábláival ezután is oly vandálszerüleg bánunk el, a mint ez eddig nálunk a tudomány és művészet kiszámíthatlan hátrányára majdnem általános szokás volt.

117. *(A temesvári történelmi s régészeti egylet)* létesítése ügyében tartandó tanácskozásra Ormós Zsigmond Temesmegye derék főispánja az érdekletteket f. hó 15-dikére a temesvári régi megyeház termébe hitta össze. Sok sikert ohajtunk!!

☞ **Fölkérjük azon t. c. urakat, kik az „Archaeologiai Értesítő“ előfizetési összegeivel hátralékban vannak, azokat haladéktalanul megküldeni Aigner Lajos kiadóhivatalának.**

Tartalom: A strecsnói öblöny. Majláth Bélától. 269. l. — Igénytelen nézetek a budavári emléktáblákról. Névtelen. 273 l. — Az arch. bizottság működése 1871/2-ben. 274. l. — Szombathelyi közlemények. Lipp Vilmostól. 276. l. — Legujabb lelet Győrött. Kreskay Antaltól. 280. l. — Fekete János gyüjteményének ismertetése. Hattyuffy Dezsőtől. 282. — Arch. levelek. XXXI—XXXIII. 285. l. — Egyveleg. 287. l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum“ nyomdájában.

ARCHÆOLOGIAI ÉRTESÍTŐ.

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA ARCHÆOLOGIAI BIZOTTSÁGÁNAK

KÖZLÖNYE.

KIADJA A MAGY. TUD. AKADEMIA.

1872. VI. kötet.
Szerkesztő: Dr. Rómer Flóris, m. n. muzeum.

12. szám. Julius 1-én.
Bizományos: Aigner Lajos könyvkereskedése Pesten.

Ezen folyóirat időhöz nem kötött egy vagy másfél ívnyi számokban jelenik meg. — Előfizetési ára a 20 ívből álló kötetnek 3 ft; egyes számok bolti ára ivenkint 20 kr. — Előfizetni lehet Aigner Lajos könyvkereskedésében (váczi utcza 18. sz. nemzeti szálloda) és minden más honi könyvárusnál.

Néhány szó a slavoniai érmekről.

Az „Arch. Értesítő“ V. köt. 3-dik számában leírja a szerkesztő a Bogudinczén (Krassó megyében) előfordult éremleletet, mely nagyobb részt slavoniai érmekből áll és e czikkében többrendbeli kételyeket támaszt a slavoniai érmek meghatározását, különösen pedig az azok hátlapján, a kereszt karjainál előforduló betűknek tulajdonított értelmet illetőleg.

Engedje meg a szerkesztőség, hogy addig is, mig alapos készültségű érmészünk *Dobóczky* Ignácz úr, a slavoniai érmek körül tett buvárlatainak eredményét közre fogja bocsátani; — elmondhassam röviden észrevételeimet felállított kételyeire. — Talán én is járulhatok egy porszemmel e kérdés felderítéséhez, talán hajthatok felszólalásom által némi hasznot a tudománynak.

Azon első állítást, hogy a slavoniai érmek hátlapján előforduló betük nem jelentik a királyok nevét, nem fogadhatjuk el; mert:

1. Az, hogy ezen betűket néha más jelek, mint madarak; karikák, liliomok helyettesítik, nézetem szerint még nem elég ok arra, hogy azokat ne tartsuk a királyok nevének kezdőiül;

mert akkor ugyanezen okból azokat a kamaragrófok vagy pénzverőhely jelének sem lehetne vennünk. — Szerkesztő úr ez érve nem bizonyít sem az egyik sem a másik állítás mellett vagy ellen.

2. A m. n. muzeum gyűjteményében van egy slavoniai érem, melynek előlapján :

† MONETA REGIS P(ro) SCLAVONIA a szokott verettel, hátlapján pedig szintén a szokott veret s a kereszt karjainál O—T betűk fordulnak elő.

Ezen érmet kétségkívül Otto (1305—1307.) magyar királynak kell tulajdonítanunk s a hátlapján előforduló betűket Ottonak olvasnunk; mivel Otto magyar király pecsétjén ennek neve szintén O—T betűkkel jeleltetik. — Továbbá Ócskai püspök: Collectio sigillorum medii aevi. van 1386-ból másolat ily felirattal : S · OTTONI DE LICHTENSTEIN. — Középen sisakos paizs, jobbról O, balról T, hasonlóan az előbb említett érem hátlapi feliratához.

Ezekből kétségtelen, hogy azon O – T betűket egyedűl Ottonak lehet és kell magyaráznunk.

Weszerle, a m. n. muzeumban levő rézlapjain a slavoniai érmek tábláján 33-dik szám alatt előfordul Miklós slavoniai bánnak egy érme, melynek előlapi körirata :

† MONETA NICOLAI · BANI

Képverete : jobbra futó nyest, alatta három levelű virág, felette korona.

Hátlapi képverete : talapzaton álló kettős kereszt, melynek felső karjánál jobbról és balról egy-egy félhold, alsó karjánál B—N, alatta jobbról és balról egy-egy ökörfő szarvai közt kereszttel.

Tekintetbe véve az előlapi köriratot határozottan állíthatjuk, hogy a hátlap B—N betüje Banus Nicolaus-t jelent.

Ha tehát ezen későbbi érmeken, melyek a korábbiak mintájára verettek, melyek a korábbiak utánzatai, a kereszt karjainál két oldalt látható betűk a pénzt verető király, illetőleg bán, nevét jelentik, igen valósziní, sőt bizonyos, hogy e betük a korábbi érmeknél is ugyanazon jelentéssel birnak.

A második pont azon kérdésére, hogy ha e betűk a pénzt verető király vagy bán nevét jelentik, mit jelentenek a B—N,

B—M, K—M, ꓶ—R, M—B, M—K, R—I, S—L, U—I és W—B betűk, melyek a slavoniai érmeken előfordulnak? — A felelet természetesen az, hogy e betűk is ép úgy jelentik a pénzt verető király vagy bán nevét, mint a h—R, S—R, R—L és R—A betűk.

De lássuk az elősorolt betűket egyenként.

Hogy a B—N betűk Banus Nicolaus-t jelentenek, már fentebb kimutattuk.

A ꓭ—M és M—B, Mikch vagy Michael banust jelentenek, ki R. Károly alatt (1325.) banus totius Sclavoniae volt; ugyanezt jelentik a W—B betűk is, mert a W nem egyéb mint fordított M. — Hogy ezen betűkkel jelelt érmeket ezen Mikch vagy Michaelnek s nem annak, ki N. Lajos alatt (1344.) volt Sclavonia bánja, kell tulajdonítanunk, kitünik az ezen érmeken előforduló madarakból, melyek R. Károly érmein is előjőnek.

Hogy a K—M és M—K betűk jelentése nem lehet más mint Moneta Karoli, azonnal kitünik, ha az ezen betűkkel jelelt érmek hátlapját összehasonlítjuk R. Károlynak, Rupp. II. köt. XIII, táb. 383, 384, 385 és 386. szám alatt lerajzolt érmeivel.

Az ꓶ—R, L—R és R—L Ladislaus Rex-et jelentenek; szintúgy az R—I (?) mely utóbbi betű L, melynek alsó része a rosszúl megtartott példányon nem látható.

Kérdés, vajjon az R—L betűket nem kellene-e inkább Rex Ludovicusnak olvasnunk, ha már a betűket a király nevének kezdőiül veszszük? — Igaz ugyan, hogy ez érmek művezeti szempontból közel állanak R. Károly érmeihez, de megegyeznek IV. Béláéival is kinek † MONETA B REGIS P(ro) SCLAVONIA feliratu érmei meghatározásához semmi kétely nem férhet.

Az, hogy Bugodinczén öt-hatszáz darab R—L betűvel jelelt slavoniai érem közt száz, százhusz darab R. Károly-féle érem találtatott, épen nem bizonyíthat állításom ellen, mert ez érmek más első korszaki érmekkel is igen gyakran találtattak, mire nézve elég adat fordul elő Weszerlének a m. n. muzeumban őrzött kéziratai közt.

Az S—L betűk Stephanus — Ladislaust jelentenek.

Hátra vannak még az U—I betűk. — Az általam eddig

ismert ilynemű példányok oly rosz megtartásúak, hogy nem merem ezen betűket sem U—I-nek, sem másnak állítani. — Különben az U valószinűleg fordított ꓵ betű. — E pontra nézve kénytelenek vagyunk a jövő leletektől várni felvilágosítást.

Végre azon kérdésnek, hogy miért soroztatnak a hátlapjukon betűkkel jelzett efféle érmek minden más királyhoz, míg Károlynak többnyire csak a betűnélküliek tulajdoníttatnak ? ez utóbbi állítása, hogy t. i. Károlynak többnyire csak a betűnélküli érmek tulajdoníttatnak, nem fogadható el egész terjedelmében.

Azon állításomat, hogy az R—L betűket Rex Ladislaus és nem Rex Ludovicusnak kell magyaráznunk, bizonyítja egy legujabban Budán előfordult Árpádkori éremlelet, mely Kun Lászlónak csaknem kizárólag feliratos érmeiből áll s ezek közt fordulnak elő R—L betűkkel jelelt slavoniai érmek is.

A Károlynak tulajdonított slavoniai érmek ugyanis, részint M—K, részint K—M, részint pedig K és madárral jelelvék. — Csak egyféle fordul elő, melyen a kereszt karjainál mindkét oldalon egy-egy madár látható.

Hogy pedig ezen madarakkal jelelt érmek Károly királynak tulajdonítandók, ös-zehasonlítva azokat a Rupp, XIII. táb. 383, 384 és 385. szám alatti MONETA REGIS KARVLI feliratuakkal, valamint a XIII. táb. 386. és XIV. táb. 387. szám alatt lerajzoltakkal, kétségtelen. — Ezekből látható, a) hogy a magyar érmészeti rendszer ellen támasztott ellenvetések nem birnak egész alapossággal.

b) hogy érmészetünkben az említett anomalia nem létezik, vagy legalább nem oly kirívó, minőnek azt a t. szerkesztő úr látja.

Az említett betűk értelmének meghatározása, évtizedek kitartó szorgalmának és buvárlatainak eredménye s így sokkal szilárdabb alapon áll, semhogy azt egy lelet körülményeinek ingadozó alapján támasztott kétely megdönthetné.

Nagy köszönettel tartozik t. szerk. úrnak a tudomány, hogy e kérdést felvetette, mert a támasztott kételyek, valamint engem az ügy szorosabb vizsgálatára ösztönöztek, úgy bizony-

nyal másokat is arra fognak indítani, hogy a kérdést bővebben tanulmányozzák és kutassák s így talán sikerülni fog némely, még homályban levő pont felderítése.

Hálás tanítványa

Érdy K.

Még néhány szó a néhány szóra!

Midőn a „*Néhány szó a slavoniai érmekről*“ czimű czikket közlöm, örömemet fejezem ki a miatt, hogy egy fiatal tudós ezen, valóban nem könnyü, kérdésben, szót emel, és nyilatkozatában oly készültséget árul el, mely csak behatóbb tanulmányozásnak eredménye lehet. Azonban, úgy hiszem még az ő, talán nagyon is határozott, végszavát: „ezekből látható, hogy a magyar érmészeti rendszer ellen támasztott ellenvetések, nem birnak egész alapossággal és hogy érmészetünkben az említett anomalia nem létezik, vagy legalább nem oly kivivó mérvben, mivel az említett betűk értelmének meghatározása évtizedek kitartó szorgalmának és buvárlatainak eredménye, s igy sokkal szilárdabb alapon áll, semhogy azt *egy lelet körülményeinek ingadozó alapján támasztott kétely megdönthetné*“ kissé korainak tarthatjuk, annál inkább, mivel, a ki szavaimat elfogultság nélkül olvasta, látni fogja, hogy távolról sem jutott eszembe ellenvetéseimnek értekezőéhez hasonló határozottságot tulajdonítani; és mivel semmiféle kutatásnak azért nem szabad, úgy rövid uton, elejét venni; mert valaki évtizeden át iparkodott bármily eszélyes rendszert valamely tudomány területén felállítani.

A történelem tanuskodik arról, hogy bámult rendszerek, melyek századokig, sőt évezredekig hibátlanoknak tartattak, elmellőztettek és ma már csak a történelem terén említtetnek; miért is alig fog oly balga tudós találkozni, ki szakbeli állításainak csalhatatlanságot és örökkévalóságot igényeljen.

Még a *bogudinczi* leletnek hire hamva sem volt, midőn a slavoniai érmek rendszere elleni kételyeimet habozás nélkül és nyiltan szakembereink előtt elmondtam, és állítottam, miszerint *müvészeti szempontból* valódi feltünőségnek kell venni

azon jelenetet, hogy ugyanazon veret, ugyanazon betűkkel, és mintegy ugyanazon kézből eredve, majdnem egy századig forduljon elő olyan országban, melyben a műipar és művészet ezen idő alatt oly nagy lendületet nyert, mint hazánk a tatárdulás előtti időtől fogva az anjoui királyok uralmáig.

Ezen tény valóban rejtélyhez hasonló, melynek párját az érmészet terén alig találjuk. És épen ezen régészeti ellentét vitt arra, hogy a királyi neveknek tartott betűknek jelentőségét helyesnek, legalább oly általánosságban és kiterjedésben, ne tartsam. Nem mondom azt, hogy azon alapgondolat nem igen eszélyes és meglepő, melylyel a slavoniai érmek királyaink egész sorozatának tulajdoníttatnak; nem is tagadom, hogy a véletlen a kellő anyagot is szolgáltatta ezen elmélet kiviteléhez; de itt az a kérdés: szabad-e az érmeken talált betűkkel úgy játszanunk, mint a néma vagyis az irásnélküli érmek szakában a pénzeken előforduló czifrázatokkal játszunk; és nem lenne-e a tudományhoz méltóbb, inkább azt mondani, hogy *ezen érmek határozatlanok*, mintsem, hogy azt az éremtudosók, valódi alap hiánya miatt önkényüleg hol egyik hol másik, sőt ugyanazt különféle királyoknak is odaitélik?

Nem ujjitási vizketeg, sem mások érdemeinek kisebbitését czélzó vágy nem vitt arra, hogy ezen ügyben felszólaljak, hanem azon nehézségek, melyek e téren felmerültek, melyek más higgadt gondolkozásuaknál is visszhangra találtak, melyeket támasztani, és nyiltan kimondani mindenkinek szabad, sőt kötelessége is, ha nem akarjuk, hogy e kedvencz tudományunk területén tespedés — és a hamis alapokra fektetett egész építménynek idővel való bedülése következzék.

Értekező úrnak feladata a régi iskola mellett harczolni; bemutatni azt, hogy ezen érmek *Imre királytól Robert Károlyig* verettek királyok és bánok által, és hogy a kénye kedve szerint ide-oda fordított, sőt fejre is állított betűk kizárólag *csak a királyok* vagy *bánok neveit* jelenthessék! — Előnyére szolgál ezen állításnak az, hogy a magyar királyok, a slavoniai bánok sorában vannak olyanok, kiknek kezdői ezen érmeken előfordulnak, bár itt értekező előpéldányival nem igen válogat, hanem az alkalmas és reá csavarható betűket, mint p. az

S—L-t*) majd két fejhez alkalmazva *két királynak***) tulajdonítja, majd két külön állót p. O—T ***) összevonva a két fej ellenére is egyre magyarázza, a gyakori R-t Rexnek veszi és

*) Hogy miért kell itten az S—L betűknek két királyt jelenteni, holott másutt O—T összehuzatik és a másutt nélkülözhetlen R=Rex épen hiányzik, csak uj bizonyitéka azon önkénynek, melylyel a *királyi nevek* rendszere felállíttatott. Hogy ezen rendszer összeállítása sok évi fáradságba került, elismerem; de hogy azért kétségtelen — el nem fogadhatom. Nem a bogudinczi leletből indultam ki egyedül, ez csak oka volt felszólalásomnak; de hogy azért a kérdés tisztába lenne hozva, talán értekező úr akármily megdönthetetleneknek vélt érvekkel harczolt ingadozó kételyeim ellen, maga sem fogja állítani.

**) A *két főre* van elég analogiánk a byzanczi és a nyugati érmek közt is, ha ezek nem szenteket, mint némely német érmen, hanem mindig királyi családi személyeket jelentenek, mint azok — királyra és nejére K—E = KAROLVS ELISABETHA; királyra és herczegre, Imre és II. András, — II. András és Kálmán, — IV. Béla és ifjabb Bélára értelmeztetnek; (l. Rupp. I. 97.) de honnan van az, hogy a herczegek is *királyi koronával* jelennek meg? holott a 14. lapon ez áll: Colomannus rex *coronatur*, Almus diadema induitur. Erre talán mondják, hogy II. András fia Kálmán egyszersmind Ruthenorum rex is volt, és igy illette a királyi korona, de mit jelent a Miklós bánt illető pénzeken a *két* királyi fő? Mit az el nem csavarható R—I és az U—I; W—B a báni pénzeken, holott szintén koronás fők néznek rajtok egymás szemébe?

***) Természetes hogy értekező úrnak erre vonatkozó hatalmas kijelentése előtt fejet kellene hajtanunk. Ismerek német érmeket, melyeken a császárok nevei a mezőben fordulnak elő, jelesen OTTO-féléket is; de ha a kereszt karjainál álló betük egy nevet tesznek, miért nem alkalmazza értekező úr következetesen e fölfedezést a többi kezdőkre is? Ezt nem vagyok képes máskép felfogni, minthogy csakugyan meg kell a hatalom szó előtt hajolni. — Könnyű lenne ott tagadásokkal harczolni, a hol bizonyságokkal nem harczolhatunk, és az esetleges jeleket ide-oda magyarázgatjuk. De ha szabályt keresünk, és fölteszszük azt, hogy a magyar érmészet nem bizatott egyes vésnökök szabad akaratjára és képzeletére, nem értem, miért ne lehetne addig kételyt emelni, mig a szabály nem illik egy korszak, úgy szólván egy kéz munkájára. Egyébiránt Otto állítólagos érme mellett bizonyító érvet tekintetbe sem vétetjük, mert az OTTO-királyféle *magyarországi pecsétet*, melyen a mezőben a kereszt mellett e két betűnek O—T állani kellene, kérésemre értekező úr nem vala képes bemutatni, és az egész bebizonyítás alkalmasint emlékezeti tévedésen alapszik, mint ezt *Dobóczky* barátomtól hallám, kinek régen ugyanazon érv felemlíttetett, de az Otto-féle O—T betűs pecsétet szintén nem láthatta.

De ha Otto király Magyarországra vonatkozó pecsétje valóban elő

csak az egyik félt kereszteli meg; majd a kényelmetlen M-met monetával pótolja.*)

Ez az évtizedes fáradságos kutatás eredménye, mely mindenesetre vonzó annak ellenében a mit a kételkedő eddig, nyujthat. Ez t. i. megfoghatatlannak tartja az érmeknek azon egymáshoz való hasonlatosságát, mely más helyett alig fordul elő. Állítja azt, hogy a helyen, hol a kérdéses betűk állanak rendesen és majd egyáltalán a régiebb korszakban is a verdék és verők kezdői és jegyei állanak, és minthogy ezen szokás bebizonyítható, sőt törvény által is erősíttetik, valószinünek mondja, hogy ez az ismeretlen korszakban is úgy *lehetett? Lehetett*-et mondunk, nem pedig oly határozottan mint értekező úr évtizedes kutatások nyomán azt mondja hogy: úgy *volt*.

Igaz, hogy mi itten a verdék, vagy a pénzverők és kamaragrófok neveit nem alkalmazhatjuk oly eszélyesen a betűkhez, mert e tekintetben forrásaink meddők, sőt nem is léteznek; de mivel a későbbi királyoknál, az e helyeken álló betűket és jeleket szintén nem vagyunk képesek magyarázni, azok számára is fogunk-e királyi neveket teremteni?

Egy szóval itt nem az a kérdés, hogy értekezőnek vagy nekem van-e igazam, és melyik vélemény felé fog a szakférfiak itélete hajolni; czikkem közlésének czélja az, hogy véget vessünk, ha lehet ezen talán nem épen oly alaptalan kételyeknek, és hogy a már elfogadott, de még is nem egészen alaposaknak látszó feltevések helyébe tantételeket állítsunk, melyek

---

is kerülne, ilyen alakban t. i.: hogy O—T Ottot jelentene, a szomszéd nyugati birodalom egész érmészet területén, melyre szintén egy kissé néznünk szabad, nem találtam. De még az is feltünő volt előttem, hogy az O és T fölött azon huzások nem találtatnak, melyeket a királyok neveit jelentő betűk fölött ha nem is mindig, de mégis leggyakrabban találjuk, mig az U—I; X—M; ꟼ—M: W—B; stb. siglák fölött észre nem veszszük.

*) Bámulatos ügyességgel játszik értekező e rejtélyes betükkel, melyek alkalmasak, miszerint minden lehetséges értelemre elcsavartassanak. A mint a B—N a Banus Nicolaus-t adja ki, mig előlapján a bán neve egészen kiirva előfordul, itten a K—M és M—K nem lehetnek más mint MONETA KARVLI, ámbár az előlapon már világosan ugyanezen MONETA szó olvasható; ez alkalmasint arra szolgált, hogy a ki az előlapon álló egész szavakat nem értette, ezen kezdők által mintegy meggyőződjék azoknak valódi értelméről?!

a mai kutatások eredményeiképen a komoly vizsgálatot is kiállhatják.

Lássuk már, miután egyes pontokat érintettem, még némi általános megjegyzéseimet is:

Ha *Imre* király pénzeinek kezdetleges vereteit az ő neki tulajdonítottt *slavoniai* érmekkel összehasonlítjuk, lehetetlen, hogy az anyaországi pénzek nagy hátramaradását a kis királyság vagy a vezérség mögött észre ne vegyük; hozzá járulhat az is, hogy a HEINRICVS és négy *H*-val a kereszt ágaiban jelzett érmek H betűi a h—R-féléktől egészen elütnek.

De vegyünk fel egy más feltűnő jelenséget. Imre király pénzeiből van a m. n. muzeumnak magyar példány 32 fajban 38 darab; a neki tulajdonított slavoniai vezériekből 1 fajban 32 db.; a slavoniai királyiakból 5 fajban 64 db.

Miért, hogy majdnem háromszor annyi slavoniai érem van nálunk e királytól elásva, mint saját országunkbeli? — Ha azt állítják a régi theoria védői: azért, mert ezen érmek jobb ezüstüek voltak, mint a magyarok; miből fogják ezen az anyaországra háromló kártékony sőt gyalázó érmelést bebizonyítani? — és ha épen jobb ezüstü voltukból akarják azoknak nagyobb számmal való előjöttét bebizonyítani, ismét azt kérdezzük: miért nem szedték be a szomszéd tartományi érmelő urak, hogy azokból haszonnal roszabb anyaguakat verethessenek?;

Folytatván ezen kutatásunkat, azt találtuk; hogy II. Endrétől van magyar 17 fajból 39 db., slavoniai 4 fajban 81.; IV. Bélától van magyar 16 fajból 354 db. pro Sclavonia 338, Rex Sclavoniae 8; DVX Sclavoniae 347, összesen 963 darab.

Béla érmei egyáltalán művésziebbiek és a slavoniaikkal egy vésőtől inkább származhatnának, sőt a: MONETA REGIS P HVNGARIA-val egy hangzatuak is.

Ezeket már szívesen elfogadjuk slavoniaiaknak, és hiszszük, hogy ha a h—R-res bélyegüeket véletlenül nem találják érmészeink talán nem is jöttek volna arra a gondolatra, hogy ezekkel *Imre királyt* is megtiszteljék.

Más arányban állanak V. István érmei; ezek művészileg meglehetős fokon állnak, és van a n. muzeuban magyar 135,

slavoniai 139, stiriai 1; IV. Lászlótól magyar 207, slavoniai 34; III. Endrétől magyar 72, slavoniai 8.

* * *

Még egy más általános észrevétel is veti fel magát, melyet érmészetünkből merítünk. Az első korszakban látjuk, hogy az érmek majdnem mind egyenlő jellegüek, mi miatt is a *legcsekélyebb jeleket ragadják meg a szakférfiak, hogy az ismeretleneket ugyanazon királyoknak tulajdonítsák, kiknek aránylag kevés vagy épen semmi érmük nincsen.* Egyszerre azonban akkor, midőn az érmészet magasb fokon áll, az egészben szebb és egyenlőbb érmeket várhatunk, azon következetlenségbe esnek, miszerint az egészen hasonló, lehet mondani *egyenlö* és csak a mellékes dolgokban változó példányokat egy egész századra és tovább szórják szét — és azon betűk kedveért, melyek későbben még nagyobb változatosságban csakugyan mint pénzverdei jelek elfogadtatnak, de mivel a véletlen némelyeket a királyokra is alkalmazhatónak nyujt — ezekre reá is erőszakoltatnak.

Meg nem foghatjuk tehát, és ezért engedelmet kérünk, miért kell a Rupp táb. VII. 171. és 172-diki érmeket II-dik Andrásnak tulajdonítani? — Azon ok, hogy *t. i. egy másik érme is ismeretes, melyen liliom látható,* talán még sem oly anynyira nyomatékos, hogy azt a szép theoria következetessége miatt kellessék elfogadni és azért, *mert nem lehet e királyt épen slavoniai pénzek nélkül hagyni! meg nem adjuk magunkat.*

Azon okokat, melyek az idézett munka 164-dik lapján felhozatnak, hogy miért kell az A—R (Andreas Rex) érmeket III-diknak és nem II-diknak tulajdonítani, nem akarjuk ismételni, csak az az egy feltünő, hogy itten másodszor hozatik fel az: *nulla rationabilis assignari potest causa, cur Andreas III-ius omni careret moneta Slavonica.* Ha az elég és döntő, pedig csakugyan az iratlan pénzeken nagy mérvben érvényesíttetett, akkor nincs többé mit szólnunk, szóljon hozzá idővel a komoly higgadt itészet; ezen okot használva nemcsak jogunk van, de némileg kötelességünk minden uralkodónkra legalább néhány érmet *rányomni,* vagy akár honnan szerezni.

Továbbá nem is állítom egyáltalán hogy a kérdéses betűk *királyi neveket* nem jelezhetnének; erre vannak példák a szomszéd birodalmi érmeken is, legalább erre akarják némelyek e véletlenül az uralkodó nevével összeeső kezdőket magyarázni, bár rendesen az illetők egész neveik több sorban, vagy a keresztek ágai közt olvashatók.

Nem is azért akarnám a pénzverdei és pénzverde felügyelői nevek eszméjét keresztül vinni, mert kényelmesebb és az adatok hiányában könnyebbséget nyújt a kivitelben; hanem az ért, mert tapasztalom, hogy ezen eszme: „a betűk az uralkodókat vagy pénzveretőket jelzik," több királynál önkénytesen az érmeiken látható czifrázatokra is át vannak véve, csakhogy minden királynak *slavoniai* érmek is jussanak.

Értekező úr az általa minden kétségen felülinek állított érveiből okvetetlenül azoknak valódisága is következnék; csakhogy vannak mégis, kik igen szerényen más véleményben lenni bátorkodnak, míg a kifogásokat megengedő tételeinél bizonyosabbakat nem képes felállítani.De ha okoskodását egyáltalán elfogadjuk, nem állíthatjuk-e épen ezen oknál fogva, hogy az említett betűk a pénzverők és verdék kezdőit jelzik? — Mert ha például IV. Béla király XII-dik nemű pénzénél a BELA, körben álló név közepén található R t Rex-nek olvassuk, miképen fogjuk ugyanazon helyen a BELA REX-nél (a XIII. nemnél álló) G, I, E, M betűket és a *-ot magyarázni? Itt már csakugyan nagy erőfeszegetésbe fog kerülni a betűket és a *-ot királyi névre változtatni; miért is biztosabban sigláknak tartjuk.

Ha a német érmészetet veszszük tekintetbe, látjuk, hogy már a XII-dik században a császárok érmein fordulnak elő a mezőben olyan betűk, melyek az uralkodók neveivel semmiféle összeköttetésben nincsenek és így csak a pénzverőkkel vagy a verdékkel hozhatók érintkezésbe, valamint ott a nálunk is oly gyakran előjövő madarak, csillagok stb. láthatók. Például *Henrik* feje mellett A, Fridrik érmén B, Fülöpén V—E, Ottonál A—* tünnek fel; de ezek számát még tetemesen szaporíthatnók.

Én is elfogadom a következtetést az érmek korára, ha e mellett valamely lelet tanúskodik. De ezen érv is úgy látszik

inkább mellettem szól, ki Mader (Kritische Beitraege III. 92. l.) eszméjéhez járulok, mint az ellenkező theoria mellé. Ugyanis *Dobóczky* barátomtól hallom, hogy *Torma Károly* évek előtt egy leletet küldött be, melyben szerecsen fejü denárokkal S—R slavoniai érmek is foglaltattak; ha itten V. Istvánnak kell ezen érmeket tulajdonítani — és Lajos király alatt szó sem lehet slavoniai pénzekről, hogyan keveredtek ezek Lajos pénzei közé? — Az idézett budai leletben pedig H—R, L—R, S—R, R—L, liliomos, köröcskés és madaras érmek is voltak, melyekben az árpádkoriak és pedig nagyobb számmal az anjoui *madarasokkal* szerepelnek! *)

Sajnálom, hogy értekező úr nem volt képes olyan érveket felhozni, melyek ellen kifogást nem lehetett volna tenni, mert bizony nem az ellenségeskedés lehet e vitának czélja vagy, hogy egyik a másiknak épen ne engedjen, hanem, hogy e tétel valahára tisztába hozassék. Azonban ez bajos, hol E. úr ilyennel is lép fel: B—M és M—B = Michael Banus, amint B—N Banus Nicolaus, de W—B és = M—B, mert W nem más mint megfordított M! — De honnan tudja értekező úr, hogy ez fordított M?, miért nem lehetne Venczel pénze is; talán ezt szabad nekem is ugyanazon joggal föltenni, mint ön a W-ból M-met csinál! De azon M. nem jelenti itt a Lajos (1344-ben) alatti Michael-t (mivel az L-es érmek mind Lászlóé) hanem Károly alattit 1325-ből, mert az ezen érmeken előforduló madarak miatt csak Károly király idejebeli bélyeg lehet! — Ez nagyon szép, de hová teszik majd a gazdag budai leletetben előforduló madaras és liliomos érmeket? a melylyekkel épen Kun László mellett harczol értekező úr; a galamb vagy egyéb madarasakat, melyek, ha csak Robert Károlyé, hogyan kevered-

*) E pontra nézve a *Nehány szó* olyasmit mondat velem, mit én soha sem állítottam; azt t. i., hogy a liliomok, madarak stb. a királyi nevek kezdőit helyettesítik. Királyi jelvényekül ezeket épen értekező úr tekintélyei emelik. Egyébiránt miképen ne lehessen ilyesféle jeleket kamaragrófi vagy pénzverői bélyegeknek venni, holott épen erre van elég példa a magyar érmészetben, nem értem; s igy hiszem, hogy a következtetés ezen irányban egészen mást akar bizonyítani, mint én, ki ki a keresztkarok mellett álló állatokat egyszerü diszítményeknek, verdei bélyegeknek lenni állítottam, valaha bizonyítani szándékoztam.

tek e gazdag Arpádkori lelet közé? — Meglehet, hogy ezen kérdés fölött a vita még tovább fog folytattatni, mig valamely szerencsés véletlen, vagy egészen más bizonyítási mód az igazság kiderítését elő fogja segíteni, addig is kérdezem: Nem lennének-e hajlandók a régi theoriat bajnokai inkább kissé közeledni — és az R—L betűket Lajosnak egnedni át, vagy ha ez épen nem lehetséges, megvallani, hogy a nem könnyen megfejthető királyi jelzők még is inkább pénzverők és pénzverdék kezdői is lehetnek.

Rómer Fl.

Már a törökök is megelőztek.

Többször említettük azon törvényen kivűli állapotot, melyben hazánk történelmi és műemlékei állanak; felhoztuk, mily mostohán van gondoskodva a kincsleletekről, melyek csak fémileg tűnnek fel becsesbeknek, de említettük azt is, hogy a török kormány szemünk előtt egy vallási műemléket szándékozik helyreállítani, mig *koronázási főtemplomunk* illő toronysisak nélkül mindennap tanuskodik arról *a nem törődésről*, melyet kárhoztatni még idegenektől is nem egyszer hallottam!

Lássuk hát, mit közöl a m. n. muzeumi igazgatósággal tudomás vétel végett a Nm. m. kir. vallás- és közoktatási minisztérium a f. év. 10706. számában. Ime a rendelet veleje.

Másolat. A közoktatás miniszteriuma.

Szabályzat egy Stambulban szervezendő muzeum érdekében.

Mindenki ismeri azon nagy horderőt, melylyel a régi tárgyak gyűjtése a történelmi tanulmányokra bír, azon részletes előnyökön kívül, melylyel ez össze van kötve. Ezen indokok birták arra majd mind az országokat, hogy fényes muzeumokat alapítsanak, melyekben az ide vágó tárgyak, gonddal kiállítva a szakemberek csodálkozását méltán magukra vonják.

Maga a Sultán, ő császári felsége is, meggondolván mily hasznos leendhet, ezen szép intézkedés kiválólag az ottomani császárság messzeterjedő birodalmára, melynek *a régiségekben*

való gazdag voltáról már az is tanuskodik, hogy benne, mint eddig sehol sem, ásatott ki annyi kincs; elhatározá: hogy Stambulban egy muzeum alapíttassék, mi czélból ő Felsége azt is elrendelé, hogy a régiségek kutatói, kik valamelyik régi műtárgyból két hasonló példányt találnak, egyet az államnak átengedni köteleztessenek.

De a tapasztalás tanítá, mily ritka eset az, hogy egyfeléből több darab találtassék, és azon kevés régiségi tárgyat is könnyü volt a kormány felvigyázása alul elrejteni, miért is az előbbi rendeleteknek czélhoz nem vezető hiányai azonnal kitüntek, és a tervezett muzeum csak tervben maradt fenn. Mindazonáltal ő Felsége kormánya nem akará ezen állapotot tovább tűrni egy oly nagy horderejü ügyben, és a közoktatási ministernek meghagyá, miszerint egy alkalmasabb rendeletet szerkeszszen a régiségek kutatására és a többször említett muzeum szervezésére. Ezen császári rendelethez képest a nevezett miniszterium köteles foglalkozni mind azon kérdésekkel is, melyek mind az eddig összegyűjtött, mind a jövőben még megszerzendő régiségek osztályozására, mind azoknak fenntartására vonatkoznak. A szükséges költségeket pedig a miniszter évi előirányzatába felveendi.

Következik maga a rendelet, mely ezen érdemben kihirdettetett:

1-ső pont. Akármily ásatás, melynek czélja a régiségeket kutatni, bejelentendő a császári közoktatási miniszternek, kinek hivatalos engedélyezése nélkül régészeti ásatásokat tenni nem szabad.

2-dik pont. Az ilyen módon, az az a kormány engedélyével vállalt ásatások alatt talált tárgyakat külföldre kivinni nem szabad; hanem a leleteket el lehet adni a török birodalomban akár a magánosoknak, akár a kormánynak, ha azokat megtartani ohajtaná.

3-dik pont. A magán birtokban talált régiségek a föld birtokosának tulajdonává lesznek.

4-dik pont. Akármiféle érmek, melyek találtatnak, ki vannak véve a 2. pontban foglalt kiviteli tilalom alúl.

5-dik pont. Az ásatásra vonatkozó engedély egyedűl a föld alatt fekvő tárgyakra szól; miért senkinek sem szabad a

föld fölött fekvő műemlékekhez, vagy az azokhoz tartozó mellékletekhez nyúlni, vagy azokat akárhogyan rontani. Ez ellen vétők a törvény szerint bünhödnek.

6-dik pont. Idegen kormányok által az ásatásokra kért engedélyek a császár által erre külön kiállítandó rendeletekben adatnak meg.

7-dik pont. Azok, kik a régiségek kutatásiban szakismeretekkel bírnak, és azt a kormánynál igazolni tudják, a közoktatási miniszteriumnál jelentkezzenek, hogy igy ezen ismeretüket érvényesítvén ő felsége kormánya költségein ásatásokat tétessenek.

Kivonat

a magy. tudom. Akademia archaeologiai bizottsága

1872. jun. 20-án a m. n. muzeumban tartott VI. rendes ülésének

jegyzőkönyvéből.

Elnök: Mátray Gábor.

Jelen voltak: Arányi Lajos, Henszlmann Imre, Rómer Flóris btt.

60. Előadó bejelenti, hogy Almásy Pál a bécsi krónika másoltatására 120 frt-ot ajánlott, és az első évi részletet t. i. 40 frtot azonnal le is tette; köszönettel fogadtatott.

61. A budai XVIII-dik emléktábla helyéről eltűnvén, kéretni fog az országos régészeti bizottság által a vallás- és közoktatási miniszterium, miszerint azt saját épületére feltétetni méltóztassék; a jelen levő orsz. bizottsági előadó megigéri, hogy ezen ügyet a legközelebbi, jul. 10-én tartandó ülésben szóba hozandja.

63. Közöltetik Gruic J. J. fehértemplomi kerületi iskolafelügyelő levele, melylyel 18 római felirat pacskolatot küldött a m. n. muzeum számára. Ezen érdekes közlemény az arch. bizottság teendőibe is belevágván, köszönettel fogadtatott.

64. Dr. Pauler Tivadar v. és k. minister úr 9097-dik

számu leiratában tudósítja a bizottságot, hogy az ó-budai Flórián-téren álló római fütőhely alkalmasb lejárására 1221 frt 54 kr.-t utalványozott, örvendetes tudomásul szolgált (121).

66. Miután előadó visszalépését több izben a bizottságnak bejelenté, kérvén, hogy tiz évi, e téren tett fáradozása tekintetéből őt ezen terhes és majd minden idejét igénybe vevő tiszttől fölmenteni méltóztassék, a bizottság jelenleg e lemondást elfogadta és az előadói valamint szerkesztői teendők átvételére Dr. Henszlmann Imrét kéri fel; nevezett bizottsági tag ezen állomást el is fogadta.

67. Az „Arch. Értesítő" VII. kötetének első száma f. évi octóber 15-én fog megjelenni.

69. Közöltettek következő levelek:

1. Hülsebusch bécsi factor ir a falképek táblái ügyében (105. és 126. sz. a.).

2. Kandra Kabos úr levele, melyben Borsodmegyében teendő ásatásokra egy meg nem határozott összeget kér, az országos bizottsághoz tétetik át (107. sz.).

3. Majláth Béla ismét liptómegyei régiségeket és azok leirását küldi be (109.).

4. Horváth Antal a muzeumi kiadatlan Aurelianusokról irt értekezését küldi be, és az ásatás kezdetét jelenti (111.).

5. Kuncze Leo pannonhalmi könyvtárnok régi kártyák leirását küldi (112. sz.).

6. Lehóczky Tivadar a világtárlaton való kiállításról tudakozódik, és arra m. országi régészeti tárgyakat készül küldeni (113 sz.),

7. Lipp Vilmos a Bitniczféle doublettek elküldését sürgeti (115.).

8. Hőke Lajos Duna-Földvárról edényeket és az ujonnan kiásott római mértföldjelzők leirását küldi (118. sz.).

9. Fleischmann Jenő több az esztergomi keresztesek telkén talált régiséget és pecsétnyomót küld (119.).

10. Ifj. Gyalókay Lajos tudakozódik egy Nagy-Váradon rendezendő régészeti kiállítás érdekében (123. sz.).

11. Szentkláray Jenő tudósít a „Délmagyarországi történeti és régészeti társulat" ügyében tartandó ülésről.

Ezekre felelni, részben pedig köszönetet mondani fog az előadó.

Pest, 1872. jun. 21-én.

Jegyzette: Rómer Fl.

Archaeologiai levelek.

XXXVI.

9097. szám. Az ó-budai Flórián-téren álló régi római fürdő bejáratának mikénti átalakítása tárgyában, m. évi julius 1-ről 619. sz. a. kelt nagybecsű előterjesztésére vonatkozólag, van szerencsém a tettes Akademiát értesíteni, miszerint a magy. kir. pénzügyminister úrnak f. é. april 9-ről 40152. sz. a. kelt átiratához képest az ó-budai jószágigazgatóság oda utasíttatott, hogy a nevezett fürdő fütőháza maradványának befedésére szükséges 1221 frt 54 krnyi összeget az 1873. évi költségvetésbe vegye föl.

Budán, 1872. május 6.

Dr. Pauler Tivadar.

XXXVII.

Az „Archaeologiai Értesítő" junius 1-jén, 6-dik kötetében Hattyúffy a székes-fehérvári régi torony szétrombolásáról értesít bennünket, és röviden a multjáról is tesz egy kis említést.

Arra vonatkozólag semmi észrevételem, de hogy az e toronyban befalazott római emlékkővel úgy ne járjak, mint a *bácsmonostori transfiguratioval*,*) melyre észrevételemet épen akkor fejezém be, a midőn nagyságod arra vonatkozó alapos megjegyzését az „Arch. Értesítő"-ben örömömre és meglepetve olvastam, áttérek a fehérvári római felirásra.

*) Lásd Archaeol. Értesítő VI. kötet 7. és 267-dik l.

A négy sorból álló felirás szóról-szóra úgy van leirva, mint azt én már 1847-ben leirtam, de egyszersmind le is rajzoltam, mivel azt csak is hű rajz után lehet érteni.

A t. közlő a negyedik sorban ezt mondja: „az utolsó sor felirata elmosódott.“ Ezen legutóbbi szó adott okot arra, hogy felszólaljak s reá vonatkozólag észrevételemet azok érdekében, a kik még jövőre hasonló feliratu római emléket fedeznének fel, nyilvánítsam.

Az utolsó sor nem az idő viszontagságai által vált úgy szólva olvashatlanná, hanem szándékosan tétetett azzá, a mint ott, a hol *Antoninus Caracalla* és *Geta* uralkodók nevei egy emlékkövön fordúlnak elő, a Geta nevével csaknem mindenütt történt, mivel a két uralkodó testvér egymást ki nem állhatván, közöttük a gyülölet oly fokra emelkedett, hogy Antoninus Géta öcscsét 212. Kr. u. meg is gyilkolá, és hogy annak emlékezete is elveszszen az utókorra nézve, nevét minden nyilvános emléken vésővel kivagdaltatta.

Ennyit kivántam az elmosódott szóról megjegyezni.

Varsányi János.

Felszólalt, bár ez oly ritkán történik, veterán régészeink egyike; szívesen veszszük ezen közleményt a hű és remek rajzokkal együtt, szerkesztői munkásságunk befejezésénél. Bár hallanók gyakran e tapasztalt, és a régészetre nézve még kedvezőbb időket élt szakférfiainkat, *kikkel, ha eszméiket, tapasztalataikat, le nem irják, sok, pótolhatlan, kincs fog örökre elveszni.*

Rómer.

XXXVIII.

Még a f. évi april hóban tudomásomra jutott, hogy Baracs pusztán a régi római castrum helyén Derecskey Lajos birtokán szöllője forgatása alkalmával két feliratos római emlékkőre akadtak; azonban megvizsgálását s leirását csak most hajthattam végre. A két emlék felirata következő:

I.

IMP CÆ
C · IVL · VERO MAXIMINO
PIO FEL · INVICTO AVG
PONF · MAX · TRIB · POT
III IMP · V COS · PROCOS ·
PP ET · IVL VERO MAXIMO
NOBILISSIMO · CAES
PRINCIPI IVVENT VTS
AVG N FILIO · GERMAN
CIS · DACICIS · SARMA
TICIS MAXIMIS
H T · T C (Ezen sor alkalmasint a legiora vonatkozik.)
MAXIMINIANA
AB AQ MP
L V.

II.

IMP CAES
C MESSIO QVINTO
TRAIANO DECIO
PP INVICTO AVG
PONT MAX TRIB
POT PP COS PRO
C AOSB AQ MP
L V.

Mindegyik oszlop talpa 2′, maga az oszlop 6′ magas. A Maximinus-féle oszlop föliratán azon ujdonsággal találkozunk, hogy e császárról neveztetett a vár *Maximiani*-nak, mely nevezetét azonban a hamar rákövetkezett császárváltozás és katona lázadásban alkalmasint elvesztette. Sőt azt gyanítom, hogy a II. legio adjutrix katonái, kik az oszlopot a várda közepén, hol föltaláltatott, állíták, Gordianus katonái dühe s megbecstelenítése elől ugyanott el is ásták. I. Gordianus ugyanis a Maximinus párti pannoniai legiók helyébe ide saját pártjabeli katonákat hozott. Legalább ezt magyarázom ki az 1852-ben Duna-Pentelén talált Gordiana Coh. IX. Hemonei nyilas lovasok, római polgárok által Gordianus tiszteletére állított, jelenleg a n. muzeumban létező emlékkő föliratából. Elrejtetvén Maximinus oszlopa 12 év mulva azért készíttetett ujat Decius, mely utóbbi a várda bejáratánál állott, s ugyanott megtaláltatott. Azon gyanításomat, hogy Maximinus katonái ezen oszlopot titkon elásták, igazolni látszik egy harmadik oszloptöredéknek létezére, melyből azonban csak az oszloptalap van meg, többi része összetöretett. Hihetőleg ellenséges legio katonái törték ezt össze, az ezt állító császár iránti gyűlöletből.

Ezen Maximinus és Decius-féle régi római oszlopra bátor

vagyok a közlekedési miniszterium becses figyelmét fölhívni. E régi várdomb alatt, az oszlopoktól száz ölnyire megy a budaeszéki, hajdani acincum-mursai országut, megjelölve 10⁶/₈ mfl. (Budától) mi épen megfelel a Maximiniana*) vár Acincumtól LV ezer lépés távolságának. Állíttassa a közlekedési miniszterium a régiségnek e két tisztes maradványát a betüket, úgy mint voltak, szépen kipirosítva, a 10⁶/₈ mfl. kő melletti utkaparó háza elé. Merem állítani, hogy Itálián kivűl aligha fog Európa felmutathatni hasonló példát. Az egész csak néhány forintba kerülne, kérem önt s az arch. bizottságot: legyen ezenigénytelen indítványomnak a közlekedési miniszterium előtt pártolója **).

---

*) Hamarjában néhány sort mellékelek, melyeket becses levelének vétele előtt irtam:

(*Maximinia* = Baracs) ezt irja egyik régészünk és ezen fölfedezéssel nagy örömet vél nekem és Henszlmannak csinálni. Mennyire fog collegám ennek és ilyeneknek őrülni nem tudhatom; részemről csak azt mondhatom: a két talált mértföldjelzőnek nagyon örvendek; de nem annak, hogy ezt, mit czimül irtam, sok olvasó, mivel nyomtatva van, el is majd hiszi! — A nemzeti muzeumban létező 8 Maximinus-féle oszlopon majdnem ugyanazon szöveg olvasható, melyet velem a baracsi mértföldmutatóról közleni sziveskedett, de mint itt is az egyiken valószinüleg állhatott a MAXIMINIANA szó, de erővel levakartatott, miután a LEGII ADI (utrix) után áll az említett oszlopon is, nem *Baracsra*, hanem magára az ottan állomásozott legióra vonatkozik, mely a különféle császároktól neveztetvén el, mint mai nap az *Inhaberok* neveit változtatta; innen Antoniniana, Severiana, Gordiana és más efféle legioi melléknevek származtak ugyan, de ezt magára a lelhelyre annál inkább nem szabad átvinnünk, mert ezen föltevés után ugyan egy vonalon, melyen, rendesen 4, 5, 6 oszlop egy rakáson találtatik sorban ugyanazon nevü városok fordulnának elő p. o. mind antoniniaknak neveztetnek, mig ezek mind a másik császár alatt alatt ismét *gordianáknak* változnának át, mi a római földirásban igen nagy zavart idézne elő.

**) Mint olvastam, a nemes találó úr ezeket a m. n. muzeumnak szánta, hol minden esetre jobb helyük lenne, mint az országuton, bár azt igen is pártolom, hogy találási helyük alkalmas kőtáblával megjeleltessék. Ismerjuk népünket, mely gyakran sokszor nem is rosz szándékból, csak rontani tudja az ilyen előtte becsnélküli tárgyakat. — Ha majd egyszer annyira neveljük népünket, hogy az ilyen régiséget tisztelni — és mintegy megyéjének dísze gyanánt fogja tekinteni, magam is a lelhelyen való felállítása mellett buzgólkodom, mint ezt a templomok előtti felállítás mellett már meg is tettem, és a komáromiak felállíttatása mellett bebizonyítottam. R.

Ide mellékelve küldöm Fehérmegye mezőföldi, illetőleg sármelléki vidékén található négy Bolond vár u. m. szilasi, bogárdi, ercsi s bárándi közől, az utóbbi tervrajzát.*) Ily Bolondvár tudtommal csak egy volt eddig ismeretes hazánkban Beczkó-Bolondvár, itt meg négy van egymás mellett.

A ilyen természet és emberkéz által körülfaragott meredek partu, valamint magas sánczokkal kerített földvárak véleményem szerint avar gyürük, milyenek tudtommal a Duna jobbján: Érden, Rácz-Almáson, Baracson, Kömlödön, Duna-Szent Györgyön, Várdombon, Bátán, Sió-Kaposnál, Sió-Hidvégen, Gyánti pusztán, Szegszárdnál, a Báti, Leány- és Sanyavár, a Garamnál stb. találhatók. Az Akademia egy ügyes mérnököt kiküldhetne e földvárak környezetükkel együtt fölvételére; hű képét adhatná az avarok 250 évig fennálló birodalma honvédelmi várgyürűzetének**). . . .

Duna-Földvár.

Hőke Lajos.

Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások.

(*A győri főgymn. muzeum s a vidék nevezetesebb régiségei.*) 1864-től vagyok e muzeumnak őre, előttem Pokorny Frigyes, ezelőtt Rómer Flóris volt, a kinek érdemeit alapítás- és beszerzésben az ő utódai két úton méltányolták: első helyen őrzik s a tettek embereinek be is mutatják arczképét; iparkodnak az általa szerzetteket hiven megőrizni, az általa kezdeményezett osztályok- és irányokat kibővíteni, vállalkozó képességén lelkesülve a körűlmények kedvezéséből eredt új irányban is alapot vetni, gazdagítni. E mondanivaló azonban

*) Az idő rövidsége miatt a rajzot nem közölhettem, de idővel fel fogom használni. Addig hazafias buzgóságáért őszinte hálámat. R.

**) Egy kis béketürést kérek, majd felszólalok ezen ügyben tüzetesen, a mint a sor reá kerül. Boldog, kinek mindig van tudományokra ideje, mint Kegyednek; nekem csak akkor lehet ezekkel foglalkozni, mikor idő jut erre is. Talán ki fogom elégíthetni — vagy legalább uj és uj ellenvéleményre alkalmat adni. R.

nem martyromságért van a szerkesztő vörös irónja alá szánva, hanem a régészeknek szól igazságnak okáért.

Mielőtt azonban közleményem megkezdeném, indokolnom kell azt, miért feledtem én el áldozni a dicsőség oltárán annyi idő óta: hiszen fényleni és használni, ez összeegyeztethető. Én a régészet terén Dugonicsot kivántam utánozni: a régiségeket használásmódban apró-pénzre váltottam föl, úgy eresztém forgalomba. Nem a szó valódi, hanem átvitt érteményében. Én úgy gondoltam használhatni, hogy a győri muzeum régiségeit azon közönség előtt ismertettem, a melynek földjéből az napvilágot látott, a melynek szivéhez az közelebb forrt, a melynek azt ismernie kell, ha a régészet terén, a hol legtöbb az elzárkozottság, életrevalóságról akarunk szólani. Ha egyben-másban egyéni vélemény nyilatkozata mutatkozik soraimból: ne méltóztassanak azt szentiratként venni, hisz a mi régészet terén, több ifju bajtársammal legfölebb az vagyok, én a Baróthi Szabó Dávid a hazai nyelvészet terén, azon különbséggel, hogy reánk nézve már a régészet útja sem úttalan út. Törve van, a melyen mi, mielőtt a koszoruzottak személyszállító vonata megindulna, egyelőre az anyagot szállítjuk. jókedvvel, vezéreink fogyhatlan lelkesülésén gyujtott, ápolt nemes szenvedélylyel.

Ime ez anyagszállító vonat, benne — *ábéczéskönyv.*

A. *Arianis* = SI IAIHA. A lelet közölve a „Győri Közlöny“ 1870. 210. lapján. Szerintem Sigillum Jani Arrabonensisnek olvasandó, de lehet Arrabona Janis is.*) Lesz pedig valószinűleg Arianis. Mert ha ily téglák Győrtől messzeeső földön is találtatnak, mindkét előbbi vélemény téves. A Janusra való vonatkozás példáját találjuk a „Kärnten, s Römische Alterthümer“ 126. lapján, a hol egy reissbergi ara votiva fölirata ez:

IANO · GE
MINO
CONSVTI
IANVARIVS
V · S · L · M ·

*) Ezen olvasások közt az első épen nem állja ki a critikát; *Paur Iván* úrtól birjuk az igéretet, hogy megfejtését beküldi, addig erről tüzetesen nem szólunk.

Lelhelye a győri, dunauteczai Viczai-, most Mayer Nándor-féle ház, a hol ujonnan ásott kútban, 2° mélységben találtak tiz tégiából álló koporsót, jelenlétemben ásták föl. A téglák mérete:

I.	10″ hosszú,	13·5″	széles.	VI.	20″ hosszú,	16·5″	széles.
II.	20″ „	17″	„	VII.	18″ „	12″	„
III.	18″ „	12·5″	„	VIII.	18″ „	12·5″	„
IV.	15″ „	12·5″	„	IX.	19″ „	17″	„
V.	25″ „	17″	„	X.	19″ „	16″	„

A téglák párkányosak s czifrájok vízszintes S és a 8-as fele szintén vízszintesen. A koporsóban ember csontváza és a lábnál kutyafej, az ember feje alatt szép mivű csonttű 8 élű hegygyel. A csontváz igen laza szerkezetű. Részei: czombkoncz 16″, szárcsont 18″, fölkar 11″, fej; csigolák, bordák és medenczecsont töredékekben.

Ugyanott fehér edénytöredék 2″ fenékátmérővel, korsó, füles 3″ csúcscsal, ismét egyiknek fenékátmérője 1″, másiké 2″ 2‴, harmadiké 5″, nagy öble 8″. Ugyane helyről van muzeumunkban 2 lámpás, terra sigillata töredéke, a mi azon föltevést igazolja, hogy az átelleni ház alapjában nem valami fülkekő, hanem valóságos római sírkő van, a mint azt boldogult Ráth Károlynak az építők megpillantani engedék, de a kiemelés árát igen is fölverék. A feliratos Arianis-tégla photogrammja Rómer Flóris, Paur Iván és Fábry Nándor birtokában. A sír lelethelyzetben muzeumunkban.

B. *Baráti.* Kigylabalta került muzeumunkba Kis-Barátiból, a hol azt egy földmíves szőllőkapálás alkalmával találta. Tárlatunk legszebb példánya ez s noha nem egész, a fúráskisérlet még érdekesebbé teszi. Mivel fúrhatták ezt, hogy az alig ötödrésznyire való fúrás közepén kiálló peczek látható.*)

Bacchansok elefántcsontból. Hédervárott Viczay Héder-, főispán ő méltósága muzeumában. Tiz részarányos alakításban összefüződött táncz ló alak. Nagyság 6 ²/₂″, alap-átmérő 5″ 2″, középátmérő 6·5″. Négy pár alak kezet fogva ölelkezik, másik kéz leeresztve. Egy pár alak elfordulva fog kezet.

Bacchus a herculanumi falakról 19·5″ hosszú, 13″ széles keretben. Remek falfrescotöredék Hédervárott.

*) Középett üres vasfúróval, milyennek töredékei a lyukban már találtattak ki. R.

Báthory István, lengyel király gyűrűje zafirkövében N · J · B · J · betűkkel Hédervárott.

Béla „Névtelen"-ének kéziratát lopták el Hédervárról. Tudomás szerint avatott régész volt. Ilyenek számára a Gellérthegyet kellene fegyenczházzá alakítani, hadd képviselné e hegy magas és tudós szomjukat s a sülyedés, mely időnkint házakat rombol, az ily tudósok hétköznapi aljasságát.

Bronzok. Házi isten, 6 $^{2}/_{4}$″ magas. Négylábu állvány, közepéből kihuzható alak, melynek végtagjai kutyafejben végződnek. Csinos bronzlámpa, melyben a bél még egészen ép. Héderváratt.

C. *Kelt-balta*, fekete kigylából. Llh.: Nagy-Erdő. Szabó, ladaméri ispány vette az ottani erdésztől 100 db szivaron. Hossza 6·5″, szélessége 3″. furás 1″ 4‴, furástáv 1·5″. E szép példányra Viczay Héder ő méltósága még Győrött figyelmeztetett, most hédervári muzeumában láttam, lelt vésőkhöz hasonló füles edényke, könnyűd, fekete agyagból. Héderváratt.

Csonttű, átfúrva. Hossza 2″, legnagyobb szélessége 5‴. Héderváratt.

Czipőalakú kengyel. Csesznekről, talán épen Báthory Erzsébeté. Héderváratt.

Contarenus. Andreas Contarenus Dux-féle ezüstérem a győri muzeumban.

D. *Dasztii lelet*. Viczay Héder, főispán ő méltóságának érdemekben megőszült hűséges gazdatisztje Héderváratt beszélé el, hogy néhány hó előtt, májustól számítva, egy ezeréves tölgyfa temérdek terjedelmű tövét ásták ki, a mely alatt 4′ mélységben talppal ellátott grafiturnát találtak, benne conglomerált hamu, az egész hamvveder kalapnagyságú fedővel borítva. Mellette pedig 6″ hosszú, 4·5 széles, 2″-nyi párkányu sírtéglatöredék.

E leletből sincs megmentve semmi. De a sír fölötti háziisten (?) gróf ő méltósága hédervári palotájának kapualjában több szép római kő közt vagyon. Az alak homokkőből van 32″ hosszú, a fejnél 11″, alján 6″ széles Egészben bepólyázott szakállas szerzeteshez hasonlít, valójában pedig az arcz árnyalata négy fődudorból áll: egy az orr, egy a száj és ajk, mely szakállalakhoz hasonlít s kettő az arczéhoz való. Az

arczon kivűl nagyobb szélességben ruha redői teszik nagyobbá a csak 7″ hosszu, 4″ 3‴ széles fejet. A mi pólyázat még kivehető, azaz áll alatt 5·5″ széles.

Ugyanott találtak 14″ hosszu, 9″ széles homokkő arczképet, mely csavaralaku két oszlop közt domborul ki, menynyezet alatt. Az oszlopnak csak egyike ép. Helyzetében alatta körtealaku, fön lyukas ólom, mérőnféle függött. Méry Etel.

(*A magy. nemz. muzeum régiségosztálya)* 1872. évi május hóban, következő ajándékokkal gyarapodott: arany érem 3 db., ezüst 12 db., réz 18 db., china ezüst fémer 1 db. Ajándékozták: József főherczeg, Budai lövészegylet, Hamar Pál, Feszl Ferencz, Marossy János, Molnár Victor, Oppenheim Károly, Szücs Pál, Záborszky Lajos és Zsigmondy Gusztáv. — Egyéb régiségeket ajándékoztak: gróf Andreoli Ferencz, Angyal Pál, Becker Antal, Dunaszabályozási felügyelőség, Fleischmann Jenő, Gegus Gusztáv, Halaváts Gyula, Luczenbacher Irma, Pécsi reáltanodai tanulók, Poor Antal, Pulszky Ferencz, Szabó András és dr. Rómer Flórian. — A régiségosztályának márcziusi és april hóban — a fegyvertár rendezése miatt zárva levén — május hóban 8,864 látogatója volt.

Érmészeti adalék.

XXV.

Az „Archaeologiai Értesítő" folyó VI-dik kötetének 135-dik lapján olvassuk, hogy az V-dik kötet 57-dik közölt ezüst tallér a bécsi cs. kir. régiség- és éremtárban tett *kutatások nyomán* Embden városa pénzének *bizonyult be*. Az éremtan barátai lekötelezve lennének a mondott kutatások lényeges megismertetése által, miután a numismaticai birálatnak azon föltevésre, hogy az említett tallér csakugyan embdeni, a külszin szembeötlő, de fölötte gyanús hasonlatánál egyéb támpontja eddig nincsen. Remélhető, hogy a szerzett bebizonyulás érvei megfejtették, miért foglalja el a czimerben kétfejü sas az embdeni harpya helyét? miért hiányzik a köriratban a verető város neve? és mely alkalmi oka volt oly érem jogszerű vere-

tésének, mely egyik lapja erkölcsi mondatának *civitas* szóba végződésével, másik lapi feliratának a *Ferdinandus* név első szótagán kezdődésével a XVII-dik század álvereteire oly igen emlékeztet? Ily kétségek tántorították vissza Hooft van Iddekinge urat, kivel a szóban forgó tallér iránt pár év előtt leveleztem volt, hogy ezt a németalföldi szövetség érmeldéiből jogosan származattnak higye; a győző okoknak ő is, én is hódolni fogunk.

Dobóczky Ignácz.

Egyveleg.

118. *(A magyarországi régiségek)* mint hiszszük, a nemzethez méltó módon lesznek a bécsi világtárlaton képviselve. Nemcsak a valódi régiségeknek a különféle korszakokból való beküldésére vannak már ajánlatok, hanem terveztetik a magyar díszruházatokból és azokhoz való drága aranyművekből álló külön osztály is, melynek létrehozása végett nehány főúr fog felszólíttatni. A magyar egyházi rend is meg volt kérve, és ha ugyancsak hajlandók egyházi kincstáraink ezen tárlatban részt venni, olyasmit mutathatunk be ezen alkalommal, mivel Európa előtt becsületet vallhatunk!

119. *(Óriási vörös-réz bányász-kapa.)* Nemzeti muzeumunk régiségtára ismét egy rendkivüli, azt mondhatnók nálunk egyedüli tárgygyal gyarapodott. Ugyanis *Lengyel Samu* borsod-mező-keresztesi birtokos úr ajándékozott az ősrégi tár számára egy 6¾ fontos, 15½″ hosszu, két 2½—3½″-nyi derékszeg alatt irányozott éllel ellátott bányászkapát, mely 1870-dik évben az ottani szőlőben tavaszi nyitás alkalmával alig nehány hüvelyknyire a föld szine alatt találtatott. Eddigi legnagyobb darabunk, pedig 16-al rendelkezik gyüjteményünk, hossza 11″ tesz, 3″-nyi, szintén úgy álló, élekkel. Minthogy ezen kalapácsalaku bányász szerszámok tiszta *vörös rézből* valók, és igy valószinüleg a *bronz korszak* előttiek, némely tudósok ezek számára egy külön vörös-réz korszakat akartuk alkotni. Mindenesetre a nemzeti intézet igen szép köszönő levelet fog e hazafias tettért *Lengyel úrnak* küldeni, ki emo, valóban becses darabot csak némi habozással nyujtá át az illető osztály-őrnek. — Ha földes uraink mind igy gondolkoznának, és gondoskodná-

nak nemzeti palladiumunk irányában — ez már eddig Európa akármily hasonló intézetével versenyezhetne!

120. (*A „Magyar Sion"*) ujabbi füzeteiben is állandósítja az egyházi régiségeket. Az idei *aprilisi* füzetben egy csinos fényképpel lep meg bennünket, melynek tárgya egyházi régészetünk egy, legalább eddigi, unicuma a garam-sz.-benedeki kitünő egyháznak góth korszaki 12 sírállványa. Ezen becses műemléket, a magyar egyházban divott úrfeltámadási ünnepély régi ritusával, a szentségkitételre és a körmenetekre vonatkozó nagyon érdekes adatokkal közli buzgó egyházi régészünk Dr. Dankó József esztergami kanonok, kinek a lap az említett kedves képet is köszönheti. Örömmel olvassuk azon tudósítást is, hogy Simor J. Magyarország primása birtokába kerülvén ezen egyházi műkincs, Lippert József főépítésze vezérlete mellett, stylszerüleg, költségkimélés nélkül fog helyreállíttatni és az esztergomi basilika kincstárába bekebleztetni. Ezért ő főmagasságának, valamint ezen fontos ügy indítványozói és pártolóinak csak a legmélyebb hálát mondhatjuk. Ezen becses czikket nyomban követi az egyházi készlet cyclusának szakavatott és képekkel illustrált folytatása; t. i. a szent olajok tartói, a kelyhek, misekánnák és füstölők ismertetése. Meg fog engedni a túlszerény szerző úr, hogy nevét sem emlegetjük; azonban ezen sorokkal tartoztunk a „Magyar Sionnak" és saját olvasó körünknek!

Mindazoknak pedig, kik akárhol a jó és szent ügy mellett buzognak, bizalmasan azt sugjuk: ne nézzetek jobbra-balra, ne hallgassatok az irigykedőkre vagy czélzatosan csúfolkodókra, hanem haladjatok bátran a kezdett ösvényen. Ki meggyőződéséből és belső ösztönből munkálkodik, nevetheti a kajánság pisszegését és sziszegését! Ki gyáván elállna mások kedvéért, vét rendeltetése ellen, melyre hivatva van és melyre a tehetséget megkapta. Ezt bucsuszóul tisztelt ügyfeleinknek!

121. (*Az egri „Népujság"*) valóban szép igyekezettel iparkodik terjeszteni s népszerüsíteni a régészetet. Legujabban ismét küldött be érdemes szerkesztője tudósítást, melyet hozzá Zsögön József Osdoláról küldött, azon régészeti felhivásra, melyet említett lap, még mult alkalommal tett közzé. Ezen tudósításból újra egy lelhelyet ismerünk meg, hol már, mint tudósító irja, több görög érmet leltek. Vajha vidéki lapjaink is követnék e nemes példát, s a népet a régiségek megőrzése, vagy szakértőkkel való közlésre buzdítanák! Követésre méltó példa Zsögön József úr azon kijelentése is, miszerint a talált érmet inkább óhajtja valamely rendezett gyüjtemény kiegészítésére ajándékozni, mint ötvösnek eladni

121. (*Elsülyedt hajók.*) A „*Vasárnapi Ujság*" 24. ssáma adja „a Budapest közti Duna-szabályozási tervrajzot", melynek életbeléptetésével a csepeli sziget ellenében álló promontori parton is fognak nagyszerűbb munkák életbe lépni. Minthogy azon nyolcz hajó közt, mely a bánságban gyüjtött, tehát mindenesetre szép római emlékeket a bécsi császári könyvtár előpitvara számára vitte, *kettő a budai part és a szomszéd sziget közt elsülyedt*, nem figyelmeztethetjük eléggé az ezen országos munkával megbizott szakférfiakat, miszerint ezen adatra némi figyelemmel legyenek. Szegednél is sülyedtek el hasonló teherrel megrakott hajók; bár kerülnének napfényre! bár gazdagodnék általuk a római pannoniai történelem! Támaszszszuk fel 100 éves álmukból kincseinket!

123. (*Gruic Z. F.*) kerületi iskolafelügyelő úr, régészeti kutatásainak ismét érdemes jelét adta. Legutóbb 19 régi római felirat másolaitát küldte be Mitroviczról, a muzeumi igazgatósághoz. Vajha hazánk minden vidékén akadna ily lelkes gyüjtő s buvár, hazánk régészete s ezáltal maga a történet is, nagy lendületet nyernének.

124. (*Hattyuffy Dezső*) lelkes munkatársunk a „*Székesfejérvár*" két számában Henszlmann „*Székesfehérvári ásatások eredménye*" czimű munkáját kivonatokban ismerteti meg, és az olvasók figyelmét ezen olvasmányra felhivja.

Szerkesztői utószó.

E számmal elválok tisztelt, szeretett olvasókörömtől. A legnagyobb erőmegfeszítéssel sem voltam képes mint, kellett és szerettem volna, megbizatátásomnak eleget tenni. Biztosb kezekre, tapasztaltabb és tudósabb szaktársra, erősebb és munkatűrőbb vállakra kértem ezen vállalatot áttétetni. — Őszinte, baráti köszönetet mondok mind azoknak, kik eddig oly önzéstelenül segítettek, magamat pedig továbbra is szíves hajlamikba ajánlom, kérvén hogy jövőre mind azon ügyeket, melyek az archaeologiai bizottságot, és annak kiadványait illetik, az uj szerkesztőséghez, dr. Henszlmann Imréhez, zerge-utcza. Frey-házba beküldeni sziveskedjenek. Rómer Flóris.

Tartalom: Néhány szó a szlavoniai érmekről. Érdy K.-tól. 293. l. — Még néhány szó a néhány szóra. Irta Rómer Fl. 297. l.— Már a törökök is megelőztek. 305. l. — Kivonat a m. tud. Akadémia arch. bizottságának 1872. jun. 20-kán tartott ülésének jegyzőkönyvéből. 307. l. — Arch. levelek. XXXVI—XXXVIII. 307. l. — Muzeumok, régészeti egyletek és kiállítások. Méry Etel.-től. 313. l. — Érmészeti adalék. 317. — Egyveleg. 318. l.

Pesten, 1872. Nyomatott az „Athenaeum" nyomdájában.